

ΣΧΕΡΑ
ΕΓΚΥΚΛΙΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ
ΤΩΝ ΙΕΡΑΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ,
ΣΥΝΕΡΑΝΙΣΘΕΙΣΑ

ΥΠΟΜΟΔΟΤΗΣΕΙ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΚΑΙ ΕΓΚΡΙΣΕΙ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ,

καὶ ἐκδοθεῖσα δαπάνῃ τοῦ δημοσίου ταμείου.

ΤΟΜΟΣ Ε΄,

Περιέχων τὴν Χριστιανικὴν κατ' ἑξάσιν Κατήχησιν.

ΕΚΔΟΣΙΣ Β΄.

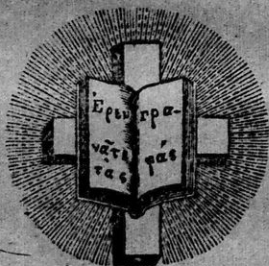
δαπάνῃ τοῦ ταμείου τῶν Ἱερατικῶν σχολείων.

Ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου.

Παροιμ. Σολ. Α΄, 7.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΕΡΜΟΥ.
(κατὰ τὴν ὁδὸν Μουσῶν, ἀριθ. 2.)
1870.

5200

4. εδ. 17.952

Σ Ε Ι Ρ Α
ΕΓΚΥΚΛΙΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ
ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ ΤΩΝ ΙΕΡΑΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ.

ΤΟΜΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΔΕΙΡΑ

ΕΓΚΥΚΛΙΟΝ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

ΤΩΝ ΙΕΡΑΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ,

ΣΥΝΕΡΑΝΙΣΘΕΙΣΑ

ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΕΙ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΚΑΙ ΕΓΚΡΙΣΕΙ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ

ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ,

καὶ ἐκδοθεῖσα δαπάνῃ τοῦ δημοσίου ταμείου.

ΤΟΜΟΣ Ε΄,

Περιέχων τὴν Χριστιανικὴν κατ' ἑκτασιν Κατήχησιν.

ΕΚΔΟΣΙΣ Β΄

δαπάνῃ τοῦ ταμείου τῶν Ἱερατικῶν σχολείων.

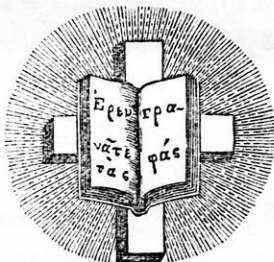

Ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου.

Παροιμ. Σολ. Α΄, 7.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Ε Ρ Μ Ο Υ .

(κατὰ τὴν ὁδὸν Μουσῶν, ἀριθ. 2.)

1870.

«Υποτύπωσιν ἔχε υἱαιονότων λόγων, ὧν παρ' ἐμοῦ ἤκου-
» σας ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.»

(Β' πρὸς Τιμόθ. Α', 43.)

ΕΙΔΗΣΙΣ

περί τῆς ἀνατυπώσεως τοῦ παρόντος τεύχους.

ΕΞΑΝΤΛΗΘΕΝΤΩΝ μέχρις ἐνός τῶν ἀντιτύπων τῆς πρώτης ἐκδόσεως τοῦ Ε' τόμου τῆς Σειρᾶς τῶν Ἐγκυκλίων μαθημάτων πρὸς χρῆσιν τῶν Ἱερατικῶν σχολείων, ἢ ἐπὶ τοῦ ταμείου αὐτῶν τῶν σχολείων Ἐπιτροπὴ ἀνήνεγκεν εἰς τὸ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίης Ἐκπαιδεύσεως ὑπουργεῖον δι' ἀναφορᾶς ὑπ' ἀριθ. 3053, ὅτι, «ἐκ τῶν ἤδη δεδημοσιευμένων ἑκτῶ
» τόμων αὐτῆς τῆς Σειρᾶς, οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἔτυχε τοσαύτης κα-
» ταναλώσεως, ὅσης ὁ Ε' οὗτος ὁ τὴν Ἱεράν Κατήχησιν περιέ-
» χων· ὅθεν, ἐπειδὴ ἡ ὅλη σειρὰ τῶν ἤδη τετυπωμένων ἑκτῶ,
» ἄνευ τοῦ Ε' μένει χαίνουσα, ἐκ δὲ τοῦ χάσματος τούτου προσ-
» γίνεταί ζημία εἰς τὸ ταμεῖον τῶν Ἱερατικῶν σχολείων, α) διότι
» εἴ ποτε ζητηθῆ πρὸς πώλησιν ἢ ὅλη Σειρὰ, δὲν ὑπάρχει πλήρης·
» καὶ β) διότι, εἰσαχθείσης ἤδη εἰς τινὰ τῶν σχολαρχείων τοῦ
» κράτους τῆς παραδόσεως τοῦ μαθήματος τῆς Ἱερᾶς Κατηχή-
» σεως κατὰ τὴν ἡμετέραν ἔκδοσιν, δὲν ὑπάρχουσι τὰ εἰς τοὺς ἐν
» αὐτοῖς φοιτῶντας ἀναγκαῖα ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου, διὰ τοῦτο,
» προτείνουσα ἡ Ἐπιτροπὴ ὡς συμφέρουσαν εἰς τὸ ταμεῖον τῶν
» Ἱερατικῶν σχολείων τὴν δαπάνη αὐτοῦ τούτου τοῦ ταμείου ἀ-
» νατύπωσιν τοῦ ἐν λόγῳ Ε' τόμου, ἐζήτησε τὴν πρὸς τοῦτο ἐγ-
» χρισιν.»

Ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ ταύτῃ τῆς Ἐπιτροπῆς τὸ ὑπουργεῖον ἐπέτρεψε τὴν μετατύπωσιν, ἐκδόν τὸ ἐξῆς ἔγγραφον

Ἀριθ. Πρωτοκ. 6417.

Διεκπερ. 4830.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.
ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ.

Πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ ταμείου τῶν Ἱερατικῶν σχολείων ἐπιτροπὴν.

Διὰ τοὺς λόγους τοὺς διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 3053 ἐγγράφου ὑμῶν
 » ἐκτεθέντας, ἐπιτρέπομεν νὰ προβῆτε εἰς τὴν μετατύπωσιν τοῦ Ε'
 » τόμου τῆς Σειρᾶς τῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων πρὸς χρῆσιν
 » τῶν Ἱερατικῶν σχολείων, τοῦ περιέχοντος τὴν Ἱερὰν Κατή-
 » χησιν, δαπάνῃ τοῦ καθ' ὑμᾶς ταμείου, εἰς ὄφελος τοῦ ὁποίου
 » ταῦτα πωλοῦνται.»

Ἐν Ἀθήναις τῇ 23 Σεπτεμβρίου 1870.

Ὁ προσωρινὸς ὑπουργὸς

Δ. ΔΡΟΣΟΣ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

ΕΝ τῷ προταχέντι τοῦ πρώτου τόμου τῆς Σειρᾶς ταύτης Προλόγῳ ἐξετέθη διὰ βραχέων μὲν, ἀλλὰ πάνυ σαφῶς, ὁ προκαλέσας τὴν σύνταξιν αὐτῆς λόγος. Ἐκεῖ δ' ἐρρέθη, ὅτι ἀνετέθη ἔμοι παρὰ τοῦ διατάξαντος τὴν ἔκδοσιν αὐτῆς κυρίου Ὑπουργοῦ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας ἐκπαιδεύσεως (1) ἡ ἔκδοσις τῶν πέντε πρώτων τόμων, ὧν οἱ μὲν τέσσαρες ἔπρεπε νὰ περιέχωσι τὰς πρὸς διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας γλώσσης καὶ πρὸς ἀνάγνωσιν κείμενα ἕκ τε τῶν ἀγίων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων καὶ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, ὁ δὲ πέμπτος τὴν *Κατ' ἕκτασιν Χριστιανικῆς Κατήχησις*.

Δὲν ἤμην βεβαίως ἐγὼ ὁ διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ προκειμένου ἔργου ἐπιτέθειος καὶ τὴν τοιαύτην ἔνστασιν ἀντέταξα εἰς τὸν διατάξαντα Ὑπουργόν, διότι οὔτε περιουσίας τῶν εἰς τοιοῦτον ἔργον ἀπαιτουμένων γνώσεων κάτοχός εἰμι, οὔτε καιρὸν τὸν εἰς τοῦτο ἰκανὸν εἶχον διὰ τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας ἀσχολίας τῆς ἔμοι διαπεπιστευμένης δημοσίας ὑπηρεσίας. Ἡ ἐπιμονὴ ὁμως τοῦ κυρίου Ὑπουργοῦ καὶ οἱ ἰσχυροὶ αὐτοῦ λόγοι ἔπεισάν με εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ἔργου ἀνωτέρου τῶν ἐμῶν δυνάμεων.

Καὶ εἰς μὲν τὴν συναρμολόγησιν τῆς ὕλης τῶν τεσσάρων πρώτων τόμων ὠφελήθη ἐκ τῆς γνώμης σεβαστῶν καὶ ἀδιαφιλονεικῆτον ἐμπειρίαν περὶ τὰ τοιαῦτα κεκτημένων σοφῶν διδασκάλων· εἰς δὲ τὴν ἔκδοσιν Ἱερᾶς Κατηχήσεως ἐγένετο συζήτησις, ἃν πρὸς τὸν προκειμένον σκοπὸν ἦτο χρησιμωτέρα ἢ γνωστὴ ἡμῖν τοῦ

---

(1) Ὑπουργός ἦν τότε ὁ νῦν ἐπὶ τῶν Ἑσωτερικῶν Κ. Χ. Χριστόπουλος.

αἰοδίδιμου Πλάτωνος Μητροπολίτου Μόσχας (1), ἡ ἢ παροῦσα. Καὶ ἐγὼ μὲν ἔκλινα ὑπὲρ τῆς πρώτης· ἀλλ' ἐπέισθην ἐκ τῶν παρασάσεων τῶν ἀξιολόγων Καθηγητῶν τῆς Θεολογικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου κυρίων Κ. Κοντογόρου καὶ Π. Ῥομπότου, ὅτι ἡ νῦν ἐκδοθεῖσα ἦτο καταλληλοτέρα· καὶ πιστεύω, ὅτι καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων θέλει φανεῖ ὀρθότερα ἢ κρίσις τῶν ἀξιολόγων Καθηγητῶν, καὶ ὅτι καλῶς ἐγὼ ποιήσας δὲν ἐπέμεινα εἰς τὴν ἰδέαν μου.

Ἐν ταῖς ὑποσημειώσεσι τῶν περιεχόντων τὰ Ἑλληνικὰ κείμενα τόμων ἐξεθέμην τοὺς λόγους τῶν περὶ τὴν λέξιν ἐπενεχθειῶν δολίγων διορθώσεων ἐξ ἀντιπαραβολῆς πρὸς ἄλλας λόγου ἀξίας ἐκδόσεις τε καὶ χειρόγραφα· καὶ τὰς διαφόρους δ' ἐσημείωσα γραφὰς, ἵνα ἔχη καὶ ταύτας πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ διδάσκων, ἂν τυχὸν στερεῖται ἐκδόσεων ἄλλων (ὅπερ οὐ σπάνιον, ἐν ταῖς ἐπαρχίαις μάλιστα)· καὶ τοὺς δισταγμούς μου ἐδήλωσα διακρίθων τε καὶ διὰ τῶν συνήθων ἀπορηματικῶν σημείων ἐπὶ διαφόρων χωρίων, διότι οὐδέποτε ἐφαντάσθην ὅτι ἡ γνώμη μου ἔχει κριτικὸν κῦρος. Οὐδ' αἰδοῦμαι νὰ κηρύξω, ὅτι πολλάκις καταίδον πόσον ἐλαττοῦμαι εἰς τοιοῦτου ἔργου διεξαγωγὴν. Οὐδεμίαν οἴησις μὲ ἀποτρέπει τοῦ νὰ διομολογήσω τὰς ἐκ τῆς περὶ τὰ τοιαῦτα ἔργα πρωτοπειρίας μου δυσκολίας, αἷς ἐνέτυχον κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν· ἐκὼν δὲ καὶ ἐπαξίως θέλω ὑποστῆ πᾶσαν κατάκρισιν τῶν ἐμῶν ἐλλείψεων, καὶ πολλὴν τὴν χάριν θέλω γνωρίσει εἰς τοὺς ἐξ ἐπιθυμίας κοινῆς ὠφελείας μέλλοντας νὰ ἐπενέγκωσι τὰς κατὰ τὴν αὐτῶν κρίσιν διορθώσεις καὶ ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολάς, διότι δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν αὗται ὡς γνωματεύσεις εἰς τὸν ἐκδώσοντά ποτε τὸ δεύτερον τοὺς περὶ ὧν ὁ λόγος τόμους αὐτῆς τῆς Σειρᾶς.

(1) Ἀὐτὴν, ἐπιγραφομένην Ὁρθόδοξος Διδασκαλία, εἴτουν Σύνοψις τῆς χριστιανικῆς θεολογίας, συνεγράφη ῥωσιστῶν μεταφράσθη δ' ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ καὶ τύπει· ἐξέδοθη ἐν Λειψίᾳ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ αἰοδίδιμου Α. Κερὰ ἐν

Τούτων οὕτως ἐχόντων καὶ τεθέντων, λέγω νῦν τινα καὶ περὶ τῆς ἐκδόσεως ἰδίως τῆς ἀνὰ χεῖρας Χριστιανικῆς Κατηχήσεως.

Καὶ πατὴρ μὲν αὐτῆς παρὰ πάντων ὁμολογεῖται, καὶ ὄντως ἐστίν, ὁ πολὺς ἐν λόγοις καὶ συγγραμμάσιν ἱεροῖς Πανιερώτατος Μητροπολίτης Μόσχας κύριος Φιλάρετος· μεταφραστὴς δὲ αὐτῆς εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς γλῶσσαν, ὁ ἀείμνηστος Ἀλέξανδρος ὁ Στούρτζας. Ἀμφότεροι, ἐκ μετριοφροσύνης πάντως, ἀπέκρυψαν τὸ ὄνομα αὐτῶν· ἀλλ' ἡ ὀξύδερκεια τῶν εὐεργέτημα πρὸς τοὺς ὀρθοδόξως παιδευομένους, ὡς καὶ ἐστὶ, θεωρησάντων τὸ ἔργον αὐτὸ, ἀνεῦρε καὶ γνωστοὺς ἐποίησατο τοὺς ἐργασασμένους (1), καὶ εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν ἐντεῦθεν ὠφελουμένων παρέδωκε τὴν μνήμην αὐτῶν.

Ἡ Κατήχησις αὕτη, ἐγκρίσει τῆς ἀγιωτάτης Διοικήσεως Συνόδου πασῶν τῶν Ῥωσιῶν, εἶναι ἐν χρήσει, ὡς διδακτικὸν βιβλίον, εἰς ἅπαντα τὰ ἐν τῇ Ῥωσίᾳ σχολεῖα· ἐκ τούτου δὲ ἕκαστος ἐννοεῖ, ὅτι καὶ πολλαὶ μετατυπώσεις καὶ ἐκδόσεις αὐτῆς ἐγένοντο καὶ γίνονται ὁσημέραι.

Ἡ τοῦ Στούρτζα μετάφρασις μετετυπώθη καὶ ἐν Ἀθήναις τῷ 1848, ἐν τῇ τυπογραφίᾳ τοῦ μακαρίτου Ἀνδρέου Κορομηλά, ὁ ὁποῖος ἀποκαλεῖ τρίτην τὴν ἑαυτοῦ ἐκδοσιν, λογιζόμενος ἴσως πρώτην μὲν τὴν ἐν Ὀδησσῷ τὸ πρῶτον τυπωθεῖσαν· δευτέραν δὲ τὴν τρία ἔτη πρὸ τοῦ 1848 (ὡς γράφει ὁ αὐτὸς Κορομηλᾶς ἐν τῷ προλόγῳ) ἐκδοθεῖσαν ἀκατ' ἐγκρίσιν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Κεντρικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς, εἰ καὶ τὸ αὐτὸ ἔτος (1848) μετετυπώθη, ὡς γνωστὸν, αὐθις ἐν Ὀδησσῷ. Παράδοξον φαίνεται, ὅτι ἐν τῇ γενομένῃ, ὡς εἴρηται, ὑπὸ τοῦ Ἀ. Κο-

ἔτει 1782. Ἀνατυπώσεις αὐτῆς, καθόσον γνωρίζω, ἐγένοντο μετὰ ταῦτα ἐν Κερκύρῃ τῷ 1827, καὶ ἐν Μονάχῳ τῷ 1834, καὶ ἐν Ἀθήναις τῷ 1837.

(1) Ἴδε τὸ περὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Στούρτζα Βιογραφικὸν σχεδίασμα τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει σοφοῦ διδασκάλου Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἴκου νόμιμου. — Ἀθήνησ, κωνέ. — σελ. 71.

ρομηλαῖα ἐκδόσει φέρεται ὡς συγγραφεὺς αὐτῆς ὁ ἀοιδίμος Μητροπολίτης Μόσχας Πλάτων, καὶ λέγεται ἡ Κατήχησις αὕτη μικρὰ ἢ συνοπτικὴ πρὸς ἀντιδιαστολήν, φαίνεται, ἀπὸ τῆς κοινῶς λεγομένης μεγάλης, ἥτοι τῆς Ὁρθοδόξου Διδασκαλίας τοῦ εἰρημένου Ἱεράρχου. Καὶ ἕτερον δὲ σφάλμα ἐν τῇ αὐτῇ Κορομηλείῳ ἐκδόσει ὑπάρχει (ἀγνωστὸν ἂν ἐκ προνοίας ἢ τυχαίως), τουτέστιν ἡ παράλειψις τῶν περὶ τοῦ ἐν δικαστηρίοις ὄρκου ἐδαφίων (ἐρωτήσεώς τε καὶ ἀποκρίσεώς) (1).

Ἐν τῇ ἐμῇ ταύτῃ ἐκδόσει, ἢ μᾶλλον μετατυπώσει, χρῆσιν ἐποιήταμην τῆς ἐν Ὁδησσῷ κατὰ τὸ 1848 ἔτος ἐκδοθείσης, προσπαθήσας παντὶ σθένει νὰ τηρήσω τὴν δυνατὴν ἀκρίβειαν καὶ ἀφομοίωσιν πρὸς αὐτὴν· ἀλλ' ἦτο ἀδύνατον καὶ ἄσκοπον νὰ μὴ μεταβάλω μέρη τινὰ τοῦ λεκτικοῦ, ἅπερ, ὡς εἶχον, ἦσαν ἀπαραίτητα μὲν διὰ τῶν Ῥώστων τοὺς παιδας καὶ ἄλλους αὐτῶν ἀναγνώστας, ὡς ἐρμηνεύοντα τὴν σημασίαν ἑλληνικῶν ὄρων παραδεδαγμένων καὶ εἰς τὴν Ῥωσικὴν καὶ εἰς ἄλλας τῆς Εὐρώπης γλώσσας, περιττὰ δὲ καὶ ἄτοπα πρὸς Ἑλληνόπαιδας, εἰς οὓς πάτριος ὑπάρχει ἡ τοὺς ὄρους τούτους ἔχουσα γλῶσσα. Παραπλήσιοι περίπου λόγοι ὑπηγόρευσαν καὶ μικρὰς ἄλλας τοῦ λεκτικοῦ ἀλλοιώσεις· τὰς ταύτας, σπανίως ἀποτολμηθείσας ἐν τῷ κειμένῳ, ἐσημείωσα δι' ἀστερίσκου*. Ὅ,τι δὲ προσέθηκα ἐνιαχοῦ μὲν τοῦ κειμένου, πολλοῦ δὲ τῶν ὑποσημειώσεων, ἐνέκλεισα ἐν μηνίσκοις [ ]. Τὰς παραπομπὰς πρὸς τὰς ἱερὰς Γραφὰς, καὶ τοὺς Πατέρας ἔστιν ὅτε τῆς Ἐκκλησίας, ἐξέτεινα καὶ ἐπηύξησα καθ' ὅσον ἐξ ἰδίων ἀναγνώσεων ἀπεμνημόνευον, στοιχῶν τῷ παραδείγματι τοῦ ἀοιδίμου Κοραῆ ἐν τῇ παρ' αὐτῷ γενομένῃ μεταφράσει τῆς τοῦ Πλάτωνος «Ὁρθοδόξου Διδασκαλίας». Ἐνόμισα δὲ ἀναγκαίως τὰς προσθήκας ταύτας, τὸ μὲν πρὸς ἰδίαν χρῆσιν καὶ μελέτην τῶν στερουμένων ἱε-

(1) Βλ. ἐμπροσθεν σελ. 126—127.

ρᾶς καὶ ὀπωσοῦν ἐπαρκοῦς βιβλιοθήκης διδασκάλων τῆς νεολαίας· τὸ δὲ, πρὸς ὁδηγίαν τῶν τὴν αὐτὴν ἔλλειψιν τυχόν πασχόντων πνευματικῶν πατέρων καὶ κηρύκων τοῦ Θεοῦ λόγου, καὶ ἔτι τῶν ἐπιθυμούντων ἐν γένει ν' ἀνευρίσκωσι τὸ κῦρος τῶν ἐκτιθεμένων ἀληθειῶν εἰς αὐτάς τὰς θεοτεύκτους πηγὰς, τὰς θεοπνεύστους, λέγω, βίβλους καὶ τὰς ψυχωσθηρίους συγγραφαὶ τῶν ἱερῶν τῆς ἁγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας Πατέρων.

Καὶ ταῦτα, ὀλίγα ἀντὶ πολλῶν, τὰ κατὰ τὸν τύπον τῆς ἀνά χειρὸς Χριστιανικῆς Κατηχήσεως καὶ τοῦ λοιποῦ παρ' ἐμοῦ ἐπεξεργασθέντος μέρους τῆς Σειρᾶς τῶν πρὸς χρῆσιν τῶν ἱερατικῶν σχολείων ἐγκυκλίων μαθημάτων.

Οὕτω δὲ ἐν τῇ ἐμῇ ἀσθενείᾳ, ἀνωτέροις καὶ σεβαστοῖς ὑπείκων κελεύμασιν, εἰς πέρας ἤγαγον θεία συνάρσει τὸ ἀνατεθὲν μοι ἔργον, τῷ μὲν πνεύματι προθύμως, τῇ δὲ ἀπεργασίᾳ ἐλαττωματικῶς πάντως, καὶ ἤτιον τῆς ἐμῆς προαιρέσεως. Πολλῶ δ' ἐμοῦ ἐπιτυχέστερον ἐπεραιώθησαν κατὰ πλεῖστον καὶ περαιοῦνται ἤδη κατὰ τὸ σύνολον παρὰ τῶν ἀνωθι μνημονευθέντων ἀξιολύμων Καθηγητῶν κυρίων Κ. Κοντογόνου καὶ Π. Ῥομπότου τὰ ἐκατέρω αὐτῶν ἐπιμεμερισμένα ἄλλα βιβλία τῆς προκειμένης Σειρᾶς (1). Καὶ οὕτως οἱ τε παρ' ἡμῖν, καὶ ἀλλαχοῦ ἴσως, ἱεροσπουδαзаὶ προσκιδῶνται ἤδη καὶ ταύτην τὴν εὐκολίαν εἰς εὐκοπωτέραν καὶ εὐτκοπον διάνυσιν τοῦ θεοπροσείλοντο νὰ διατρέξωσι σταδίῳ, χάρις εἰς τῆς Σεβαστῆς Κυβερνήσεως τὴν πρόνοιαν καὶ τὸν ζωηρότερον παντὸς ἄλλου ζῆλον περὶ τὴν ἱερατικὴν διδασκαλίαν. Οἱ παρασκευαζόμενοι ἐν φόβῳ Θεοῦ καὶ μετὰ φιλοχρίστου προαιρέσεως εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ Ὑψίστου εἰσὶν αἱ γλυκεῖαι τῆς Ἐκκλησίας ἐλπίδες, καὶ αἱ εὐλογίαι αὐτῆς θέλουσι κατευοδώσει τοὺς τοιοῦτους εἰς τὸν αἴσιον σκοπὸν, πρὸς ὃν παρασκευάζονται.

(1) Βλ. ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ Α' τόμου σελ. 1.

« Ὁ δὲ Θεὸς πάσης χάριτος, ὁ καλέσας ἡμᾶς εἰς τὴν αἰώνιον
 » αὐτοῦ δόξαν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὀλίγον παθόντας, αὐτὸς καταρ-
 » τίσαι ὑμᾶς » (φιλοὶ ἱεροσπουδασταί), « στηρίξαι, σθενώσαι, θε-
 » μελιώσαι. Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώ-
 » νων. Ἀμήν » (1).

Ἐν Ἀθήναις, τῆ 8. Σεπτεμβρίου 1861.

A. Z. ΜΑΜΟΥΚΑΣ.

1) Α' Πέτρ. Ε', 40 — 41.

ΠΙΝΑΞ.

—ο—

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

	σελ.
Προκαταρκτικαὶ ἰδέαι.....	1.
Περὶ θείας ἀποκαλύψεως.....	3.
» ἱερᾶς παραδόσεως καὶ ἱερᾶς Γραφῆς.....	5.
» τῆς ἱερᾶς ἰδίως Γραφῆς.....	8.
Διαιρέσεις τῆς Κατηχήσεως.....	14.

—ο—

ΜΕΡΟΣ Α΄.

Περὶ πίστεως.

Περὶ τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως ἐν γένει, καὶ περὶ τοῦ πόθεν ἐπήγασεν.....	16.
» τῶν ἄρθρων τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως.....	18.
» τοῦ Α΄ ἄρθρου.....	19.
» τοῦ Β΄ ἄρθρου.....	30.
» τοῦ Γ΄ ἄρθρου.....	34.
» τοῦ Δ΄ ἄρθρου.....	43.
» τοῦ Ε΄ ἄρθρου.....	48.
» τοῦ Σ΄ ἄρθρου.....	51.
» τοῦ Ζ΄ ἄρθρου.....	—
» τοῦ Η΄ ἄρθρου.....	54.
» τοῦ Θ΄ ἄρθρου.....	57.
» τοῦ Ι΄ ἄρθρου.....	69.
» Βαπτίσματος.....	70.
» τοῦ ἁγίου Μύρου.....	73.
» Μεταλήψεως.....	75.
» Μετανοίας.....	81.

Περὶ Ἱερωσύνης.....	σελ. 83.
» Γάμου.....	84.
» Εὐχελαίου.....	85.
» τοῦ ΙΑ' ἄρθρου.....	—
» τοῦ ΙΒ' ἄρθρου.....	89.

—o—

ΜΕΡΟΣ Β'.

Περὶ Ἑλπίδος.

Ἐννοιαί τῆς Χριστ. Ἑλπίδος, θεμέλιον καὶ τὰ μέτρα.....	92.
Περὶ προσευχῆς.....	—
» Κυριακῆς προσευχῆς.....	94.
» τῆς Ἐπικλήσεως.....	95.
» τοῦ Α' αἰτήματος.....	96.
» τοῦ Β' αἰτήματος.....	—
» τοῦ Γ' αἰτήματος.....	97.
» τοῦ Δ' αἰτήματος.....	98.
» τοῦ Ε' αἰτήματος.....	99.
» τοῦ Σ' αἰτήματος.....	101.
» τοῦ Ζ' αἰτήματος.....	—
» τῆς Δοξολογίας.....	—
» τῶν θείων Μακαρισμῶν.....	102.
» τοῦ Α' Μακαρισμοῦ.....	104.
» τοῦ Β' Μακαρισμοῦ.....	106.
» τοῦ Γ' Μακαρισμοῦ.....	—
» τοῦ Δ' Μακαρισμοῦ.....	107.
» τοῦ Ε' Μακαρισμοῦ.....	408.
» τοῦ Σ' Μακαρισμοῦ.....	110.
» τοῦ Ζ' Μακαρισμοῦ.....	111.
» τοῦ Η' Μακαρισμοῦ.....	—
» τοῦ Θ' Μακαρισμοῦ.....	112.

—o—

ΜΕΡΟΣ Γ΄.

Περὶ Ἀγάπης.

Περὶ τοῦ μεταξὺ πίστεως καὶ ἀγάπης δεσμοῦ.....	σελ. 113.
» τοῦ Θείου νόμου καὶ τῶν ἐντολῶν.....	115.
» τῆς εἰς δύο πλάκας διατρέσεως τῶν δέκα ἐντολῶν...	117.
» τῆς Α΄ ἐντολῆς.....	119.
» τῆς Β΄ ἐντολῆς.....	123.
» τῆς Γ΄ ἐντολῆς.....	126.
» τῆς Δ΄ ἐντολῆς.....	127.
» τῆς Ε΄ ἐντολῆς.....	131.
« τῆς ΣΤ΄ ἐντολῆς.....	135.
« τῆς Ζ΄ ἐντολῆς.....	137.
» τῆς Η΄ ἐντολῆς.....	139.
» τῆς Θ΄ ἐντολῆς.....	141.
» τῆς Ι΄ ἐντολῆς.....	142.
Ἐπίλογος.....	144.

ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΤΥΠΟΝ ΗΜΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ.

ΣΕΛ. 22, στίχ. 14 γρ. ἐγενήθησαν.—σελ. 59, στίχ. 17, γρ. βάπτισμα.—σελ. 66, στίχ. 11, μετὰ τὴν λέξιν ἐπαγγελίας, θὲς τελείαν στιγμὴν.—σελ. 74, στίχ. 1, γρ. Γραφή;—σελ. 101, στίχ. 28, γρ. ἐπισυνάπτεται.—σελ. 110, στίχ. 8, γρ. καθαρότης.—Αὐτόθι, στίχ. 12, γρ. καθαρότητος.—σελ. 136, στίχ. 6, γρ. φόνου.—σελ. 143, στίχ. 25, γρ. καθαρότητα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΟΝ ΚΑΤΗΧΗΣΙΝ.

Προκαταρκτικαὶ ἰδέαι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ. Τί ἐστὶν Ὁρθόδοξος Κατήχησις;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ. Ὁρθόδοξος Κατήχησις, διδασκαλία ἐστὶ τῆς ὀρθοδόξου χριστιανικῆς πίστεως, παραδιδομένη ἐκάστῳ χριστιανῶ πρὸς εὐαρέστησιν τῷ Θεῷ καὶ σωτηρίαν ψυχῆς.

Ἐρ. Τί σημαίνει ἡ λέξις Κατήχησις;

Ἄπ. Ἡ λέξις Κατήχησις* σημαίνει διδασκαλίαν διὰ ζώσης φωνῆς. Ἄλλ' ἔμως ἐκ τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων ἐκλαμβάνεται ὡς προκαταρκτικὴ διδασκαλία τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως, ἀναγκαία οὕτα δι' ἕκαστον χριστιανόν (1).

Ἐρ. Τί ἀπαιτεῖται πρὸς εὐαρέστησιν τῷ Θεῷ καὶ σωτηρίαν ψυχῆς;

Ἄπ. Ἐν πρώτοις, ἐπίγνωσις τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, καὶ ἐρθὴ εἰς αὐτὸν πίστις· δεύτερον, βίος συνάδων τῇ πίστει, καὶ ἔργα ἀγαθά.

Ἐρ. Διὰ τί πρῶτον ἀπαιτεῖται ἡ πίστις;

Ἄπ. Διότι, καθὼς μαρτυρεῖ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, «Χωρὶς πίστεως » ἀδύνατόν ἐστιν εὐαρεστῆσαι τῷ Θεῷ» (2).

Ἐρ. Διὰ τί δὲ μετὰ τῆς πίστεως συναπαιτεῖται καὶ βίος κατὰ τὴν πίστιν, καὶ ἔργα ἀγαθά;

Ἄπ. Διότι, καθὼς μαρτυρεῖ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, «Ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστὶ» (3).

(1) Λουκ. Α', 4· καὶ Πράξ. Ἀποστόλ. ΙΗ', 23.

(2) Πρὸς Ἑβρ. ΙΑ', 6.

(3) Ἰακώβ. Β', 20.

Ἐρ. Τί ἐστὶ πίστις;

Ἀπ. Κατὰ τὴν ἐξήγησιν τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου Παύλου «Πί-
»στις ἐστὶν ἐλπίζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἐλεγχος οὐ βλε-
»πομένων» (1). Τουτέστι, πληροφορία περὶ τῶν ἀοράτων ὡς δρα-
τῶν, καὶ περὶ τῶν ποθουμένων καὶ προσδοκωμένων, ὡς ἐνεστώτων.

Ἐρ. Τίς ἡ διαφορὰ μεταξύ γνώσεως καὶ πίστεως;

Ἀπ. Ἡ γνώσις ἔχει ἀντικείμενον πᾶν τὸ δρατὸν καὶ καταλη-
πτὸν, ἡ δὲ πίστις τὰ ἀόρατα καὶ ἀκατάληπτα. Ἡ γνώσις βᾶσιν
ἔχει τὴν πείραν, ἡ τῶν πραγμάτων τὴν ἔρευναν· ἡ δὲ πίστις θε-
μελιούται εἰς τὴν μαρτυρίαν τῆς ἀληθείας. Ἡ γνώσις κυρίως ἀνα-
φέρεται εἰς τὸν νοῦν, καίτοι δυναμένη ἐνεργεῖν καὶ εἰς τὴν καρδίαν,
ἡ δὲ πίστις ἐξαιρέτως ἀνήκει εἰς τὴν καρδίαν, καίτοι πηγάζουσα
ἐκ τῶν λογισμῶν.

Ἐρ. Διὰ τί εἰς τὴν περὶ εὐσεβείας διδασκαλίαν ἀπαιτεῖται ὄχι
μόνον γνώσις, ἀλλὰ καὶ πίστις;

Ἀπ. Διότι ὁ κύριος σκοπὸς τῆς διδασκαλίας ταύτης ἐστὶν ὁ
Θεὸς ὁ ἀόρατος καὶ ἀκατάληπτος, καὶ ἡ σοφία Θεοῦ ἐν μυστηρίῳ
ἢ ἀποκεκρυμμένη. Ὅθεν πολλὰ μέρη τῆς θρησκευτικῆς διδασκα-
λίας ὑπάρχουσι ἀκατάληπτα διὰ τῆς ἐπιγνώσεως, ἀλλὰ τὰ ἀπο-
δέχεται ἡ πίστις. Ὁ Ἅγιος Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων λέγει (2).
«Ὁφθαλμὸς πάσης συνειδήσεώς ἐστι φωτιστικὸς ἡ πίστις, καὶ συ-
»νέσεως ἐμποιοητικός· λέγει γὰρ ὁ Προφήτης· καὶ ἐὰν μὴ πιστεύ-
»σητε, οὐδὲ μὴ συνῆτε» (3).

Ἐρ. Πῶς ἄλλως ἐξηγεῖται ἡ ἀνάγκη τῆς πίστεως;

Ἀπ. Ὁ Ἅγιος Κύριλλος ἐξηγεῖ αὐτὴν διὰ τῶν ἐξῆς· «Καὶ οὐ
»παρ' ἡμῖν γε μόνοις, τοῖς τὴν τοῦ Χριστοῦ προσηγορίαν ἔχουσι,
»μέγα τὸ τῆς πίστεώς ἐστὶν ἀξίωμα· ἀλλὰ γὰρ καὶ πάντα τὰ ἐν
»τῷ κόσμῳ τελούμενα, καὶ τὰ ὑπὸ τῶν ἀλλοτρίων τῆς Ἐκκλη-
»σίας τῇ πίστει τελεῖται. . . . Πίστει καὶ γεωργία συνίσταται· ὁ

(1) Πρὸς Ἐβρ. ΙΑ', 4. [βλ. καὶ πρὸς Ῥωμ. Η', 24—25. καὶ Β' πρὸς Κορινθ. Δ', 48.]

(2) Κυρίλ. Ἱεροσολ. Κατήχησ. Ε'. [βλ. τόμ. Γ' τῆς παρούσης Σειράς, σελ. 205.]

(3) Ἡσαίου Ζ', 9. [βλ. Β' Παραλειπομ. Κ', 20.]

» γὰρ μὴ πιστεύων λήψεσθαι καρποφορίαν, οὐχ ὑπομένει τοὺς κα-
 » μάτους. Πίστει θαλαττεύοντες ἄνθρωποι, μικροτάτῳ ξύλῳ πι-
 » στεύσαντες, τὴν ἄστατον τῶν κυμάτων φορὰν τοῦ στεφροτάτου
 » στοιχείου, τῆς γῆς, ἀντικαταλλάττονται, ἀδήλοισ ἐαυτοῦς ἐπιδι-
 » δόντες ἐλπίζι, καὶ πάσης ἀγχύρας ἀσφαλεστέραν ἐπαγόμενοι τὴν
 » πίστιν» (1).

Περὶ θείας ἀποκαλύψεως.

Ἐρ. Πόθεν πηγάζει ἡ διδασκαλία τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως;

Ἀπ. Ἐκ τῆς θείας ἀποκαλύψεως.

Ἐρ. Τί ἐννοεῖται ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς θείας ἀποκαλύψεως;

Ἀπ. Τοῦθ' ὅπερ αὐτὸς ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε πρὸς τοὺς ἀνθρώ-
 πους, ἵνα δυνηθῶσι καὶ σωτηριωδῶς πιστεύειν εἰς αὐτὸν, καὶ ἀξίως
 λατρεύειν αὐτῷ.

Ἐρ. Ἄρα γε εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους ἔδωκεν ὁ Θεὸς τὴν
 τοιαύτην ἀποκάλυψιν;

Ἀπ. Δι' ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος ἔδωκεν αὐτὴν ὡς πᾶσιν
 ἀναγκαίαν καὶ σωτηριώδη. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι οὐκ
 εἰσὶν ἐπιδεκτικοὶ τῆς παρὰ Θεοῦ ἀμέσου ἀποκαλύψεως, διὰ τοῦτο
 μετεχειρίσθη ὁ Θεὸς (ἰδιαιτέρως) ἐκλεκτοὺς κήρυκας τῆς ἐαυτοῦ
 ἀποκαλύψεως, ἵνα μεταδώσωσιν αὐτὴν πρὸς πάντας τοὺς ἐπιθυ-
 μοῦντας λαβεῖν αὐτήν.

Ἐρ. Διὰ τί οὐ πάντες οἱ ἄνθρωποι ἀξιοὶ εἰσι τοῦ δέξασθαι ἄ-
 μεσον ἀποκάλυψιν παρὰ Θεοῦ;

Ἀπ. Διὰ τὴν ἐξ ἀμικριτῶν ἀκαθαρσίαν καὶ τὴν ἀσθένειαν τοῦ
 πνεύματος καὶ τοῦ σώματος.

Ἐρ. Τίνες ἦσαν οἱ κήρυκες τῆς θείας ἀποκαλύψεως;

Ἀπ. Ὁ Ἀδάμ, ὁ Νῶε, ὁ Ἀβραάμ, ὁ Μωϋσῆς καὶ οἱ ἄλλοι
 προφῆται παρέλαβον καὶ ἐκήρυξαν τὰς ἀρχὰς τῆς θείας ἀποκαλύ-
 ψεως τὸ δὲ πλήρωμα καὶ τὴν ἐντέλειαν αὐτῆς ἔφερεν εἰς τὴν γῆν

(1) Κυρίλ. Ἱεροσολύμ. Κατήχων. Ε' [ἔνθα ἀνωτέρ. σελ. 203].

ὁ σεσαρκωμένος υἱὸς τοῦ Θεοῦ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, καὶ δέδωκε τὴν ἀποκάλυψιν ταύτην ἕλη τῇ οἰκουμένη διὰ τῶν μαθητῶν καὶ Ἀποστόλων αὐτοῦ. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐν ἀρχῇ τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς λέγει· «Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάσαι ὁ»
 «Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων»
 «τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ, ὃν ἔθηκε κληρονόμον»
 «πάντων, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν» (1). Ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος γράφει πρὸς Κορινθίους· «Λαλοῦμεν σοφίαν Θεοῦ ἐν μυστη-»
 «ρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων»
 «εἰς δόξαν ἡμῶν· ἣν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου ἔ-»
 «γνωκεν, ἡμῖν δὲ ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ·»
 «τὸ γὰρ Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βῆθη τοῦ Θεοῦ» (2). Ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης οὕτω γράφει ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· «Θεὸν οὐ-»
 «δεὶς ἑώρακε πώποτε· ὁ μονογενὴς Υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον»
 «τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο» (3). Τέλος, αὐτὸς ὁ Κύριος ἡ-
 μῶν Ἰησοῦς Χριστὸς λέγει· «Οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν Υἱόν, εἰμὲ ὁ»
 «Πατήρ· οὐδὲ τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει, εἰμὲ ὁ Υἱὸς, καὶ ᾧ»
 «ἐὰν βούληται ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι» (4).

Ἐρ. Μήπως ὁ ἄνθρωπος ἀδυνατεῖ ἔχειν γνῶσιν περὶ Θεοῦ ἀνευ ἰδιαιτέρας θείας ἀποκαλύψεως;

Ἀπ. Ὁ ἄνθρωπος δύναται γινῶναι τὸν Θεὸν ἐκ τῆς θεωρίας τῶν ὑπὸ Θεοῦ δεδημιουργημένων ὄντων. Πλὴν ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἐπίγνω-

(1) Πρὸς Ἑβρ. Α', 1 καὶ 2. [Βλ. Ἀριθ. ΙΒ', 6 καὶ 8.—Ψαλμ. Β', 7—8.—Ματθ. ΚΑ', 38.—Ἰωάν. Α', 3· καὶ Ε', 26· καὶ Η', 42 καὶ ἐπόμε. καὶ Θ', 5· καὶ ΙΒ', 46.—Β' πρὸς Κορινθ. Δ', 4.—Πρὸς Γαλάτ. Δ', 4.—Πρὸς Ἐφεσ. Α', 40· καὶ Γ', 9.—Πρὸς Φιλιππησ. Β', 6.—Πρὸς Κολοσ. Α', 15—17.—Δ', Ἰωάν. Ε', 44, 42.]

(2) Α' πρὸς Κορινθ. Β', 7—8 καὶ 40. [Βλ. Αὐτόθ. Δ', 4.—πρὸς Ῥωμ. ΙΓ', 25.—Β' πρὸς Κορινθ. Γ', 44, 18.—Πρὸς Ἐφεσ. Γ', 9.—Πρὸς Κολοσ. Α', 26.—Α' πρὸς Τιμόθ. Α', 43.—Β' πρὸς Τιμόθ. Α', 9.—Βλ. καὶ Ματθ. ΙΑ', 25· καὶ ΙΓ', 44· καὶ ΙϚ', 17.—Ἰωάν. Ζ', 48· καὶ ΙϚ', 3.—Βλ. καὶ Πράξ. Ἀποστόλ. Γ', 17· καὶ ΙΓ', 27.—Α' Ἰωάν. Β', 27.]

(3) Ἰωάν. Α', 18. [Βλ. Καὶ Αὐτόθ. Ϛ', 46.—Βλ. καὶ Ἐξέθ. ΛΓ', 20.—Δευτερονομ. Δ', 42.—Ματθ. ΙΑ', 27.—Λουκ. Γ', 22.—Α' πρὸς Τιμόθ. Ϛ', 16.—Α' Ἰωάν. Δ', 42.]

(4) Ματθ. ΙΑ', 27. [Βλ. Αὐτόθ. ΚΗ', 18.—Ἰωάν. Α', 48· καὶ Γ', 35· καὶ Ϛ', 46· καὶ Γ', 15· καὶ ΙΓ', 3· καὶ ΙΖ', 2. Βλ. καὶ πρὸς Ἑβρ. Α', 2.]

οις ἀτελής ὑπόχρεια καὶ ἑλλιπής, καὶ χρησιμεύει μόνον ὡς προπα-
ρασκευὴ εἰς τὴν πίστιν καὶ ὡς μέσον πρὸς τὴν ἐξ ἀποκαλύψεως
ἐπίγνωσιν τοῦ Θεοῦ. «Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου
» τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθοράται, ἢ τε ἀίδιος αὐτοῦ δύναμις
» καὶ θεϊότης» (1).—«Ἐποίησέ τε ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀν-
»θρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ὀρίσας προτε-
»ταγμένους καιροὺς καὶ τὰς ὁροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν· ζη-
»τεῖν τὸν Κύριον, εἰ ἄρα γε ψηλαφήσειαν αὐτὸν καὶ εὖροιεν· καίτοι
»γε οὐ μακρὰν ἀπὸ ἑνὸς ἐκάστου ἡμῶν ὑπάρχοντα. Ἐν αὐτῷ γὰρ
»ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν» (2).—«Ἐν τῇ περὶ Θεοῦ πίστει,
» ἡγεῖται μὲν ἡ ἔννοια, ἢ περὶ τοῦ ὅτι ἐστὶ Θεός· ταύτην δὲ ἐκ
»τῶν δημιουργημάτων συνάγομεν· σφρόν γὰρ, καὶ δυνατὸν, καὶ
»ἀγαθόν, καὶ πάντα αὐτοῦ τὰ ἀόρατα ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου κτί-
»σεως νοοῦντες ἐπιγινώσκομεν. Οὕτω δὴ καὶ δεσπότην ἑαυτῶν ἀ-
»τὸν καταδεχόμεθα. Ἐπειδὴ γὰρ παντὸς μὲν τοῦ κόσμου δη-
»μιουργὸς ὁ Θεός, μέρας δὲ κόσμου ἡμεῖς, καὶ ἡμῶν ἄρα δημιουρ-
»γὸς ὁ Θεός. Ταύτη δὲ τῇ γινώσκει ἢ πίστις ἀκολουθεῖ, καὶ τῇ
» τοιαύτῃ πίστει ἢ προσκύνησις» (3).

Περὶ ἱερᾶς παραδόσεως καὶ ἱερᾶς

Γραφῆς.

Ἐρ. Τίνι τρόπῳ ἡ θεία ἀποκάλυψις ἐραπλοῦται εἰς τὸ ἀνθρώ-
πινον γένος, καὶ διατηρεῖται ἐν τῇ ἀληθινῇ Ἐκκλησίᾳ;

Ἄπ. Διττῶς, τουτέστι διὰ τῆς ἱερᾶς παραδόσεως καὶ τῆς ἱερᾶς
Γραφῆς.

Ἐρ. Τί ἐννοεῖται ὑπὸ τὸ ὄνομα ἱερὰ παράδοσις;

(1) Πρὸς Ῥωμ. Α', 20. [βλ. καὶ Ψαλμ. ΙΗ', 4 καὶ ἐπίμ. καὶ ΡΜΖ', 4—7 καὶ ΡΜΗ', 3 καὶ ἐπίμ.].

(2) Πράξ. Ἀποστόλ. ΙΖ', 26—28. [βλ. καὶ Δευτερονομ. ΑΒ', 8.].

(3) Βκσιλ. τοῦ Μιχαὴλ. ἐπιστολ. ΣΛΕ'. [ἔκδοσις ἐν Παρισίῳ 1730. Τόμ. Γ', σελ. 388—389.].

Ἄπ. Ὑπὸ τὸ ὄνομα *ιερά παράδοσις* ἐννοεῖται ἡ ἐκ μέρους τῶν ἀληθῶς πιστευόντων καὶ θεοσεβῶν διὰ λόγου καὶ παραδείγματος ~~πρὸς~~ ἀλλήλους, καὶ ἀπὸ τῶν προγόνων εἰς τοὺς ἀπογόνους μετάδοσις τῆς διδασκαλίας τῆς πίστεως, τοῦ θείου νόμου, τῶν μυστηρίων, καὶ τῶν ἱερῶν τελετῶν.

Ἐρ. Ὑπάρχει ἄρα γε ἀσφαλὲς ταμεῖον τῆς ἱερᾶς παραδόσεως;

Ἄπ. Πάντες οἱ ἀληθῶς πιστεύοντες καὶ συνηνωμένοι διὰ τῆς κατὰ τὴν ἱεράν παράδοσιν πίστεως, πάντες ὁμοῦ καὶ διαδοχικῶς κατὰ θεῖαν οἰκονομίαν σχηματίζουσι τὴν Ἐκκλησίαν, ἣτις ὑπάρχει ἀσφαλὲς ταμεῖον τῆς ἱερᾶς παραδόσεως, ἢ, κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου Παύλου «Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, στύλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας» (1).

Ὁ ἅγιος Εἰρηναῖος γράφει: «Οὐ δεῖ παρ' ἄλλων ζητεῖν τὴν ἀλήθειαν, ἢν παρὰ τῆς Ἐκκλησίας δανείσασθαι βῆδιον. Εἰς αὐτὴν γὰρ, ὡς εἰς πλούσιον θησαυροφυλάκιον, οἱ Ἀπόστολοι ἀφθόγως κατέθετον πάντα τὰ τῆ ἀληθείᾳ προσήκοντα: ὥστε ὁ ἐπιουμῶν δύναται παρ' αὐτῆς λαβεῖν πόμα ζωῆς: αὐτὴ θύρα ζωῆς ἐστὶ» (2).

Ἐρ. Τί ὀνομάζεται *ιερά Γραφή*;

Ἄπ. Τὰ βιβλία, ὅσα ἐγράφθησαν διὰ πνεύματος Θεοῦ, καὶ διὰ χειρὸς ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι καλοῦνται Προφῆται καὶ Ἀπόστολοι.

Ἐρ. Τί ἐστὶν ἀρχαιότερον; ἡ ἱερά παράδοσις, ἢ ἡ ἱερά Γραφή;

Ἄπ. Ἡ ἀρχαιστάτη καὶ προκαταρκτικὴ μέθοδος πρὸς ἐφάπλωσιν τῆς θείας ἀποκαλύψεως ἐστὶν ἡ ἱερά παράδοσις. Ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι Μωϋσέως ἱερά βιβλία δὲν ὑπῆρχον· καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν θεῖαν αὐτοῦ διδασχὴν καὶ τὰς διατάξεις παρέδωκε τοῖς ἑαυτοῦ Μαθηταῖς διὰ τοῦ λόγου καὶ τοῦ παραδείγματος, ἀλλ' ὄχι διὰ βιβλίου. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐν ἀρχῇ καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἐκήρυττον τὴν πίστιν, καὶ ἐστήριζον τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἀρευνικὸς ἀνάγκη τῆς παραδόσεως πρόδη-

(1) Α' πρὸς Τιμόθ. Γ', 15 [βλ. καὶ Β' πρὸς Τιμόθ. Β', 20.].

(2) Εἰρην. Κατὰ αἰρέσ. Βιβλ. Γ', κεφ. 8'.

λος γίνεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι οἱ ὀλιγώτεροι τῶν ἀνθρώπων δύνανται μεταχειρισθῆναι τὰ βιβλία, ἐν ᾧ ἡ παράδοσις εἰς πάντας χρησιμεύει.

Ἐρ. Διὰ τί λοιπὸν ἐδόθη ἡ ἱερὰ Γραφή;

Ἄπ. Πρὸς ἀκριβεστέραν καὶ ἀπαράλλακτον διατήρησιν τῆς Θείας ἀποκαλύψεως. Εἰς τὴν ἱερὰν Γραφήν ἀναγινώσκωμεν τῶν Προφητῶν καὶ τῶν Ἀποστόλων τοὺς λόγους, ὡς συμπολιτευόμενοι μετ' αὐτῶν, καὶ ἄμετοι ἀχροαταί, μ' ὄλον ὅτι τὰ ἱερὰ ταῦτα βιβλία ἐγγράφησαν πολλοὺς αἰῶνας πρὸ τοῦ νῦν.

Ἐρ. Ἄρα γε πρέπει νὰ φυλάττωμεν τὴν ἱερὰν παράδοσιν, καὶ ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἱερὰν Γραφήν;

Ἄπ. Πρέπει νὰ φυλάττωμεν τὴν παράδοσιν, καθ' ὅσον συμφωνεῖ μετὰ τῆς Θείας ἀποκαλύψεως καὶ τῆς ἱερᾶς Γραφῆς, καθὼς διδάσκει αὐτὴ ἡ ἱερὰ Γραφή, Παύλου τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος « Ἄρα οὖν, ἀδελφοί, στήκετε, καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς ἐδιδάχθητε εἴτε διὰ λόγου εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν » (1).

Ἐρ. Διὰ τί καὶ τὴν σήμερον ἀναγκαῖα ἐστὶν ἡ παράδοσις;

Ἄπ. Διότι χειραγωγεῖ πρὸς ὀρθὴν κατάληψιν τῆς ἱερᾶς Γραφῆς, πρὸς κανονικὴν ἐπιτέλεσιν τῶν μυστηρίων καὶ διατήρησιν τῶν ἱεροπραξιῶν καθ' ὅλην τὴν καθαρότητα τῆς προκαταρτικῆς αὐτῶν διατάξεως. Ὁ ἅγιος Βασίλειος λέγει περὶ τούτου τὰ ἐφεξῆς: « Τῶν » ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένων δογμάτων καὶ κηρυγμάτων, τὰ » μὲν ἐκ τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας ἔχομεν, τὰ δὲ ἐκ τῆς τῶν » Ἀποστόλων παραδόσεως διαδοθέντα ἡμῖν ἐν μυστηρίῳ παρεδεδόξαμεθα, ἅπερ ἀμρότερα τὴν αὐτὴν ἰσχὺν ἔχει πρὸς τὴν εὐσέβειαν καὶ τούτοις οὐδεὶς ἀντερεῖ, ὅστις γε κἂν κατὰ μικρὸν γοῦν θεσμῶν ἐκκλησιαστικῶν πεπείραται. Εἰ γὰρ ἐπιχειρήσαιμεν τὰ ἄγραφα τῶν ἐθνῶν, ὡς μὴ μεγάλην ἔχοντα τὴν δύναμιν, παραιτεῖσθαι, λάθοιμεν ἂν εἰς αὐτὰ τὰ καιρία ζημιῶντες τὸ Εὐαγγέλιον, μᾶλλον δὲ εἰς ὄνομα φιλὸν περιϊστῶντες τὸ κήρυγμα. Οἶον, (ἵνα τοῦ πρώτου καὶ κοινοτάτου πρώτου μνησθῶ) τῷ τύπῳ τοῦ Σταυροῦ τοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡλ-

(1) Β' πρὸς Θεσσαλον. Β', 45 [βλ. αὐτὸθ. καὶ Γ', 6.]

» πικότας κατασημαίνεσθαι, τίς ὁ διὰ γράμματος διδάξας ; Τὸ
 » πρὸς ἀνατολὰς τετράφθαι κατὰ τὴν προσευχὴν, ποῖον ἐδίδαξεν
 » ἡμᾶς γράμμα ; Τὰ τῆς ἐπικλήσεως ῥήματα ἐπὶ τῇ ἀναδείξει τοῦ
 » ἄρτου τῆς εὐχαριστίας καὶ τοῦ ποτηρίου τῆς εὐλογίας, τίς τῶν
 » ἀγίων ἐγγράφως ἡμῖν κατατέλειπεν ; Οὐ γὰρ δὴ τοῦτοις ἀρκού-
 » μεθα, ὧν ὁ Ἀπόστολος ἦ τὸ Εὐαγγέλιον ἐπεμνήσθη· ἀλλὰ καὶ
 » προλέγομεν, καὶ ἐπιλέγομεν ἕτερα, ὡς μεγάλην ἔχοντα πρὸς
 » τὸ μυστήριον τὴν ἰσχὺν, ἐκ τῆς ἀγράφου διδασκαλίας παραλαβόν-
 » τες. Εὐλογοῦμεν δὲ τότε ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τὸ ἔλαιον
 » τῆς χρίσεως, καὶ προσέτι αὐτὸν τὸν βαπτιζόμενον ἀπὸ ποίων
 » ἐγγράφων ; οὐκ ἀπὸ τῆς σιωπωμένης καὶ μυστικῆς παραδόσεως ;
 » Τί δέ ; αὐτὴν τοῦ ἐλαίου τὴν χρίσιν, τίς λόγος γεγραμμένος ἐδί-
 » दाξε ; Τὸ δὲ τρις βαπτίζεσθαι τὸν ἄνθρωπον, πόθεν ; Ἀλλὰ καὶ
 » ὅσα περὶ τὸ βάπτισμα, ἀποτάσσεσθαι τῷ Σατανᾷ καὶ τοῖς ἀγγέ-
 » λοις αὐτοῦ, ἐκ ποίας ἐστὶ γραφῆς ; οὐκ ἐκ τῆς ἀθημοσιεύτου
 » ταύτης καὶ ἀποβρήτου διδασκαλίας, ἣν ἐν ἀπολυπραχμονήτῳ
 » καὶ ἀπεριεργάστῳ σιγῇ οἱ πατέρες ἡμῶν ἐφύλαξαν, καλῶς ἐκεῖνο
 » δεδιδαγμένοι, τῶν μυστηρίων τὸ σεμνὸν σιωπῇ διασώζεσθαι ;
 » Ἄ γὰρ οὐδὲ ὑποπτεύειν ἔξεστι τοῖς ἀμυήτοις, τούτων πῶς ἂν ᾔν
 » εἰκὸς τὴν διδασκαλίαν ἐκθριαμβεύειν ἐν γράμμασι» (1).

Περὶ τῆς ἱερᾶς ἰδίως Γραφῆς.

Ἐρ. Πότε ἐγράφησαν τὰ ἱερὰ βιβλία ;

Ἀπ. Κατὰ διαφόρους χρόνους, τὰ μὲν πρὸ Χριστοῦ γεννήσεως,
τὰ δὲ μετὰ ταῦτα.

Ἐρ. Τὰ δύο τμήματα ταῦτα τῶν ἱερῶν βιβλίων δὲν ἔχουσι
ἄρα ἰδίας ὀνομασίας ;

Ἀπ. Ἐχουσι· τὰ πρὸ Χριστοῦ γεγραμμένα ἱερὰ βιβλία ὀνομά-

(1) Βασιλ. τοῦ Μεγάλ. Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, Κεφ. ΚΖ'. [Ἐνθα ἀνωτέρω, Τόμ. Γ', σελ. 54—55.—Βλ. καὶ ἐν τῷ Συντάγματι τῶν Θεῶν καὶ Ἱερῶν Κανόνων ὑπὸ Γ. Ῥάλλη καὶ Μ. Ποτλῆ, Τόμ. Δ', σελ. 283—284.]

ζονται *Παλαιά Διαθήκη*. Τὰ δὲ μετὰ Χριστὸν γεγραμμένα *Καιρὴ Διαθήκη* καλοῦνται.

Ἐρ. Τί ἐστὶ *Παλαιά* καὶ *Καιρὴ Διαθήκη*;

Ἀπ. Ἄλλως εἰπεῖν ὁ ἀρχαῖος δεσμός τοῦ Θεοῦ μετὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὁ νέος δεσμός τοῦ Θεοῦ μετὰ τῶν ἀνθρώπων.

Ἐρ. Εἰς τί συνίστατο ἡ *Παλαιά Διαθήκη*;

Ἀπ. Εἰς τὸ ὅτι ὁ Θεὸς ὑπέσχετο εἰς τοὺς ἀνθρώπους θεῖον Σωτῆρα, καὶ προπαρεσκευάζεν αὐτοὺς εἰς ἀποδοχὴν αὐτοῦ.

Ἐρ. Πῶς παρεσκευάζεν ὁ Θεὸς τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἀποδοχὴν τοῦ Σωτῆρος;

Ἀπ. Δι' ἀποκαλύψεων, βαθμηδὸν ἀναπτυσσομένων, διὰ προφητειῶν καὶ προεικονισμάτων.

Ἐρ. Εἰς τί συνίσταται ἡ *Νέα Διαθήκη*;

Ἀπ. Εἰς τὸ ὅτι ὁ Θεὸς ὄντως ἐχαρίσατο εἰς τοὺς ἀνθρώπους θεῖον Σωτῆρα τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν Ἰησοῦν Χριστόν.

Ἐρ. Πόσα εἰσὶ τὰ ἱερὰ βιβλία τῆς *Παλαιᾶς Διαθήκης*;

Ἀπ. Ὁ ἅγιος Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων, ὁ ἅγιος* Ἀθανάσιος [δ] μέγας, καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἀριθμοῦσι βιβλία εἴκοσι δύο, καθ' ὃν τρόπον οἱ Ἰουδαῖοι ἀναγιγνώσκουσιν αὐτὰ εἰς τὴν ἀρχέτυπον γλῶσσαν (1).

Ἐρ. Διὰ τί ὁ τρόπος τοῦ ἀριθμεῖν τῶν Ἰουδαίων ἐστὶ λόγου ἄξιος;

Ἀπ. Διότι, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος· «Ἐπιστεύθησαν αὐτοῖς τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ» (2). Ἡ δὲ μετὰ Χριστὸν Ἐκκλησία ἐδέχθη τὰ ἱερὰ βιβλία παρὰ τῆς πρὸ Χριστοῦ Ἰουδαϊκῆς Ἐκκλησίας.

Ἐρ. Πῶς λοιπὸν ἀπαριθμοῦσι τὰ βιβλία τῆς *Παλαιᾶς* ὡς, ὁ ἅγιος Κύριλλος καὶ ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος;

Ἀπ. Κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον· Α', Βίβλος Γενέσεως [ἡ

(1) Κυρίλ. Ἱεροσολύμ. Κατήχησις. Δ'. [Βλ. τόμ. Γ' τῆς παρούσης. Σειρᾶς, σελ. 202.]—Ἀθανάσι. Ἐπιστ. ΔΘ', Περὶ ἑορτῶν.—Ἰωάν. τοῦ Δαμασκ. Ἐκδοσις. τῆς Ὁρθοδοξ. Πίστ. Δ', τῆ. [ἔκδ. ἐν Ἰασιῶν ψφιδί, σελ. 203.].

(2) Πρὸς Ῥωμ. Γ', 2. [Βλ. αὐτῆς Β', 18· καὶ Θ', 4.—Δευτερονομ. Δ', 7 καὶ 8.—Ψαλμ. ΡΜΖ', 8—9.].

Γένεσις]—Β', Ἐξοδος.—Γ', Λευϊτικόν.—Δ', Ἀριθμοί.—Ε', Δευτερονόμιον.—Ζ', Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ.—Ζ', Κριταὶ καὶ μετ' αὐτῆς τῆς βίβλου, ὡς παράρτημα, ἢ Ρούθ.—Η', Βασιλειῶν Α' καὶ Β', ὡς δύο μέρη τῆς αὐτῆς Βίβλου.—Θ', Βασιλειῶν Γ' καὶ Δ'.—Ι', Παραλειπομένων Α' καὶ Β'.—ΙΑ', Ἐσθρα Α' βιβλ. καὶ Β' τοῦ αὐτοῦ, ἢ *Νεεμίας.—ΙΒ', Ἐσθήρ.—ΙΓ', Ἰώβ.—ΙΔ', τὸ Ψαλτήθριον.—ΙΕ', Παροιμίαι Σολομῶντος.—ΙϚ', Ἐκκλησιαστής τοῦ αὐτοῦ.—ΙΖ', Ἄσμα Ἀσμάτων τοῦ αὐτοῦ.—ΙΗ', Ἡσαΐας ὁ Προφήτης.—ΙΘ', Ἱερεμίας.—Κ', Ἰεζεκιήλ.—ΚΑ', Δανιήλ.—ΚΒ', οἱ Δώδεκα Προφῆται.

Ἐρ. Διὰ τί εἰς αὐτὴν τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν βιβλίων τῆς Παλαιᾶς δὲν ἀναφέρονται Σοφία Σειράχ καὶ ἄλλα τινὰ βιβλία ;

Ἄπ. Διότι δὲν εὑρίσκονται εἰς τὴν Ἑβραϊκὴν γλῶσσαν.

Ἐρ. Πῶς δεῖ ἀποδέχεσθαι ταῦτα τὰ τελευταῖα βιβλία ;

Ἄπ. Ὁ μέγας Ἀθανάσιος λέγει, [ὅτι] ὠρίσθησαν ὑπὸ τῶν Πατέρων πρὸς ἀνάγνωσιν διὰ τοὺς εἰσαγομένους εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

Ἐρ. Πῶς πρέπει δριστηκώτερον διακρίνειν τὰ περιεχόμενα ἐν τοῖς βιβλίοις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ;

Ἄπ. Δύνανται διακριθῆναι εἰς τὰς τέσσαρας ἀκολουθοῦσας τάξεις· Α'. *Βιβλία Νομοθετικά*, τὰ κυρίως σχηματίζοντα τὴν βάσιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης· Β'. *Ἱστορικά*, τὰ κατ' ἐξοχὴν περιέχοντα τὴν Ἱστορίαν τῆς εὐσεβείας· Γ'. *Διδακτικά*, τὰ περιέχοντα τὴν περὶ εὐσεβείας διδασκαλίαν· Δ'. *Προφητικά*, τὰ περιέχοντα τὰς προφητείας, ἄλλως εἰπεῖν, τὰς περὶ τῶν μελλόντων προρρήσεις, καὶ ἐξαιρέτως περὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἐρ. Ποῖά εἰσι τὰ Νομοθετικά βιβλία ;

Ἄπ. Ἡ λεγομένη *Πεντάτευχος*, τὴν ὁποίαν συνέγραψεν ὁ Μωϋσῆς· τουτέστι, Γένεσις, Ἐξοδος, Λευϊτικόν, Ἀριθμοὶ καὶ Δευτερονόμιον. Αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς τὰ βιβλία ταῦτα περιληπτικῶς ὀνομάζει Μωϋσέως νόμον (1).

Ἐρ. Τί περιέχει ἡ βίβλος τῆς Γενέσεως ;

Ἄπ. Τὴν διήγησιν περὶ κτίσεως τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώ-

(1) Λουκ. ΚΔ', 44.

που, και κατά συνέπειαν, τὴν ἱστορίαν καὶ τὰς διατάξεις τῆς εὐσεβείας κατὰ τοὺς πρώτους καιροὺς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ἐρ. Τί περιέγουσι τὰ ἄλλα τέσσαρα τοῦ Μωϋσέως βιβλία;

Ἄπ. Τὴν ἱστορίαν τῆς εὐσεβείας ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ προφήτου Μωϋσέως καὶ τὸν δι' αὐτοῦ παρὰ Θεοῦ δοθέντα νόμον.

Ἐρ. Τίνα εἰσὶ τὰ Ἱστορικά βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης;

Ἄπ. Τὸ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, τὸ τῶν Κριτῶν, τὸ τῆς Ῥούθ, τὸ τῶν Βασιλειῶν, τὸ τῶν Παραλειπομένων, τὸ τοῦ Ἑσδρα [ἡ] Νεεμίου, καὶ τὸ τῆς Ἑσθήρ.

Ἐρ. Τίνα τὰ Διδακτικά;

Ἄπ. Ἡ βίβλος τοῦ Ἰώβ, τὸ Ψαλτήριον καὶ τὰ βιβλία τοῦ Σολομώντος.

Ἐρ. Τί σημειωτέον περὶ τοῦ Ψαλτηρίου;

Ἄπ. Αὕτη ἡ βίβλος, ἐκτὸς τῆς περὶ εὐσεβείας διδασχῆς, περιέχει καὶ δείξεις ἱστορικὰς καὶ πολλὰς προφητείας περὶ Χριστοῦ Σωτῆρος. Αὕτη θαυμαστῶς χειραγωγεῖ εἰς τὸ ἔργον τῆς προσευχῆς καὶ δοξολογίας τοῦ Θεοῦ. Διὸ καὶ ἔστιν εἰς χρῆσιν ἀκατάπαυστον ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ τελετουργίᾳ.

Ἐρ. Τίνα εἰσὶ τὰ Προφητικά βιβλία;

Ἄπ. Τὰ τῶν προφητῶν Ἡσαίου, Ἰερεμίου, Ἰεζεκιήλ, Δανιήλ, καὶ τῶν λοιπῶν δώδεκα.

Ἐρ. Πόσα τὰ βιβλία τῆς Νέας Διαθήκης;

Ἄπ. Εἴκοσι ἑπτὰ.

Ἐρ. Ὑπάρχουσι ἄρα γε ἐν αὐτοῖς κυρίως Νομοθετικά βιβλία; τουτέστι, τὰ σχηματίζοντα τὴν βᾶσιν τῆς Νέας Διαθήκης;

Ἄπ. Εὐλόγως δύναται ὀνομασθῆναι τοιοῦτον τὸ Εὐαγγέλιον, τὸ ὁποῖον σύγκειται ἐκ τεσσάρων βιβλίων τῶν Εὐαγγελιστῶν Ματθαίου, Μάρκου, Λουκᾶ καὶ Ἰωάννου.

Ἐρ. Τί σημαίνει ἡ λέξις Εὐαγγέλιον;

Ἄπ. Ἡ λέξις Εὐαγγέλιον* σημαίνει καλὴν ἀγγελίαν, χαροποιὰν ἀγγελίαν.

Ἐρ. Τί εὐαγγελίζονται τὰ βιβλία τὰ καλούμενα Εὐαγγέλιον;

Ἄπ. Τὴν θεότητα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· τὴν ἔλευσιν αὐτοῦ εἰς τὴν γῆν· τὸν ἐπὶ τῆς γῆς βίον αὐτοῦ· τὰς θαυματουργ-

γίας αὐτοῦ· τὴν σωτήριον διδαχὴν· καὶ τέλος, τὸν σταυρικὸν αὐτοῦ θάνατον· τὴν ἔνδοξον αὐτοῦ ἀνάστασιν, καὶ τὴν εἰς οὐρανὸν ἀνάληψιν.

Ἐρ. Διὰ τί τὰ βιβλία ταῦτα ἐπωνομάσθησαν Εὐαγγέλιον;

Ἄπ. Διότι ἄλλη χαρροποιότερα ἀγγελία οὐ δίδεται παρὰ τὴν περὶ θεοῦ Σωτῆρος καὶ αἰωνίου σωτηρίας. Ὅθεν ἢ ἐπ' Ἐκκλησίας ἀνάγνωσις τοῦ Εὐαγγελίου προλαμβάνεται καὶ ἐπισφραγίζεται καθ' ἑκάστην διὰ τῆς χαρμωδύμου φωνῆς· Δόξα σοι, Κύριε, Δόξα σοι.

Ἐρ. Μεταξὺ τῶν βιβλίων τῆς Νέας Διαθήκης εὐρίσκονται ἄρα γε καὶ ἱστορικά;

Ἄπ. Εὐρίσκονται· καὶ ἔρητῶς ἡ βίβλος τῶν Πράξεων τῶν ἁγίων Ἀποστόλων.

Ἐρ. Τί ἐξιστορεῖ αὐτὴ ἡ βίβλος;

Ἄπ. Τὴν ἐπιφροίτησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς τοὺς Ἀποστόλους, καὶ τὴν δι' αὐτῶν ἐράπλωσιν τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας.

Ἐρ. Τί σημαίνει ἡ λέξις Ἀπόστολος;

Ἄπ. Σημαίνει ἀπεσταλμένος· οὕτως ὀνομάζονται οἱ ἐκλεκτοὶ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὓς ἀπέστειλεν εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἐρ. Ποία τὰ διδακτικὰ βιβλία τῆς Νέας Διαθήκης;

Ἄπ. Ἐπτὰ καθολικαὶ ἐπιστολαί· Ἰακώβου τοῦ Ἀποστόλου μία, Πέτρου δύο, Ἰωάννου τρεῖς, Ἰούδα μία. Καὶ δεκατέσσαρες ἐπιστολαὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου· πρὸς Ῥωμαίους μία, πρὸς Κορινθίους δύο, πρὸς Γαλάτας μία, πρὸς Ἐφεσίους μία, πρὸς Φιλιππησίους μία, πρὸς Κολοσσαεῖς μία, πρὸς Θεσσαλονικεῖς δύο, πρὸς Τιμόθεον δύο, πρὸς Τίτον μία, πρὸς Φιλήμονα, καὶ πρὸς Ἑβραίους.

Ἐρ. Ὑπάρχουσιν ἄρα γε μεταξὺ τῶν βιβλίων τῆς Νέας Διαθήκης καὶ προφητικά;

Ἄπ. Τοιοῦτον βιβλίον ὑπάρχει ἡ Ἀποκάλυψις.

Ἐρ. Ἡ λέξις τί σημαίνει;

Ἄπ. Σημαίνει κεκρυμμένων φανέρωσιν.

Ἐρ. Τί περιέχει;

Ἄπ. Μυστηριώδη τινὰ ἐξεικόνισιν τῆς μελλούσης τύχης τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ παντὸς τοῦ κόσμου.

Ἔρ. Ἀναγινώσκοντες τὴν θείαν Γραφὴν, τί ὀφείλομεν παρατηρεῖν;

Ἄπ. Ἐν πρώτοις, ἀναγνωστέα ἡ ἱερὰ Γραφή μετ' εὐλαβείας, ὡς λόγος Θεοῦ, καὶ μετὰ προσοχῆς πρὸς κατανόησιν τῶν ἐν αὐτῇ γεγραμμένων. Δεύτερον, ἀναγνωστέα μετὰ καθαρᾶς προαιρέσεως πρὸς ἐπίδοσιν ἐν τῇ πίστει καὶ προτροπῇ ἡμῶν εἰς τὰ καλὰ ἔργα. Τρίτον, δεῖ νοεῖν τὴν ἱερὰν Γραφὴν κατὰ τὴν ἐξήγησιν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων.

Ἔρ. Ὅσακις ἡ Ἐκκλησία διδάσκει τὰ τῆς θείας ἀποκαλύψεως καὶ ἱερᾶς Γραφῆς εἰς τοὺς μὴ εἰδότες αὐτὴν, ὅποια προβάλλει σημεῖα, ὅτι ἀληθῶς ὑπάρχει λόγος Θεοῦ;

Ἄπ. Σημεῖα ἢ δείγματα τούτου εἰπὶ τὰ ἀκόλουθα. Πρῶτον, τῆς διδαχῆς τὸ ὕψος, τὸ ὅποιον μαρτυρεῖ, ὅτι ἀδύνατος ἡ ἐφεύρεσις αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου νοός. Δεύτερον, τῆς διδαχῆς ἡ καθαρότης, δεικνύουσα, ὅτι ἐπήγασεν ἐκ τοῦ καθαρωτάτου Θεοῦ νοός. Τρίτον, αἱ προφητεῖαι. Τέταρτον, τὰ θαύματα. Πέμπτον, ἡ πανσθενὴς ἐνέργεια ταύτης τῆς διδαχῆς εἰς τὴν ἀνθρώπινον καρδίαν, ἥτις προσήκει εἰς μόνην τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ.

Ἔρ. Τίνι τρόπῳ αἱ προφητεῖαι δεικνύουσι τὴν ἀλήθειαν τῆς θείας ἀποκαλύψεως;

Ἄπ. Τοῦτο ἐξηγεῖται διὰ παραδείγματος· ὅτε ὁ προφήτης Ἡσαΐας προεῖπε τὴν ἐκ παρθένου γέννησιν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, θαῦμα ἀχώρητον εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν! καὶ ὅτε μετὰ παρέλευσιν αἰώνων τινῶν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐγενήθη ἐκ τῆς Ὑπεραγίας Παρθένου Μαρίας, τότε ἀπεδείχθη τρανῶς ὅτι ἡ προφητεία ἦν λόγος τοῦ παντεπιστήμονος Θεοῦ, καὶ ὅτι ἡ ἐκπλήρωσις τῆς προφητείας ἔργον ἐστὶ τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ. Διὸ καὶ ὁ ἅγιος Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος, ἱστορῶν τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ, τὴν προφητείαν τοῦ Ἡσαΐου ἀναφέρει, λέγων· « Τοῦτο δὲ » ὅλον γέγονεν, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ Προφήτου, λέγον- » τος· Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ κα- » λέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὃ ἐστὶ μεθερμηνευόμενον, » μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός » (1).

(1) Ματθ. Α', 22, 23. [βλ. Λουκ. Α', 31.—Ἦσ. 2', 14· καὶ Ἡ', 8, 10.—Ματθ. Ε', 2 καὶ ἐπέμ.].

Ἐρ. Τί ἐστὶ τὰ θαύματα ;

Ἀπ. Ἔργα ἀκατόρθωτα εἰς τὴν δύναμιν καὶ τέχνην τῶν ἀνθρώπων, ἐνεργούμενα δὲ διὰ τῆς παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ π. γ. ἀνέγερσις ἐκ νεκρῶν.

Ἐρ. Τίμη τρόπον τὰ θαύματα γίνονται τεκμήρια τῆς ἀληθείας τοῦ θείου λόγου ;

Ἀπ. Πᾶς ὁ ἀληθῶς θαυματουργῶν ἐνεργεῖ διὰ θείας δυνάμεως ἄρα, ἀρεστός τῷ Θεῷ καὶ κοινωνὸς θείου Πνεύματος. Εἰς τοιοῦτον πρόσωπον προσήκει τὸ λέγειν καθαρὰν τὴν ἀλήθειαν ἄρα, ὁσάκις λαλεῖ ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ, ἀναμφιβόλως ἀπαγγέλλει Θεοῦ λόγον. Δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς θεωρεῖ τὰ θαύματα ὡς ἐμβριθῆ μαρτυρίαν τῆς θεόθεν ἀποστολῆς αὐτοῦ. « Τὰ ἔργα, ἃ ἐδωκέ μοι ὁ πατὴρ ἵνα τελειώσω αὐτὰ, αὐτὰ τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ ποιῶ, μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ, ὅτι ὁ πατὴρ με ἀπέσταλκε » (1).

Ἐρ. Πόθεν δύναται τις πληροφορηθῆναι περὶ τῆς πανσθενοῦς ἐνεργείας τῆς τοῦ Χριστοῦ διδαχῆς ;

Ἀπ. Ἐκ τοῦ ὅτι οἱ δώδεκα Ἀπόστολοι λησθέντες ἐκ μέσου ἀνθρώπων πτωχῶν, ἀμαθῶν, καὶ εὐτελοῦς τάξεως, ἐνίκησαν διὰ τῆς διδαχῆς ταύτης καὶ τῷ Χριστῷ καθυπέταξαν τοὺς δυνατοὺς, τοὺς σοφοὺς, τοὺς πλουσίους, τοὺς βασιλεῖς καὶ τὰ βασίλεια τοῦ κόσμου.

Διαιρέσεις τῆς Κατηχήσεως.

Ἐρ. Πῶς διαιρεῖται ἡ περὶ εὐσεβείας Κατηχητικὴ διδασκαλία ;

Ἀπ. Κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς βίβλου, τῆς ἐπιγραφομένης Ὁρθόδοξος Ὁμολογία, τὴν ὁποίαν ἐπεκύρωσαν οἱ Ὁρθόδοξοι Πατριάρχαι (2), δύναται ὑποτεθῆναι ὡς βᾶσις τὸ φητὸν τοῦ Ἀπο-

(1) Ἰωάν. Ε', 36. [βλ. αὐτόθ. Α', 33· καὶ ς', 27· καὶ Η', 18· καὶ Ι', 25· καὶ ΓΒ', 28. — βλ. καὶ Ματθ. Γ', 47· καὶ ΙΖ', 5. — Μάρκ. Α', 41· καὶ Θ', 7. — Λουκ. Ι', 22· καὶ Θ', 35. — Β' Πέτρ. Α', 47.].

(2) [Ὁ συγγραφεὺς ἐνταῦθα νοεῖ ἴσως τὸ βιβλίον « Ὁρθόδοξος Ὁμολογία τῆς Κα-

στόλου Παύλου, λέγοντος, ὅτι πᾶς ὁ ἀγὼν τοῦ Χριστιανοῦ ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ σύγκειται ἐκ τῶν τριῶν τούτων, πίστεως, δηλονότι, ἐλπίδος καὶ ἀγάπης· «Νυνὶ δὲ μένει πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, τὰ » τρία ταῦτα » (1). Λοιπὸν ὁ Χριστιανὸς χρεῖαν ἔχει πρῶτον τῆς διδασκαλίας τῆς εἰς Θεὸν πίστεως, καὶ τῆς περὶ μυστηρίων, τὰ ὅποια ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτει· δεῦτερον, τῆς διδασκαλίας περὶ τῆς ἐλπίδος εἰς τὸν Θεὸν καὶ περὶ τῶν μέσων πρὸς στήριγμόν ταύτης τῆς ἐλπίδος· τρίτον τῆς διδασκαλίας περὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης, καὶ πρὸς πάντας, ὅσους ὁ Θεὸς κελεύει ἀγαπᾶν.

Ἐρ. Τίτι τρόπῳ ἡ Ἐκκλησία εἰσάγει ἡμᾶς εἰς τὴν περὶ πίστεως διδασκαλίαν :

Ἄπ. Διὰ τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως.

Ἐρ. Ποῖα εἶναι τὰ ὀδηγοῦντα ἡμᾶς εἰς τὴν περὶ ἐλπίδος διδασκαλίαν ;

Ἄπ. Οἱ μακαρισμοὶ τοῦ Κυρίου καὶ ἡ Κυριακὴ προσευχή.

Ἐρ. Ποῦ εὐρίσκεται ἡ περὶ ἀγάπης προκαταρκτικὴ διδασκαλία ;

Ἄπ. Εἰς τὰς δέκα ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ νόμου.

» θολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολικῆς— ἐν Μέσῳ— ἐν τῇ τυπο-
» γραφίᾳ τῆς Ἀγιωτάτης Συνόδου— αὐθ' .»]

(1) Α' πρὸς Κορινθ. ΙΓ', 13.

ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ

ΜΕΡΟΣ Α'.

ΠΕΡΙ ΠΙΣΤΕΩΣ.

Περὶ τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως ἐν γένει,
καὶ περὶ τοῦ πόθεν ἐπήγασεν.

Ἐρ. Τί ἐστι Σύμβολον πίστεως;

Ἀπ. Σύμβολον πίστεώς ἐστι συντεταγμένη, πλὴν ἀκριβῆς, ἐκθεσις τῶν ὅσα ὀφείλουσι πιστεῦν οἱ χριστιανοί.

Ἐρ. Ποῖα κατὰ λέξιν τὰ περιεχόμενα τῆς διδασκαλίας ταύτης;

Ἀπ. Τὰ ἑφεξῆς·

Α'. Πιστεύω εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα Παντοκράτορα, Ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων·

Β'. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· Φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο·

Γ'. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου, καὶ ἐνανθρωπήσαντα·

Δ'. Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθόντα καὶ ταφέντα·

Ε'. Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, κατὰ τὰς Γραφάς·

Στ'. Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς·

Ζ'. Καί· πάλιν· ἐρχόμενον· μετὰ· δόξης· κρῖναι· ζῶντας· καί· νεκρούς· Ὁ· τῆς· βασιλείας· οὐκ· ἔσται· τέλος.

Η'. Καί· εἰς· τὸ· Πνεῦμα· τὸ· Ἅγιον, τὸ· Κύριον, τὸ· Ζωοποιόν, τὸ· ἐκ· τοῦ· Πατρὸς· ἐκπορευόμενον, τὸ· σὺν· Πατρὶ· καὶ· Ἰῶ· συμπροσκυνούμενον· καί· συδοξαζόμενον, τὸ· λαλῆσαν· διὰ· τῶν· Προφητῶν.

Θ'. Εἰς· μίαν, Ἁγίαν, Καθολικὴν, καὶ· Ἀποστολικὴν· Ἐκκλησίαν.

Ι'. Ὁμολογῶ· ἐν· Βάπτισμα· εἰς· ἄρσιν· ἁμαρτιῶν.

ΙΑ'. Προσδοκῶ· ἀνάστασιν· νεκρῶν.

ΙΒ'. Καί· ζῶν· τοῦ· μέλλοντος· αἰῶνος· Ἀμήν.

Ἐρ. Τίς· οὕτως· ἐξέθετο· τὴν· διδασκαλίαν· τῆς· πίστεως ;

Ἀπ. Οἱ· Πατέρες· τῆς· Α', καὶ [οἱ· τῆς] Β'· οἰκουμενικῆς· Συνόδου.

Ἐρ. Τί· ἐστὶν· οἰκουμενικὴ· Σύνοδος ;

Ἀπ. Συνάθροισις· ποιμένων· καὶ· διδασκάλων· τῆς· τοῦ· Χριστοῦ· καθολικῆς· Ἐκκλησίας, συνεργομένων· τὸ· κατὰ· δύναμιν· ἐκ· πάσης· τῆς· οἰκουμένης· πρὸς· ἀτερέωσιν· τῆς· ἀληθοῦς· διδασκαλίας· καὶ· εὐταξίας· μεταξὺ· τῶν· Χριστιανῶν.

Ἐρ. Πόσαι· ἦσαν· αἱ· οἰκουμενικαὶ· Σύνοδοι ;

Ἀπ. Ἐπτά· Α', ἡ· ἐν· Νικαίᾳ. Β', ἡ· ἐν· Κωνσταντινουπόλει. Γ', ἡ· ἐν· Ἐφέσῳ. Δ', ἡ· ἐν· Χαλκηδόνι. Ε', ἡ· ἐν· Κωνσταντινουπόλει· δευτέρα. Σ', ἡ· ἐν· Κωνσταντινουπόλει· τρίτη. Ζ', ἡ· ἐν· Νικαίᾳ· δευτέρα.

Ἐρ. Πόθεν· ἐπεκράτησεν· ὁ· κανὼν· τῆς· συγκροτήσεως· τῶν· Συνόδων ;

Ἀπ. Ἐκ· τοῦ· παραδείγματος· τῶν· Ἀποστόλων, οἵτινες· συνεχρότησαν· σύνοδον· ἐν· Ἱεροσολύμοις (1). Τοῦτο· ἐπιστηρίζεται· εἰς· τοὺς· λόγους· τοῦ· Κυρίου· Ἰησοῦ· Χριστοῦ, τοῦ· διδόντος· εἰς· τὰς· ἀποφάσεις· τῆς· Ἐκκλησίας· τοσαύτην· ἰσχύ· καὶ· δύναμιν, ὥστε· ὁ· παρακούσας· αὐτὰς· ἀποστρεφῆται· τῆς· χάριτος, καθὼς· ὁ· ἐθνικός. Ὁ· δὲ· τρόπος, καθ' ὃν· ἡ· οἰκουμενικὴ· Ἐκκλησία· τοὺς· ἑαυτῆς· θεσμούς· ἀποφαίνεται, ἐστὶ· Σύνοδος· οἰκουμενικὴ· «Εἰπέ· τῇ· Ἐκκλησίᾳ· ἂν· » δὲ· καὶ· τῆς· Ἐκκλησίας· παρακούση, ἔστω· σοι· ὡσπερ· ὁ· ἐθνικός· » καὶ· ὁ· τελώνης» (2).

(1) Πράξ. Ἀποστόλ. ΙΒ', 6 καὶ ἐπόμενα.

(2) Ματθ. ΙΗ', 17. [βλ. πρὸς· Ῥωμ. ΙΓ', 17. — Α' πρὸς· Κορινθ. Ε', 9—13.— πρὸς· Κολοσ. Β', 8.—Β' πρὸς· Θεσσαλονικ. Γ', 6, 14—15.—Α' πρὸς· Τιμόθ. Σ', 3.—Β' πρὸς· Τιμόθ. Γ', 2, 5.—πρὸς· Τίτ. Γ', 10.—πρὸς· Ἐβρ. ΙΓ', 9.—Β' Ἰωάν. 10.]

Ἐρ. Τίς ἦτον ἰδίως ὁ σκοπός, δι' ὃν συνεκροτήθησαν ἡ Α' καὶ [ἡ] Β' οἰκουμενικὴ Σύνοδος, εἰς τὰς ὁποίας τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως συνετέθη;

Ἀπ. Ἡ Α' συνεκροτήθη πρὸς στειρώσειν τῆς ἀληθοῦς διδασκαλίας περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ κατὰ τῆς ψευδοῦς διδασκαλίας τοῦ Ἀρείου, ὅστις ἀσεβῶς ἐδόξαζε περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἡ Β' συνεκροτήθη πρὸς στειρώσειν τῆς διδασκαλίας τῆς περὶ [τοῦ] ἁγίου Πνεύματος, καὶ κατὰ [τοῦ] Μακεδονίου, ὅστις ἀσεβῶς ἐδόξαζε περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Ἐρ. Πότε ἐγίναν αὐταὶ αἱ Σύνοδοι;

Ἀπ. Ἡ Α' κατὰ τὸ 325 π. Χ., ἡ Β' κατὰ τὸ 381 μ. Χ.

Περὶ τῶν ἄρθρων τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως.

Ἐρ. Ποίαν μέθοδον δευλομεν ἀκολουθεῖσαι πρὸς ἐντελεστέραν κατάληψιν τοῦ οἰκουμενικοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως;

Ἀπ. Ὁρελομεν σημειῶσαι τὴν διαίρεσιν αὐτοῦ εἰς δώδεκα ἄρθρα, καὶ ἐρευνῆσαι ἕκαστον ἄρθρον ἰδίως.

Ἐρ. Περὶ τίνος διαλαμβάνει ἕκαστον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως;

Ἀπ. Τὸ Α' ἄρθρον διαλαμβάνει περὶ Θεοῦ ἀρχικῶς, ἰδίως δὲ περὶ τῆς πρώτης ὑποστάσεως τῆς ἁγίας Τριάδος, περὶ Θεοῦ Πατρός, καὶ περὶ Θεοῦ, ὡς ποιητοῦ τοῦ παντός.

Τὸ Β' ἄρθρον διαλαμβάνει περὶ τῆς δευτέρας ὑποστάσεως τῆς ἁγίας Τριάδος, περὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

Τὸ Γ' ἄρθρον διαλαμβάνει περὶ σαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

Τὸ Δ', περὶ τοῦ πάθους καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Τὸ Ε', περὶ ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Τὸ Ϛ', περὶ ἀναλήψεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν οὐρανόν.

Τὸ Ζ', περὶ τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν γῆν.

Τὸ Η΄, διαλαμβάνει περὶ τῆς τρίτης ὑποστάσεως τῆς ἁγίας Τριάδος, ἣτοι περὶ ἁγίου Πνεύματος.

Τὸ Θ΄, περὶ Ἐκκλησίας.

Τὸ Ι΄, περὶ Βαπτίσματος, ἐν ᾧ συμπεριλαμβάνονται καὶ τὰ λοιπὰ Μυστήρια.

Τὸ ΙΑ΄, περὶ μελλούσης ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν.

Τὸ ΙΒ΄, περὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς.

Περὶ τοῦ Α΄ ἄρθρου.

Ἔρ. Τί σημαίνει τὸ πιστεύειν εἰς τὸν Θεόν;

Ἄπ. Σημαίνει τὸ ἔχειν ζωσαν τὴν πεποιθήσιν περὶ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ καὶ τῶν θείων ιδιοτήτων καὶ ἐνεργειῶν, καὶ τὸ ἀποδέχεσθαι ἐν ὅλῃ καρδίᾳ τὸν κατ' ἀποκαλύψιν θεῖον αὐτοῦ λόγον περὶ σωτηρίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ἔρ. Ἀποδεικνύεται ἄρα γε ἐκ τῆς θείας Γραφῆς, ὅτι εἰς αὐτὰ ὑφίσταται ἡ πρὸς Θεὸν πίστις;

Ἄπ. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος γράφει « Χωρὶς πίστεως ἀδύνατον » εὐαρεστῆσαι· πιστεῦσαι γὰρ δεῖ τὸν προσερχόμενον τῷ Θεῷ, ὅτι » ἐστὶ, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται» (1).

Ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος παριστάνει τὴν ἐνέργειαν τῆς πίστεως εἰς τὰς καρδίας τῶν χριστιανῶν διὰ τῆς ἀκολούθου προσευχῆς ὑπὲρ αὐτῶν « Δώη ὑμῖν κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ, δυνάμει » κραταιωθῆναι διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον· » κατοικῆσαι τὸν Χριστὸν διὰ τῆς πίστεως ἐν ταῖς καρδίαις » ὑμῶν» (2).

Ἔρ. Ποία ἡ ἄμεσος καὶ ἀμετάθετος ἐνέργεια τῆς ἐγκαρδίου πίστεως;

(1) Πρὸς Ἐφρ. ΙΑ΄, 6.

(2) Πρὸς Ἐφρ. Γ΄, 16—17. [βλ. Αὐτόθ. Β΄, 21—22· καὶ Δ΄, 46· καὶ Σ΄, 10.—Α΄ πρὸς Κορινθ. Α΄, 5· καὶ Γ΄, 16—17· καὶ Σ΄, 49.—Β΄ πρὸς Κορινθ. Δ΄, 16· καὶ Σ΄, 16.—Πρὸς Κολοσ. Β΄, 7.—Α΄ Πέτρ. Β΄, 5· καὶ Γ΄, 4.—βλ. καὶ Ἐξῆδ. ΚΘ΄, 45.—Αιτιῶτικ. ΚΣ΄, 12.—Ἰεζεκιήλ, ΔΖ΄, 26, 27.]

Ἄπ. Αὐτῆς ταύτης τῆς πίστεως ἡ ὁμολογία.

Ἐρ. Τί σημαίνει τὸ ὁμολογεῖν τὴν πίστιν ;

Ἄπ. Σημαίνει τὸ ἀναφανδὸν γνωστοποιεῖν, ὅτι κατέχομεν τὴν Ὁρθόδοξον πίστιν τοσοῦτον εὐλικρινῶς καὶ σταθερῶς, ὥστε οὔτε *κολακεῖαι, οὔτε φοβερῖμοι, οὔτε βιάτανοι, οὔτε αὐτὸς ὁ θάνατος δύνανται πείσαι ἡμᾶς, ἵνα ἀρνηθῶμεν τὴν εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν πίστιν ἡμῶν* (1).

Ἐρ. Πρὸς τί χρησιμεύει ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως ;

Ἄπ. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος μαρτυρεῖ, ὅτι χρησιμεύει πρὸς σωτηρίαν « Καρδία γὰρ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην στόματι δὲ ὁμολογείται εἰς σωτηρίαν » (2).

Ἐρ. Διὰ τί πρὸς σωτηρίαν ἀπαιτεῖται οὐ μόνον τὸ πιστεῦν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὁμολογεῖν τὴν Ὁρθόδοξον πίστιν ;

Ἄπ. Διότι πᾶς ὅστις, πρὸς διατήρησιν τῆς προσηκούσης ζωῆς ἢ ἄλλων γηϊνῶν ἀπολαύσεων, ἀρνηθῆ τὴν ὁμολογίαν τῆς Ὁρθόδοξου πίστεως, ἐκείνος ἐμφαίνει, ὅτι στερεῖται τὴν ἀληθινὴν πίστιν εἰς Θεὸν [τὸν] σωτῆρα αὐτοῦ, καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν μακαρίαν ζωὴν.

Ἐρ. Τίνος χάριν τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως οὐ διαλαμβάνει τὸ, Πιστεύω εἰς Θεόν, ἀλλὰ προσθέτει τὸ, Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν ;

Ἄπ. Πρὸς ἀποβολὴν τῆς ψευδοῦς διδασκαλίας τῶν ἐθνικῶν, οἰτινες, λατρεύοντες τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, πολλοὺς ἐπέσβευσαν θεοὺς.

Ἐρ. Τί διδάσκει ἡ ἱερὰ Γραφή περὶ ἐνότητος Θεοῦ ;

Ἄπ. Τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως αὐτολεξεῖ ἀναφέρει τὴν ῥῆσιν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, κηρύττοντος· « Οὐδεὶς Θεὸς ἕτερος, εἰ μὴ » εἶς. Καὶ γὰρ εἶπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοί, εἴτε ἐν οὐρανῷ, εἴτε ἐπὶ τῆς γῆς (ὡς περ εἰσὶ θεοὶ πολλοί, καὶ κύριοι πολλοί.), ἀλλ' ἡμῖν » εἶς Θεὸς ὁ Πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν· καὶ εἶς » Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ » (3).

(1) [βλ. πρὸς Ῥωμ. Η', 35.]

(2) πρὸς Ῥωμ. 1', 40.

(3) Α' πρὸς Κορινθ. Η', 4—6. [βλ. Αὐτόθ. 1Β', 5—6. = Δευτερονομ. Δ', 39.]

Ἐρ. Δύναται ἄρα γε κατανοηθῆναι αὐτὴ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ;

Ἄπ. Οὐχί. Καθότι ὑπάρχει ἀνωτέρα πάσης γνώσεως οὐ μόνον ἀνθρωπίνης, ἀλλὰ καὶ ἀγγελικῆς.

Ἐρ. Τί περὶ τούτου διδάσκει ἡ ἱερά Γραφή;

Ἄπ. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει, ὅτι ὁ Θεὸς «Φῶς οἰκεῖ ἀ-
» πρόσιτον, ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται» (1).

Ἐρ. Ποίαν ἔννοιαν περὶ τῆς θείας οὐσίας καὶ τῶν οὐσιωδῶν προσόντων τοῦ Θεοῦ δυνάμεθα συλλαβεῖν ἐκ τῆς θείας ἀποκαλύψεως;

Ἄπ. Ὁ Θεός ἐστι πνεῦμα ἀίδιον, πανάγαθον, παντεπιστήμιον, δίκαιον, παντοδύναμον, πανταχοῦ παρὼν, ἀναλλοίωτον, αὐταρκές, παμμακάριον.

Ἐρ. Ἀποδεικνύονται ταῦτα πάντα ἐκ τῆς ἱερᾶς Γραφῆς;

Ἄπ. [Ναί.] αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶπε «Πνεῦμα δ Θεός» (2). Περὶ δὲ τῆς αἰδιότητος τοῦ Θεοῦ λέγει ὁ Δαβὶδ· «Πρὸ τοῦ ὄρη
» γεννηθῆναι καὶ πλασθῆναι τὴν γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην, καὶ ἀπὸ
τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ » (3).

Ἐν τῇ Ἀποκαλύψει ἀναγινώσκωμεν τὴν ἐφεξῆς δοξολογίαν· «Ἄ-
» γιος, Ἄγιος, Ἄγιος Κύριος ὁ Θεὸς ὁ Παντοκράτωρ, ὁ ἦν καὶ ὁ
» ὢν, καὶ ὁ ἐρχόμενος» (4). Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει, ὅτι τὸ
Εὐαγγέλιον κατηγγέλη «Κατ' ἐπιταγὴν τοῦ αἰωνίου Θεοῦ» (5). Περὶ δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶπεν·
«Οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός» (6). Καὶ ὁ Ἀπόστολος Ἰωάννης

καὶ Β', 6, 7· καὶ Γ', 4.—Μαλαχ. Β', 10.—Μάρκ. ΙΒ', 29.—Πράξ. Ἀποστόλ. ΙΖ', 28.—Πρὸς Ῥωμ. Γ', 29—30· καὶ Ι', 12· καὶ ΙΑ', 36· καὶ ΙΔ', 8—11.—Πρὸς Ἐφεσ. Δ', 5—6.—Πρὸς Φιλιππησ. Β', 11.—Πρὸς Κολοσ. Α', 16.—Α' πρὸς Τιμόθ. Β', 5.]

(1) Α' πρὸς Τιμόθ. ζ', 16. [Βλ. Ἐξάδ. ΔΓ', 20.—Δευτερονομ. Δ', 12.—Ματθ. ΙΑ', 27.—Λουκ. Γ', 22.—Ἰωάν. Α', 18· καὶ ζ', 46· καὶ ΙΒ', 45· καὶ ΙΔ', 8—9.—Α' Ἰωάν. Δ', 12, 20.]

(2) Ἰωάν. Δ', 24. [Βλ. καὶ Β' πρὸς Κορινθ. Γ', 17.]

(3) Ψαλμ. ΠΘ', 2.

(4) Ἀποκάλυψ. Ἰωάν. Δ', 8. [Βλ. Αὐτόθι Α', 4—8· καὶ ΙΑ', 17· καὶ ΙΖ', 5.—Ἦσ. ζ', 3.]

(5) Πρὸς Ῥωμ. Ιζ', 26. [Βλ. Α' Ἰωάν. Α'. 1.]

(6) Ματθ. Ιθ', 17.

λέγει· «Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ» (4). Καὶ ὁ Δαβὶδ ψαλμωδεῖ· «Οἰκτιρ-
» μων καὶ ἐλεήμων ὁ Κύριος, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος. Χρη-
» στὸς Κύριος τοῖς σύμπασι, καὶ οἱ οἰκτιρμοὶ αὐτοῦ ἐπὶ πάντα
» τὰ ἔργα αὐτοῦ» (2).

Περὶ τοῦ παντεπιστήμονος Θεοῦ, ὁ Ἀπόστολος Ἰωάννης λέγει·
«Μεῖζων ἐστὶν ὁ Θεὸς τῆς καρδίας ἡμῶν, καὶ γινώσκει πάντα» (3).
Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐκφωνεῖ· «Ὁ βῆθος πλοῦτου καὶ σοφίας
» καὶ γνώσεως Θεοῦ· ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνε-
» ξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ» (4). Περὶ δὲ τῆς δικαιοσύνης τοῦ
Θεοῦ ὁ Δαβὶδ ψάλλει· «Δίκαιος Κύριος καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησεν·
» εὐθύτητας εἶδε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ» (5). Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος
λέγει, ὅτι· «Ὁ Θεὸς ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· καὶ,
» «Οὐκ ἔστι προσωποληψία παρὰ τῷ Θεῷ» (6). Περὶ τῆς παντο-
» δυναμίας τοῦ Θεοῦ ὁ Προφητὰνὰξ εἶπεν· «Αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγέν-
» ηθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν» (7). Ὁ δὲ Ἀρχάγ-
» γελος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ λέγει· «Οὐκ ἀδυνατήσει παρὰ τῷ Θεῷ
» πᾶν ῥῆμα» (8). Τὴν πανταχοῦ παρουσίαν τοῦ Θεοῦ ὁ Δαβὶδ δια-
» γράφει οὕτω· «Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου; καὶ ἀπὸ
» τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω; Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ
» ἐκεῖ εἶ· ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ἄδην, πάρει· ἐὰν ἀναλάβω τὰς πτε-
» ρυγὰς μου κατ' ὄρθρον, καὶ κατασκηνώσω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς θα-
» λάσσης, καὶ γὰρ ἐκεῖ ἡ χεὶρ σου ὁδηγήσει με, καὶ καθέξει με ἢ

(1) Α' Ἰωάν. Δ', 16. [βλ. Αὐτόθ. 8 καὶ 12.].

(2) Ψαλμ. ΡΜΔ', 8—9.

(3) Α' Ἰωάν. Γ', 20.

(4) Πρὸς Ῥωμ. ΙΑ', 33. [βλ. Ψαλμ. ΛΕ', 7, καὶ ἡΛ', 6.—Ἰώβ ΙΑ', 7.].

(5) Ψαλμ. Γ', 7.

(6) Πρὸς Ῥωμ. Β', 6 καὶ 11. [βλ. Αὐτόθ. ΙΔ', 12, = Δευτερονομ. Γ', 17. — Α' Βισαλ. ΙϚ', 7. — Πιρραλιεπομ. ΙΘ', 7. — Ἰερεμ. ΙΑ', 20· καὶ ΙΖ', 40. — Ψαλμ. Ζ', 12· καὶ ΛΒ', 48· καὶ ΞΑ', 43. — Ἰώβ ΔΔ', 44. = Ματθ. ΙϚ', 27· ΚΕ', 31· καὶ ἰπόμ.—Πρόξ. Ἀποστόλ. Γ', 34. — Α' πρὸς Κορινθ. Δ', 5. — Β' πρὸς Κορινθ. Ε', 40. — Πρὸς Γαλάτ. Β', 6. — Πρὸς Ἐφεσ. Ϛ', 9. — Πρὸς Κολοσ. Γ', 25. — Α' Πέτρ. Δ', 17. — Ἀποκάλυψ. Ἰωάν. Β', 23· καὶ Κ', 12· καὶ ΚΒ', 12.].

(7) Ψαλμ. ΛΒ', 9. [βλ. Αὐτόθ. ΡΜΗ', 5.].

(8) Λουκ. Α', 37. [βλ. Αὐτόθ. ΙΗ', 27. = Ζαχρ. Η', 6. — Ἰερεμ. ΑΘ', 47 καὶ 27. — Ἰώβ ΜΒ', 2. = Ματθ. ΙΘ', 26.].

» δεξιά σου. Καὶ εἶπα· Ἄρα σκότος καταπατήσῃ με· καὶ νύξ φω-
 » τισμός ἐν τῇ τρυφῇ μου· Ὅτι σκότος οὐ σκοτισθήσεται ἀπὸ σοῦ,
 » καὶ νύξ ὡς ἡμέρα φωτισθήσεται ὡς τὸ σκότος αὐτῆς, οὕτω καὶ
 » τὸ φῶς αὐτῆς » (1). Ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος γράφει, ὅτι παρὰ
 τῷ πατρὶ τῶν φώτων « Οὐκ ἐνι παραλλαγῇ, ἢ τροπῆς ἀποσιτία-
 » σμα » (2). Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει, ὅτι ὁ Θεὸς « Οὐδὲ ὑπὸ
 » χειρῶν ἀνθρώπων θεραπεύεται, προσδεόμενός τινας· αὐτὸς δι-
 » δούς πᾶσι ζωὴν καὶ πνοὴν καὶ τὰ πάντα » (3). Ὁ αὐτὸς τὸν
 Θεὸν ὀνομάζει « Μακάριον καὶ μόνον δυνατόν, βασιλέα τῶν βασι-
 » λευόντων, καὶ κύριον τῶν κυριευόντων » (4).

Ἐρ. Εἰ ὁ Θεὸς πνεῦμά ἐστι, πῶς λοιπὸν ἡ ἱερὰ Γραφή ἀνα-
 φέρει εἰς αὐτὸν σωματικὰ μέλη, π. χ. καρδίαν, ὀφθαλμούς, ὦτα,
 καὶ χεῖρας;

Ἀπ. Ἡ ἱερὰ Γραφή συμμορφοῦται κατὰ τοῦτο μετὰ τῆς συνή-
 θους λαλιᾶς τῶν ἀνθρώπων. Ἐννοητέον δὲ τὰ οὕτως ἐκφραζόμενα,
 πνευματικώτερον π. χ. καρδία τοῦ Θεοῦ, σημαίνει τὴν ἀγαθότητα
 αὐτοῦ καὶ τὴν ἀγάπην· οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ τὰ ὦτα, δηλοῦσι τὸ παν-
 τεπιστήμον· αἱ χεῖρες, τὴν θείαν παντοδυναμίαν.

Ἐρ. Εἰ πανταχοῦ παρὼν ὁ Θεός, διὰ τί λέγουσιν, ὅτι ἐν τοῖς
 οὐρανοῖς, ἢ ἐν ναῷ ἐστίν;

Ἀπ. Ὁ Θεὸς πανταχοῦ παρέστιν ὅμως ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐστὶν
 ἢ κατ' ἐξοχὴν αὐτοῦ παρουσία, ἐν δόξῃ αἰδίου φανερούμενη πρὸς
 τὰ μακάρια πνεύματα. Εἰς δὲ τοὺς ναοὺς κατὰ χάριν παρέστι καὶ
 μυστικῶς, ὅπου τὴν παρουσίαν αὐτοῦ εὐλαβῶς συναισθάνονται οἱ
 πιστεύοντες, ἐνίοτε καὶ δι' ἰδιαιτέρων σημείων γνωριζομένην. Ὅθεν
 ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς λέγει· « Οὐ γάρ εἰσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι
 » εἰς τὸ ἔμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν » (5).

(1) Ψαλμ. ΡΑΗ', 7—12.

(2) Ἰακώβ. Α', 17. [βλ. Μαλαχ. Γ', 6.—Ἦσ. ΙΔ', 27· καὶ ΜΣ', 40.—Πα-
 ροίμ. Σολομ. Β', 6.—Ἰωάν. Γ', 27.—Πρὸς Ῥωμ. ΙΑ', 29.].

(3) Πρὸς Πρίξ. Ἀποστ. ΙΖ', 28. [βλ. Γενέσ. Β', 7—Ψαλμ. ΜΘ', 8 καὶ ἐπόμεν.].

(4) Α' πρὸς Τιμόθ. Σ', 15. [βλ. Αὐτόθ. Α', 44 καὶ 47.—Ἀποκάλ. Ἰωάν. ΙΖ',
 14· καὶ ΙΘ', 16.].

(5) Ματθ. ΙΗ', 20.

Ἐρ. Πῶς ἐννοητέον τὰ λόγια τοῦ Συμβόλου: « Πιστεύω εἰς ἓνα » Θεὸν Πατέρα » ;

Ἀπ. Ἀναφέρονται εἰς τὸ μυστήριον τῆς ἁγίας Τριάδος· καθότι ὁ Θεὸς εἰς ἐστὶ κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλ' ἐν τρισὶν ὑποστάσει, Πατὴρ, Υἱὸς, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, τριάς ὁμοούσιος καὶ ἀδιαιρέτος.

Ἐρ. Πῶς ἐκφράζεται ἡ ἱερά Γραφή περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος ;

Ἀπ. Τὰ περὶ τούτου κεφαλαιώδη ῥητὰ εἰς τὴν Νέαν Διαθήκην εἰσὶ τὰ ἀκόλουθα: « Πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος » (1). — « Τρεῖς εἰσὶν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ Πατὴρ, ὁ Λόγος, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἓν εἰσι » (2).

Ἐρ. Ἀναφέρει ἄρά γε ἡ Παλαιὰ Διαθήκη περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος ;

Ἀπ. Ἀναφέρει, πλὴν οὐχὶ τόσον σαφῶς. π. χ. « Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πάντα ἡ δύναμις αὐτῶν » (3). — « Ἄγιος, Ἄγιος, Ἄγιος, Κύριος Σαβαώθ, πλήρης πάντα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ » (4).

Ἐρ. Πῶς ὁ εἷς Θεὸς ἐστὶν ἐν τρισὶν ὑποστάσειν ;

Ἀπ. Ἡμεῖς οὐ κατανοοῦμεν τοῦτο τὸ μυστήριον τῆς Θεότητος, ἀλλὰ πιστεύομεν αὐτὸ κατὰ τὴν ἀμετάτρεπτον μαρτυρίαν τοῦ Θείου λόγου: « Γὰρ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς εἶδεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ » (5).

Ἐρ. Ὅποια ἡ διαστολή τῶν προσώπων τῆς ἁγίας Τριάδος ;

Ἀπ. Ὁ Πατὴρ οὔτε γεννᾶται, οὔτε ἐκπορεύεται ἐξ ἄλλης ὑποστάσεως· ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ πρὸ αἰώνων γεννᾶται ἐκ τοῦ Πατρὸς· τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα πρὸ αἰώνων ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς.

Ἐρ. Αἱ τρεῖς ὑποστάσεις ἢ πρόσωπα τῆς ὑπεραγίας Τριάδος ὑπάρχουσιν ἄρά γε ἰσότιμα ;

Ἀπ. Ἐχουσιν ἐντελῶς ἔσθην τὴν θεϊκὴν τιμὴν καὶ ἀξίαν· ὡς περὶ ὁ Πατὴρ Θεὸς ἐστὶν ἀληθινός, παρομοίως καὶ ὁ Υἱὸς Θεὸς ἐστὶν ἀλη-

(1) Ματθ. ΚΗ', 19.

(2) Α' Ἰωάν. Β', 7. [βλ. Α' πρὸς Κορινθ. ΙΒ', 3—6.]

(3) Ψαλμ. ΔΒ', 6.

(4) Ἠσ. σ', 3.

(5) Α' πρὸς Κορινθ. Β', 11. [βλ. Ἰερειμ. ΙΖ', 9].

θινός, και τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Θεὸς ἀληθινός· ἀλλ' οὕτως, ὡς ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν εἷς ἐστὶ καὶ μόνος τρισυπόστατος Θεός.

Ἐρ. Τίνος χάριν Θεὸς καλεῖται Παντοκράτωρ;

Ἀπ. Ὡς κρατῶν πάντα τὰ ὄντα ἐν τῇ ἰδίᾳ δυνάμει καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ θελήσει.

Ἐρ. Τί ἐμφαίνουσι τὰ λόγια τοῦ Συμβόλου «Ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων»;

Ἀπ. Ὅτι τὰ πάντα ὑπὸ Θεοῦ ἐδημιουργήθησαν, καὶ οὐδὲν τὸ ὑπάρχον χωρὶς Θεοῦ.

Ἐρ. Μήπως ἐλήφθησαν ἄρα γε τὰ λόγια ταῦτα ἐκ τῆς ἱερᾶς Γραφῆς;

Ἀπ. Ναί· ἡ βίβλος τῆς Γενέσεως προοιμιάζει οὕτως· «Ἐν ἀρχῇ » ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν» (1). Ὁ δὲ Ἀπόστολος Παῦλος περὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, λέγει· «Ἐν » αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, » τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρ- » χαι, εἴτε ἐξουσίαι· τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτίσται» (2).

Ἐρ. Πῶς ἐννοητέον τὰ ἐν τῷ Συμβόλῳ τῆς πίστεως καλούμενα ἀόρατα;

Ἀπ. Τὸν πνευματικὸν κόσμον ἀόρατον ὄντα, εἰς ὃν ἀνήκουσιν οἱ Ἄγγελοι.

Ἐρ. Τί εἰσὶν οἱ Ἄγγελοι;

Ἀπ. Πνεύματα ἀσώματα, νοῦν ἔχοντα, θέλησιν καὶ δύναμιν.

Ἐρ. Διὰ τί ὠνομάσθησαν Ἄγγελοι;

Ἀπ. Διότι ἀποστέλλει αὐτοὺς ὁ Θεὸς κηρύξαι τὸ θέλημα αὐτοῦ. Οὕτως ὁ Γαβριὴλ ἐπέμφθη, ἵνα ἀναγγείλῃ πρὸς τὴν ὑπεραγίαν Παρθένον Μαρίαν τὴν σύλληψιν τοῦ Σωτῆρος (3).

Ἐρ. Τί πρῶτον ἐκτίσθη, τὸ ὁρατὸν ἢ τὸ ἀόρατον;

(1) Γενέσ. Α', 4.

(2) Πρὸς Κολοσ. Α', 16. [βλ. Ψαλμ. ΔΒ', 6· καὶ ΡΑ', 26. = Ἰωάν. Α', 3. — Πρὸς Ῥωμ. ΙΑ', 36. — Α' πρὸς Κορινθ. Η', 6. — Πρὸς Ἐφεσ. Α', 24· καὶ Γ' 9—10. — Πρὸς Βῆρ. Α', 2. — Α' Πέτρ. Γ', 22.].

(3) Δευκ. Α', 26 καὶ ἐπόμενα.

Ἄπ. Τὸ ἀόρατον πρὸ τοῦ ὄρατου, καὶ οἱ Ἄγγελοι πρὸ τῶν ἀνθρώπων (1).

Ἐρ. Εὐρίσκειται ἄρα γε μαρτυρία περὶ τούτου ἐν τῇ ἱερᾷ Γραφῇ;

Ἄπ. Ἐν [τῷ] βιβλίῳ [τοῦ] Ἰωβ, αὐτὸς ὁ Θεὸς περὶ τῆς πλάσεως τῆς γῆς λέγει οὕτω· «Τίς δέ ἐστιν ὀβελῶν λίθον γωνιαῖον ἐπ' αὐτῆς; Ὅτε ἐγενήθη ἄστρα, ἤνετά με ἐν φωνῇ μεγάλη πάντες ἄγγελοί μου» (2).

Ἐρ. Πόθεν ἐλήφθη ἡ ὀνομασία τῶν Ἀγγέλων φυλάκων;

Ἄπ. Ἐκ τῶν ἐφεξῆς λόγων τῆς ἱερᾶς Γραφῆς· «Τοῖς Ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ τοῦ διαφυλάξαι σε ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς σου» (3).

Ἐρ. Ἄρα γε δι' ἕκαστον ἐξ ἡμῶν ὑπάρχει Ἄγγελος φύλαξ;

Ἄπ. Ἀναμφιβόλως· περὶ τούτου πληροφορούμεθα διὰ τῶν ἀκολούθων λόγων τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· «Ὅρατε, μὴ καταφρονήσετε ἐνός τῶν μικρῶν τούτων· λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι οἱ Ἄγγελοι αὐτῶν ἐν οὐρανοῖς διὰ παντός βλέπousι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς» (4).

Ἐρ. Μήπως ὅλοι οἱ Ἄγγελοι ἀγαθοὶ εἰσι καὶ εὐεργετικοί;

Ἄπ. Οὐχί. Ὑπάρχουσι [καὶ] πονηροὶ ἄγγελοι, οἱ ἄλλως καλούμενοι Διάβολοι.

Ἐρ. Διὰ τί εἰσιν [οὗτοι] πονηροί;

Ἄπ. Ἐπλάτθησαν ἀγαθοί, ἀλλὰ παρέβησαν τὸ χρέος τῆς τελείας ὑποταγῆς πρὸς τὸν Θεόν, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀπεισκήρτησαν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἐνέπεσον εἰς τὴν φιλαυτίαν, τὴν ἔπαρσιν καὶ τὴν κακίαν. Κατὰ τὴν βῆσιν τοῦ Ἀποστόλου Ἰούδα, οὗτοί εἰσιν «Ἄγγελοι, οἱ μὴ τηρήσαντες τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν, ἀλλ' ἀπολιπόντες τὸ ἴδιον οἰκητήριον» (5).

Ἐρ. Τί σημαίνει ἡ λέξις Διάβολος;

(1) Βλ. Ὁρθόδοξου ὁμολογίας [τῆς Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ανατολικῆς, ἐκδ. ἐν Μόσχῃ φωλθ'.] Μέρ. Α', Ἐρώτησ. 17. [σελ 19—20].

(2) Ἰωβ, ΔΗ', 6—7.

(3) Ψαλμ. 138', 11. [Βλ. Ματθ Δ', 6.—Λουκ. Δ', 10—11.].

(4) Ματθ. ΙΗ', 10. [Βλ. καὶ Ψαλμ. ΔΓ', 7—8 καὶ 138', 11—16.].

(5) Καθολ. Ἐπιστολ. Ἰούδα, 6. [Βλ. Ἰωάν. Η', 44.—Β' Πέτρ. Β', 4.].

Ἄπ. Σημαίνει ψευδοκατήγορον, ἢ ἐπηρεαστήν.

Ἐρ. Τίνος ἔνεκεν οἱ πονηροὶ ἄγγελοι ὀνομάζονται διάβολοι, τουτέστι ψευδοκατήγοροι ἢ ἐπηρεασταί;

Ἄπ. Διότι πονηρευόμενοι, ἀγωνίζονται ἀπατᾶν τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐμπνέειν εἰς αὐτοὺς λογισμοὺς ἐσφαλμένους καὶ ἐπιθυμίας πονηράς. Περί τούτου ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἔλεγε πρὸς τοὺς ἀπειθοῦντας Ἰουδαίους· « Ἔμεῖς ἐκ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστέ, καὶ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν. Ἐκεῖνος ἀνθρώπουκτόνος ἦν ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἔστηκεν· ὅτι οὐκ ἔστιν ἀλήθεια ἐν αὐτῷ. Ὅταν λαλήσῃ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ· ὅτι ψεύστης ἐστί, καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ (τοῦ ψεύδους) (1).

Ἐρ. Ἡ ἱερά Γραφή τί ἀποκαλύπτει εἰς ἡμᾶς περὶ τῆς κτίσεως τοῦ κόσμου;

Ἄπ. Ἐν ἀρχῇ ὁ Θεὸς ἐκ τοῦ μηδενὸς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· ἡ δὲ γῆ ἦν ἄμορφος καὶ ἀκατασκευάστος· ἔπειτα ὁ Θεὸς βαθμηδὸν προήγαγε τὴν πρώτην ἡμέραν τοῦ κόσμου τὸ φῶς· τῆ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ, τὸ στερέωμα, ἧτοι τὸν δρῶμενον οὐρανόν· τῆ τρίτῃ, τὰ καταγώγια τῶν ὑδάτων ἐπὶ τῆς γῆς, τὴν τε ξηρὰν καὶ τὰ φυτὰ· τῆ τετάρτῃ ἡμέρᾳ, τὸν ἥλιον, τὴν Σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας· τῆ πέμπτῃ, τοὺς ἰχθύας καὶ τὰ πτηνά· τῆ ἕκτῃ, τὰ τετράποδα ζῶα τὰ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, καὶ τέλος τὸν ἄνθρωπον διὰ τοῦ ἀνθρώπου ἐτελειώθη ἡ δημιουργία· καὶ τῆ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ κατέπαυσε ὁ Θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ· ὅθεν ἡ ἑβδόμη ἡμέρα ἐκλήθη Σάββατον* ἐκ τῆς Ἑβραϊκῆς γλώσσης, ὅπερ σημαίνει καταπαύειν (2).

Ἐρ. Τοιαῦτα ἐδημιουργήθησαν τὰ ὁρατὰ κτίσματα, καθὼς βλέπομεν αὐτὰ τὴν σήμερον;

Ἄπ. Οὐχί· κατὰ τὸν καιρὸν τῆς δημιουργίας τὰ πάντα ἦσαν καλὰ λίαν, τουτέστι καθαρὰ, εὐπρεπῆ καὶ ἀνεπιβλαβῆ.

Ἐρ. Οὐ δεδῆλωται τι ἴδιον περὶ τῆς πλάσεως τοῦ ἀνθρώπου;

Ἄπ. Ὁ Θεὸς ἐν ἀγίᾳ Τριάδι, εἶπε· « Ποιήσωμεν ἄνθρωπον » κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ ὁμοίωσιν» (3). Καὶ διέπλασεν ὁ Θεὸς

(1) Ἰωάν. Η', 44 [βλ. Α', Ἰωάν. Γ', 8· καὶ Ἰούδα, 6].

(2) Γενέσ. Α', 4 καὶ ἐπέμ. καὶ Β', 2.

(3) Αὐτ. Α', 26.

τὸ σῶμα τοῦ πρώτου ἀνθρώπου, τοῦ Ἀδάμ, ἐκ τῆς γῆς· ἐνεψύθη-
σεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς· εἰσῆγαγε τὸν Ἀδὰμ εἰς
τὸν Παράδεισον· ἔδωκεν αὐτῷ εἰς βρώσιν, ἐκτὸς τῶν λοιπῶν καρ-
πῶν τοῦ Παραδείσου [καί] τοὺς καρποὺς τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς· τέ-
λος, λαβὼν μίαν τῶν πλευρῶν τοῦ Ἀδάμ κοιμωμένου, ἐξ αὐτῆς
ἐπέλασε τὴν πρώτην γυναῖκα, τὴν Εὐάν (1).

Ἐρ. Εἰς τί συνίσταται ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ;

Ἀπ. Συνίσταται, κατὰ τὴν ἐξήγησιν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου,
«Ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας» (2).

Ἐρ. Τί ἐστὶ πνοὴ ζωῆς;

Ἀπ. Ἡ ψυχὴ, πνευματικὸν ὄν καὶ ἀθάνατον.

Ἐρ. Τί ἐστὶ παράδεισος;

Ἀπ. Ἡ λέξις Παράδεισος σημαίνει κήπον· οὕτως ὠνομάσθη
τὸ τερπνὸν καὶ μακάριον κατοικητήριον τοῦ πρωτοπλάστου, ἔχον
ὁμοιότητα κήπου, καθὼς αὐτὸ περιγράφει ἡ βίβλος τῆς Γενέ-
σεως (3).

Ἐρ. Ὁ παράδεισος, ἐν ᾧ διέτριβον οἱ πρωτόπλαστοι, ὑλικὸς
ὑπῆρχεν, ἢ πνευματικὸς;

Ἀπ. Διὰ τὸ σῶμα ὑλικὸς, καθὸ ὄρατῆ καὶ μακαρία κατοικία·
διὰ δὲ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου πνευματικὸς, ὅσον κατάστασις
τῆς κατὰ χάριν κοινωνίας πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τῆς ἐν πνεύματι
θεωρίας τῶν κτισμάτων (4).

Ἐρ. Τί ἐστὶ ξύλον τῆς ζωῆς;

Ἀπ. Ξύλον, φέρον καρπὸν δι' οὗ τρεφόμενος ὁ ἄνθρωπος, καὶ
κατὰ τὸ σῶμα ὑπῆρχεν ἀμέτοχος ἀσθενειῶν καὶ ἀθάνατος.

Ἐρ. Διὰ τί ἡ Εὐά ἐπέλασθη ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδάμ;

Ἀπ. Ἴνα ἔλον τὸ ἀνθρώπινον γένος, ὡς ἐκ τῆς παραγωγῆς
αὐτοῦ, ἐν ὑπάρχει σῶμα, ἵνα οἱ ἄνθρωποι κατ' ἔμφυτον λόγον ἀ-
γαπῶσι καὶ φυλάττωσιν ἀλλήλους.

(1) Γενέσ. Β', 7—9· 16—17 καὶ 22.

(2) Πρὸς Ἐφισ. Δ', 24.

(3) [Γενέσ. Β', 8 καὶ ἐπὶ μ.].

(4) Γρηγορ. τοῦ Θεολόγ. Δόγ. ΑΗ', καὶ ΜΒ' καὶ Ἰωάν. τοῦ Δαμασκ. [Ἐκδοσ.
τῆς Ὁρθοδ. Πίστ. ἐν Ἰασιῶ φησί,] Βιβλ. Β', Κεφ. ιγ', σελ. 66.

Ἐρ. Τίς ὁ προσδιορισμὸς τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου ;

Ἀπ. Ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη, ἵνα ἐπιγινώσκῃ τὸν Θεόν, ἀγαπᾷ καὶ δοξάζῃ αὐτὸν, καὶ ἵνα διὰ τούτων αἰώνιος εὐδαιμονῆ.

Ἐρ. Ἡ τοῦ Θεοῦ βουλή περὶ τοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου εἰς αἰώνιον μακαριότητα, οὐ φέρει ἄρά γε ἰδίαν ὀνομασίαν ἐν τῇ περὶ πίστεως διδασκαλίᾳ ;

Ἀπ. Ὀνομάζεται Θεὸς προσρισμός.

Ἐρ. Ὁ Θεὸς προσρισμὸς περὶ τῆς μακαριότητος τοῦ ἀνθρώπου, μήπως διαμένει ἀμετάτρεπτος, ἐν ᾧ τὴν σήμερον βλέπομεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐκ εὐδαιμονεῖ ;

Ἀπ. Ἀμετάτρεπτος διαμένει καθότι ὁ Θεὸς κατὰ πρόγνωσιν καὶ κατὰ τὴν ἄπειρον αὐτοῦ εὐσπλαγχίαν ὥρισε νείαν ὁδὸν καὶ διὰ τὸν ἐκκλίνοντα ἐκ τῆς ὁδοῦ τῆς μακαριότητος ἀνθρώπων καὶ ταύτην διὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· «Ἐξελέ-
» ξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου» λέγει ὁ Ἀπόστο-
λος Παῦλος (1).

Ἐρ. Πῶς ἐννοητέον τὸν Θεῖον προσρισμὸν, ὡς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἐν γένει, καὶ ὡς πρὸς ἕκαστον ἡμῶν ἰδίως ;

Ἀπ. Ὁ Θεὸς προέθετο χορηγήσαι εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ὄντως ἐχορήγησε, χάριν προάγουσαν, καὶ μέσα ἀσφαλῆ πρὸς ἐπίτευξιν τῆς μακαριότητος. Ἐκείνους δὲ, ἔσοι τὴν ὑπ' αὐτοῦ χορηγηθεῖσαν χάριν οικειοθελῶς ἀποδέχονται, μεταχειριζόμενοι καλῶς τὰ παρὰ Θεοῦ δεδομένα σωτήρια μέσα, καὶ ἀκολουθοῦσι τὴν ὁδὸν ἣν ἔδειξεν ὡς ἄγουσαν εἰς τὴν μακαριότητα, ἐκείνους, λέγομεν, ὁ Θεὸς προώρισε εἰς μακαριότητα.

Ἐρ. Πῶς ἐκφράζεται περὶ τούτου ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ;

Ἀπ. «Οὐς γὰρ προέγνω, τούτους καὶ προώρισε» (2).

Ἐρ. Πῶς περὶ τούτου ἐκφράζεται ἡ ἑρβόδοξος Ἑκκλησία ;

Ἀπ. Εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς πίστεως τῶν Ἀνατολικῶν Πατριαρχῶν οὕτως εἴρηται «Ἐπειδὴ αὐτὸς (ὁ Θεὸς) προείδεν, ὅτι οἱ μὲν

(1) Πρὸς Ἐφεσ. Α΄, 4. [βλ. Β΄ πρὸς Θεσσαλον. Β΄, 13.—Β΄ πρὸς Τιμῆθ. Α΄, 9.—Ἰακώβ. Β΄, 5.—Α΄ Πέτρ. Α΄, 1—2.].

(2) Πρὸς Ῥωμ. Η΄, 29—31, [βλ. πρὸς Ἐφεσ. Α΄, 5 καὶ 11.].

» καλῶς μεταχειρισθήσονται τὸ αὐτεξούσιον αὐτῶν, οἱ δὲ κακῶς·
 » διὰ τοῦτο τοὺς μὲν προώρισεν εἰς δόξαν, τοὺς δὲ κατέκρινεν »
 (ἄρθρον Γ').

Ἐρ. Μετὰ τὴν κτίσιν τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ποία ἀ-
 μέσως παρέπεται θεία ἐνέργεια ὡς πρὸς τὸν κόσμον, καὶ ἰδίως ὡς
 πρὸς τὸν ἄνθρωπον ;

Ἄπ. Ἡ Πρόνοια τοῦ Θεοῦ.

Ἐρ. Τί ἐστὶ θεία Πρόνοια ;

Ἄπ. Ἐνέργεια διηνεκῆς τῆς θείας Παντοδυναμίας, Πανσοφίας
 καὶ Ἀγαθότητος, δι' ἧς ὁ Θεὸς διατηρεῖ τὴν ὑπαρξιν, καὶ τὰς
 ιδιότητας τῶν κτισμάτων· διευθύνει αὐτὰς εἰς τέλει· ἀγαθὰ βη-
 θεῖ πᾶν ὅ, τι καλόν· καὶ πᾶν κακὸν ἀναφυόμενον ἐκ τῆς παρεκτρο-
 πῆς ἀπὸ τοῦ καλοῦ ἀποκόπτει, ἢ διορθοῖ, καὶ μεταστρέφει πρὸς
 καλὴν ἔκβασιν.

Ἐρ. Πῶς ἐκφράζεται ἡ θεία Γραφή περὶ τῆς θείας Προνοίας ;

Ἄπ. Αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς λέγει· « Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πε-
 » τινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπεύρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν, οὐδὲ συ-
 » νάγουσιν εἰς ἀποθήκας, καὶ ὁ πατὴρ ἡμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά·
 » οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν ; » (1). Εἰς αὐτὸ τὸ ῥητὸν
 φαίνεται ἡ γενικὴ Πρόνοια τοῦ Θεοῦ περὶ τῶν κτισμάτων, ὡσαύ-
 τως καὶ ἡ ἰδιαίτερα περὶ τοῦ ἀνθρώπου. Ὅλος ὁ 4' Ψαλμὸς, ἀ-
 κριβῆς περιγραφή τῆς ἰδίας καὶ πολυτρόπου Προνοίας τοῦ Θεοῦ
 διὰ τὸ ἀνθρώπινον ὑπάρχει.

Περὶ τοῦ Β' ἄρθρου.

Ἐρ. Πῶς ἐξηγοῦνται αἱ ὀνομασίαι Ἰησοῦς, Χριστὸς, Υἱὸς Θεοῦ ;

Ἄπ. Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καλεῖται τὸ δεύτερον πρόσωπον τῆς ἁγίας
 Τριάδος, κατὰ τὴν θεότητα αὐτοῦ. Αὐτὸς οὖν οὗτος ὁ Υἱὸς τοῦ
 Θεοῦ ὀνομάσθη Ἰησοῦς, ὁπότε ἐγεννήθη ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς ἄνθρω-
 πος. Χριστὸν ὀνόμασαν αὐτὸν οἱ προφῆται, ὅτε προσεδόκων αὐτὸν
 μέλλοντα ἐλθεῖν εἰς τὴν γῆν.

(1) Ματθ. 23, 26. [βλ. Ἰωβ, ΛΗ', 41. — Ψαλμ. ΡΜΓ', 9. — Λουκ. ΙΒ', 24.]

Ἐρ. Τί δηλοῖ τὸ ὄνομα Ἰησοῦς;

Ἀπ. Σημαίνει, Σωτήρ.

Ἐρ. Ὑπὸ τίος ἐκλήθη τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ;

Ἀπ. Ὑπὸ τοῦ Ἀγγέλου Γαβριήλ (1).

Ἐρ. Τίνος χάριν ἐδόθη τὸ ὄνομα τοῦτο εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὅτε ἐγενήθη ἐπὶ τῆς γῆς;

Ἀπ. Διότι, ἐγενήθη, ἵνα σώσῃ τοὺς ἀνθρώπους.

Ἐρ. Τί σημαίνει τὸ ὄνομα Χριστός;

Ἀπ. Σημαίνει κεχρισμένος.

Ἐρ. Πόθεν προήλθε τὸ ὄνομα κεχρισμένος;

Ἀπ. Ἀπὸ τοῦ χρίσθαι τῷ ἁγίῳ μύρω, δι' οὗ χορηγοῦνται τὰ χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Ἐρ. Μόνος ἄρα ὁ Ἰησοῦς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὀνομάζεται Χριστός;

Ἀπ. Οὐχί· χριστοὶ ἐλέγοντο ἐκπαλαί οἱ Βασιλεῖς καὶ οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Προφῆται.

Ἐρ. Διὰ τί λοιπὸν ὁ Ἰησοῦς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, Χριστός ὀνομάζεται;

Ἀπ. Διότι εἰς τὴν αὐτοῦ ἀνθρωπότητα ἀμέτρως μετεδόθησαν τὰ χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ὥστε προσήκει αὐτῷ ὑπερβαλλόντως ἡ γνῶσις τοῦ Προφήτου, ἡ ἀγιωσύνη τοῦ Ἀρχιερέως, καὶ τοῦ Βασιλέως ἡ δύναμις.

Ἐρ. Κατὰ ποίαν ἔννοιαν ὁ Ἰησοῦς Χριστός καλεῖται Κύριος;

Ἀπ. Καθὸ ἀληθινὸς Θεός· διότι τὸ ὄνομα Κύριος, ἐν ὑπάρχει τῶν θείων ὀνομάτων.

Ἐρ. Πῶς ἐκφράζεται ἡ ἱερὰ Γραφή περὶ τῆς θεότητος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ;

Ἀπ. «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, » καὶ Θεός ἦν ὁ Λόγος» (2).

Ἐρ. Τίνος χάριν ὁ Ἰησοῦς Χριστός ὀνομάζεται Υἱὸς Θεοῦ μονογενῆς;

(1) [Λουκ. Β΄, 24· καὶ Α΄, 31· καὶ Ματθ. Α΄, 21.].

(2) Ἰωάν. Α΄, 4. [Βλ. Αὐτῶ. Ι΄, 33 — 38.—Α΄ Ἰωάν. Α΄, 4 — 2, — Ἀποκάλ. Ἰωάν. ΙΘ΄, 13.].

Ἄπ. Τοῦτο ἐμφαίνει, ὅτι αὐτὸς μόνος ἐστὶν Υἱὸς Θεοῦ, γεννηθεὶς ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, καὶ ἐπομένως τῆς αὐτῆς οὐσίας μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός· ἔθεν ἀσυγκρίτως ὑπερβαίνει τοὺς ἁγίους Ἀγγέλους, καὶ τοὺς ἁγίους ἀνθρώπους, οἵτινες ὀνομάζονται υἱοὶ Θεοῦ κατὰ χάριν (1).

Ἐρ. Ἡ ἱερὰ Γραφή ἄρα ὀνομάζει τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν μονογενῆ;

Ἄπ. Ναί. Π. χ. εἰς τὰ ἀκόλουθα ῥητὰ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου «Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο· καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν (καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρός,) » πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας» (2). «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε· ὁ μόνογενὴς Υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο» (3).

Ἐρ. Διὰ τί εἰς τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ εἶρηται, ὅτι αὐτὸς ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Πατρός;

Ἄπ. Πρὸς ἔνδειξιν τῆς προσωπικῆς ἰδιότητος, δι' ἧς αὐτὸς διακρίνεται ἀπὸ τῶν ἄλλων προσώπων τῆς ἁγίας Τριάδος.

Ἐρ. Διὰ τί εἶρηται, ὅτι αὐτὸς ἐγεννήθη πρὸ πάντων τῶν αἰώνων;

Ἄπ. Ἵνα μὴ νομίζη τις, ὅτι ἦν χρόνος, ἕτε οὐκ ἦν ἢ, ἀλλως εἰπεῖν, τοῦτο ἐμφαίνει, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐστὶν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ αἰώνιος, ὡς περὶ ὁ Θεὸς Πατὴρ αἰώνιος ἐστίν.

Ἐρ. Τί σημαίνουσιν ἐν τῷ Συμβόλῳ τῆς πίστεως αἱ λέξεις «Φῶς ἐκ φωτός»;

Ἄπ. Διὰ τῆς ὁμοιώσεως τοῦ ὀρωμένου φωτός αὐταὶ αἱ λέξεις ὀπωσοῦν ἐξηγοῦσι τὴν ἀκατανόητον ἐκ Πατρός γέννησιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἐμβλέποντες γὰρ εἰς τὸν ἥλιον ἡμεῖς, φῶς βλέπομεν καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ φωτός γεννᾶται Φῶς τὸ καταυγάζον ὅλην τὴν

(1) Ἰωάν. Α', 12. [βλ. Πρὸς Ῥωμ. Η', 14 — 15. — Πρὸς Γαλάτ. Γ', 26. — Β' Πέτρ. Α', 4. — Α' Ἰωάν. Γ', 1.].

(2) Ἰωάν. Α', 14. [βλ. Ματθ. Α', 16· καὶ 12', 2. — Δουκ. Α', 31· καὶ Β', 7. — Πρὸς Κολοσσ. Α', 18—19· καὶ Β', 3, 9.].

(3) Ἰωάν. Α', 18. [βλ. Αὐτὸς. 5', 46. — Ἐξοδ. ΛΓ', 20. — Δευτερονομ. Δ', 12. — Ματθ. ΙΑ', 27. — Δουκ. Γ', 22. — Α' πρὸς Τιμῶθ. 5', 16. — Α' Ἰωάν. Δ', 12.].

ὑψήλιον· πλὴν, καὶ τὸ μὲν καὶ τὸ δὲ, ὑπάρχουσιν ἔν καὶ τὸ αὐτὸ φῶς, ἀδιαίρετον καὶ ὁμοφυές. Παρομοίως καὶ ὁ Θεὸς ὁ Πατὴρ ἐστὶν ἀίδιον φῶς (1). Ἐξ αὐτοῦ γεννᾶται ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὅστις ἐξ ἴσου ἀίδιον φῶς ἐστίν· ἀλλ' ἕμως ὁ Θεὸς ὁ Πατὴρ, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἔν καὶ τὸ αὐτὸ ἀίδιον φῶς, ἀδιαίρετον καὶ τῆς αὐτῆς θεϊκῆς φύσεως.

Ἐρ. Τίς ἡ δύναμις τῶν λέξεων τοῦ Συμβόλου «Θεὸν ἀληθινόν» ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ ;

Ἀπ. Ἐμφαίνει, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, Θεὸς καλεῖται κυρίως καὶ ἀληθῶς, καθάπερ καὶ ὁ Θεὸς ὁ Πατὴρ.

Ἐρ. Ἐλήφθησαν ἐκ τῆς ἱερᾶς Γραφῆς τὰ λόγια ταῦτα ;

Ἀπ. Ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ ἐφεξῆς ῥητοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου «Οἶδαμεν δὲ, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦκει, καὶ δέδωκεν ἡμῖν διά-
νοϊαν ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινόν· καὶ ἐσμεν ἐν τῷ ἀληθινῷ,
ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ. Οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεός,
καὶ ἡ ζωὴ αἰώνιος» (2).

Ἐρ. Διὰ τί εἰς τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ προσετέθη τὸ «Γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα» ;

Ἀπ. Ἐγράφη πρὸς ἐλεγχον τοῦ Ἀρείου, ὅστις ἀτεβῶς ἐδίδα-
σκεν, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ πλάσμα ἐστὶ.

Ἐρ. Τί δηλοῦσιν αἱ λέξεις «Ὁμοούσιον τῷ Πατρί» ;

Ἀπ. Ἄλλως εἰπεῖν, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς θεϊκῆς οὐσίας ἐστὶ μετὰ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς.

Ἐρ. Πῶς περὶ τούτου ἐκφράζεται ἡ ἱερὰ Γραφή ;

Ἀπ. Αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς περὶ ἑαυτοῦ καὶ Θεοῦ Πατρὸς λέγει οὕτως· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἔν ἐσμέν» (3).

Ἐρ. Τί σημαίνουσι τὰ λόγια τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως· «Δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο» ;

Ἀπ. Ὅτι ὁ Πατὴρ πάντα ἐποίησε διὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, ὡς

(1) Α' Ἰωάν. Α', 5. [Βλ. Ἰωάν. Α', 9· καὶ Γ', 49· καὶ Η', 42· καὶ Θ', 5· καὶ ΙΒ', 35—36, 46.]

(2) Α' Ἰωάν. Ε', 20. [Βλ. Λουκ. ΚΑ', 45.—Ἰωάν. ΙΖ', 3.]

(3) Ἰωάν. Ι', 30. [Βλ. Αὐτῶν, ΙΖ', 10—11 καὶ 22.]

» τῆς αἰδίου σοφίας αὐτοῦ καὶ αἰδίου λόγου· « Πάντα δι' αὐτοῦ
 ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετα οὐδὲ ἓν, ὃ γέγονεν » (1).

Περὶ τοῦ Γ' ἄρθρου.

Ἐρ. Περὶ τίνος λέγει τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως, ὅτι κατέλθεν
 ἐκ τῶν οὐρανῶν ;

Ἀπ. Περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

Ἐρ. Πῶς αὐτὸς κατέλθεν ἐκ τῶν οὐρανῶν, ἐν ᾧ ὡς Θεὸς παν-
 ταχοῦ πάρεστιν ;

Ἀπ. Ὁρθῶς εἶπας, ὅτι πανταχοῦ παρών· ἔθεν αἰεὶ ἐν τῷ οὐ-
 ρανῷ, καὶ αἰεὶ ἐπὶ τῆς γῆς· ἀλλ' ὅμως ἐπὶ τῆς γῆς ἦν πρότερον
 ἀόρατος, ἔπειτα δὲ ἐφανερώθη ἐν σαρκί, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν σημα-
 σίαν εἴρηται, ὅτι αὐτὸς κατέλθεν ἐκ τῶν οὐρανῶν.

Ἐρ. Πῶς περὶ τούτου ἐκφράζεται ἡ ἱερὰ Γραφή ;

Ἀπ. Ἰδοὺ αὐτὰ τὰ λόγια τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ· « Οὐδεὶς
 » ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς,
 » ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ » (2).

Ἐρ. Διὰ τί ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ κατέλθεν ἐκ τῶν οὐρανῶν ;

Ἀπ. Δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν,
 ὡς τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως ἀποφαίνεται.

Ἐρ. Τίς ἡ ἔννοια τοῦ ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ κατέλθεν ἐκ τῶν
 οὐρανῶν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους ;

Ἀπ. Σημαίνει, ὅτι ἦλθεν ἐπὶ τὴν γῆν, οὐ χάριν ἑνὸς ὁποιοῦ-
 δήποτε ἔθνους, ἢ τινῶν ἀτόμων, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς ἅπαντας τοὺς ἀν-
 θρώπους ἐν γένει.

Ἐρ. Ἐκ ποίων κακῶν σώζων τοὺς ἀνθρώπους, ἦλθεν εἰς τὴν
 γῆν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ;

Ἀπ. Ἐκ τῆς ἀμαρτίας, τῆς κατάρτας, καὶ τοῦ θανάτου.

(1) Ἰωάν. Α', 3. [βλ. Πρὸς Ἐφεσ. Γ', 9. — Πρὸς Κολοσ. Α', 16 — 17. — Πρὸς Ἐφεσ. Α', 2.]

(2) Ἰωάν. Γ', 13. [βλ. Λυττόθ. 4', 62. — Πρὸς Ἐφεσ. Δ', 9 — 10.]

Ἐρ. Τί ἐστὶν ἀμαρτία;

Ἀπ. Παράβασις νόμου· «Ἡ ἀμαρτία ἐστὶν ἡ ἀνομία» (1).

Ἐρ. Πόθεν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ ἀμαρτία, ἀφ' οὗ ὁ ἄνθρωπος ἐκτίσθη κατ' εἰκόνα Θεοῦ, ὁ δὲ Θεὸς ἀναμάρτητος;

Ἀπ. Ἐκ τοῦ διαβόλου· «Ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστίν· ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ὁ διαβόλος ἀμαρτάνει» (2).

Ἐρ. Πῶς ἡ ἀμαρτία ἐκ τοῦ διαβόλου μετέβη εἰς τοὺς ἀνθρώπους;

Ἀπ. Ὁ διάβολος ἐξηπάτησε τὴν Εὐάν καὶ τὸν Ἀδάμ, καὶ κατέπεισεν αὐτοὺς, ἵνα παραβῶσι τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ.

Ἐρ. Ὅποιαν ἐντολὴν;

Ἀπ. Ὁ Θεὸς ἐνετείλατο τῷ Ἀδάμ ἐν τῷ Παραδείσῳ, ἵνα μὴ γεύσῃται τῶν καρπῶν τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν· καὶ τότε εἶπε πρὸς αὐτὸν, ὅτι ἅμα γευσάμενος τούτων, θανάτῳ ἀποθανεῖται.

Ἐρ. Διὰ τί ἡ γεῦσις τοῦ καρποῦ τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ ἦν θανατηφόρος διὰ τὸν ἄνθρωπον;

Ἀπ. Διότι συνεπέφερε παρακοὴν εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ· καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀπέσπασε τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ χάριτος, καὶ ξένον ἐποίησε τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ.

Ἐρ. Τίνι τρόπῳ ἡ ὀνομασία τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ ἀρμόζει εἰς τὸ πρᾶγμα;

Ἀπ. Ἀρμόζει, καθότι ὁ ἄνθρωπος δι' αὐτοῦ τοῦ ξύλου ἐμπράκτως ἐγνώρισε πόσον τὸ καλὸν ἐκ τῆς ὑπακοῆς εἰς τὸ θεῖον θέλημα, καὶ πόσον τὸ κακὸν τὸ ἐκ τῆς παρακοῆς.

Ἐρ. Πῶς ἐδύναντο ὁ Ἀδάμ καὶ ἡ Εὐά πεισθῆναι τῷ διαβόλῳ, πηραβαίνοντες τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ;

Ἀπ. Ὁ Θεὸς κατὰ τὴν ἑαυτοῦ ἀγαθότητα, δημιουργῶν τὸν ἄνθρωπον, ἔδωκεν αὐτῷ προαίρεσιν κλίνουσαν φύσει εἰς τὸ ἀγαπᾶν τὸν Θεόν, ἀλλ' ἐνταυτῷ ἐλευθέραν· ὁ ἄνθρωπος ὅμως κατεχράσθη ταύτην τὴν ἐλευθερίαν.

(1) Α' Ἰωάν. Γ', 4.

(2) Λυτθ. Γ', 8. [βλ. Γενέσ. Γ', 14.—Ματθ. ΙΓ', 38· καὶ Ἰωάν. Η', 44.].

Ἐρ. Πῶς ὁ διάβολος ἐξηπάτησε τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὐάν;

Ἀπ. Ἡ Εὐά εἶδεν ἐν τῷ παραδείσῳ ὄφιν, ὅστις ἐβεβαίω αὐτὴν, ὅτι, γευσάμενοι οἱ ἄνθρωποι τῶν καρπῶν τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως, γινώσκονται τὸ καλὸν καὶ τὸ κακόν, καὶ ἔσονται ὡς θεοί. Ἡ Εὐά ἐδολεάσθη διὰ τῆς ὑποσχέσεως καὶ τῆς καλλονῆς τῶν καρπῶν, καὶ ἐγεύσατο· ὁ δὲ Ἀδὰμ ἐγεύσατο αὐτῶν κατὰ τὸ παράδειγμα αὐτῆς.

Ἐρ. Τί ἐπήγασεν ἐκ τῆς ἁμαρτίας τοῦ Ἀδὰμ;

Ἀπ. Ἡ κατάρρα καὶ ὁ θάνατος.

Ἐρ. Τί ἐστὶ κατάρρα;

Ἀπ. Καταδίκη τῆς ἁμαρτίας διὰ τῆς ἀδεκάστου κρίσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ κακόν τὸ ἐκ τῆς ἁμαρτίας προελθόν διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων τιμωρίαν. Εἶπεν ὁ Θεὸς τῷ Ἀδὰμ· «Ἐπικατάρατος ἡ γῆ » ἐν τοῖς ἔργοις σου» (1).

Ἐρ. Ὅποιος θάνατος προῆλθεν ἐκ τῆς ἁμαρτίας τοῦ Ἀδὰμ;

Ἀπ. Διττός. Σωματικὸς μὲν, ὁπότεν τὸ σῶμα ἀφαιρῆται τὴν ψυχὴν ἥτις ἐξωογόνει αὐτό· πνευματικὸς δὲ, ὁπότεν ἡ ψυχὴ στερεῆται τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἥτις ἐξωογόνει αὐτὴν δι' ἀνωτέρας πνευματικῆς ζωῆς.

Ἐρ. Μήπως καὶ ἡ ψυχὴ ἀποθνήσκει ὡς τὸ σῶμα;

Ἀπ. Ἀποθνήσκει· οὐχὶ ὅμως καθὼς τὸ σῶμα, τὸ ὅποιον ἀποθνήσκουσα γίνεται ἀναίσθητον καὶ διαλύεται· ἡ ψυχὴ δὲ, ἀποθνήσκουσα διὰ τῆς ἁμαρτίας, στερεῖται μὲν τοῦ νοεροῦ φωτός, τῆς χαρῆς καὶ τῆς μακαριότητος, ἀλλ' ὅμως μένει ἀφθαρτος, οὔτε ἐξονοῦται, ἀλλὰ μένει ἐν σκότει, ἐν θλίψει καὶ πάσχουσα.

Ἐρ. Διὰ τί οὐχὶ μόνον οἱ πρωτόπλαστοι ἀπέθαναν, ἀλλὰ καὶ πάντες ἀποθνήσκουσι;

Ἀπ. Διότι πάντες ἐγεννήθησαν ἐκ τοῦ Ἀδὰμ, τοῦ τρωθέντος διὰ τῆς ἁμαρτίας, καὶ ἰδίως ἁμαρτάνουσι. Καθὼς ἐκ τῆς μεμολυσμένης πηγῆς κατὰ φυσικὸν λόγον ἀναβρῦουσι νάματα μεμολυσμένα, παρομοίως καὶ ἐκ τοῦ προπάτορος τοῦ ἁμαρτωλοῦ, καὶ ἀ-

(1) Γενέσ. Γ', 17.

κολούθως θητηῦ, ἀναφύονται ἀμαρτωλοί, καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο θητηοὶ ἀπόγονοι.

Ἐρ. Πῶς ἐκφράζεται περὶ τούτου ἡ ἱερὰ Γραφή;

Ἄπ. «Δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ἡ ἀμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἀμαρτίας ὁ θάνατος· καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διήλθεν, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον» (1).

Ἐρ. Οἱ καρποὶ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς ἦταν ἄρα γε ὠφέλιμοι εἰς τὸν ἄνθρωπον μετὰ τὴν ἀμαρτίαν;

Ἄπ. Μετὰ τὴν ἀμαρτίαν ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἠδύνατο γεύσασθαι τῶν καρπῶν τούτων· καθότι ἐξεβλήθη ἐκ τοῦ Παραδείσου.

Ἐρ. Ἐμείνεν ἄρα τότε εἰς τοὺς ἀνθρώπους σωτηρίας ἐλπίς;

Ἄπ. Ὅτε οἱ πρωτόπλαστοὶ ὠμολόγησαν ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ τὴν ἀμαρτίαν αὐτῶν, τότε ὁ Θεὸς κατὰ τὴν αὐτοῦ εὐσπλαγγίαν ἔδωκεν αὐτοῖς ἐλπίδα σωτηρίας.

Ἐρ. Εἰς τί συνίστατο αὕτη ἡ ἐλπίς;

Ἄπ. Ὁ Θεὸς ἐπηγγείλατο, δεῖ τὸ σπέρμα τῆς γυναικὸς συντρίψει τὴν κεφαλὴν τοῦ ὄφιδος (2).

Ἐρ. Τί σημαίνει τοῦτο;

Ἄπ. Ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς νικήσει τὸν διάβολον, τὸν ἐξουθενήσας τοὺς ἀνθρώπους, καὶ λυτρώσεται αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας, τῆς κατάρας καὶ τοῦ θανάτου.

Ἐρ. Τίνος ἕνεκεν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὠνομάσθη σπέρμα γυναικὸς;

Ἄπ. Διότι αὐτὸς ἐπὶ γῆς ἐγεννήθη ἀνευ ἀνδρὸς, ἐκ τῆς ὑπεραγίας Παρθένου Μαρίας.

Ἐρ. Τίς ἡ ἐκ ταύτης τῆς ὑποσχέσεως ὠφέλεια;

Ἄπ. Ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἐδύναντο ἔκτοτε σωτηριωδῶς πιστεῦειν εἰς τὸν ἐλευσόμενον Σωτῆρα, καθὼς ἡμεῖς πιστεύομεν εἰς τὸν ἐλθόντα.

Ἐρ. Ἄρα γε ἐπίστευον οἱ τῆς ἀρχαιότητος ἄνθρωποι εἰς τὸν ἐλευσόμενον Σωτῆρα;

(1) Πρὸς Ῥωμ. Ε', 12. [βλ. Αὐτῶ. ζ', 23.— Γενέσ. Β', 47.— Α' πρὸς Κορινθ. Ε', 21.].

(2) Γενέσ. Γ', 15. [βλ. Α' Ἰωάν. Γ', 8.].

Ἄπ. Πολλά ὀλίγοι τὸ δὲ πλεῖστον μέρος τῶν ἀνθρώπων ἔλησμονήσαν τὴν περὶ τοῦ Σωτῆρος θεῖαν ἐπαγγελίαν.

Ἐρ. Ἐπανελάβεν ὁ Θεὸς αὐτὴν τὴν υπόσχεσιν;

Ἄπ. Πολλάκις π. γ. τῷ Ἀβραάμ ἔδωκεν υπόσχεσιν τοῦ Σωτῆρος διὰ τῶν ἐρεξῆς· «Ἐνευλογηθήσονται ἐν τῷ σπέρματί σου» πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς» (1). Τὴν αὐτὴν ἐπαγγελίαν ἐπανελάβεν αὐτὸς ἔπειτα πρὸς τὸν Δαβὶδ, λέγων· «Ἀναστήσω τὸ σπέρμα σου μετὰ σέ, ὃς ἔσται ἐκ τῆς κοιλίας σου. Καὶ ἀνορθώσω τὸν θρόνον αὐτοῦ ἕως εἰς τὸν αἰῶνα» (2).

Ἐρ. Τί ἐμφαίνει ἡ λέξις Σάρκωσις;

Ἄπ. Ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ προσέλαβε σάρκα ἀνθρωπίνην, ἐκτὸς τῆς ἁμαρτίας, καὶ ἐγένετο ἄνθρωπος, μὴ παύων τοῦ εἶναι Θεός.

Ἐρ. Πόθεν ἐλήφθη ἡ λέξις Σάρκωσις;

Ἄπ. Ἐκ τῶν λογίων τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου· «Ὁ λόγος» σὰρξ ἐγένετο» (3).

Ἐρ. Τίνος χάριν ἐν τῷ Συμβόλῳ τῆς πίστεως μετὰ τὸ εἰρημένον περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅτι αὐτὸς ἐσαρκώθη, προσετέθη τὸ Ἐνανθρωπήσας;

Ἄπ. Ἴνα μὴ νομίσῃ τις, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἔλαβε μόνην τὴν σάρκα, τουτέστι τὸ σῶμα, ἀλλ' ἵνα γνωρίζωσιν ἐν αὐτῷ τέλειον ἄνθρωπον, τὸν συνιστάμενον ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς.

Ἐρ. Ὑπάρχει εἰς τοῦτο μαρτυρία τῆς ἱερᾶς Γραφῆς;

Ἄπ. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος γράφει· «Ἐἶς μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς» (4).

Ἐρ. Μία λοιπὸν φύσις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ;

Ἄπ. Οὐχί· ἐν αὐτῷ εἶπιν ἀχωρίστως καὶ ἀσυγχύτως δύο φύσεις, ἡ Θεϊκὴ καὶ ἡ ἀνθρώπινος· καὶ, κατὰ ταύτας τὰς φύσεις δύο θελήσεις.

(1) Γενέσ. ΚΒ', 18. [βλ. Αὐτόθ. ΙΒ', 3.].

(2) Β' Βασίλ. Ζ', 12, 13. [βλ. Ψαλμ. ΠΗ', 4· καὶ ΡΑΑ', 41.].

(3) Ἰωάν. Α', 14. [βλ. Μκτθ. Α', 46.— Λουκ. Α', 31· καὶ Β', 7.].

(4) Α' πρὸς Τιμόθ. Β', 5· [βλ. Ἰωάν. 12', 3.—Πρὸς Ῥωμ. Γ', 30· καὶ Γ', 42.— Πρὸς Γαλάτ. Γ', 49—20.—Πρὸς Ἑβρ. Θ', 45.].

Ἐρ. Κατὰ τοῦτο μήπως καὶ δύο πρόσωπα;

Ἀπ. Οὐχί· ἀλλ' ἐν πρόσωπον, Θεὸς καὶ ἄνθρωπος ἑμοῦ, καὶ ἐνὶ λόγῳ, Θεὸς ἄνθρωπος.

Ἐρ. Πῶς ἐκφράζεται ἡ ἱερὰ Γραφή περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου;

Ἀπ. Ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς ἱστορεῖ, ὅτι ἡ Παρθένος Μαρία ἠρώτησε τὸν Ἄγγελον, τὸν εὐαγγελιστάμενον τὴν σύλληψιν τοῦ Ἰησοῦ, λέγουσα· «Πῶς ἔσται τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω;» Ὁ δὲ Ἄγγελος ἀπεκρίθη πρὸς αὐτήν· «Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ γενόμενον ἐκ σοῦ ἅγιον, κληθήσεται Υἱὸς Θεοῦ» (1).

Ἐρ. Τίς ἦν ἡ Παρθένος Μαρία;

Ἀπ. Ἁγία Παρθένος ἐκ γένους Ἀβραάμ καὶ Δαβὶδ, ἐξ οὗ ἔμελλε γεννηθῆναι ὁ Σωτὴρ, κατὰ τὴν θείαν ἐπαγγελίαν, μεμνηστευμένη τῷ Ἰωσὴφ, τῷ ἐκ τῆς αὐτῆς πατριᾶς, ὅπως γένηται αὐτῆς φύλαξ, καθότι αὐτὴ ἀριερώθη τῷ Θεῷ μεθ' ὑποσχέσεως τοῦ διαμεῖναι πάντοτε παρθένος.

Ἐρ. Καὶ ἔμεινε λοιπὸν πάντοτε παρθένος ἡ Ὑπεραγία;

Ἀπ. Ἐμείνε, καὶ μένει· παρθένος πρὸ τοῦ τόκου, καὶ ἐν τῷ τόκῳ, καὶ μετὰ τὸ τεκεῖν τὸν Σωτῆρα· ὅθεν καλεῖται Ἀειπαρθένος.

Ἐρ. Διὰ ποίας ἄλλης μεγάλης ὀνομασίας τιμᾷ τὴν ἀειπαρθένον Μαρίαν ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία;

Ἀπ. Θεοτόκον αὐτὴν ὀνομάζουσα.

Ἐρ. *Δύνασκι δεῖξάι μοι τὴν ἀρχὴν ταύτης τῆς ὀνομασίας εἰς τὴν ἱεράν Γραφήν;

Ἀπ. Ἐλήρθη ἐκ τῶν ἐφεξῆς λόγων τοῦ Προφήτου Ἠσαίου· «Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν καὶ καλέσουςι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὃ ἔστι μερθεμηνευόμενον, Μεθ' ἡμῶν» ὁ Θεός» (2). Παρομοίως καὶ ἡ δικαία Ἐλισάβετ ὀνομάζει τὴν Ὑπεραγίαν παρθένον Μητέρα τοῦ Κυρίου· ὅπερ ἰσοδύναμόν ἐστι

(1) Λουκ. Α', 34 καὶ 35.

(2) [Ματθ. Α', 23.—Βλ. καὶ] Ἠσ. Ζ', 14.

τῇ λέξει Θεοτόκος· «Καὶ πόθεν μοι τοῦτο, ἵνα ἔλθῃ ἡ μήτηρ τοῦ Κυρίου μου πρὸς με;» (1).

Ἐρ. Κατὰ ποίαν ἔνοιαν ἡ ὑπεραγία Παρθένος Θεοτόκος καλεῖται;

Ἀπ. Ἄν καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐγεννήθη ἐξ αὐτῆς οὐ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ θεότητα, ἀίδιον οὖσαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἀλλ' ὅμως ἀξίως αὐτὴ ἐκλήθη Θεοτόκος, καθότι ὁ τεχθεὶς ἐξ αὐτῆς καὶ ἐν τῇ συλλήψει καὶ ἐν τῇ γεννήσει ὑπῆρχε καὶ ὑπάρχει ἀληθινὸς Θεός.

Ἐρ. Πῶς δεῖ φρονεῖν περὶ τῆς ὑψηλῆς ἀξίας τῆς ὑπεραγίας Παρθένου Μαρίας;

Ἀπ. Καθὸ μήτηρ τοῦ Κυρίου αὐτῆ, τῇ χάριτι καὶ τῇ πρὸς Θεὸν οἰκειότητι, ἐπομένως καὶ τῇ ἀξίᾳ, ὑπερέχει παντὸς κτιστοῦ ὄντος· διὸ καὶ ἡ ἐρθόδοξος Ἐκκλησία τιμᾷ αὐτὴν ὡς ἀνωτέραν τῶν Χερουβὶμ καὶ τῶν Σεραφεῖμ.

Ἐρ. Τί ἄλλο σημειωτέον περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου;

Ἀπ. Ὅτι, ὄντος τοῦ τόκου κατὰ πάντα ἁγίου καὶ ἀλλοτρίου πάσης ἁμαρτίας, ὑπῆρχε καὶ ἀνώδινος· καθότι, μεταξὺ τῶν τιμωριῶν τῶν διὰ τὴν ἁμαρτίαν, διώρισεν ὁ Θεὸς τῇ Εὐᾶ τὸ ἐν ὠδίᾳ (λύπαις) τεκεῖν τέκνα (2).

Ἐρ. Ποῖα ἡ Θεία Πρόνοια προπαρεσκεύασε σημεῖα, ἵνα οἱ ἄνθρωποι δυναθῶσι γνωρίσαι τὸν δι' αὐτοὺς γεννηθέντα Σωτῆρα;

Ἀπ. Πολλὰς ἐχορήγησεν ἀκριβεῖς προρρήσεις περὶ τῶν διαφορῶν περιστάσεων τῆς αὐτοῦ γεννήσεως καὶ ἐπιγείου ζωῆς. Π. χ. ὁ προφῆτης Ἡσαΐας προεῖπεν, ὅτι ὁ Σωτὴρ γεννηθήσεται ἐκ Παρθένου (3). Ὁ προφῆτης Μιχαίας προεῖπεν, ὅτι ὁ Σωτὴρ γεννηθήσεται ἐν Βηθλεὲμ, καὶ τὴν πρόρρησιν ταύτην οἱ Ἰουδαῖοι καλῶς ἐνόουν, πρὶν γνωρίσωσι τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτῆς (4). Ὁ προφῆτης Μα-

(1) Λουκ. Α', 43.

(2) [Βλ. Γενέσ. Γ', 17.] Ἰωάν. τοῦ Διπλοκ. Ἐκδοτ. τῆς Ὁρθοδ. Πίστ. Βιβλ. Α', κεφ. ιε' [ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 193—194].

(3) Ἡσαΐου Ζ', 14.

(4) Μιχ. Ε', 2. [Βλ. Ματθ. Β', 4—6 καὶ Ἰωάν. Ζ', 42.]

λαχίας, μετὰ τὴν σ'κοδομὴν τοῦ δευτέρου ναοῦ ἐν Ἱερουσαλήμ, προεῖπεν, ὅτι ἡ ἐλευσίς τοῦ Σωτῆρος ἐγγίξει, καὶ ὅτι αὐτὸς ἐλεύσεται εἰς αὐτὸν τὸν ναὸν, καὶ ὅτι ἔμπροσθεν αὐτοῦ πεμψθήσεται Πρόδρομος, καθ' ὁμοίωσιν τοῦ προφήτου Ἡλίου, ὅπερ τρανώς ἐμφαίνει Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν (1). Ὁ προφήτης Ζαχαρίας προεῖπε τὴν ἐπίσημον εἰσοδὸν τοῦ Σωτῆρος εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ (2). Ὁ προφήτης Ἡσαΐας μετ' ἀξιαχάστου σαφηνείας προεῖπε τοῦ Σωτῆρὸς πάθη (3). Ὁ Δαβὶδ περιέγραψε τὰ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ πάθη τοῦ Σωτῆρος μετὰ τσαυτῆς ἀκριβολογίας, ὡς ἀν ἐγράφετο ὁ ψαλμὸς οὗτος εἰς αὐτοὺς τοὺς πρόποδας τοῦ σταυροῦ (4). Ὁ προφήτης Δανιήλ, τετρακόσια ἐννενήκοντα ἔτη πρὸ τοῦ συμβάντος, προεῖπε τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Σωτῆρος, τὸν σταυρικὸν αὐτοῦ θάνατον, καὶ τὴν παρακολουθήσασαν καταστροφὴν τοῦ ναοῦ καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, τέλος τὴν πᾶσιν τῶν θυτιῶν τοῦ παλαιοῦ νόμου (5).

Ἐρ. Ἀρὰ γε ἐγνωρίσθη τῷ ὄντι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὡς Σωτῆρ, κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἐγεννήθη καὶ ἐξῆ ἐπὶ τῆς γῆς;

Ἀπ. Πολλοὶ ἐγνωρίσαν αὐτὸν κατὰ διαφόρους τρόπους. Οἱ τῆς ἀνατολῆς μάγοι ἐγνωρίσαν αὐτὸν διὰ μέσου ἀστέρως, ὅστις πρὸ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ ἐφάνη κατ' ἀνατολὰς (6). Οἱ τῆς Βηθλεὲμ ποιμένες τὰ κατ' αὐτὸν ἔμαθον παρὰ τῶν Ἀγγέλων, οἵτινες εἶπον πρὸς αὐτοὺς, ὅτι ἐγεννήθη Σωτῆρ ἐν πόλει Δαβὶδ (7). Ὁ, τε Συμεὼν καὶ ἡ Ἄννα κατ' ἐξαιρέτην ἀποκάλυψιν ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἐγνωρίσαν αὐτὸν, ὅτε αὐτὸς εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν μετὰ τὴν γέννησιν αὐτοῦ προστηνέχθη εἰς τὸν ναόν (8). Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς παρὰ τῷ ποταμῷ Ἰορδάνῃ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς Βαπτίσεως, ἐγνωρίσεν αὐτὸν κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν ἐκ τῆς εἰς αὐ-

(1) Ματθ. Γ', 1 καὶ Δ', 4—5. [βλ. Ματθ. ΙΑ', 40 καὶ Μάρκ. Α', 2 καὶ Λουκ. 2', 27.].

(2) Ζαχαρ. Θ', 9. [βλ. Ἦσ. ΕΒ', 41.—Ματθ. ΚΑ', 4.—Ἰωάν. ΙΒ', 13.].

(3) Ἦσαΐου ΝΓ', 2 καὶ ἐπόμε.

(4) Ψαλμ. ΚΑ', 8 καὶ ἐπόμε.

(5) Δανιήλ Θ', 21 καὶ ἐπόμε.

(6) [Ματθ. Β', 2, 7, 9—10.].

(7) [Λουκ. Β', 8—20.].

(8) [Λουκ. Β', 22—38.].

τὸν ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν εἴδει περιστερᾶς, καὶ ἐκ τῆς οὐρανόθεν φωνῆς ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς· «Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου» ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα» (1). Παρομοίαν φωνὴν ἤκουσαν περὶ αὐτοῦ οἱ Ἀπόστολοι Πέτρος, Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἐν τῷ ὄρει μεταμορφώσεως· «Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα· αὐτοῦ ἀκούετε» (2). Ἐκτὸς δὲ τούτων πάμπολλοι ἐγνώρισαν αὐτὸν διὰ τὴν ὑπεροχὴν καὶ ἐντέλειαν τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν θαυμάτων ὅσα αὐτὸς ἐποίει.

Ἔρ. Ποῖα ἐποίει θαύματα ὁ Ἰησοῦς Χριστός;

Ἄπ. Ἀνθρώπους, ἔχοντας νόσους ἀνιάτους, καὶ δαιμονιζομένους, αὐτὸς ἐθεράπευεν ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ διὰ μόνου τοῦ λόγου, ἢ ἀπτόμενος τῆ χειρὶ, ἢ ἀπλῶς διὰ τῆς ἐκ μέρους τῶν ἀσθενῶν ψηλαφῆσεως τῶν ἱματίων αὐτοῦ (3). Ἄπαξ διὰ πέντε, καὶ ἄλλοτε δι' ἐπτά ἄρτων αὐτὸς ἔθρεψεν ἐν ἐρήμῳ τόπῳ χιλιάδας ἀνθρώπων (4). Περιεπάτει ἐπὶ τοῦ ὕδατος, καὶ διὰ τοῦ λόγου κατεύναζε τὸν κλύδωνα (5). Ἀνήγειρε νεκρούς, ἤγουν ἀνέστησε τὸν υἱὸν τῆς γῆρας ἐν Ναϊν (6), τὴν θυγατέρα τοῦ Ἰαερίου (7), καὶ τὸν Λάζαρον τεταρταῖον ὄντα (8).

(1) Ματθ. Γ', 17. [Βλ. καὶ Αὐτῶ. ΙΒ', 18. — Μάρκ. Α'. 11. — Ἰωάν. Α', 32—34. = Ψαλμ. Β', 7. — Ἦσ. ΜΒ', 1—4.].

(2) Ματθ. ΙΖ', 5. [Βλ. Μάρκ. Θ'. 7. — Λουκ. Θ', 35. — Β' Πέτρου Α', 17—18.].

(3) [Ματθ. Δ', 23—24· καὶ Η', 2—4, 14· καὶ Θ', 6—8, 20—35· καὶ ΙΑ', 4—5· καὶ ΙΒ', 9—13, 22· καὶ ΙΔ', 14, 35—36· καὶ ΙΕ', 21—31· καὶ ΙΖ', 14—18· καὶ Κ', 29, 34 = Μάρκ. Α', 23—34, 40—45· καὶ Β', 3—12· καὶ Γ', 4—5, 9—12· καὶ Ε', 4—19, 24—34· καὶ Ϛ', 54—56· καὶ Ζ', 25—37· καὶ Η', 22—26· καὶ Θ', 17—27· καὶ Ι', 46—52. = Λουκ. Δ', 33—41· καὶ Ε', 12—26· καὶ Ϛ', 17—19· καὶ Ζ', 2—10· καὶ Η', 27—30, 35—39, 43—48· καὶ Θ', 11, 38—42· καὶ ΙΑ', 14· καὶ ΙΓ', 11—17· καὶ ΙΔ', 2—4· καὶ ΙΖ', 12—19· καὶ ΙΗ', 35—43· καὶ ΚΒ', 50—51. = Ἰωάν. Β', 23· καὶ Δ', 46—53· καὶ Ε', 5—15· καὶ Ϛ', 2· καὶ Θ', 1—38.].

(4) [Ματθ. ΙΔ', 15—21· καὶ ΙΕ', 32—38· καὶ ΙϚ', 5—10. = Μάρκ. Ϛ', 34—44· καὶ Η', 1—9. = Λουκ. Θ', 12—17. = Ἰωάν. Ϛ', 5—14.].

(5) [Ματθ. Η', 24—26· καὶ ΙΔ', 24—33. = Μάρκ. Δ', 35—41· καὶ Ϛ', 47—52. = Λουκ. Η', 22—25.].

(6) [Λουκ. Ζ', 11—15.].

(7) [Μάρκ. Ε', 22—23, 35—43. = Λουκ. Η', 44—42, 49—55.].

(8) [Ἰωάν. ΙΑ', 1—6, 11—44· καὶ ΙΒ', 1, 9.].

Ἐρ. Ἐπειδὴ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐσαρκώθη διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, τίς ἔπειτα τρόπῳ αὐτὸς κατώρθωσε τὴν σωτηρίαν ἡμῶν;

Ἀπ. Διὰ τῆς διδαχῆς ἑαυτοῦ, διὰ τῆς ζωῆς ἑαυτοῦ, διὰ τοῦ θανάτου ἑαυτοῦ καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστασίσεως αὐτοῦ.

Ἐρ. Τίς ἦν ἡ διδαχὴ τοῦ Χριστοῦ;

Ἀπ. Τὸ εὐαγγέλιον τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ· ἄλλως εἶπεῖν, ἡ περὶ σωτηρίας καὶ αἰωνίου μακαριότητος διδασκαλία, τὴν ὁποίαν τὴν σήμερον παραδίδει ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία (1).

Ἐρ. Κατὰ ποῖον τρόπον ἡ διδαχὴ τοῦ Χριστοῦ γίνεται εἰς ἡμᾶς σωτήριος;

Ἀπ. Ὅταν αὐτὴν ἀποδεχώμεθα ἐξ ὅλης καρδίας, καὶ καταλλήλως εἰς αὐτὴν πολιτευώμεθα. Καὶ καθὼς ὁ ψευδὴς λόγος τοῦ διαβόλου, δεκτὸς γενόμενος εἰς τοὺς Πρωτοπλάστους, κατέστη ἐν αὐτοῖς σπέρμα ἁμαρτίας καὶ θανάτου· οὕτως, ἀντιστρόφως, ὁ ἀληθὴς λόγος τοῦ Χριστοῦ, ὃν οἱ Χριστιανοὶ προθύμως ἀποδέχονται, καθίσταται ἐν αὐτοῖς σπέρμα τῆς ἀγίας καὶ ἀθανάτου ζωῆς. Οἱ τοιοῦτοι, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, εἰσὶν « Ἀνα- » γεγεννημένοι οὐκ ἐκ σπορᾶς φθαρτῆς, ἀλλὰ ἀφθάρτου, διὰ λό- » γου ζωῆς Θεοῦ καὶ μένοντος εἰς τὸν αἰῶνα » (2).

Ἐρ. Κατὰ ποῖον τρόπον ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ γίνεται εἰς ἡμᾶς σωτήριος;

Ἀπ. Ὅταν αὐτὴν μιμώμεθα. Αὐτὸς γὰρ λέγει: « Ἐὰν ἐμοὶ δια- » κονῇ τις, ἐμοὶ ἀκολουθείτω· καὶ ὅπου εἰμὶ ἐγώ, ἐκεῖ καὶ ὁ διά- » κονος ὁ ἐμὸς ἔσται » (3).

Περὶ τοῦ Δ' ἄρθρου.

Ἐρ. Πῶς συνέβη ἡ σταύρωσις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ ἡ διδασκαλία καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐμέλλον κινήσασθαι ἅπαντας εἰς εὐλάβειαν;

(1) Μάρκ. Α', 14 καὶ 15. [βλ. Ματθ. Γ', 2· καὶ Δ', 12—17· καὶ Γ', 7.— Λουκ. Δ', 44—45· καὶ Θ', 2.].

(2) Α' Πέτρου, Α', 23. [βλ. καὶ Ἰωάν. Δ', 13· καὶ Γ', 3, 5. — Ἰακώβ. Α', 18.— Α' Ἰωάν. Γ', 9.].

(3) Ἰωάν. 1Β', 26. [βλ. Αὐτόθ. 1Δ', 3· καὶ 1Ζ', 24.— Α' πρὸς Θιμοταλ. Δ', 17.].

Ἄπ. Οἱ Πρεσβύτεροι καὶ οἱ Γραμματεῖς τῶν Ἰουδαίων ἐμίπων αὐτὸν, διότι ἐξήλεγε τὴν ψευθεῖ διδαχὴν καὶ τὴν παράνομον αὐτῶν πολιτείαν καὶ ἐρθύνουν αὐτὸν, διότι ὁ λαὸς ἐξ αἰτίας τῆς διδαχῆς καὶ τῶν θαυμάτων ἐτέβeto αὐτὸν ὑπὲρ αὐτοῦς. Ὅθεν οὗτοι διέβαλον αὐτὸν, καὶ καταδίκασαν εἰς θάνατον.

Ἐρ. Διὰ τί ἐξέβηθη, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐσταυρώθη ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου;

Ἄπ. Ἴνα προσδιορισθῆ ὁ καιρὸς, καθ' ὃν αὐτὸς ἐσταυρώθη.

Ἐρ. Τίς ὑπῆρχεν ὁ Πόντιος Πιλάτος;

Ἄπ. Τῶν Ῥωμαίων ἡγεμῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, ἣν ὑπέταξαν οἱ Ῥωμαῖοι.

Ἐρ. Διὰ τί αὐτὴ ἡ περίστασις ὑπάρχει ἀξιοσημείωτος;

Ἄπ. Διότι δεικνύει τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς προφητείας τοῦ Ἰακώβ· «Ὅχι ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπέκειται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν» (1).

Ἐρ. Διὰ τί εἰς τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως οὐχὶ μόνον εἴρηται, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐσταυρώθη, ἀλλ' ἐτι προστίθεται, ὅτι αὐτὸς ἐπαθεν;

Ἄπ. Ἴνα φανερωθῆ, ὅτι ἡ σταύρωσις αὐτοῦ οὐκ ἦν ἀπλῶς φάντασμα πάθους καὶ θανάτου, ὡς ἐλεγάν τινες ψευδοδιδάσκαλοι, ἀλλὰ τῷ ὄντι πάθος καὶ θάνατος.

Ἐρ. Διὰ τί ἀνάμνησις γίνεται καὶ ὅτι ἐτάφη;

Ἄπ. Τοῦτο παρεμπίως συντελεῖ πρὸς πληροφορίαν, ὅτι αὐτὸς ὄντως ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη· καθότι οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ἐστήσαν φύλακας εἰς τὸν τάφον αὐτοῦ, καὶ ἐσφράγισαν αὐτόν (2).

Ἐρ. Πῶς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, Θεὸς ὢν, ἐδύνατο παθεῖν καὶ ἀποθανεῖν;

Ἄπ. Αὐτὸς ἐπαθε καὶ ἀπέθανεν οὐ κατὰ τὴν θεότητα, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· οὐχὶ ὅτι ἦν ἀδύνατος αὐτῷ ἐκφυγεῖν τὸ πάθος, ἀλλ' ἐκουσίως ἐπαθε· καθότι αὐτὸς εἶπεν· «Ἐγὼ τίθημι τὴν ψυχὴν μου, ἵνα πάλιν λάβω αὐτήν. Οὐδεὶς αἴρει αὐτήν ἀπ' ἐμοῦ·

(1) Γενιά. ΜΘ', 40. [Βλ. Μ.Χ. Ε', 2.—Ματθ. Β', 6.—Ἰωάν. 2', 42.]

(2) [Ματθ. κζ', 64—66.]

» ἀλλ' ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' ἐμαυτοῦ. Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐ-
» τήν, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν» (1).

Ἐρ. Τίς ἡ ἔννοια τῶν λέξεων τῶν περὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ
ἐσταυρώθη δι' ἡμᾶς;

Ἀπ. Τοῦτο ἐμφαίνει, διὰ αὐτὸς διὰ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου αὐ-
τοῦ ἐξέβυστο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἀμαρτίας, τῆς κατάρας καὶ τοῦ θανάτου.

Ἐρ. Πῶς ἐκφράζεται περὶ τῆς ἀπολυτρώσεως ταύτης ἡ ἱερὰ
Γραφή;

Ἀπ. Περὶ τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας· «Ἐν ᾧ ἔχομεν
» τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὴν ἄφεσιν τῶν παρα-
» πτωμάτων, κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ» (2). Περὶ τῆς
ἀπὸ τῆς κατάρας ἀπαλλαγῆς· «Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς
» κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρων» (3). Περὶ τῆς
ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τοῦ θανάτου· «Ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινωνήκε
» σαρκὸς καὶ αἵματος, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέτρεχε τῶν αὐ-
» τῶν, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ
» θανάτου, τούτους τὸν διάβολον· καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους, ἕσοι φόβῳ
» θανάτου, διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας» (4).

Ἐρ. Τίνι τρόπῳ ὁ σταυρικός θάνατος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπαλ-
λάττει ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας, τῆς κατάρας καὶ τοῦ θανάτου;

Ἀπ. Ἴνα εὐκολώτερον δυνηθῶμεν πιστεῦσαι τοῦτο τὸ μυστή-
ριον, ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ συνετίζει ἡμᾶς περὶ αὐτοῦ καθ' ἕσον χω-
ρεῖν δυνάμεθα ἐκ τῆς συγκρίσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ
Ἀδάμ. Ὁ γὰρ Ἀδάμ κατὰ φυσικὸν λόγον ὑπάρχει κεφαλὴ ὅλης
τῆς ἀνθρωπότητος, ἥτις συγκροτεῖ μετ' αὐτοῦ ἐν σῶμα, ὡς φυ-
σικῶς ἐξ αὐτοῦ καταγομένη· ὁ δὲ Ἰησοῦς Χριστός, ἐν ᾧ ἡ θεότης

(1) Ἰωάν. Γ', 17—18.

(2) Πρὸς Ἐφεσ. Α', 7. [βλ. καὶ Αὐτῶν. Β', 6—7.—Πράξ. Ἀποστόλ. Κ', 28.—
Πρὸς Κολοσ. Α', 14.—Πρὸς Ἐβρ. Θ', 12 κ' ἐπέμ.—Α' Καθολ. Ἐπιστολ. Πέτρου
Α', 13 καὶ 19.]

(3) Πρὸς Γαλάτ. Γ', 13. [βλ. καὶ Δευτερονομ. ΚΑ', 23.— Πρὸς Ῥωμ. Η', 3.—
Β' πρὸς Κορινθ. Β', 21.]

(4) Πρὸς Ἐβρ. Β', 14—15. [βλ. καὶ Ἦσ. ΚΕ', 8—9.—Ἦσ. ΙΓ', 14.—Α' πρὸς
Κορινθ. ΙΕ', 54—55.—Πρὸς Φιλιπ. Β', 7—8.— Β' πρὸς Τιμόθ. Α', 10.—βλ.
καὶ Αττικ. Α', 74.— Πρὸς Ῥωμ. Η', 15.]

ἠνώθη μετὰ τῆς ἀνθρωπότητος κατὰ χάριν, γέγονε νέα καὶ παντοδύναμος κεφαλὴ τῶν ἀνθρώπων, οὗς συνάπτει μεθ' ἑαυτοῦ διὰ τῆς πίστεως. Καθὼς οὖν ἐν τῷ Ἀδὰμ ἐδουλώθημεν τῇ ἁμαρτίᾳ, τῇ κατάρᾳ καὶ τῷ θανάτῳ, παραπλησίως ἀπαλλαττόμεθα τῆς ἁμαρτίας, τῆς κατάρᾳς καὶ τοῦ θανάτου ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ. Τὸ ἐκούσιον αὐτοῦ πάθος, καὶ ὁ δι' ἡμᾶς σταυρικός θάνατος, ὄντα τιμῆς ἀπείρου καὶ ἀξίας, καθὼς θάνατος τοῦ ἀναμαρτήτου καὶ θεανθρώπου, ὑπάρχει ἐνταυτῷ τελεία ἱκανοποίησις εἰς τὴν δικαιοκρισίαν τοῦ Θεοῦ, τοῦ κατακρίναντος ἡμᾶς διὰ τὴν ἁμαρτίαν εἰς θάνατον· πρὸς δὲ καὶ ἄμετρος ἀξιομισθία, δι' ἧς αὐτὸς ἔλαβε, μενούσης τῆς δικαιοσύνης, τὸ δικαίωμα τοῦ χορηγεῖν εἰς ἡμᾶς τοὺς ἁμαρτωλοὺς τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ τὴν χάριν δι' ἧς ὑπερνικῶμεν τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὸν θάνατον· «Τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ
 » ἠθέλησεν ὁ Θεὸς γνωρίσαι, τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τοῦ μυστηρίου τούτου ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὅς ἐστι Χριστὸς ἐν ὑμῖν, ἡ ἐλπίς
 » τῆς δόξης» (1). «Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἐνός παραπτώματι ὁ θάνατος
 » ἐβασίλευσε διὰ τοῦ ἐνός, πολλῶ μᾶλλον οἱ τὴν περίσσειαν τῆς
 » χάριτος καὶ τῆς δωρεᾶς τῆς δικαιοσύνης λαμβάνοντες, ἐν ζωῇ
 » βασιλεύσουσι διὰ τοῦ ἐνός Ἰησοῦ Χριστοῦ» (2). «Οὐδὲν ἄρα νῦν
 » κατὰκριμα τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν,
 » ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα. Ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν
 » Χριστῷ Ἰησοῦ, ἠλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας
 » καὶ τοῦ θανάτου. Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ
 » τῆς σαρκός, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας, κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ
 » σαρκί. Ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν, τοῖς μὴ
 » κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα» (3).

— Ἐρ. Ἄρα γε τῷ ὄντι ὑπὲρ πάντων ἡμῶν ἐπάθεν ὁ Ἰησοῦς Χριστός;

(1) Πρὸς Κολοσ. Α', 26—27. (Βλ. καὶ Πρὸς Ῥωμ. Θ', 23.—Β' πρὸς Κορινθ. Β', 14.—Πρὸς Ἐφεσ. Γ', 8.—Β' πρὸς Τιμόθ. Α', 10.—Πρὸς Τίτ. Α', 2.—Α' Πίτρο. Α', 20—24]. (2) Πρὸς Ῥωμ. Ε', 17.

(3) Αὐτῶ. Η', 4—4. [Βλ. καὶ Αὐτῶ. σ', 22.—Ἰωάν. Η', 34 καὶ 36.—Β' πρὸς Κορινθ. Ε', 21.—Πρὸς Γαλάτ. Γ', 13· καὶ Ε', 1.]

Ἄπ. Ὡς ἐκ μέρους αὐτοῦ προσέφερον ἑαυτὸν θυσίαν διὰ πάντας, καὶ διὰ τοὺς πάντας ἐκτήσατο χάριν καὶ σωτηρίαν. Ἄλλ' ὅμως ὠφελούνται ἐξ αὐτῆς μόνον ἐκεῖνοι, ὅσοι οἰκειοθελῶς μετέχουσι τῶν παθημάτων αὐτοῦ συμμορφούμενοι τῷ θανάτῳ αὐτοῦ (1).

Ἐρ. Πῶς δυνάμεθα μέτοχοι γενέσθαι τῶν παθημάτων καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ;

Ἄπ. Γινόμεθα μέτοχοι τῶν παθημάτων καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πρῶτον διὰ τῆς ζωῆς καὶ ἐγκαρδίου πίστεως· δεύτερον, διὰ τῶν μυστηρίων, ἐν οἷς ἐγκέκρυπται καὶ ἐνεσφράγισται ἡ δύναμις τῶν σωτηρίων παθῶν καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου ἡμῶν· καὶ τρίτον, διὰ τῆς σταυρώσεως τῆς σαρκὸς ἡμῶν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. « Ἐγὼ γὰρ (λέγει ὁ Ἀπόστολος), » διὰ νόμου νόμῳ ἀπέθανον, ἵνα Θεῷ ζήσω. Χριστῷ συνεσταύρωμαι· ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός· ὁ δὲ νῦν ζῶ » ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ τῆ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀγαπήσαντός με, καὶ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ » (2). « Ἡ ἀγνοεῖτε, » ὅτι ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν, » (3). « Ὅσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον » τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου » καταπαγγέλλετε, ἄχρις οὔ ἂν ἔλθῃ » (4). « Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ, » τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις » (5).

Ἐρ. Πῶς δυνατόν τὸ σταυρῶσαι τὴν σάρκα σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις;

(2) Πρὸς Φιλιππησ. Γ', 10—11. [βλ. καὶ πρὸς Ῥωμ. Γ', 3—5· καὶ Η', 16—17. —Β' πρὸς Κορινθ. Δ', 10—11.—Β' πρὸς Τιμῶθ. Β', 11—12.—Α' Πέτρ. Δ', 13.].

(3) Πρὸς Γαλάτ. Β', 19—20. [βλ. Αὐτῶθ. Α', 4, καὶ Ε', 24· καὶ Γ', 14. —Πρὸς Ῥωμ. Γ', 6, 11 καὶ ἐπόμ. καὶ Ζ', 4, 6· καὶ Η', 2· καὶ ΙΔ', 7 καὶ ἐπόμ.—Β' πρὸς Κορινθ. Ε', 13.—Πρὸς Ἐφεσ. Ε', 2.—Α' Πρὸς Θεσσαλον. Ε', 9—10.—Πρὸς Ἑβρ. Θ', 14.—Α' Πέτρ. Δ', 1 καὶ ἐπόμ.].

(4) Πρὸς Ῥωμ. Γ', 3. [βλ. καὶ πρὸς Γαλάτ. Γ', 27.].

(5) Α' πρὸς Κορινθ. ΙΑ', 26. [βλ. καὶ Ἰωάν. ΙΔ', 3.—Πρὸς Ἄποστόλ. Α', 11.].

(6) Πρὸς Γαλάτ. Ε', 24. [βλ. Αὐτῶθ. Β', 20.—Πρὸς Ῥωμ. Γ', 6· καὶ ΙΓ', 24.—Α' Πέτρου Β', 11.].

Ἄπ. Διὰ τῆς ἐγκρατείας καὶ χαλιναγωγίας τῶν παθῶν καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν, καὶ δι' ἔργων τούτοις ἐναντίων π. γ. Ὅπότεν ἡ ὀργὴ προτρέπη ἡμᾶς εἰς ἐχθροῦ τινος κακολογίαν καὶ εἰς τὸ βλάψαι αὐτόν, ἡμεῖς δὲ εἰς ταύτην τὴν βροπὴν τοῦ πάθους ἀντιστάμεθα, καὶ, ἐνθυμούμενοι τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ὅστις ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ προσήχεται (1), τὸ αὐτὸ ποιοῦμεν ὑπὲρ τοῦ ἡμετέρου, τότε ἡμεῖς σταυροῦμεν τὸ πάθος τοῦ θυμοῦ.

Περὶ τοῦ Ε' ἄρθρου.

Ἐρ. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ποῖαν ἐναργεστέραν ἀπόδειξιν ἔδωκεν ὅτι τὰ πάθη καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ σωτήριά εἰσι δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους;

Ἄπ. Τοῦτο ἀπέδειξεν ἀναστάς ἐκ νεκρῶν, καὶ οὕτω καταβαλὼν τὸ θεμέλιον καὶ τῆς ἡμετέρας μακαρίας ἀναστάσεως. «Νυνὶ δὲ Χριστὸς ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων» ἐγένετο» (2).

Ἐρ. Τί δεῖ φρονεῖν περὶ τῆς καταστάσεως, ἐν ἣ εὐρίσκατο ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς μετὰ τὸν ἑαυτοῦ θάνατον καὶ πρὸ τῆς ἀναστάσεως;

Ἄπ. Τοῦτο χαρακτηρίζει ἡ ἀκόλουθος τῆς Ἐκκλησίας ὡδή.
« Ἐν τάφῳ σωματικῶς, ἐν Ἄδου δὲ μετὰ ψυχῆς ὡς Θεός· ἐν παραδείσῳ δὲ μετὰ ληστοῦ, καὶ ἐν θρόνῳ ὑπάρχες, Χριστέ, μετὰ Πατρός καὶ Πνεύματος, πάντα πληρῶν ὁ ἀπεριγράφτος» (3).

Ἐρ. Ὁ Ἄδης τί ἐστίν;

Ἄπ. Ὁ Ἄδης, κατὰ [μὲν] τὴν Ἑλληνικὴν ἑτυμολογίαν τῆς λέξεως, σημαίνει τόπον ἐστερημένον φωτός. Κατὰ δὲ τὴν Χριστιανικὴν διδασκαλίαν ὑπ' αὐτὸ τὸ ὄνομα ἐννοοῦμεν πνευματικὴν εἰρκτὴν,

(1) [Λουκ. ΚΓ', 34.].

(2) Α' πρὸς Κορινθ. ΙΒ', 20. [βλ. αὐτόθ. 23.—Πρὸς Κολοσ. Α', 18.—Α' πρὸς Θεσσαλον. Δ', 15—17.—Α' Πέτρ. Α', 3.—Ἀποκάλ. Ἰωάν. Α', 5.].

(3) [Ἰουδαϊκῶς. Ἰωάν. τοῦ Δαμασκην.—Καν. Ἀναστάσιμ. τοῦ Δ' ἤχου, στιχηρ. 3 τῆς Α' ψόδος τοῦ ὁρθρου.].

τουτέστι τὴν κατάστασιν τῶν πνευμάτων, τῶν διὰ τῆς ἀμαρτίας ἀπηλλοτριωμένων τῆς θείας ὕψεως, καὶ δὴ καὶ τοῦ φωτός καὶ τῆς μακαριότητος, ἃ συνυπάρχουσι ταύτῃ τῇ ὕψει (1).

Ἐρ. Διὰ τί ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς κατέβη εἰς τὸν Ἄδην;

Ἀπ. Ἵνα κάκει κηρύξῃ τὴν κατὰ τοῦ θανάτου νίκην καὶ βύσῃται τὰς ψυχὰς, ὅσαι πίστει προσεδόκων τὴν ἔλευσιν αὐτοῦ.

Ἐρ. Μήπως ἀναφέρει περὶ τούτου ἡ ἱερὰ Γραφή;

Ἀπ. Εἰς ταῦτα ἀνάγεται τὸ ἐφεξῆς ῥητόν· «Ὅτι καὶ Χριστὸς ἀπαξ περὶ ἀμαρτιῶν ἔπαθε, δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων ἵνα ἡμᾶς προσαγάγῃ τῷ Θεῷ, θανατωθεὶς μὲν σαρκί, ζωοποιηθεὶς δὲ τῷ πνεύματι· Ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξε» (2).

Ἐρ. Τί σημειωτέον περὶ τῶν λέξεων τοῦ Συμβόλου, Ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς;

Ἀπ. Ταῦτα καταγράφησαν ἐν τῷ Συμβόλῳ ἐκ τοῦ ἀκολούθου ρητοῦ τῆς πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς· «Παρέδωκα γὰρ ὑμῖν ἐν πρώτοις ὃ καὶ παρελάβον, ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν, κατὰ τὰς Γραφάς· Καὶ ὅτι ἐτάφη, καὶ ὅτι ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, κατὰ τὰς Γραφάς» (3).

Ἐρ. Ὅποιαν ἔννοιαν ἔχει ἡ φράσις· Κατὰ τὰς Γραφάς;

Ἀπ. Ἐμφαίνει, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη ἀπαραλλάκτως, καθὼς προεῖρηται ἐν τοῖς βιβλίοις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Ἐρ. Ποῦ, λόγου χάριν, τὸ τοιοῦτον εἰρηται;

Ἀπ. Παρὰ. χάρ. Εἰς τὸ ΝΓ' Κεφ. τοῦ βιβλίου τοῦ προφήτου Ἠσαΐου μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας περιεγράφησαν τὸ πάθος καὶ ὁ θάνατος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὅσον τὸ, «Αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, καὶ ἐμαλακίσθη διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν»

(1) Ἰουδ. Καθολ. Ἐπιστολ. Α', 6. [βλ. καὶ Ὀκτώηχ. Ἰωάν. τοῦ Δαμασκην. ἤχ. πλ. Α', στιχηρ. 4 καὶ 4 τοῦ ἰσπεριν. = βλ. καὶ Β' Πέτρου Β', 4.].

(2) Α' Πέτρου Γ', 48—49. [βλ. Αὐτόθ. Α', 6.— Πρὸς Ῥωμ. Ε', 6.— Πρὸς Ἐβρ. Θ', 28.].

(3) Α' πρὸς Κορινθ. ΙΒ', 3—4. [βλ. καὶ Ὁμοί ς', 2.— Ἰωάν. Β', 4.— Ἠσ. ΝΓ', 8, καὶ ἐπὶ.— Ψαλμ. ΙΒ', 40.— Α' Πέτρου Β', 24.].

» παιδεία ειρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτὸν, τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰά-
 » θημεν» (1). Περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ ὁ Ἀπόστολος
 Πέτρος αὐτολεξεὶ ἀναφέρει τὰ τοῦ ΙΕ' Ψαλμοῦ· «Ὅτι οὐκ ἐγκα-
 » ταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ἄδου, οὐδὲ δώσεις τὸν ἐσιόν σου
 » ἰδεῖν διαφθοράν» (2).

Ἐρ. Διαλαμβάνει ἄρα γε ἡ Παλαιὰ Γραφή, ὅτι ὁ Χριστὸς
 ἔμελλεν ἀναστῆναι τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ;

Ἀπ. Τοῦτου τοῦ συμβάντος τὸ προεικόνισμα ἐφάνη εἰς τὸν
 προφῆτην Ἰωνᾶν· «Καὶ ἦν Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς
 » ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας» (3).

Ἐρ. Πῶς ἐγνώρισαν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀνέστη;

Ἀπ. Οἱ τὸν τάφον αὐτοῦ φυλάττοντες στρατιῶται, ἔντρομοι
 ἐγνώρισαν τὰ γεγόμενα· διότι ἄγγελος Κυρίου ἀπεκύλισε τὸν λίθον
 ἀπὸ τοῦ μνημείου, καὶ ἐνταυτῷ συνέβη μέγας σεισμός. Οἱ ἄγγε-
 λοι παρομοίως ἐκήρυξαν τὴν τοῦ Κυρίου ἀνάστασιν πρὸς Μαρίαν
 τὴν Μαγδαληνὴν, καὶ ἄλλας τινάς. Αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς τῇ
 ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ ὤφθη πολλοῖς· οἷον ταῖς Μυροφό-
 ροις, τῷ Πέτρῳ, δυοῖ μαθηταῖς πορευομένοις εἰς Ἐμμαοῦς· καὶ
 τέλος, πᾶσι τοῖς Ἀποστόλοις ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἧς αἱ θύραι ἦσαν κε-
 κλεισμέναι. Ἐπειτα πολλάκις αὐτὸς ἐφάνη πρὸς αὐτοὺς ἐν δια-
 στήματι τεσσαράκοντα ἡμερῶν, καὶ μιᾷ τῶν ἡμερῶν τούτων ὤφθη
 πρὸς πλείονας ἢ πεντακοσίους, συνηγμένους ἐπὶ τὸ αὐτό (4).

Ἐρ. Τίνος ἕνεκεν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐ-
 τοῦ, διετέλει ὀπτανόμενος τοῖς Ἀποστόλοις ἐν διαστήματι τεσσα-
 ράκοντα ἡμερῶν;

Ἀπ. Κατ' ἐκείνην τὴν χρονικὴν περίοδον αὐτὸς ἐξηκολούθει
 διδάσκων αὐτοὺς τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ (5).

(1) Ἠσαΐου ΝΓ', 5.

(2) Ψαλμ. ΙΕ', 40.—Πράξ. Ἀποστόλ. Β', 27.

(3) Ἰων. Β', 1. [βλ. Ματθ. ΙΒ', 40· καὶ ΙΓ', 4].

(4) Α' πρὸς Κορινθ. ΙΕ', 5—8. [βλ. Ματθ. ΚΗ', 9.—Μάρκ. ΙΓ', 9—14.—
 Λουκ. ΚΔ', 13—34.—Ἰωάν. Κ', 14 καὶ ἐπὶ μ. καὶ ΚΑ', 1—23.—Πράξ. Ἀποστ
 Α', 3.].

(5) Πράξ. Ἀποστόλ. Α', 3.

Περὶ τοῦ Γ' ἄρθρου.

Ἐρ. *Πόθεν τῆς ἱερᾶς Γραφῆς ἐλήφθη τὸ περὶ τῆς ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου ἀναφερόμενον εἰς τὸ ε' ἄρθρον τοῦ Συμβόλου;

Ἀπ. Ἐλήφθη ἐκ τῶν ἐφεξῆς ῥήσεων τῆς ἱερᾶς Γραφῆς· «Ὁ » καταβάς, αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβάς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρα- » νῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα» (1). «Τοιοῦτον ἔχομεν ἀρχιερέα, » ὃς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐν τοῖς οὐρα- » νοῖς» (2).

Ἐρ. Ἄρα τῇ Θεότητι, ἢ τῇ ἀνθρωπότητι ἀνέβη ὁ Χριστὸς εἰς τοὺς οὐρανοὺς;

Ἀπ. Τῇ ἀνθρωπότητι· τῇ δὲ Θεότητι αὐτὸς ἀεὶ ἔμενε καὶ μένει ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Ἐρ. Γίνι τρόπῳ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς κάθηται ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἐν ᾧ ὁ Θεὸς πανταχοῦ πάρεστι;

Ἀπ. Τοῦτο πνευματικῶς νοητέον· ἔχουν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν αὐτὴν ἔχει μετὰ Θεοῦ Πατρὸς παντοδυναμίαν καὶ δόξαν.

Περὶ τοῦ Ζ' ἄρθρου.

Ἐρ. Ἡ ἱερὰ Γραφή τί λέγει περὶ τῆς μελλούσης τοῦ Χριστοῦ παρουσίας;

Ἀπ. «Ὁὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρα- » νόν, οὕτως ἐλεύσεται ὁν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον » εἰς τὸν οὐρανόν» (3). Τοῦτο εἶπον πρὸς τοὺς Ἀποστόλους οἱ Ἄγγελοι κατ' αὐτὴν τὴν στιγμήν τῆς τοῦ Κυρίου ἀναλήψεως.

Ἐρ. Πῶς ἀναφέρεται ἡ μέλλουσα κρίσις αὐτοῦ;

Ἀπ. «Ἐρχεται ὥρα, ἐν ἣ πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκού-

(1) Πρὸς Ἐφεσ. Δ', 10.

(2) Πρὸς Ἐβρ. Η', 4. [βλ. καὶ Αὐτῶν. Α', 3· καὶ Γ', 4· καὶ Δ', 14· καὶ ε', 20· καὶ Θ', 41· καὶ ΙΒ', 2. = Ψαλ. ΡΘ', 4. = Πρὸς Ἐφεσ. Α', 20. — Πρὸς Κολοσ. Γ', 4.]

(3) Πρὸς Ἀποστόλ. Α', 11.

» σονται τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐκπορεύονται οἱ τὰ
» ἀγαθὰ ποιήσαντες, εἰς ἀνάστασιν ζωῆς· οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαν-
» τες, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως» (1). Λόγια αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἐρ. Πῶς ἐκφράζεται ἡ Γραφή περὶ τῆς ἀτελευτήτου βασιλείας αὐτοῦ ;

Ἄπ. « Οὗτος ἔσται μέγας, καὶ υἱὸς Ὑψίστου κληθήσεται· καὶ
» δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐ-
» τοῦ· καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ
» τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος» (2). Λόγια τοῦ Ἀγγέλου
πρὸς τὸν Θεομήτορα.

Ἐρ. Ἡ δευτέρα παρουσία τοῦ Χριστοῦ μήπως ἔσται ὁμοία τῇ
πρώτῃ ;

Ἄπ. Κατὰ πολλὰ διαφέρουσα· καθότι ἤλθε παθεῖν ὑπὲρ ἡμῶν
ἐν ἐξουδενώσει, ἐλεύσεται δὲ κρῖναι ἡμᾶς ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ
πάντες οἱ ἅγιοι Ἀγγελοι μετ' αὐτοῦ (3).

Ἐρ. Μήπως πάντας ἀνθρώπους αὐτὸς κρινεῖ ;

Ἄπ. Πάντας, ἄνευ ἐξαιρέσεως.

Ἐρ. Πῶς μέλλει γενέσθαι ἡ κρίσις ;

Ἄπ. Ἡ συνείδησις ἐκάστου ἀνθρώπου ἀναπτυχθήσεται ἔμπρο-
σθεν πάντων, καὶ ἀνακαλυφθήσονται ὄχι μόνον πάντα τὰ ἔργα,
ὅσα τις εἰργάσατο ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ οἱ λόγοι καὶ αἱ κρυπταὶ
ἐπιθυμίαι καὶ οἱ λογισμοί· « Ἔως ἂν ἔλθῃ ὁ Κύριος· ὅς καὶ φωτί-
» σει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους, καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρ-
» διῶν· καὶ τότε ὁ ἔπαινος γενήσεται ἐκάστῳ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ» (4).

(1) Ἰωάν. Ε', 28—29. [βλ. καὶ Δανιὴλ ΙΒ', 2.—Ματθ. ΚΕ', 46.—Α' πρὸς Κορινθ. ΙΒ', 52.—Α' πρὸς Θεσσαλ. Δ', 16.].

(2) Λουκ. Α', 32—33. [βλ. καὶ Β' Βασιλ. Ζ', 42—43.—Α' Παραλειπομ. ΚΒ', 40.—Ἦσ. Θ', 6—7· καὶ ΙΓ', 5· καὶ ΝΔ', 5.—Ἰερεμ. ΚΙ', 5.—Δανιὴλ Β', 44· καὶ Ζ', 14, 27.—Μιχ. Δ', 7.—Ψαλμ. ΜΔ', 7· καὶ ΠΗ', 4, 37· καὶ ΡΑΑ', 11—44.—Α' πρὸς Κορινθ. ΙΕ', 24—25.—Πρὸς Ἑβρ. Α', 8.].

(3) Ματθ. ΚΕ', 34. [βλ. Αὐτόθ. ΙΓ', 27· καὶ ΚΔ', 30· καὶ ΚΣ', 64—Ζαχρ. ΙΔ', 5—6.—Ἦσ. Γ', 43—44.—Δανιὴλ Ζ', 43.—Πρὸξ. Ἀποστόλ. Α', 12.—Α' πρὸς Θεσσαλον. Δ', 16.—Ἰουδ. 44—45.—Ἀποκάλ. Ἰωάν. Α', 7.].

(4) Α' πρὸς Κορινθ. Δ', 5. [βλ. Δανιὴλ Ζ', 40.—Ματθ. Ζ', 4.—Πρὸς Ῥωμ. Β', 4, 16, 29.—Β' πρὸς Κορινθ. Ε', 10.—Ἀποκάλ. Ἰωάν. Κ', 12—15.].

Ἐρ. Καὶ ἄρα γε αὐτὸς κατακρινεῖ ἡμᾶς καὶ διὰ πονηροῦς λό-
γους καὶ λογισμοῦς;

Ἀπ. Ἀναμριβόλως, ἐὰν μὴ ἐξαλείψωμεν τὰ τριαῦτα διὰ τῆς
μετανοίας, διὰ τῆς πίστεως καὶ τῆς τοῦ βίου διορθώσεως· «Λέγω
» δὲ ὑμῖν, ὅτι πᾶν βῆμα ἀργόν, ὃ ἐὰν λαλήσωσιν οἱ ἄνθρωποι,
» ἀποδώσουσι περὶ αὐτοῦ λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως» (1).

Ἐρ. Ταχέως ἄρα ἐλεύσεται ὁ Ἰησοῦς Χριστός;

Ἀπ. Τοῦτο ὑπάρχει ἀδηλον· διὸ καὶ δεῖ ζῆν οὕτως, ὥστε πάν-
τοτε ἐτοιμοὺς εἶναι· «Οὐ βραδύνει ὁ Κύριος τῆς ἐπαγγελίας, (ὡς
» τινες βραδύτητα ἠγοῦνται) ἀλλὰ μακροθυμεῖ εἰς ἡμᾶς, μὴ βου-
» λόμενος τινὰ ἀπολέσθαι, ἀλλὰ πάντας εἰς μετάνοιαν χωρῆσαι.
» Ἦξει δὲ ἡ ἡμέρα Κυρίου ὡς κλέπτῃς ἐν νυκτί» (2). «Γρηγο-
» ρεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἴδατε τὴν ἡμέραν, οὐδὲ τὴν ὥραν, ἐν ᾗ ὁ
» υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται» (3).

Ἐρ. Ἀπεκαλύφθησαν τούλάχιστόν τινα σημεῖα τῆς ἐγγιζούσης
παρουσίας τοῦ Χριστοῦ;

Ἀπ. Ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ εὐρίσκονται πεφανερωμένα σημεῖα
τινα, καθὼς ἡ ἐλάττωσις τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀγάπης μεταξὺ
τῶν ἀνθρώπων, ὁ πληθυσμὸς τῶν κακῶν καὶ τῶν συμφορῶν, τὸ
κῆρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου πρὸς πάντα τὰ ἔθνη, καὶ τοῦ ἀντιχρί-
στου ἡ ἐλευσις (4).

Ἐρ. Τί ἐστὶν ἀντίχριστος;

Ἀπ. Ὁ ἀντικείμενος τῷ Χριστῷ, ὁ μέλλων ἀγωνισθῆναι πρὸς
καταστροφήν τῆς Χριστιανικῆς πίστεως. Ἀλλ' ἀντὶ ταύτης, αὐτὸς
ἀπολεῖται κατὰ τὸν πλέον φρικώδη τρόπον (5).

(1) Ματθ. ΙΒ', 36.

(2) Β' Πέτρ. Γ', 9—10. [Βλ. Ἀββ. Β', 3.—Ἰεζεκ. ΙΗ', 23, 32· καὶ ΔΓ', 44.
=Ματθ. ΚΔ', 36, 43—44.—Πρὸς Ῥωμ. Β', 4.—Α' πρὸς Θεσσαλον. Β', 2.—Α'
πρὸς Τιμόθ. Β', 4.—Πρὸς Ἑβρ. Γ', 37.—Ἀποκάλ. Ἰωάν. Γ', 3· καὶ ΙΓ', 15].

(3) Ματθ. ΚΒ', 13. [Βλ. Λυθθ. ΚΔ', 42.—Μάρκ. ΙΓ', 32, 33, 35.—Λουκ. ΚΑ',
35.—Α' πρὸς Κορινθ. ΙΓ', 13.—Α' Πέτρ. Β', 8.—Ἀποκάλ. Ἰωάν. ΙΓ', 15].

(4) Ματθ. ΚΔ', 2 καὶ ἐπόμε. [Βλ. καὶ τὰς ἐν ταῖς προηγουμέναις σημειώσεσι, 2
καὶ 3, παραπομπάς.].

(5) Β' πρὸς Θεσσαλον. Β', 8, 9, 10. [Βλ. Δευτερον. ΙΓ', 4, καὶ ἐπόμε.—Ἦσ.
Ιλ', 4 καὶ ἐπόμε.—Ἰωβ, Δ', 9.—Ματθ. ΚΔ', 24.—Ἰωάν. Η', 44.—Β' πρὸς Κο-

Ἐρ. Τί ἐστὶ βασιλεία Χριστοῦ ;

Ἀπ. Ἡ βασιλεία τοῦ Χριστοῦ ἐν πρώτοις ἐστὶ τὸ πᾶν κατὰ δεύτερον λόγον, πάντες οἱ πιστεύοντες ἐπὶ τῆς γῆς· τρίτον, πάντες οἱ ἀπολαύοντες τῆς μακαριότητος ἐν τῷ οὐρανῷ. Ἡ πρώτη ὀνομάζεται βασιλεία τῆς φύσεως· ἡ δεύτερα, βασιλεία τῆς χάριτος· ἡ τρίτη, βασιλεία τῆς δόξης.

Ἐρ. Εἰς ποίαν ἐκ τῶν τριῶν ἀναφέρεται τὸ τοῦ Συμβόλου ζητὸν, ὅτι τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ οὐκ ἔσται τέλος ;

Ἀπ. Εἰς τὴν βασιλείαν τῆς δόξης.

Περὶ τοῦ Η' ἄρθρου

Ἐρ. Κατὰ ποίαν ἔννοιαν τὸ ἅγιον Πνεῦμα ὀνομάζεται Κύριος ;

Ἀπ. Κατὰ τὴν αὐτὴν, καθ' ἣν καὶ [ὁ] Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τοῦτέστιν ὡς Θεὸς ἀληθινός.

Ἐρ. Μήπως μαρτυρεῖ περὶ τούτου ἡ ἱερὰ Γραφή ;

Ἀπ. Τοῦτο δῆλον γίνεται ἐκ τῶν λόγων, οὓς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος Πέτρος πρὸς ἑλεγχον τοῦ Ἀνανίου· « Διὰ τί ἐπλήρωσεν ὁ Σατανᾶς τὴν καρδίαν σου, ψεύσασθαί σε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ; » καὶ κατωτέρω· « Οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ » (1).

Ἐρ. Πῶς νοητέον, ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα καλεῖται ζωοποιόν ;

Ἀπ. Τοῦτο ἐμφαίνει, ὅτι αὐτὸ μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ χορηγεῖ τοῖς κτίσμασι τὴν ζωὴν, καὶ ἐξαιρέτως τὴν πνευματικὴν ζωὴν εἰς τοὺς ἀνθρώπους· « Ἐὰν μὴ τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ » (2).

Ἐρ. Πόθεν γνωστὸν, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται ;

Ἀπ. Ἐκ τῶν ἐφεξῆς λόγων αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· « Ὅταν

ρηνθ. Δ', 4.—Πρὸς Ἑφεσ. Β', 2.—Α' πρὸς Τιμῶθ. Δ', 4.—Ἀποκάλ. Ἰωάν. ΙΓ', 43 καὶ ἐπόμ. καὶ ΙΘ', 15—21.]

(1) Πράξ. Ἀποστόλ. Ε', 3 καὶ 4.

(2) Ἰωάν. Ι', 5. [βλ. καὶ πρὸς Τίτ. Ι', 5.]

» δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς,
 » (τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται,)
 » ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ » (1).

Ἐρ. Ἡ περὶ τῆς παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος διδασκαλία μήπως ἐπιδέχεται ἀλλοίωσιν τινα ἢ προσθήκην;

Ἄπ. Οὐδαμῶς. Α΄—διότι ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, τοιοῦτοτρόπως δογματίζουσα, ἐπαναλαμβάνει αὐτὰς τὰς λέξεις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, οἱ δὲ λόγοι αὐτοῦ ἀναμριβόλως ἐξαρκουσι πρὸς ἐντελεστικότητα δὴλωσιν τῆς ἀληθείας. Β΄—διότι ἡ δευτέρα οἰκουμενικὴ Σύνοδος, κύριον σκοπὸν ἔχουσα τὴν στερῆσιν τοῦ ὀρθοῦ δόγματος περὶ [τοῦ] ἁγίου Πνεύματος, ἀναμριβόλως ἰκανώτατα ἐξέθετο τὴν διδασκαλίαν ταύτην ἐν τῷ Συμβόλῳ τῆς πίστεως· τοῦθ' ὄπερ καὶ ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία τοσοῦτον ἀποχρώντως ὡμολόγησεν, ὥστε ἡ τρίτη οἰκουμενικὴ Σύνοδος διὰ τοῦ Ζ' αὐτῆς κανόνος ἀπηγόρευσε τὴν σύνταξιν νέου Συμβόλου τῆς πίστεως. Διὸ καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς γράφει· « Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, » καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς λέγομεν, καὶ Πνεῦμα Πατρὸς ὀνομάζομεν. » Ἐκ τοῦ Υἱοῦ δὲ τὸ Πνεῦμα οὐ λέγομεν· Πνεῦμα δὲ Υἱοῦ ὀνομάζομεν » (2).

Ἐρ. Πόθεν δὴλον, ὅτι εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀνήκει προκύνησις ἐξίσου, καθάπερ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ;

Ἄπ. Τοῦτο δὴλον ἐκ τῆς ἐντολῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅστις ἐκέλευσε βαπτίζειν « εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος » (3).

Ἐρ. Διὰ τί εἴρηται ἐν τῷ Συμβόλῳ, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐλάλησε διὰ τῶν Προφητῶν;

Ἄπ. Τοῦτο ἐβρέθη πρὸς ἔλεγχον τινῶν ψευδοδιδασκάλων, οἵτινες ἔλεγον, ὅτι τὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης οὐκ ἐγράφησαν διὰ Πνεύματος ἁγίου.

(1) Ἰωάν. ΙΕ', 26. [βλ. καὶ ΙΔ', 26· καὶ ΙΖ', 7.—Λουκ. ΚΔ', 49.]

(2) Ἰωάν. Δαμασκ. "Ἐκδοσ. τῆς Ὄρθοδόξ. Πίστ. Βιβλ. Α', κεφ. ἡ, [ἐνθα ἀνωτέρω, σελ. 22—23.—]

(3) Μκτθ. ΚΗ', 49.

Ἐρ. Μαρτυρεῖ ἄρα γε ἡ Ἱερὰ Γραφή, ὅτι διὰ τῶν προφητῶν τῶ ὄντι ἐλάλησε τὸ ἅγιον Πνεῦμα ;

Ἄπ. Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος γράφει· «Ὁὐ γὰρ θελήματι ἀνθρώπου ἠνέχθη ποτὲ προφητεία, ἀλλ' ὑπὸ Πνεύματος ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν οἱ ἅγιοι Θεοῦ ἄνθρωποι» (1).

Ἐρ. Μήπως τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐλάλησε καὶ διὰ τῶν Ἀποστόλων;

Ἄπ. Οὕτως ἔχει· ἔθεν λέγει ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος Πέτρος· «Ὅτις (τοῖς προφήταις) ἀπεκαλύφθη ὅτι οὐχ ἑαυτοῖς, ἡμῖν δὲ δικήνουν αὐτὰ, ἀ νῦν ἀνηγγέλη ὑμῖν διὰ τῶν εὐαγγελισαμένων ὑμᾶς ἐν Πνεύματι ἁγίῳ ἀποσταλέντι ἀπ' οὐρανοῦ» (2).

Ἐρ. Διὰ τί καὶ περὶ τῶν Ἀποστόλων οὐκ ἀναφέρει τὸ Σύμβολον ;

Ἄπ. Διότι, καθ' ἣν ἐποχὴν ἐγράφη τὸ Σύμβολον, οὐδεὶς ἀμφέβαλλε διὰ τὸ θεόπνευστον τῶν Ἀποστόλων.

Ἐρ. *Κατὰ τίνα ἐξαίρετον τρόπον ἀπεκαλύφθη εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὸ ἅγιον Πνεῦμα ;

Ἄπ. Ἐπεροίτησεν εἰς τοὺς Ἀποστόλους ἐν εἰδῇ πυρίνων γλωσσῶν τῇ πεντηκοστῇ ἡμέρᾳ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου (3).

Ἐρ. Καὶ τὴν σήμερον μεταδίδεται ἄρα γε τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἰς τοὺς ἀνθρώπους ;

Ἄπ. Μεταδίδεται πρὸς πάντας τοὺς ἀληθινοὺς Χριστιανούς· «Ὅχι οἴδατε, ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν ;» (4).

Ἐρ. Πῶς δυνάμεθα γενέσθαι κοινωνοὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ;

Ἄπ. Διὰ τῆς ἐγκαρδίου προσευχῆς καὶ τῶν Μυστηρίων· «Εἰ οὖν ὑμεῖς πονηροὶ ὑπάρχοντες, οἴδατε ἀγαθὰ δόματα διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πῶσω μᾶλλον ὁ Πατήρ ὁ ἐξ οὐρανοῦ δώσει Πνεῦμα ἅγιον τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν ;» (5). «Ὅτε δὲ ἡ χρησιμότης καὶ ἡ

(1) Β' Πέτρ. Α', 21. [βλ. καὶ Β' πρὸς Τιμόθ. Γ', 16.—Α' Πέτρ. Α', 44.]

(2) Α' Πέτρ. Α', 12. [βλ. Πράξ. Ἀποστ. Β', 4.—Πρὸς Ἐφεσ. Γ', 9—10.]

(3) [Πράξ. Ἀποστ. Α', 5· καὶ Β', 4 καὶ ἐπίμ.]

(4) Α' πρὸς Κορινθ. Γ', 16. [βλ. καὶ Λυτθ. Γ', 19.—Β' πρὸς Κορινθ. Γ', 16.—Πρὸς Ἐφεσ. Β', 21—22.—Πρὸς Ἐβρ. Γ', 6.—Α' Πέτρ. Β', 5.]

(5) Δουκ. ΙΑ', 13.

» φιλανθρωπία ἐπεράνη τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, Οὐκ ἐξ ἔργων
 » τῶν ἐν δικαιοσύνῃ ᾧ ἐποίησαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτοῦ
 » ἔλεον ἔσωσεν ἡμᾶς, διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώ-
 » σεως Πνεύματος ἁγίου. Οὗ ἐξέγεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσιῶς διὰ Ἰη-
 » σοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν» (1).

Ἐρ. Ποῖα τὰ κυριώτερα χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος ;

Ἄπ. Τὰ κυριώτερα καὶ κοινότερά εἰσι, κατὰ τὴν ἀπαρίθμησιν
 τοῦ προφήτου Ἠσαΐου, τὰ ἐρεξῆς ἐπὶ τὰ πνεῦμα φόβου Θεοῦ, πνεῦμα
 γνώσεως, πνεῦμα ἰσχύος, πνεῦμα βουλήs, πνεῦμα συνέσεως, πνεῦ-
 μα σοφίας, καὶ πνεῦμα Κυρίου· ἄλλως εἰπεῖν, τὸ χάρισμα τῆς εὐσε-
 βείας καὶ τῆς θείας ἐμπνεύσεως εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμόν (2).

Περὶ τοῦ Θ' ἄρθρου.

Ἐρ. Τί ἐστὶν Ἐκκλησία ;

Ἄπ. Ἐκκλησία ἐστὶν ἐκ Θεοῦ διατεταγμένη ὁμήγουρις ἀνθρώ-
 πων πρὸς ἀλλήλους ἠνωμένων διὰ τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως, διὰ
 τοῦ Θεοῦ νόμου, τῆς Ἱεραρχίας καὶ τῶν Μυστηρίων.

Ἐρ. Τί δηλοῖ τὸ πιστεύειν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ;

Ἄπ. Σημαίνει τὸ εὐλαβῶς τιμᾶν τὴν ἀληθινὴν τοῦ Χριστοῦ
 Ἐκκλησίαν, καὶ τὸ ὑποτάσσεσθαι εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ τὰ ἐν-
 τάλματα αὐτῆς πεποιθότας, ὅτι ἐν αὐτῇ διαμένει, σωτηριωδῶς
 ἐνεργεῖ, διδάσκεται καὶ κυβερνεῖ ἡ χάρις ἡ πηγάζουσα παρὰ τῆς
 μόνης αἰδίου κεφαλῆς αὐτῆς, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἐρ. Πῶς ὁρατὴ οὕτα ἡ Ἐκκλησία δύναται γενέσθαι ἀντικεί-
 μενον πίστεως, ἐν ᾧ ἡ πίστις, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ἐστὶ « Πραγ-
 » μάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων » (3) ;

(1) Πρὸς Τίτ. Γ', 4 — 6. [βλ. Αὐτῶν. Β', 11. — Ἰεζεκ. Α5', 24 καὶ ἐπόμ.—
 Ἰωὴλ Β', 28 καὶ ἐπόμ.—Ἰωάν. Γ', 3 καὶ 5.— Πράξ. Ἀποστόλ. Β', 33 καὶ Ιε', 11.
 — Πρὸς Ῥωμ. Γ', 20 καὶ 28 καὶ Δ', 2, 6 καὶ Ε', 5 καὶ ΙΑ', 6.— Πρὸς Γαλάτ.
 Β', 16.— Πρὸς Ἐφεσ. Α' 4 καὶ Β', 4, 9 καὶ Γ', 16.— Ε' πρὸς Τιμόθ. Α', 9.]

(2) Ἠσαΐου ΙΑ', 2—3.

(3) Πρὸς Ἐβρ. ΙΑ', 1.

Ἄπ. Ἐν πρώτοις, ἂν καὶ ἡ Ἐκκλησία ὑπάρχει δρατὴ, ἀλλ' ὅμως ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, ἡ ἐνοικοῦσα ἐν αὐτῇ καὶ εἰς τὰ ἡγιασμένα αὐτῆς μέλη, ἀόρατος διαμένει· αὐτὴ οὖν ἡ χάρις ἐστὶ τὸ κύριον ἀντικείμενον τῆς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν πίστεως. Δεύτερον, ἡ Ἐκκλησία, δρατὴ οὖσα, καθ' ὅσον ἐπὶ τῆς γῆς διαμένει καὶ συμπεριλαμβάνει πάντας τοὺς ὀρθοδόξους Χριστιανούς τοὺς ζῶντας ἐπὶ τῆς γῆς, ἐνταυτῷ ὑπάρχει ἀόρατος, καθ' ὅσον διαμένει καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ συμπεριλαμβάνει πάντας τοὺς τετελευτηκότας ἐν τῇ ἀληθινῇ πίστει καὶ ἀγιωσύῃ.

Ἐρ. Εἰς τί ἐπιστηρίζεται ἡ ἔννοια περὶ Ἐκκλησίας, οὔσης ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ;

Ἄπ. Εἰς τοὺς ἐρεξῆς λόγους τοῦ Ἀποστόλου Παύλου πρὸς τοὺς Χριστιανούς· « Προσεληλύθατε Σιῶν ὄρει, καὶ πόλει Θεοῦ ζῶντος, » Ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν Ἀγγέλων· Πανηγύροι καὶ » ἐκκλησία πρωτοτόκων ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων, καὶ κριτῆ » Θεῷ πάντων, καὶ πνεύματι δικαίων τετελειωμένων· Καὶ διαθή- » κης νέας μεσίτῃ Ἰησοῦ » (1).

Ἐρ. Τίνι τρόπῳ πληροφοροῦμεθα, ὅτι διαμένει ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἀληθινῇ Ἐκκλησίᾳ;

Ἄπ. Πρῶτον, διότι κεφαλὴ αὐτῆς ὑπάρχει ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς Χριστὸς πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας, ὅστις τὸ ἑαυτοῦ σῶμα, τουτέστι τὴν Ἐκκλησίαν, χάριτος καὶ ἀληθείας πληροῖ (2). Δεύτερον, διότι ὑπέσχετο Πνεῦμα ἅγιον τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, ἵνα ἦ μετ' αὐτῶν εἰς τὸν αἰῶνα (3)· ὅθεν, δυνάμει ταύτης τῆς ἐπαγγελίας τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον προχειρίζεται τοὺς ποιμένας τῆ Ἐκκλησίας. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι « Ὁ Πα- » τὴρ αὐτὸν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα τῆ Ἐκκλησία, ἣτις ἐστὶ τὸ » σῶμα αὐτοῦ » (4). Ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος λέγει πρὸς τοὺς ποιμένας

(1) Πρὸς Ἑβρ. ΙΒ', 22 — 24. [βλ. Αὐτῶν. Ζ', 22· καὶ Η', 6· καὶ Θ', 15· καὶ Ι', 22.—Ἐφεσ. ΑΒ', 32—33.—Ἦσ. Δ', 3.—Ἱερου. ΑΗ', 31 καὶ ἐπέμ.—Δαν. ΙΒ', 4.—Αουκ. Ι', 20.—Β' πρὸς Κορινθ. Γ', 5—6.—Πρὸς Γαλάτ. Δ', 26.—Πρὸς Φιλιππη. Δ', 3.—Α' πρὸς Τιμόθ. Β', 5.—Ἀποκάλ. Ἰωάν. Γ', 12 καὶ ΚΑ', 2. 10.]

(2) Ἰωάν. Α', 14, 17. [βλ. πρὸς Κόλосс. Α', 19· καὶ Β', 3, 9—10.]

(3) Αὐτῶν. ΙΔ', 16.

(4) Πρὸς Ἑφεσ. Α', 22—23. [βλ. Αὐτῶν. Δ', 12, 15—16· καὶ Ε', 23, 29, —30.—

τῆς Ἐκκλησίας: « Προσέχετε οὖν ἑαυτοῖς καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν
 » ᾧ ἡμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔθετο ἐπισκόπους, ποιμαίνειν τὴν ἐκ-
 » κλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἣν περιποιήσατο διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος » (1).

Ἐρ. Πρὸς τούτοις ποίαν πληροφορίαν ἔχομεν, ὅτι ἡ χάρις τοῦ
 Θεοῦ μένει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἕως τοῦ νῦν, καὶ διαμενεῖ ἕως συν-
 τελείας τοῦ αἰῶνος ;

Ἄπ. Ἐχομεν αὐτὴν ἐκ τῶν ἐρεζῆς ῥημάτων αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ
 Χριστοῦ καὶ τοῦ Ἀποστόλου αὐτοῦ: « Οἰκοδομήσω τὴν ἐκκλησίαν μου,
 » καὶ πύλαι ἄβου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς » (2). « Ἐγὼ μεθ' ὑμῶν
 » εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Ἀμήν » (3).
 » Αὐτῷ (Θεῷ Πατρὶ) ἡ δόξα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ,
 » εἰς πάσας τὰς γενεὰς τοῦ αἰῶνος τῶν αἰῶνων. Ἀμήν » (4).

Ἐρ. Διὰ τί ἡ Ἐκκλησία ἐστὶ μία ;

Ἄπ. Διότι αὐτὴ ὑπάρχει ἐν πνευματικόν σῶμα· ἔχει μίαν κε-
 φαλήν, τὸν Χριστὸν, καὶ ζωογονεῖται ὑπ' ἑνὸς Πνεύματος Θεοῦ·
 « Ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεῦμα, καθὼς καὶ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς
 » κλήσεως ὑμῶν· Εἰς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμ'· Εἰς Θεὸς
 » καὶ πατὴρ πάντων » (5).

Ἐρ. Πῶς πληροφοροῦμεθα ἀκριβέστερον, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστός
 ἐστὶν ἡ μία κεφαλὴ τῆς μιᾶς Ἐκκλησίας ;

Ἄπ. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος γράφει, ὅτι διὰ τὴν Ἐκκλησίαν,
 καθ' ἃ οἰκοδομῆν Θεοῦ, « Θεμέλιον ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι·
 » παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς ὁ Χριστός » (6). « Ὅθεν, διὰ

Βλ. καὶ Ψαλμ. Η', 6.—καὶ Ματθ. ΚΗ', 48.—Πρὸς Ῥωμ. ΙΒ', 5.—Α' πρὸς Κορινθ.
 ΙΒ', 6, 27 καὶ ΙΕ', 27.—Πρὸς Κολοσ. Α', 48· καὶ Γ', 41.—Πρὸς Ἐβρ. Β', 8 καὶ
 ἐπέμ.].

(1) Πράξ. Ἀποστόλ. Κ', 28. [Βλ. καὶ πρὸς Ἐφεσ. Α', 7.—Πρὸς Κολοσ. Α', 44.—
 Α' πρὸς Τιμῶθ. Γ', 4, 2· καὶ Δ', 16.—Α' Πέτρ. Α', 19· καὶ Ε', 4, 2.—Ἀποκάλ.
 Ἰωάν. Ε', 9.]

(2) Ματθ. ΙΓ', 48.

(3) Αὐτῶθ. ΚΗ', 20.

(4) Πρὸς Ἐφεσ. Γ', 21.

(5) Αὐτῶθ. Δ', 4—6. [Βλ. καὶ Β', 46.—Πρὸς Ῥωμ. ΙΒ', 5 καὶ ἐπέμ.—Α' πρὸς
 Κορινθ. Η', 6· καὶ ΙΒ', 4—6, 44.—Μαλαχ. Β', 40.]

(6) Α' πρὸς Κορινθ. Γ', 10—11. [Βλ. Ἡσαΐου ΚΗ', 46.—Ματθ. ΙΓ', 48.—Πρὸς
 Ῥωμ. ΙΕ', 20.—Ἀποκάλ. Ἰωάν. Ελ', 44.]

τὴν Ἐκκλησίαν ὡς σῶμα Χριστοῦ, ὑπάρχειν οὐ δύναται ἄλλη κεφαλὴ παρὰ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν. Ἡ Ἐκκλησία, ἥτις διαμένει εἰς πάσας τὰς γενεὰς τοῦ αἰῶνος, ἀπαιτεῖ κεφαλὴν ἀεὶ διαμένουσαν. Τοιαύτη δὲ ἐστὶ μόνος ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Διὸ καὶ οἱ Ἀπόστολοι οὐκ ἄλλως πῶς ὀνομαζόνται, εἰμὴ διάκονοι τῆς Ἐκκλησίας (1).

Ἐρ. Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας εἰς ποῖον χρέος καθυποβάλλει ἡμᾶς;

Ἄπ. «Εἰς τὸ τηρεῖν τὴν ἐνότητα τοῦ Πνεύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης» (2).

Ἐρ. Πῶς δεῖ συμβιβάζειν τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ὑπαρξίν πολλῶν διακεκριμένων καὶ αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, π. χ. *τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ἀντιοχείας, τῆς Ἱερουσαλὴμ, τῆς Ῥωσσίας*, [καὶ τῆς Ἑλλάδος];

Ἄπ. Αὐταὶ εἰσὶν Ἐκκλησίαι μερικαί· ἄλλως εἰπεῖν, μέρη τῆς μιᾶς οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας· τὸ γὰρ μεμερισμένον τῆς βλεπομένης αὐτῶν κατασκευῆς οὐ κωλύει αὐτὰς τοῦ εἶναι μεγάλα μέλη τοῦ ἐνὸς σώματος τῆς οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας, τοῦ ἔχειν μίαν κεφαλὴν, τὸν Χριστόν, ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα τῆς πίστεως καὶ χάριτος. Ἡ ἐνότης αὕτη ἐμφαίνεται διὰ τῆς συμφώνου ὁμολογίας τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐν προσευχαῖς καὶ μυστηρίοις κοινωνίας.

Ἐρ. Ἀρά γε ὑπάρχει παραπλησίως ἐνότης μεταξὺ τῆς ἐπὶ γῆς καὶ τῆς ἐν οὐρανῷ Ἐκκλησίας;

Ἄπ. Ἀναμφιβόλως ὑπάρχει ὅσον διὰ τὴν σχέσιν ἀμοιτέρων πρὸς τὴν μίαν κεφαλὴν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τόσον καὶ διὰ τὴν ἀμοιβαίαν κοινωνίαν τῆς μιᾶς πρὸς τὴν ἄλλην.

Ἐρ. Ποῖον τῆς κοινωνίας τὸ μέσον μεταξὺ τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐπὶ γῆς, καὶ τῆς ἐν οὐρανῷ;

Ἄπ. Ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀγάπης. Οἱ γὰρ πιστοὶ οἱ

(1) Πρὸς Κολοσ. Α', 23—25. [βλ. Πρὸς Ῥωμ. ΙΒ', 5 καὶ ἐπίμ.—Α' πρὸς Κορινθ. ΙΒ', 27 καὶ ἐπίμ.—Β' πρὸς Κορινθ. Α', 3 καὶ 6· Δ', 10—11· Ζ', 4.—Πρὸς Ἐφεσ. Α', 22—23· καὶ Β', 19—20· καὶ Γ', 4, 13 καὶ ἐπίμ. καὶ Δ', 42· καὶ Ε', 26—27.—Πρὸς Φίλιπ. Β', 16—17.—Β' πρὸς Τιμόθ. Α', 8, 9, 11· καὶ Β', 9, 11.—Πρὸς Τίτ. Β', 14.—Πρὸς Ἐβρ. Ε', 42.—Α' Πίτερ. Δ', 10.]

(2) Πρὸς Ἐφεσ. Δ', 3.

ἀνήκοντες τῇ Ἐκκλησίᾳ τῇ στρατευομένη ἐπὶ γῆς, ἐν ᾧ ἀναπέμπουσιν εὐχὰς πρὸς τὸν Θεόν, ἐπικαλοῦνται ἐνταυτῷ τὴν ἀντίληψιν τῶν ἁγίων, τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν οὐράνιον Ἐκκλησίαν· οὗτοι δὲ κατὰ βαθμοὺς πλησιέστεροι τῷ Θεῷ, διὰ τῶν πρεσβειῶν αὐτῶν καθαρίζουσιν, ἐνισχύουσι καὶ τῷ Θεῷ προσάγουσι τὰς εὐχὰς τῶν πιστῶν τῶν ἐπὶ γῆς παροικούντων, καὶ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἀγαθοποιῶς ἐνεργοῦσιν εἰς αὐτοὺς, εἴτε δι' ἀοράτου δυνάμεως, ἢ δι' οἰκειᾶς ἐπιφανείας καὶ ἄλλων τινῶν μέσων.

Ἐρ. Εἰς τί ἐπιστηρίζεται ὁ κανὼν τῆς ἐπὶ γῆς Ἐκκλησίας, καθ' ὃν ἐπικαλεῖται ἐν ταῖς προσευχαῖς τοὺς ἁγίους τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐν οὐρανῷ;

Ἀπ. Εἰς τὴν ἱερὰν παράδοσιν, τῆς ὁποίας αἱ ἀρχαὶ εὐρίσκονται εἰς τὴν ἱερὰν Γραφήν· π. χ. ἐκεῖ ὅπου ὁ Προφήτης Δαβὶδ, προσευχόμενος, ἐκφωνεῖ «Κύριε ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰσραὴλ, » τῶν πατέρων ἡμῶν» (1), αὐτὸς μνημονεύει τοὺς ἁγίους, ἵνα κρατῆται τὴν δέησιν ἀπαρallάκτως, ὡσπερ καὶ νῦν ἡ ἐρθόδοξος Ἐκκλησία, ἐπικαλουμένη Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν διὰ πρεσβειῶν τῆς Παναμώμου αὐτοῦ μητρὸς καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ὁ Ἱεροσολύμων Κύριλλος, ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῆς Θεΐας λειτουργίας λέγει· «Μνημονεύομεν καὶ τῶν προκεκοιμημένων, πρῶτον Πατριαρχῶν, Προφητῶν, Ἀποστόλων, Μαρτύρων, ὅπως ὁ Θεὸς ταῖς εὐχαῖς αὐτῶν καὶ πρεσβείαις προσδέξῃται ἡμῶν τὴν δέησιν» (2). Βασίλειος ὁ μέγας ἐν τῷ λόγῳ τῷ εἰς τοὺς ἁγίους Τεσσαράκοντα Μάρτυρας λέγει· «Ὁ θλιβόμενος, ἐπὶ τοὺς Τεσσαράκοντα καταφύγει· ὁ εὐφραίνόμενος, ἐπ' αὐτοὺς ἀποτρέχει· ὁ μὲν, ἵνα λύσιν εὐρη τῶν δυσχερῶν· ὁ δὲ, ἵνα φυλαχθῇ αὐτῷ τὰ χρησιώτερα.» Ἐνταῦθα γυνὴ εὐσεβῆς ὑπὲρ τέκνων εὐχομένη καταλαμβάνεται, ἀποδημοῦντι ἀνδρὶ τὴν ἐπάνοδον αἰτουμένη, ἀρρώστωσιν τὴν σωτηρίαν. Μετὰ μαρτύρων γενέσθω τὰ αἰτήματα ὑμῶν» (3).

(1) Α' Παραλειπομ. ΚΘ', 48. [Βλ. Β' Παραλειπομ. ΑΓ', 42 — 20· καὶ τὴν αὐτὴν ἀστίχ. 48] μνημονομένην προσευχὴν Μανασσῆ, ἢ ἀναγινώσκει ἡ Ἐκκλησία ἐν τῷ Μεγάλῳ ἀποδείπνῳ.

(2) Κυρίλ. Ἱεροσολ. Μυσταγωγ. Κατήχ. Β'. [Τόμ. Γ', τῆς παρούσ. Σειρᾶς, σελ. 475.].

(3) Βασίλ. τοῦ Μεγάλ. Ὁμιλ. εἰς τοὺς Μ' μάρτυρας. [Ἐκδόσ. ἐν Παρισίαις, 1722, Τόμ. Β', σελ. 155.].

Ἐρ. Ἄρά γε ὑπάρχει μαρτυρία τῆς ἱερᾶς Γραφῆς περὶ τῆς πρεσβευτικῆς δεήσεως τῶν Ἁγίων ἐν τοῖς οὐρανοῖς;

Ἀπ. Ὁ ἅγιος Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἐν τῇ Ἀποκαλύψει Ἀγγελον εἶδεν ἐν τῷ οὐρανῷ, « Ὡς ἐδόθη θυμιάματα πολλὰ, ἵνα δώσῃ » ταῖς προσευχαῖς τῶν Ἁγίων πάντων, ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τὸ « χρυσοῦν τὸ ἐνώπιον τοῦ θρόνου. Καὶ ἀνέθη ὁ καπνὸς τῶν θυμιμάτων ταῖς προσευχαῖς τῶν ἁγίων, ἐκ χειρὸς τοῦ Ἀγγέλου, » ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ » (1).

Ἐρ. Ὑπάρχει μαρτυρία τῆς ἱερᾶς Γραφῆς περὶ τῶν ἀγαθοποιῶν ἐπιφοιτήσεων τῶν Ἁγίων ἐξ οὐρανοῦ;

Ἀπ. Ὁ ἅγιος Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος ἱστορεῖ, ὅτι μετὰ τὸν σταυρικὸν θάνατον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, « Πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθη. Καὶ ἐξεληθόντες ἐκ τῶν » μνημείων μετὰ τὴν ἔγερσιν αὐτοῦ, εἰσῆλθον εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς » (2). Ἐπειδὴ δὲ τοσοῦτον θαῦμα οὐκ ἐδύνατο γενέσθαι ἄνευ σκοποῦ, ὑποθετέον, ὅτι οἱ ἐγερθέντες ἅγιοι ἐνεφανίσθησαν, ἵνα ἀναγγείλωσι τὴν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἁδου κατάθασιν καὶ τὴν νικηφόρον αὐτοῦ ἀνάστασιν, ὅπως διὰ τοῦ τοιούτου κηρύγματος, οἱ ἐν τῇ τοῦ παλαιοῦ νόμου ἐκκλησία γεγεννημένοι παρακινήθωσιν εἰσελθεῖν εἰς τὴν ἀρτιούστατον τῆς Καινῆς Διαθήκης Ἐκκλησίαν.

Ἐρ. Ποῖαι μαρτυρίαι πιστοποιοῦσιν, ὅτι οἱ ἅγιοι, ἐντεῦθεν ἀποδμησαντες, θαυματουργοῦσι διὰ τινων ἐπιγείων μέσων;

Ἀπ. Τὸ τέταρτον βιβλίον τῶν Βασιλειῶν μαρτυρεῖ, ὅτι νεκρὸς τις ἀνέστη, ἀψάμενος μόνον τῶν ὀστέων τοῦ προφήτου Ἐλισσαίου (3). Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος οὐ μόνον αὐτὸς ἐπετέλει ἰάματα καὶ θαύματα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ χρωτὸς αὐτοῦ σουδάρια ἢ σιμικίνθια ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτοῦ (4). Ἐξ αὐτῶν τῶν παραδειγμάτων δῆλον γίνεταί, ὅτι οἱ ἅγιοι καὶ μετὰ τὸν θάνατον δύνανται εὐερ-

(1) Ἀποκάλ. Ἰωάν. Η', 3—4. [βλ. Αὐτόθ. Ε', 8· καὶ Σ', 9—10. = Παλμ. ΡΜ', 2.).

(2) Ματθ. ΚΖ', 52—53.

(3) Δ' Βασίλ. ΙΓ', 21.

(4) Πράξ. Ἀποστόλ. ΙΘ', 42. [βλ. καὶ Αὐτόθ. Ε', 15.].

γετεῖν δι' ἐπιγείων μέσων, ἅτινα παρ' αὐτῶν λαμβάνουσι ἀγιασμόν. Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ἐν τῷ πρώτῳ Σηληλιτευτικῷ κατὰ Ἰουλιανοῦ, λέγει· «Οὐκ ἠδέσθης τὰ ὑπὲρ Χριστοῦ σφάγια; οὐδὲ ἐφοβήθης τοὺς μεγάλους ἀγωνιστάς, τὸν Ἰωάννην ἐκεῖνον, τὸν Πέτρον, τὸν Παῦλον, τὸν Ἰάκωβον, τὸν Στέφανον, τὸν Λουκᾶν, τὸν Ἀνδρέαν, τὴν Θέκλαν, τοὺς ἐπ' ἐκείνοις τε καὶ πρὸ ἐκείνων τῆς ἀληθείας προκινδυνεύσαντας; οἱ πυρὶ, καὶ σιδήρῳ, καὶ θηρσί, καὶ τυράνοις προθύμως ἀντηγωνίσαντο, καὶ παροῦσι κακοῖς καὶ ἀπειλούμένοις, ὥσπερ ἐν ἄλλοιτοῖς σώμασιν ἢ ἀσώματοι; Τίνος ἔνεκεν; ἵνα μὴ προδῶσι μηδὲ μέχρι ρήματος τὴν εὐσέβειαν. Ὡν αἱ μεγάλαι τιμαὶ καὶ πανηγύρεις παρ' ὧν δαίμονες ἐλαύνονται, καὶ νόσοι θεραπεύονται ὧν αἱ ἐπιβάνειαι, καὶ ὧν αἱ προβήσεις ὧν καὶ τὰ σώματα μόνον ἴσα δύνανται ταῖς ἀγίαις ψυχαῖς, ἢ ἐπαφώμενα, ἢ τιμώμενα ὧν καὶ βρανίδες αἵματος μόνον, καὶ μιχρὰ σύμβολα πάθους ἴσα ὀρῶσι τοῖς σώμασιν» (1). Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς γράφει· «Πηγὰς ἡμῖν σωτηρίους ὁ Δεσπότης Χριστὸς τὰ τῶν ἀγίων παρέσχετο λείψανα, πολυτρόπως τὰς εὐεργεσίας πηγάζοντα»· καὶ τρόπον τινὰ πρὸς διασάφησιν ἐπισυναπτει· «Ὅτι δὲ καὶ διὰ τοῦ νοῦ καὶ τοῖς σώμασιν αὐτῶν ἐνώκησεν ὁ Θεὸς, [φρσὶν ὁ Ἀπόστολος· Οὐκ οἶδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἔνοικοῦντος ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματος ἐστίν; ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμα ἐστί.]» (2).

Ἐρ. Πόθεν ἡ Ἐκκλησία ἐστὶν ἁγία;

Ἀπ. Διότι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἠγίασεν αὐτὴν διὰ τοῦ πάθους αὐτοῦ, διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, διὰ τῆς προσευχῆς αὐτοῦ, καὶ διὰ τῶν μυστηρίων· «Ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς· ἵνα αὐτὴν ἁγιάσῃ, καθαρίσας τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι· ἵνα παραστήσῃ αὐτὴν ἑαυτῷ ἑνδοξον, τὴν ἐκκλησίαν, μὴ ἔχουσαν σπίλον, ἢ ρυτίδα, ἢ τι τῶν

(1) Γρηγορ. τοῦ Θεολόγ. Κατὰ Ἰουλιανοῦ σηληλιτευτικὸς Α' [Βλ. τόμ. ΔΕ', σελ. 589, τῆς ἐν Παρισίαις ὑπὸ Migne ἐκδομένης Σειρᾶς τῶν Πατερικῶν, 1857.].

(2) Ἰωάν. τοῦ Δαμασκ. Ἐκδοσ. τῆς Ὁρθόδοξ. Πίστιως, Βιβλ. Δ', κεφ. ΙΓ'. [Ἐνθεκνωτέρω, σελ. 196.].

« τοιούτων, ἀλλ' ἵνα ἡ ἀγία καὶ ἄμωμος » (1). Εἰς τὴν προσευχὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα ὑπὲρ τῶν πιστευόντων ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν ἄλλοις εἶπεν· « Ἀγιάσον αὐτοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου· ὁ λόγος ὁ σὸς ἀλήθειά ἐστι. Καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἐγὼ ἀγιάζω » ἐμαυτὸν, ἵνα καὶ οὗτοι ὣσιν ἡγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ » (2).

Ἐρ. Τίνι τρόπῳ ἡ Ἐκκλησία ὑπάρχει ἀγία, ἐν ᾗ εὐρίσκονται ἐν αὐτῇ καὶ ἁμαρτάνοντες ;

Ἀπ. Οἱ ἁμαρτάνοντες, πλὴν ἀγνίζοντες ἑαυτοὺς διὰ τῆς εἰλικρινοῦς μετανοίας, οὐ γίνονται ἐμπόδιον εἰς τὸ εἶναι τὴν Ἐκκλησίαν ἀγίαν· οἱ δὲ ἀμετανόητοι ἁμαρτωλοὶ, ποτὲ μὲν δι' ἐμφανῶν πράξεων τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας, ποτὲ δὲ δι' ἐνεργείας ἀοράτου τῆς τοῦ Θεοῦ κρίσεως, ὡς μέλη νεκρὰ ἐκκόπτονται τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας. Ὅθεν καὶ κατὰ τοῦτο αὐτὴ διαμένει Ἁγία· « Ἐξαρεῖτε τὸν πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν » (3). « Ὁ μέντοι στερεὸς » θεμέλιος τοῦ Θεοῦ ἔστηκεν, ἔχων τὴν σφραγίδα ταύτην· Ἔγνω· Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ· καὶ ἀποστήτω ἀπὸ ἀδικίας πᾶς ὁ ὀνομάζων τὸ ὄνομα Χριστοῦ » (4).

Ἐρ. Διὰ τί ἡ Ἐκκλησία ὀνομάζεται Καθολικὴ, ἢ, ἄλλως εἰπεῖν, Οἰκουμενικὴ ;

Ἀπ. Διότι αὐτὴ οὐδόλως περιορίζεται οὐ τόπῳ, οὐ χρόνῳ, οὐκ ἔθνει, ἀλλ' ἐμπεριέχει τοὺς ἀληθῶς πιστεύοντας παντὸς τόπου, χρόνου καὶ ἔθνους. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει, ὅτι τὸ Εὐαγγέλιον ὑπάρχει ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, καὶ ἐστὶ καρποφορούμενον καὶ αὐξανόμενον (5)· καὶ ὅτι, ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ « οὐκ ἐνὶ » Ἑλλήνι καὶ Ἰουδαίῳ· περιτομῇ καὶ ἀκροβυστία· βάρβαρος, » Σκύθης· δοῦλος, ἐλεύθερος· ἀλλὰ τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χρι-

(1) Πρὸς Ἑβραῖοι. Ε', 25—27. [βλ. Αὐτόθ. Α', 4· καὶ Ε', 2. = Ἄσμα Ἄσματ. Δ', 7. = Ἰωάν. Γ', 5· καὶ ΙΒ', 3· καὶ ΙΖ', 17.—Πρὸς Γαλάτ. Α', 4.—Πρὸς Κολοσ. Α', 22.—Πρὸς Τίτ. Γ', 5.—Α' Πέτρ. Γ', 21.].

(2) Ἰωάν. ΙΖ', 17, 19.

(3) Α' πρὸς Κορινθ. Ε', 13. [βλ. Δευτερονόμ. ΙΓ', 5· καὶ ΚΒ', 24, 22, 24.].

(4) Β' πρὸς Τιμόθ. Β', 19. [βλ. Ἰωάν. Γ', 14.].

(5) Πρὸς Κολοσ. Α', 5—6. [βλ. Μάρκ. Α', 8.—Ἰωάν. ΙΒ', 16.—Πράξ. Ἀποστόλ. 5', 7· καὶ ΙΒ', 24· καὶ ΙΘ', 20.].

Ἐρ. Ὅποια ἀνάμνησις ἀρμόζει εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἐκτελέσεως τοῦ Μυστηρίου καὶ τῆς Μεταλήψεως τῶν ἱερουργούντων ἐντὸς τοῦ ἁγίου βήματος ;

Ἄπ. Ἡ ἀνάμνησις τοῦ μυστικοῦ δεῖπνου αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τῶν Ἀποστόλων, τοῦ τε πάθους καὶ τοῦ θανάτου, καὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ.

Ἐρ. Τί ἐπειτα παρίσταται, περιαιρουμένου τοῦ καταπετάσματος, καὶ ὅτε ἀνοίγεται ἡ ὠραία πύλη καὶ ἐμφανίζονται τὰ ἅγια Δῶρα ;

Ἄπ. Παρίσταται ἡ φανέρωσις αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τὴν ἀνάστασιν.

Ἐρ. Τί ἐμφαίνει ἡ τελευταία φανέρωσις τῶν θείων Δώρων πρὸς τὸν λαόν, μεθ' ἧν αὐτὰ κρύπτονται ;

Ἄπ. Τὴν ἀνάληψιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν οὐρανόν.

Ἐρ. Ἀρὰ γε πάντοτε διαρκέσει ἡ χρῆσις τοῦ Μυστηρίου τῆς θείας Μεταλήψεως ἐν τῇ ἀληθινῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ ;

Ἄπ. Διαρκέσει ἀμετατρέπτως μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Ἀποστόλου Παύλου· « Ὅσακις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ » (1).

Περὶ Μετανοίας.

Ἐρ. Τί ἐστὶ *Μετάνοια* ;

Ἄπ. Ἡ Μετάνοια Μυστήριόν ἐστιν, ἐν ᾧ ὁ ἐξομολογούμενος τὰς ἑαυτοῦ ἁμαρτίας, διὰ τῆς προφερομένης ὑπὸ τοῦ Ἱερέως συγχωρήσεως, ἀοράτως λύεται τοῦ δεσμοῦ τῶν ἁμαρτιῶν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἐρ. Πόθεν ἔλαβεν ἀρχὴν τοῦτο τὸ Μυστήριον ;

Ἄπ. Ὅσοι ἤρχοντο πρὸς Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν, ὅστις ἐκή-

(1) Ἀ' πρὸς Κορινθ. ΙΑ', 26. [βλ. Ἰωάν. Ιδ', 3.—Πράξ. Ἀποστόλ. Α', 44.].

ρυτιτε βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄρσιν ἁμαρτιῶν, ἐξωμολογοῦντο τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν (1). Τοῖς δὲ Ἀποστόλοις ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὑπέσχετο τὴν ἐξουσίαν τοῦ συγχωρεῖν ἁμαρτίας, ὅτε εἶπεν· «Ὅσα » ἐὰν δῆσθε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ ὅσα » ἐὰν λύσθε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ» (2). Τέλος μετὰ τὴν ἀνάστασιν πραγματικῶς ἔδωκεν αὐτοῖς ταύτην τὴν ἐξουσίαν, εἰπὼν· «Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον· ἂν τινῶν ἀφῆτε τὰς » ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἂν τινῶν κρατῆτε, κεκράτηνται» (3).

Ἐρ. Τί ἀπαιτεῖται παρὰ τοῦ μετανοοῦντος;

Ἀπ. Συντριβὴ ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις, ἀπόρασις τοῦ διορθῶσαι τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν, πίστις εἰς Χριστὸν, καὶ ἐλπίς εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν αὐτοῦ· «Ἦ γὰρ κατὰ Θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀ- » μεταμέλητον κατεργάζεται» (4). «Ἐν τῷ ἀποστρέψαι τὸν ἁμαρ- » τῶν ἀπὸ τῆς ἀνομίας αὐτοῦ, καὶ ποιήσῃ κρίμα καὶ δικαιο- » σύνην, ἐν αὐτοῖς αὐτὸς ζήσεται» (5). «Τούτῳ (τῷ Χριστῷ) πάν- » τες οἱ προφῆται μαρτυροῦσιν, ἄρσιν ἁμαρτιῶν λαβεῖν διὰ τοῦ » ὀνόματος αὐτοῦ πάντα τὸν πιστεύοντα εἰς αὐτόν» (6).

Ἐρ. Ὑπάρχουσιν ἄρα γε προσέτι καὶ ἄλλα παρασκευαστικά καὶ βοηθητικά μέσα τῆς μετανοίας;

Ἀπ. Τοιαῦτα μέσα εἰσὶν ἡ νηστεία καὶ ἡ προσευχή.

Ἐρ. Ἐχει ἄρα γε ἡ ἅγια Ἐκκλησία καὶ ἄλλο ἴδιον μέσον πρὸς κάθαρσιν καὶ εἰρηνοποίησιν τῆς συνειδήσεως τοῦ μετανοήσαντος ἁμαρτωλοῦ;

Ἀπ. Τὸ τοιοῦτον μέσον ἐστὶ τὸ ἐπιτίμιον.

Ἐρ. Τί ἐστὶν ἐπιτίμιον;

Ἀπ. Ἡ λέξις σημαίνει ἀπαγόρευσιν (7). Ὑπὸ αὐτὴν τὴν ἐνο- μασίαν καὶ κατὰ τὴν ἀνάγκην διορίζονται εἰς τὸν μετανοοῦντα

(1) Μάρκ. Α', 4—5. [βλ. Ματθ. Γ', 4—2 καὶ 5—6.—Λουκ. Γ', 3].

(2) Ματθ. ΙΗ', 18. [βλ. Λυκάθ. ΙΓ', 49· καὶ Ἰωάν. Κ', 23].

(3) Ἰωάν. Κ', 22—23. [βλ. Ματθ. ΙΓ', 49.—ΙΗ', 18].

(4) Β' πρὸς Κορινθ. Ζ', 10. [βλ. Β' Βασιλ. ΙΒ', 13.—Ματθ. ΚΓ', 65.—Μάρκ. ΙΔ', 72.—Λουκ. ΙΗ', 13· καὶ ΚΒ', 62.].

(5) Ἰεζεκιάλ ΔΓ', 19.

(6) Πράξ. Ἀποστόλ. Γ', 43. [βλ. Ἰερειμ. ΔΗ', 34.—Μιχ. Ζ', 18—19.].

(7) Β' πρὸς Κορινθ. Β', 6.

ἰδιαίτινες ἀσκήσεις πρὸς εὐσέβειαν, καὶ τινες ἀποστερήσεις συν-
τείνουσαι εἰς ἐξάλειψιν τῶν παρανομιῶν καὶ εἰς καταδασμάσμον
τῆς κακῆς ἐξέως· καθὼς, π. χ., νηστεία ὑπὲρ τὴν νενομοθετημένην
δι' ἅπαντας, καὶ διὰ βαρύτερα ἁμαρτήματα ἀφορισμὸς ἀπὸ τῆς
θείας Μεταλήψεως, κατὰ διωρισμένην χρονικὴν περίοδον.

Περὶ Ἱερωσύνης.

Ἐρ. Τί ἐστὶν Ἱερωσύνη;

Ἀπ. Ἡ Ἱερωσύνη Μυστήριόν ἐστίν, ἐν ᾧ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον
διὰ τῆς χειροθεσίας τῶν Ἱεραρχῶν τίθησι τὸν κανονικῶς ἐκλελεγ-
μένον εἰς τὸ ἐπιτελεῖν τὰ Μυστήρια καὶ ποιμαίνειν τὴν ποίμνην
τοῦ Χριστοῦ· «Ὁὕτως ἡμᾶς λογιζέσθω ἄνθρωπος, ὡς ὑπηρετάς Χρι-
» στοῦ, καὶ οἰκονόμος μυστηρίων Θεοῦ» (1). «Προσέχετε οὖν
» ἑαυτοῖς καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν ᾧ ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον
» ἔθετο ἐπισκόπους, ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἣν πε-
» ριεποιήσατο διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος» (2).

Ἐρ. Τί σημαίνει τὸ ποιμαίνειν τὴν Ἐκκλησίαν;

Ἀπ. Σημαίνει τὸ ὀδηγεῖν τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν πίστιν, τὴν
εὐσέβειαν, καὶ τὰ καλὰ ἔργα.

Ἐρ. Πόσοι οἱ ἀποχρῶντες βαθμοὶ τῆς Ἱερωσύνης;

Ἀπ. Τρεῖς· ὁ τοῦ Ἐπισκόπου, ὁ τοῦ Πρεσβυτέρου καὶ ὁ τοῦ
Διακόνου.

Ἐρ. Ποία ἡ μεταξὺ αὐτῶν διαφορὰ;

Ἀπ. Ὁ Διάκονος ὑπηρετεῖ εἰς τὰ Μυστήρια ὁ Πρεσβύτερος ἐπι-
τελεῖ τὰ Μυστήρια ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ Ἐπισκόπου· ὁ Ἐπί-
σκοπος δὲ οὐχὶ μόνον ἐπιτελεῖ τὰ Μυστήρια, ἀλλ' ἔχει καὶ τὴν
ἐξουσίαν τοῦ χορηγεῖν διὰ τῆς χειροθεσίας εἰς ἄλλους τὸ χάρισμα
τῆς ἐπιτελέσεως τῶν Μυστηρίων. Περὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ Ἐπισκό-

(1) Α' πρὸς Κορινθ. Δ', 4. [βλ. Β' πρὸς Κορινθ. Δ', 5· καὶ Γ', 4.—Πρὸς Κολοσ. Α', 28.—Πρὸς Τίτ. Α', 7.—Α' Πέτρ. Δ', 10.]

(2) Πράξ. Ἀποστόλ. Κ', 48. [βλ. πρὸς Ἐφεσ. Α', 7.—Πρὸς Κολοσ. Α', 14.—Α' πρὸς Τιμόθ. Γ', 4—2· καὶ Δ', 16.—Α' Πέτρ. Α', 19· καὶ Β', 2.—Ἀποστόλ. Ἰωάν. Ε', 9.]

που ὁ Ἀπόστολος Παῦλος γράφει πρὸς Τίτον· «Τούτου χάριν κα-
 » τέλιπόν σε ἐν Κρήτῃ, ἵνα τὰ λείποντα ἐπιδιορθώσῃ, καὶ κατα-
 » στήσῃς κατὰ πόλιν πρεσβυτέρους» (1). Πρὸς δὲ τὸν Τιμόθεον
 γράφει· «Χεῖρας ταχέως μηδενὶ ἐπιτίθει» (2).

Περὶ Γάμου.

Ἐρ. Τί ἐστὶ Γάμος;

Ἀπ. Ὁ Γάμος Μυστήριόν ἐστίν, ἐν ᾧ, γινομένης ἐκ μέρους τοῦ νομφίου καὶ τῆς νόμφης ἀπαραβιάστου ὑποσχέσεως ἔμπροσθεν τοῦ Ἱερέως καὶ τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸ τηρεῖν αὐτοὺς ἀμοιβαίαν τὴν τῶν συζύγων πίστιν, ἐνευλογεῖται ὁ τοῦ γάμου δεσμός, καθ' ὁμοίωσιν τῆς πνευματικῆς ἐνώσεως τοῦ Χριστοῦ μετὰ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ζητεῖται αὐτοῖς παρὰ Θεοῦ τὸ χάρισμα τῆς καθαρᾶς ὁμοιοῦσας, πρὸς εὐλογημένην τεκνογονίαν καὶ Χριστιανικὴν τῶν τέκνων ἀνατροφὴν.

Ἐρ. Πόθεν δῆλον, ὅτι ὁ Γάμος ἐστὶ Μυστήριον;

Ἀπ. Ἐκ τῶν ἐφεξῆς λόγων τοῦ Ἀποστόλου Παύλου· «Κατα-
 » λείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Τὸ Μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστόν, καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν» (3).

Ἐρ. Ὁρεῖλουσιν ἄρα γε ἅπαντες* εἰς γάμου κοινωνίαν ἐλθεῖν;

Ἀπ. Οὐχί. Ἡ παρθενία κρείττων ἐστὶ τῆς τοῦ γάμου συζυγίας, εἴαν τις δύναται ἐν ἀγνείᾳ τηρεῖν αὐτήν. Περὶ τούτου φητὼς εἶπεν ὁ Ἰησοῦς Χριστός· «Οὐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον τοῦτον, ἀλλ' οἷς δέδοται. Ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρεῖτω» (4).

(1) Πρὸς Τίτ. Α', 5. [Βλ. Πράξ. Ἀποστόλ. ΙΔ', 23.—Β' πρὸς Τιμόθ. Β', 2.]

(2) Α' πρὸς Τιμόθ. Ε', 22. [Βλ. καὶ Δ', 14.—Πράξ. Ἀποστόλ. Γ', 6· καὶ Η', 17· καὶ ΙΓ', 3· καὶ ΙΘ', 6.—Β' πρὸς Τιμόθ. Α', 6.]

(3) Πρὸς Ἐφεσ. Ε', 31—32. [Βλ. Γενέσ. Β', 24.—Ματθ. ΙΘ', 5.—Μάρκ. Γ', 7.—Α' πρὸς Κορινθ. Γ', 16—17.]

(4) Ματθ. ΙΘ', 11, 12. [Βλ. Α' πρὸς Κορινθ. Ζ', 2, 7, 9, 17, 32, 34· καὶ Θ', 5.]

Καὶ ὁ Ἀπόστολος *Παῦλος, ἑαυτὸν εἰς παράδειγμα προτείνων τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις, λέγει, ὅτι καλὸν αὐτοῖς ἐστίν, ἐὰν ἐμμείωνσιν εἰς ταύτην τὴν τάξιν· εἰ δὲ οὐκ ἐγκρατεύονται, ἐλθέτωσαν εἰς γάμον· καὶ ἐπιφέρει, ὅτι ὁ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ Κυρίῳ· ὁ δὲ ἔγγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῇ γυναικί. Ὁ ἐκδιδούς εἰς γάμον τὴν ἑαυτοῦ παρθένον, καλῶς ποιεῖ· ὁ δὲ τηρῶν αὐτὴν ἐν ἀγαμίᾳ κρεῖσσον ποιεῖ* (1).

Περὶ Εὐχέλαιου.

*Ερ. Τί ἐστὶν Εὐχέλαιον;

*Απ. [Τὸ] Εὐχέλαιον Μυστήριόν ἐστιν, ἐν ᾧ, χρησιμοποιήσαντος τοῦ σώματος ἐλαίου, ἐπικαλούμεθα ἐπὶ τὸν ἀσθενῆ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, τὴν θεραπεύουσιν τὰς ψυχικὰς καὶ σωματικὰς ἀσθενείας.

*Ερ. Πόθεν ἔλαβεν ἀρχὴν τοῦτο τὸ Μυστήριον;

*Απ. Παρὰ τῶν Ἀποστόλων, οἵτινες λαβόντες ἐξουσίαν παρὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, «ἤλειπον ἐλαίῳ πολλοὺς ἀρρώστους, καὶ ἠθεράπευσαν» (2). Οἱ Ἀπόστολοι παρέδωκαν τὸ Μυστήριον τοῦτο εἰς τοὺς Πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας, ὅπερ δῆλον γίνεται ἐκ τῶν ἐφεξῆς λόγων τοῦ Ἀποστόλου Ἰακώβου· «Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; ἢ προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας, καὶ προσευ-
» ξασθωσαν ἐπ' αὐτὸν, ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι
» τοῦ Κυρίου. Καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ
» ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος· κἂν ἁμαρτίας ἦ πεπονηκώς, ἀφεθήσεται
» αὐτῷ» (3).

Περὶ τοῦ ΙΑ' ἄρθρου.

*Ερ. Τί ἐστὶν ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν, ἣν κατὰ τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως προσδοκῶμεν;

(1) Α' Πρὸς Κορινθ. 2', 8, 9, 32, 33 καὶ 38.

(2) Μάρκ. 5', 43.

(3) Καθολ. Ἐπιστολ. Ἰακώβ. Ε'. 14—15.

Ἄπ. Ἐνέργεια τῆς παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ, δι' ἧς πάντα τὰ σώματα τῶν ἀποθανόντων ἀνθρώπων ἐνούμενα πάλιν μετὰ τῶν ψυχῶν αὐτῶν ἀναζήτονται, καὶ ἔσονται πνευματικὰ καὶ ἀθάνατα· «Σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν» (1). «Δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν ταῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν » τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν» (2).

Ἐρ. Ἀλλὰ πῶς ἀναστήσεται τὸ σῶμα, ἀφ' οὗ φθαρεῖ ἐν τῇ γῆ καὶ διαλυθῆ;

Ἄπ. Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἐν ἀρχῇ ἐποίησε τὸ σῶμα ἐκ τῆς γῆς, παραπλησίως δύναται καὶ τὸ διαλυθὲν καὶ εἰς γῆν ἀπελθὼν ἀνακαινίσει. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐξηγεῖ τοῦτο διὰ τῆς ὁμοιώσεως τοῦ σπαρέντος κόκκου, ὅστις φθείρεται ἐν τῇ γῆ, ἀλλ' ἐξ οὗ ἀναφύεται χόρτον, ἢ δένδρον· «Σὺ δὲ ὁ σπείρεις, οὐ ζωοποιεῖται, ἐὰν μὴ » ἀποθάνῃ» (3).

Ἐρ. Ἀρὰ γε τῶ ὄντι πάντες ἀναστήσονται;

Ἄπ. Τῶ ὄντι πάντες ἀναστήσονται οἱ ἀποθανόντες· τῶν δὲ ἐπιζητούντων ἄχρι τῆς ὥρας τῆς γενικῆς ἀναστάσεως, τὰ νῦν παχυλὰ σώματα ἐν βίπῃ ὀφθαλμοῦ ἀλλαγῆσονται εἰς πνευματικὰ καὶ ἀθάνατα· «Πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλα- » γησόμεθα· Ἐν ἀτόμῳ, ἐν βίπῃ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι· » σαλπίζει γὰρ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἀφθαρτοί, καὶ ἡμεῖς » ἀλλαγησόμεθα» (4).

Ἐρ. Πότε ἔσται ἀνάστασις τῶν νεκρῶν;

Ἄπ. Εἰς τὴν συντέλειαν τοῦ ὄρατοῦ κόσμου.

Ἐρ. Ἀρὰ καὶ ὁ κόσμος τέλος ἔξει;

Ἄπ. Οὗτος ὁ φθαρτὸς κόσμος τέλος ἔξει, μεταμορφούμενος εἰς ἀφθαρτον· «Ὅτι καὶ αὕτη ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς » δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων » τοῦ Θεοῦ» (5). «Καινοῦς δὲ οὐρανοῦς καὶ γῆν καινὴν κατὰ

(1) Α' πρὸς Κορινθ. ΙΕ', 44.

(2) Αὐτόθ. 33. [βλ. καὶ Β' πρὸς Κορινθ. Ε', 4.].

(3) Αὐτόθ. 36. [βλ. καὶ Ἰωάν. ΙΒ', 24.].

(4) Αὐτόθ. 51—52. [βλ. Ματθ. ΚΑ', 31.—Α' πρὸς Θεσσαλον. Δ', 15, 16, 17.].

(5) Πρὸς Ῥωμ. Η', 21.

» τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ προσδοκῶμεν, ἐν οἷς δικαιοσύνη κατοικεῖ» (1).

Ἐρ. Τίνι τρόπῳ ὁ κόσμος μεταμορφωθήσεται;

Ἄπ. Διὰ μέσου τοῦ πυρός· «Οἱ δὲ νῦν οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ τῶν αὐτῶ λόγῳ τεθησαυρισμένοι εἰσὶ, πυρὶ τηρούμενοι εἰς ἡμέραν κρίσεως καὶ ἀπωλείας τῶν ἀτεθῶν ἀνθρώπων» (2).

Ἐρ. Ἐν ποίᾳ καταστάσει εὐρίσκονται αἱ ψυχαὶ τῶν τεθνεώτων ἄχρι τῆς γενικῆς ἀναστάσεως;

Ἄπ. Αἱ [μὲν] ψυχαὶ τῶν δικαίων ἐν φωτὶ καὶ ἀνέσει καὶ προσιμίῳ τῆς αἰωνίου μακαριότητος (3)· αἱ δὲ τῶν ἁμαρτωλῶν ψυχαὶ ἐν ἀντιθέτῳ καταστάσει.

Ἐρ. Τίνος ἕνεκεν αἱ ψυχαὶ τῶν δικαίων οὐκ ἀμέσως μετὰ θάνατον ἀπολαμβάνουσι πλήρη τὴν μακαριότητα;

Ἄπ. Διότι ἡ πλήρης ἀνταπόδοσις κατὰ τὰ ἔργα προώριστα διὰ τὸν πλήρη ἄνθρωπον μετὰ τὴν τοῦ σώματος ἀνάστασιν καὶ τὴν τελευταίαν κρίσιν τοῦ Θεοῦ. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει· «Λοιπὸν, ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὁ δίκαιος Κριτής· οὐ μόνον δὲ ἐμοί, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιράνειαν αὐτοῦ» (4). Καὶ ἄλλαχθῆναι πάλιν· «Τοὺς γὰρ πάντας ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομισθῆται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος, πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε κακόν» (5).

Ἐρ. Διὰ τί ἀποδίδεται εἰς αὐτοὺς προσιμίον μακαριότητος πρὸ τῆς τελευταίας κρίσεως;

Ἄπ. Διὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, λέγοντος ἐν

(1) Β' Πέτρ. Γ', 13. [βλ. Ἠσαΐου 56', 47· καὶ 57', 22.—Ἀποκάλ. Ἰωάν. ΚΑ', 4.]

(2) Β' Πέτρ. Γ', 7. [βλ. καὶ αὐτόθ. 10.—Ψαλμ. ΡΑ' 27.—Ἠσαΐου ΝΑ', 6.—Ματθ. ΚΑ', 35—36, 43—44.—Β' πρὸς Θεσσαλον. Α', 7—8.—Πρὸς Ἐβρ. Α', 41.—Ἀποκάλ. Ἰωάν. Γ', 3· καὶ ΙΓ', 13· καὶ Κ', 41—43.]

(3) [Σοφ. Σολομ. Γ', 4—10.]

(4) Β' πρὸς Τιμόθ. Δ', 8. [βλ. Α' πρὸς Κορινθ. Θ', 23.—Καθολ. Ἐπιστολ. Ἰακώβ. Α', 12.—Α' Πέτρου Ε', 4.]

(5) Β' πρὸς Κορινθ. Ε', 40. [βλ. Ψαλμ. ΞΑ', 42—43.—Ἰερειμ. ΙΖ', 10· καὶ ΛΘ', 49.—Ματθ. ΙΓ', 27· καὶ ΚΕ', 34 καὶ ἐπόμε.—Πρὸς Ῥωμ. Β', 6—8· καὶ ΙΔ', 10, 12.—Α' πρὸς Κορινθ. Γ' 8, καὶ Δ', 5.—Πρὸς Γαλάτ. Σ', 5.—Πρὸς Κολοσ. Γ', 24, 25.—Ἀποκάλ. Ἰωάν. Β', 23· καὶ ΚΒ', 12.]

παραβολῆ, ὅτι ὁ δίκαιος Λάζαρος εὐθέως μετὰ θάνατον ἀπηνέχθη εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ (1).

Ἐρ. Αὕτη τῆς μακαριότητος ἡ ἀρχὴ μήπως ἐπιφέρει τὴν αὐτοψίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ;

Ἄπ. Τοῦτο συμβαίνει κατ' ἐξοχὴν τοῖς ἁγίοις, καθὼς υπαινίσσεται ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, λέγων· «Τὴν ἐπιθυμίαν ἔχων εἰς τὸ ἀναλῦσαι, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι» (2).

Ἐρ. Τί σημειωτέον περὶ τῶν ψυχῶν τῶν μετὰ πίστεως ἀποθανόντων καὶ μὴ ἐνεγκόντων καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας;

Ἄπ. Ὅτι, πρὸς ἐπίτευξιν τῆς μακαρίας ἀναστάσεως, δύνανται βοηθῆσαι τοὺς τοιούτους αἱ ὑπὲρ αὐτῶν προτροφόμεναι δεήσεις· κατ' ἐξοχὴν δὲ αἱ ἠνωμένοι μετὰ τῆς προτροφῆς τῆς ἀναϊμάκτου θυσίας τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, ὡσαύτως καὶ αἱ ἀγαθοεργίαι, αἱ γινόμεναι μετὰ πίστεως εἰς μνημόσυνον αὐτῶν.

Ἐρ. Εἰς τί ἐπιστηρίζεται αὕτη ἡ διδασκαλία;

Ἄπ. Εἰς τὴν διηγετικὴν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας παράδοσιν, ἧς αἱ ἀρχαὶ φαίνονται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ παλαιοῦ νόμου· Ἰούδας γάρ ὁ Μακκαβαῖος θυσίαν προσέφερεν ὑπὲρ τῶν ἀποθανόντων στρατιωτῶν (3). Ἡ ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων εὐχὴ μέρος ὑπάρχει ἀμετάθετον τῆς θείας Λειτουργίας, ἀρχομένου τοῦ ἔθους ἀπὸ τῆς Λειτουργίας τοῦ Ἀποστόλου Ἰακώβου· ὁ δὲ Ἱεροσολύμων Κύριλλος λέγει· «Μεγίστην ὄνησιν πιστεύοντες ἔσθεσθαί ταῖς ψυχῶν ὑμῶν, ὑπὲρ ὧν ἡ δεήσις ἀναφέρεται, τῆς ἁγίας καὶ φρικωδεστάτης προκειμένης θυσίας» (4).

Ἐρ. Ὁ ἅγιος Βασίλειος ὁ Μέγας ἐν ταῖς εὐχαῖς τῆς Πεντηκοστῆς (5) λέγει, ὅτι ὁ Κύριος εὐδοκεῖ δέχεσθαι παρ' ἡμῶν ἰλαστικῆς εὐχᾶς καὶ θυσίας ὑπὲρ τῶν ἐν Ἄδῃ κατεχομένων ἐπ' ἐλπίδι δι' αὐτοὺς εἰρήνης καὶ ἀνέσεως καὶ ἐλευθερίας αὐτῶν.

(1) Λουκ. 16', 22.

(2) Πρὸς Φιλιππη. Α', 23. [βλ. Β' πρὸς Κορ. νθ. Ε', 8].

(3) Μακκαβ. Βιβλ. Β', Κεφ. 1Β', 43.

(4) Κυρίλ. Ἱεροσολ. Μυσταγωγ. Κατήχησ. Ε'. [βλ. τόμ. Γ'. τῆς παρούσ. Σειρῆς, σελ. 473.].

(5) Ἐν τῇ Ε' εὐχῇ τῆς Γενουκλισίας.

Περὶ τοῦ IB' ἄρθρου.

'Ερ. Τί ἐστι ζωὴ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος;

'Απ. Ἐκείνη ἡ ζωὴ, ἥτις ἐστὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν καὶ τὴν παγκόσμιον τοῦ Χριστοῦ κρίσιν.

'Ερ. Ὅποια ἐστὶ αὕτη ἡ ζωὴ;

'Απ. Διὰ τοὺς πιστεύοντας καὶ ἀγαπῶντας τὸν Θεὸν καὶ ἐργαζομένους τὸ ἀγαθὸν τοσοῦτον μακαρία, ὥστε ἡμεῖς, τό γε νῦν ἔχον, τὴν τοιαύτην μακαριότητα οὐδὲ φαντασθῆναι δυνάμεθα· «Οὐπω γὰρ ἐφανερώθη τί ἐσόμεθα» (1). «Οἶδα ἄνθρωπον ἐν Χριστῷ (λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος), ὅτι ἠρπάγη εἰς τὸν παράδεισον, καὶ ἤκουσεν ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι» (2).

'Ερ. Καὶ πόθεν πηγάζει ἡ τοιαύτη μακαριότης;

'Απ. Ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ θεωρίας ἐν τῷ φωτὶ καὶ ἐν τῇ δόξῃ, καὶ ἀπὸ τῆς μετ' αὐτοῦ ἐνώσεως· «Βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσώπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον· ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνώσκωμαι, καθὼς ἔπεγνωσθην» (3). «Τότε οἱ δίκαιοι ἐκλάμπουσιν ὡς ὁ ἥλιος, ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτῶν» (4). «Ἴνα ἦ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι» (5).

'Ερ. Μήπως καὶ τὸ σῶμα μεθέξει τῆς μακαριότητος τῆς ψυχῆς;

'Απ. Καὶ τὸ σῶμα δοξασθήσεται ὑπὸ Θεοῦ φωτὸς, καθάπερ τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐδοξάσθη ἐπὶ τῆς μεταμορφώσεως ἑαυτοῦ ἐν Θαβώρ· «Σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ» (6). «Καὶ καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ γοῖκου (τουτέστι τοῦ

(1) Α' Ἰωάν. Γ', 2. [βλ. Ματθ. Ε', 42.—Πρὸς Ῥωμ. Η', 48, 28, 29.—Α' πρὸς Κορινθ. ΙΓ', 42· καὶ ΙΕ', 49.—Β' πρὸς Κορινθ. Δ', 18· καὶ Ε', 6 καὶ ἐπὶ. —Πρὸς Φιλιππησ. Γ', 24.—Πρὸς Κολοσ. Γ', 4.].

(2) Β' πρὸς Κορινθ. ΙΒ', 2 καὶ 4.

(3) Α' πρὸς Κορινθ. ΙΓ', 42. [βλ. Β' πρὸς Κορινθ. Γ', 48· καὶ Ε', 7.—Πρὸς Φιλιππησ. Γ', 12.—Πρὸς Κολοσ. Γ', 4.—Α' Ἰωάν. Γ', 2.].

(4) Ματθ. ΙΓ', 43. [βλ. Δαν. ΙΒ', 3.—Σοφ. Σολομ. Γ', 7.].

(5) Α' πρὸς Κορινθ. ΙΕ', 27—28. [βλ. Αὐτόθ. Γ', 21—23· καὶ ΙΑ', 3.].

(6) Α' πρὸς Κορινθ. ΙΕ', 43. [Πρὸς Φιλιππησ. Γ', 24.].

» Ἀδάμ), φορέσομεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου (τουτέστι, τοῦ
» Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ)» (1).

Ἐρ. Ἔσονται ἄρα γε πάντες ἐξ ἴσου μακάριοι ;

Ἀπ. Οὐχί· καθότι οἱ βαθμοὶ τῆς μακαριότητος ἔσονται διά-
φοροι κατ' ἀναλογίαν τοῦ ἀγῶνος ἐκάστου ἀνθρώπου εἰς τὴν πίσιν,
τὴν ἀγάπην, καὶ τὰ ἀγαθὰ ἔργα· « Ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη
» δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων· ἀστὴρ γὰρ ἀστέρους δια-
» φέροι ἐν δόξῃ. Οὕτω καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν» (2).

Ἐρ. Καὶ τί ἀπόκειται εἰς τοὺς ἀπίστους καὶ παρανόμους ;

Ἀπ. Παραδοθήσονται εἰς αἰῶνιον θάνατον· ἄλλως εἰπεῖν, εἰς
αἰῶνιον πῦρ καὶ αἰῶνιαν κόλασιν μετὰ τῶν δαιμόνων· « Εἴ τις
» οὐχ εὐρέθη ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ζωῆς γεγραμμένος, ἐβλήθη εἰς τὴν
» λίμνην τοῦ πυρός·» (3). « Οὗτός ἐστιν ὁ δεύτερος θάνατος» (4).
« Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰῶνιον, τὸ
» ἤτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ» (5). « Καὶ
» ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰῶνιον· οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν
» αἰῶνιον» (6). « Καλὸν σοὶ ἐστὶ μονόφθαλμον εἰσελθεῖν εἰς τὴν
» βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἢ δύο ὀφθαλμοὺς ἔχοντα βληθῆναι εἰς τὴν
» γέενναν τοῦ πυρός· Ὅπου ὁ σκόληξ αὐτῶν οὐ τελευτᾷ, καὶ τὸ
» πῦρ οὐ σβέννυται» (7).

Ἐρ. Διὰ τί τόσον αὐστηρῶς τιμωρηθήσονται οἱ ἁμαρτωλοὶ ;

Ἀπ. Οὐχὶ διότι ὁ Θεὸς θέλει τὴν ἀπώλειαν αὐτῶν, ἀλλ' αὐ-
τοὶ οὗτοι ἀπόλλυνται, « Ἀνθ' ὧν τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ
» ἐδέξαντο εἰς τὸ σωθῆναι αὐτούς» (8).

Ἐρ. Ποῖα ὠφέλεια προσέρχεται ἐκ τῆς μελέτης τοῦ θανάτου,

(1) Α' πρὸς Κορινθ. ΙΕ', 49. [Βλ. Γενέσ. Ε', 3.—Ἰωάν. Γ', 31.—Πρὸς Ῥωμ. Η', 29.—Β' πρὸς Κορινθ. Γ', 18· καὶ Δ', 11.—Πρὸς Φιλιππισ. Γ', 21.].

(2) Α' πρὸς Κορινθ. ΙΕ', 41—42.

(3) Ἀποκάλυψ. Ἰωάν. Κ', 13.

(4) Αὐτόθ. 14. [Βλ. Α' πρὸς Κορινθ. ΙΕ', 26, 34, 33.].

(5) Ματθ. ΚΕ', 41. [Βλ. Αὐτόθ. Ζ', 23.—Λουκ. ΙΓ', 27.—Ψαλμ. 5', 9.].

(6) Αὐτόθ. 46. [Βλ. Ἰωάν. Ε', 29.—Δανιὴλ ΙΒ', 2.].

(7) Μάρκ. 6', 47, 48.

(8) Β' πρὸς Θεσσαλον. Β', 10. [Βλ. Α' πρὸς Κορινθ. Δ', 18.—Β' πρὸς Κορινθ. Β', 13—16· καὶ Γ', 3.].

τῆς ἀναστάσιως, τῆς τελευταίας κρίσεως, αἰωνίου μακαριότητος καὶ αἰωνίου κολάσεως;

Ἄπ. Ἡ τοιαύτη μελέτη συντελεῖ εἰς τὸ ἀπέχειν ἡμᾶς τῶν ἁμαρτιῶν, εἰς τὸ ἀποτάσσεσθαι τὴν πρὸς τὰ γήινα βρομήν· παρηγορεῖ καὶ ἀνακουφίζει τὴν στέρησιν τῶν ἐπιγείων ἀγαθῶν· τέλος, αὐτὴ παρακινεῖ εἰς τὸ φυλάσσειν τὴν καθαρότητα τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, εἰς τὸ ζῆν κατὰ Θεὸν καὶ διὰ τὴν αἰωνιότητα, ὅπως ἐπιτύχωμεν τῆς αἰωνίου σωτηρίας.

ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ

ΜΕΡΟΣ Β'.

ΠΕΡΙ ΕΛΠΙΔΟΣ.

---

*Εννοιαί τῆς Χριστιανικῆς ἐλπίδος· θεμέλιον αὐτῆς· καὶ τὰ μέσα.

Ἐρ. Τί ἐστὶ Χριστιανικὴ ἐλπίς;

Ἀπ. Ἀνάπαυσις τῆς καρδίας ἐν τῷ Θεῷ μετὰ πεποιθήσεως περὶ τοῦ ὅτι αὐτὸς ἀδιαλείπτως προνοεῖ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, καὶ δωρεῖται ἡμῖν τὴν κατ' ἐπαγγελίαν μακαριότητα.

Ἐρ. Εἰς τί ἐπιστηρίζεται ἡ Χριστιανικὴ ἐλπίς;

Ἀπ. Ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ἐστὶν ἡ ἐλπίς ἡμῶν ἄλλως εἰπεῖν, ἡ βάσις τῆς ἡμετέρας ἐλπίδος (1). «Τελείως ἐπίστατε ἐπὶ τὴν φερομένην ὑμῖν χάριν ἐν ἀποκαλύψει Ἰησοῦ Χριστοῦ» (2).

Ἐρ. Ὅποιά εἰσι τὰ μέσα πρὸς κτήσιν τῆς σωτηρίου ἐλπίδος;

Ἀπ. Τὰ πρὸς τοῦτο συντελοῦντά εἰσι· α) ἡ προσευχή, β) ἡ ἀληθὴς διδασκαλία περὶ μακαριότητος καὶ ἡ δι' ἔργου φύλαξις τῆς διδασκαλίας ταύτης.

Περὶ προσευχῆς.

Ἐρ. Ἄρα γε ὑπάρχει μαρτυρία τοῦ Θεοῦ λόγου, βεβαιούσα, ὅτι ἡ προσευχὴ μέσον ἐστὶ πρὸς ἐπίτευξιν τῆς σωτηρίου ἐλπίδος;

---

(1) Ἀ' πρὸς Τιμόθ. Α', 4. [βλ. πρὸς Κολοσ. Α', 27.].

(2) Ἀ' Πέτρ. Α', 13. [βλ. Λουκ. ΙΒ', 35· καὶ ΚΑ', 34.—πρὸς Ῥωμ. ΙΓ', 13.—Πρὸς Ἐφεσ. Σ', 14.—Α' πρὸς Θεσσαλον. Ε', 6.].

Ἄπ. Αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς μετὰ τῆς προσευχῆς συνάπτει καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς ἐπιτεύξεως τοῦ ποθομένου. «Ὅτι ἂν αἰτήσῃτε ἐν τῷ ὀνόματί μου, τοῦτο ποιήσω ἵνα δοξασθῇ ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ» (1).

Ἐρ. Τί ἐστὶ προσευχή;

Ἄπ. Ἀναβίβασμός τοῦ νοῦς καὶ τῆς καρδίας πρὸς τὸν Θεόν, δι' εὐλαβοῦς προσλαλιᾶς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν δηλοποιούμενος.

Ἐρ. Τί ὀφείλει ποιεῖν ὁ Χριστιανὸς, ἐν ᾧ ἀναβιβάζει πρὸς τὸν Θεὸν τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν;

Ἄπ. Πρῶτον μὲν ὀφείλει δοξάζειν αὐτὸν διὰ τὰς θείας αὐτοῦ τελειότητας· δεύτερον, εὐχαριστεῖν αὐτῷ διὰ τὰς εὐεργεσίας αὐτοῦ· τρίτον, ὀφείλει δέεσθαι τοῦ Θεοῦ περὶ τῶν ὧν χρεῖαν ἔχει. Ὅθεν τρία εἰσὶ τὰ κύρια εἶδη τῶν εὐχολογιῶν, ἧγουν ἡ Δοξολογία, ἡ Εὐχαριστία καὶ ἡ Δέησις.

Ἐρ. Δυνατὸν ἄρα γε τὸ προσεύχεσθαι ἄνευ λόγου [προφορικοῦ];

Ἄπ. Δυνατὸν ἐστὶ· δηλονότι διὰ τοῦ νοῦς καὶ τῆς καρδίας· παράδειγμα τῆς τοιαύτης προσευχῆς ἔδωκεν ὁ Μωϋσῆς πρὸ τοῦ διαβῆναι τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν (2).

Ἐρ. Μήπως ἡ τοιαύτη προσευχή ἔχει ἰδίαν ὀνομασίαν;

Ἄπ. Ὄνομάζεται πνευματικὴ, ἢ νοητὴ καὶ ἐγκάρδιος, ἐν ἐνὶ λόγῳ ἐσωτερικὴ προσευχή· καθὼς πάλιν ἐξ ἀντιθέτου, ἢ διὰ προφορικοῦ λόγου προσευχή, ἐπακολουθοῦντων καὶ ἄλλων εὐλαβείας σημείων, λέγεται στοματικὴ, ἢ ἐξωτερικὴ.

Ἐρ. Ἄρα γε δύναται ἡ ἐξωτερικὴ προσευχή ὑπάρχειν ἄνευ τῆς ἐσωτερικῆς;

Ἄπ. Δύναται, ὅποτεν αἱ λέξεις τῆς προσευχῆς προφέρονται χωρὶς προσοχῆς καὶ ζήλου.

Ἐρ. Μήπως ἀρκεῖ ἡ μόνη ἐξωτερικὴ προσευχὴ πρὸς ἀπόλαυσιν τῆς θείας χάριτος;

Ἄπ. Οὐ μόνον ἐστὶν ἀνεπιτήδευτος εἰς τοῦτο, ἀλλὰ καὶ παρορ-

(1) Ἰωάν. ΙΔ', 13. [βλ. Αὐτῶ. ΙΕ', 7, 16· καὶ ΙΓ', 23, 24.—Ματθ. Ζ', 7· καὶ ΚΑ', 22.—Μάρκ. ΙΑ', 24.—Λουκ. ΙΑ', 9.—Ἰακώβ. Α', 5, 6.—Α' Ἰωάν. Γ', 22· καὶ Ε', 14.]

(2) Ἐξέδ. ΙΔ', 14 καὶ ἐπ.

γίξει τὸν Θεὸν ἢ ἐξωτερικὴ προσευχὴ, ἀμοιροῦσα τῆς ἐσωτερικῆς. Αὐτὸς ὁ Θεὸς δηλοποιεῖ τὴν ἑαυτοῦ ἀγανάκτησιν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ προσευχῇ· « Ἐγγίξει μοι ὁ λαὸς οὗτος τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ » τοὶ χεῖλεσί με τιμᾷ· ἢ δὲ καρδίᾳ αὐτῶν πῶρρον ἀπέχει ἀπ' ἐ- » μου. Μάτην δὲ σέβονται με » (1).

Ἐρ. Οὐκ οὖν ἀρκεῖ ἡ ἐσωτερικὴ προσευχὴ ἄνευ τῆς ἐξωτερικῆς;

Ἄπ. Τοῦτο τὸ ἐρώτημα ὅμοιον τῷ, μήπως οὐχ ἱκανὸν τῷ ἀν-
θρώπῳ ἡ ψυχὴ ἄνευ σώματος; Περιττὸν γὰρ τὸ ἐρωτᾶν τὰ τοιαῦτα, ἀφ' οὗ ὁ Θεὸς εὐδόκησε συστήσαι τὸν ἄνθρωπον ἐκ ψυχῆς καὶ σώ-
ματος. Ἐξ Ἰσοῦ δὲ περιττὸν ἐστὶ τὸ ἐρωτᾶν, μήπως ἀρκεῖ ἡ ἐξω-
τερικὴ προσευχὴ ἄνευ τῆς ἐσωτερικῆς; Ἐχοντες γὰρ ψυχὴν καὶ
σῶμα, ὀφείλομεν δοξάζειν τὸν Θεὸν ἐν τοῖς σώμασιν ἡμῶν καὶ ἐν
ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, ἃ ἐστὶ τοῦ Θεοῦ (2)· καθάπερ φυσικὸν ἐστὶ τὸ
ἐκ τοῦ περισσέυματος τῆς καρδίας λαλεῖν τὸ στόμα (3). Ὁ Κύ-
ριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καθ' ὑπέρτατον λόγον πνευματικὸς ὢν,
ἐσχημάτιζεν ὅμως τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ προσευχὴν διὰ λόγων
καὶ δι' εὐλαδῶν σωματικῶν κινήματων, ποτὲ μὲν, λόγου χάριν,
ἐπαίρων τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν (3), ποτὲ δὲ τὰ γόνατα
κάμπτων, καὶ τὸ πρόσωπον κλίνων εἰς τὴν γῆν (5).

Περὶ τῆς Κυριακῆς προσευχῆς.

Ἐρ. Μήπως ὑπάρχει προσευχὴ κοινὴ εἰς πάντας τοὺς Χριστι-
ανοὺς, καὶ υπογραμμὸς οὖσα πασῶν τῶν προσευχῶν;

Ἄπ. Τοιαύτη ὑπάρχει ἡ Κυριακὴ προσευχὴ.

Ἐρ. Τί ἐστὶ Κυριακὴ προσευχὴ;

Ἄπ. Προσευχὴ, ἣν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐδίδαξε τοὺς
Ἀποστόλους, καὶ αὐτοὶ μετὰ ταῦτα παρέδωκαν τοῖς πιστεύουσι.

Ἐρ. Πῶς ἀναγινώσκεται;

(1) Ματθ. 1Ε', 8—9. [βλ. Ἦσ. ΚΘ', 13.—Μάρκ. 2', 6.].

(2) Α' πρὸς Κορινθ. 5', 20.

(3) Ματθ. 1Β', 34, 35. [βλ. Λουκ. 5', 45.].

(4) Ἰωάν. 12', 4.

(5) Ματθ. ΚΓ', 39. [βλ. Μάρκ. 15', 35· καὶ Λουκ. ΚΒ', 41.].

Ἄπ. «Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς·

»Α) Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου.

»Β) Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου·

»Γ) Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς

»Δ) Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δός ἡμῖν σήμερον.

»Ε) Καὶ ἄρες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν
»τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν.

»Ϛ) Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν·

»Ζ) Ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ·

»Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς
»αἰῶνας. Ἀμήν» (1).

Ἐρ. Πρὸς ἀκριβεστέραν ἔρευναν τῆς Κυριακῆς προσευχῆς, πῶς
ἐστὶ διαίρετά ;

Ἄπ. Εἰς ἐπίκλησιν, ἑπτὰ αἰτήματα, καὶ δοξολογίαν.

Περὶ τῆς Ἐπικλήσεως.

Ἐρ. Πῶς τολμῶμεν καλέσαι τὸν Θεὸν πατέρα ;

Ἄπ. Δυνάμει τῆς πίστεως τῆς εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ κατὰ
τὴν χάριν τῆς ἀναγεννήσεως· «Ὅσοι ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς
» ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα
» αὐτοῦ. Οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς, οὐδὲ ἐκ
» θελήματος ἀνδρῶν, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν» (2).

Ἐρ. Πρέπει ἄρα γε πάντοτε λέγειν, Πάτερ ἡμῶν, καὶ ὅτε
κατ' ἰδίαν προσευχόμεθα ;

Ἄπ. Ἀφεύκτως.

Ἐρ. Διὰ τί τοῦτο ;

Ἄπ. Διὰ τὸν λόγον τῆς Χριστιανικῆς φιλαδελφίας ὀφειλομεν
ἐπικαλεῖσθαι τὸν Θεόν, καὶ αἰτεῖν παρ' αὐτοῦ ἀγαθὰ, ὅσον δι' ἑαυ-
τοῦς, τόσον καὶ διὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους.

(1) Ματθ. Ϛ', 9—13. [βλ. Λουκ. 11', 2—4.].

(2) Ἰωάν. 1', 12—13. [βλ. Αὐτῶν. Γ', 3.—Πρὸς Ῥωμ. Η', 44—45. Ἰακώβ. 1',
18.—Α' Πέτρ. 1', 13. καὶ ἐπιμ.—Β' Πέτρ. 1', 4.—Α' Ἰωάν. Γ', 1.].

Ἐρ. Τίνος χάριν ἐν τῇ ἐπικλήσει ὑποχρεούμεθα λέγειν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς;

Ἄπ. Ἴνα, ἀρχόμενοι τῆς προσευχῆς, ἐγκαταλείψωμεν πάντα τὰ γῆινα καὶ φθαρτά, τὸν δὲ νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ἀναβιβάσωμεν πρὸς τὰ οὐράνια, τὰ αἰώνια καὶ τὰ Θεῶτα.

Περὶ τοῦ Α' αἰτήματος.

Ἐρ. Μήπως οὐ καθ' ἑαυτὸ ἅγιόν ἐστι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ;

Ἄπ. Ἀναμριβόλως ἅγιον διὸ καὶ εἴρηται· «Ἄγιον τὸ ὄνομα » αὐτοῦ» (1).

Ἐρ. Τίνοι οὖν τρόπῳ ἔτι μᾶλλον ἀγιάζεται;

Ἄπ. Δύναται ἀγιάζεσθαι ἐν τοῖς ἀνθρώποις· τούτέστιν, ἡ ἀίδιος ἀγιωσύνη αὐτοῦ φανερωθῆναι ἐν αὐτοῖς δύναται.

Ἐρ. Κατὰ ποῖον τρόπον;

Ἄπ. Πρῶτον, ὅποταν ἡμεῖς ἐν τοῖς διανοήμασι καὶ τῇ καρδίᾳ κατέχοντες τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, οὕτω ζῶμεν, καθὼς ἀπαιτεῖ ἡ ἀγιωσύνη αὐτοῦ, καὶ διὰ τῆς τοιαύτης ζωῆς τὸν Θεὸν δοξάζωμεν· δεύτερον, ὅταν, βλέποντες τὴν ἡμετέραν ἀγαθὴν ἀναστροφήν, καὶ ἄλλοι τὸν Θεὸν δοξάζωσιν· «Οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς» (2).

Περὶ τοῦ Β' αἰτήματος.

Ἐρ. Ὅποιαν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἀναφέρει τὸ Β' αἶτημα τῆς Κυριακῆς προσευχῆς;

Ἄπ. Τὴν βασιλείαν τῆς Χάριτος, ἣτις, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ἐστὶ «Δικαιοσύνη, καὶ εἰρήνη, καὶ χάρις ἐν Πνεύματι ἁγίῳ» (3).

(1) Λουκ. Α', 49.

(2) Ματθ. Ε', 16. [βλ. Πρὸς Φιλιππῶν. Β', 15—16.—Πρὸς Τίτ. Β', 8.—Ἀ' Πέτρ. Β', 12· καὶ Γ', 16.]

(3) Πρὸς Ρωμα. ΙΔ', 17.

Ἐρ. Ὅποια ἀνάμνησις ἀρμόζει εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἐκτελέσεως τοῦ Μυστηρίου καὶ τῆς Μεταλήψεως τῶν ἱερουργούντων ἐντὸς τοῦ ἁγίου βήματος ;

Ἀπ. Ἡ ἀνάμνησις τοῦ μυστικοῦ δεΐπνου αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τῶν Ἀποστόλων, τοῦ τε πάθους καὶ τοῦ θανάτου, καὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ.

Ἐρ. Τί ἔπειτα παρίσταται, περιαιρουμένου τοῦ καταπετάσματος, καὶ ὅτε ἀνοίγεται ἡ ὠραία πύλη καὶ ἐμφανίζονται τὰ ἅγια Δῶρα ;

Ἀπ. Παρίσταται ἡ φανέρωσις αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τὴν ἀνάστασιν.

Ἐρ. Τί ἐμφαίνει ἡ τελευταία φανέρωσις τῶν θείων Δώρων πρὸς τὸν λαόν, μεθ' ἧν αὐτὰ κρύπτονται ;

Ἀπ. Τὴν ἀνάληψιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν οὐρανόν.

Ἐρ. Ἀρά γε πάντοτε διαρκέσει ἡ χρῆσις τοῦ Μυστηρίου τῆς θείας Μεταλήψεως ἐν τῇ ἀληθινῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ ;

Ἀπ. Διαρκέσει ἀμετατρέπτως μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Ἀποστόλου Παύλου· «Ὅσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦ-»
 «το πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν
 » ἔλθῃ» (1).

Περὶ Μετανοίας.

Ἐρ. Τί ἐστὶ Μετάνοια ;

Ἀπ. Ἡ Μετάνοια Μυστήριόν ἐστίν, ἐν ᾧ ὁ ἐξομολογούμενος τὰς ἑαυτοῦ ἁμαρτίας, διὰ τῆς προφερομένης ὑπὸ τοῦ Ἱερέως συγχωρήσεως, ἀοράτως λύεται τοῦ δεσμοῦ τῶν ἁμαρτιῶν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἐρ. Πόθεν ἔλαβεν ἀρχὴν τοῦτο τὸ Μυστήριον ;

Ἀπ. Ὅσοι ἤρχοντο πρὸς Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν, ὅστις ἐκή-

(1) Α' πρὸς Κορινθ. ΙΑ', 26. [βλ. Ἰωάν. ΙΔ', 3.—Πράξ. Ἀποστόλ. Α', 11.].

ρυτε βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄρεσιν ἁμαρτιῶν, ἐξωμολογοῦντο τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν (1). Τοῖς δὲ Ἀποστόλοις ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὑπέσχετο τὴν ἐξουσίαν τοῦ συγχωρεῖν ἁμαρτίας, ὅτε εἶπεν· «Ὅσα » ἐὰν δῆσθε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ ὅσα » ἐὰν λύσθε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ» (2). Τέλος μετὰ τὴν ἀνάστασιν πραγματικῶς ἔδωκεν αὐτοῖς ταύτην τὴν ἐξουσίαν, εἰπών· «Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον· ἂν τινῶν ἄρῃτε τὰς » ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἂν τινῶν κρατῆτε, κεκράτηνται» (3).

Ἐρ. Τί ἀπαιτεῖται παρὰ τοῦ μετανοοῦντος;

Ἄπ. Συντριβὴ ἐπὶ τοῖς ἁμαρτημένοις, ἀπόρασις τοῦ διορθῶσαι τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν, πίστις εἰς Χριστὸν, καὶ ἐλπίς εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν αὐτοῦ· «Ἡ γὰρ κατὰ Θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀ- » μεταμέλητον κατεργάζεται» (4). «Ἐν τῷ ἀποστρέψαι τὸν ἁμαρ- » τῶν ἀπὸ τῆς ἀνομίας αὐτοῦ, καὶ ποιήσῃ κρίμα καὶ δικαιο- » σύνην, ἐν αὐτοῖς αὐτὸς ζήσεται» (5). «Τούτῳ (τῷ Χριστῷ) πάν- » τες οἱ προφῆται μαρτυροῦσιν, ἄρεσιν ἁμαρτιῶν λαβεῖν διὰ τοῦ » ὀνόματος αὐτοῦ πάντα τὸν πιστεύοντα εἰς αὐτόν» (6).

Ἐρ. Ὑπάρχουσιν ἄρα γε προσέτι καὶ ἄλλα παρασκευαστικὰ καὶ βοηθητικὰ μέσα τῆς μετανοίας;

Ἄπ. Τοιαῦτα μέσα εἰσὶν ἡ νηστεία καὶ ἡ προσευχή.

Ἐρ. Ἐχει ἄρα γε ἡ ἅγια Ἐκκλησία καὶ ἄλλο ἴδιον μέσον πρὸς κάθαρσιν καὶ εἰρηνοποίησιν τῆς συνειδήσεως τοῦ μετανοήσαντος ἁμαρτωλοῦ;

Ἄπ. Τὸ τοιοῦτον μέσον ἐστὶ τὸ ἐπιτίμιον.

Ἐρ. Τί ἐστὶν ἐπιτίμιον;

Ἄπ. Ἡ λέξις σημαίνει ἀπαγόρευσιν (7). Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἐνο-
μασίαν καὶ κατὰ τὴν ἀνάγκην διορίζονται εἰς τὸν μετανοοῦντα

(1) Μάρκ. Α', 4—5. [βλ. Ματθ. Γ', 4—2 καὶ 5—6.—Λουκ. Γ', 3].

(2) Ματθ. ΙΗ', 48. [βλ. Λυτθ. ΙΓ', 49· καὶ Ἰωάν. Κ', 23].

(3) Ἰωάν. Κ', 22—23. [βλ. Ματθ. ΙΓ', 49.—ΙΗ', 48].

(4) Β' πρὸς Κορινθ. Ζ', 40. [βλ. Β' Βασίλ. ΙΒ', 43.—Ματθ. ΚΓ', 65.—Μάρκ. ΙΔ', 72.—Λουκ. ΙΗ', 43· καὶ ΚΒ', 62].

(5) Ἰεζεκιὴλ ΔΓ', 49.

(6) Πράξ. Ἀποστόλ. Ι', 43. [βλ. Ἱερὸν. ΔΗ', 34.—Μιχ. Ζ', 48—49].

(7) Β' πρὸς Κορινθ. Β', 6.

ιδιαι τινες ἀσκήσεις πρὸς εὐσέθειαν, καὶ τινες ἀποστερήσεις συν-
 τείνουσαι εἰς ἐξάλειψιν τῶν παρανομιῶν καὶ εἰς καταδαμασμὸν
 τῆς κακῆς ἐξέως, καθὼς, π. χ., νηστεία ὑπὲρ τὴν νενομοθετημένην
 δι' ἅπαντας, καὶ διὰ βαρύτερα ἁμαρτήματα ἀφορισμὸς ἀπὸ τῆς
 Θείας Μεταλήψεως, κατὰ διωρισμένην χρονικὴν περίοδον.

Περὶ Ἱερωσύνης.

Ἐρ. Τί ἐστὶν Ἱερωσύνη;

Ἀπ. Ἡ Ἱερωσύνη Μυστήριόν ἐστίν, ἐν ᾧ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον
 διὰ τῆς χειροθεσίας τῶν Ἱεραρχῶν τίθησι τὸν κανονικῶς ἐκλελεγ-
 μένον εἰς τὸ ἐπιτελεῖν τὰ Μυστήρια καὶ ποιμαίνειν τὴν ποίμνην
 τοῦ Χριστοῦ. «Οὕτως ἡμᾶς λογιζέσθω ἄνθρωπος, ὡς ὑπηρέτας Χρι-
 » στοῦ, καὶ οἰκονόμους μυστηρίων Θεοῦ» (1). «Προσέχετε εἴ
 » ἑαυτοῖς καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν ᾧ ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον
 » ἔθετο ἐπισκόπους, ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἣν πε-
 » ριεποιήσατο διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος» (2).

Ἐρ. Τί σημαίνει τὸ ποιμαίνειν τὴν Ἐκκλησίαν;

Ἀπ. Σημαίνει τὸ ὁδηγεῖν τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν πίστιν, τὴν
 εὐσέθειαν, καὶ τὰ καλὰ ἔργα.

Ἐρ. Πόσοι οἱ ἀποχρῶντες βαθμοὶ τῆς Ἱερωσύνης;

Ἀπ. Τρεῖς· ὁ τοῦ Ἐπισκόπου, ὁ τοῦ Πρεσβυτέρου καὶ ὁ τοῦ
 Διακόνου.

Ἐρ. Ποία ἡ μεταξὺ αὐτῶν διαφορὰ;

Ἀπ. Ὁ Διάκονος ὑπηρετεῖ εἰς τὰ Μυστήρια ὁ Πρεσβύτερος ἐπι-
 τελεῖ τὰ Μυστήρια ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ Ἐπισκόπου· ὁ Ἐπί-
 σκοπος δὲ οὐχὶ μόνον ἐπιτελεῖ τὰ Μυστήρια, ἀλλ' ἔχει καὶ τὴν
 ἐξουσίαν τοῦ χορηγεῖν διὰ τῆς χειροθεσίας εἰς ἄλλους τὸ χάρισμα
 τῆς ἐπιτελέσεως τῶν Μυστηρίων. Περὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ Ἐπισκό-

(1) Α' πρὸς Κορινθ. Δ', 1. [Βλ. Β' πρὸς Κορινθ. Δ', 5· καὶ 5', 4.—Πρὸς Κολοσ. Α', 25.—Πρὸς Τίτ. Α', 7.—Α' Πέτρ. Δ', 10.]

(2) Πράξ. Ἀποστόλ. Κ', 18. [Βλ. πρὸς Ἐφεσ. Α', 7.—Πρὸς Κολοσ. Α', 14.—Α' πρὸς Τιμόθ. Γ', 1—2· καὶ Δ', 16.—Α' Πέτρ. Α', 19· καὶ Ε', 2.—Ἀποκάλ. Ἰωάν. Ε', 9.]

που ὁ Ἀπόστολος Παῦλος γράφει πρὸς Τίτον· «Τούτου χάριν κα-
» τέλιπόν σε ἐν Κρήτῃ, ἵνα τὰ λείποντα ἐπιδιορθώσῃ, καὶ κατα-
» στήσῃς κατὰ πόλιν πρεσβυτέρους» (1). Πρὸς δὲ τὸν Τιμόθεον
γράφει· «Χείρας ταχέως μηδενὶ ἐπιτίθει» (2).

Περὶ Γάμου.

Ἐρ. Τί ἐστὶ Γάμος;

Ἄπ. Ὁ Γάμος Μυστήριόν ἐστίν, ἐν ᾧ, γινομένης ἐκ μέρους τοῦ νυμφίου καὶ τῆς νύμφης ἀπαραβίαστου ὑποσχέσεως ἐμπροσθεν τοῦ Ἱερέως καὶ τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸ τηρεῖν αὐτοὺς ἀμοιβαίαν τὴν τῶν συζύγων πίστιν, ἐνευλογεῖται ὁ τοῦ γάμου δεσμός, καθ' ὁμοίωσιν τῆς πνευματικῆς ἐνώσεως τοῦ Χριστοῦ μετὰ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ζητεῖται αὐτοῖς παρὰ Θεοῦ τὸ χάρισμα τῆς καθαρᾶς ὁμοιοῦσας, πρὸς εὐλογημένην τεκνογονίαν καὶ Χριστιανικὴν τῶν τέκνων ἀνατροφὴν.

Ἐρ. Πόθεν δῆλον, ὅτι ὁ Γάμος ἐστὶ Μυστήριον;

Ἄπ. Ἐκ τῶν ἐφεξῆς λόγων τοῦ Ἀποστόλου Παύλου· «Κατα-
» λείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Τὸ Μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστόν, καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν» (3).

Ἐρ. Ὁφείλουσιν ἄρα γε ἅπαντες* εἰς γάμου κοινωνίαν ἐλθεῖν;

Ἄπ. Οὐχί. Ἡ παρθενία κρείττων ἐστὶ τῆς τοῦ γάμου συζυγίας, ἐὰν τις δύναται ἐν ἀγνείᾳ τηρῆσαι αὐτήν. Περὶ τούτου ἔφη τῶς εἶπεν ὁ Ἰησοῦς Χριστός· «Οὐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον τοῦτον, ἀλλ' οἷς δέδοται. Ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρεῖτω» (4).

(1) Πρὸς Τίτ. Α', 5. [βλ. Πράξ. Ἀποστόλ. ΙΔ', 23.—Β' πρὸς Τιμόθ. Β', 2.].

(2) Α' πρὸς Τιμόθ. Ε', 22. [βλ. καὶ Δ', 14.—Πράξ. Ἀποστόλ. Γ', 6· καὶ Η', 17· καὶ ΙΓ', 3· καὶ ΙΘ', 6.—Β' πρὸς Τιμόθ. Α', 6.].

(3) Πρὸς Ἐφεσ. Ε', 31—32. [βλ. Γενέσ. Β', 24.—Ματθ. ΙΘ', 5.—Μάρκ. Ι', 7.—Α' πρὸς Κορινθ. Γ', 16—17.].

(4) Ματθ. ΙΘ', 11, 12. [βλ. Α' πρὸς Κορινθ. Ζ', 2, 7, 9, 17, 32, 34· καὶ Θ', 5.].

Καὶ ὁ Ἀπόστολος *Παῦλος, ἑαυτὸν εἰς παράδειγμα προτείνων τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις, λέγει, ὅτι καλὸν αὐτοῖς ἐστίν, ἐὰν ἐμμένωσιν εἰς ταύτην τὴν τάξιν· εἰ δὲ οὐκ ἐγκρατεύονται, ἐλθέτωσαν εἰς γάμον· καὶ ἐπιφέρει, ὅτι ὁ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ Κυρίῳ· ὁ δὲ ἔγγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῇ γυναικί. Ὁ ἐκιδουὺς εἰς γάμον τὴν ἑαυτοῦ παρθένον, καλῶς ποιεῖ· ὁ δὲ τηρῶν αὐτὴν ἐν ἀγαμίᾳ κρεῖσσον ποιεῖ* (1).

Περὶ Εὐχελαίου.

Ἐρ. Τί ἐστὶν Εὐχέλαιον;

Ἀπ. [Τὸ] Εὐχέλαιον Μυστήριον ἐστίν, ἐν ᾧ, χρισμένου τοῦ σώματος ἐλαίῳ, ἐπικαλούμεθα ἐπὶ τὸν ἀσθενῆ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, τὴν θεραπεύουσαν τὰς ψυχικὰς καὶ σωματικὰς ἀσθενείας.

Ἐρ. Πόθεν ἔλαβεν ἀρχὴν τοῦτο τὸ Μυστήριον;

Ἀπ. Παρὰ τῶν Ἀποστόλων, οἵτινες λαβόντες ἐξουσίαν παρὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, αἴθλιφον ἐλαίῳ πολλοὺς ἀρρώστους, καὶ »θεράπευον» (2). Οἱ Ἀπόστολοι παρέδωκαν τὸ Μυστήριον τοῦτο εἰς τοὺς Πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας, ὅπερ δῆλον γίνεται ἐκ τῶν ἐφεξῆς λόγων τοῦ Ἀποστόλου Ἰακώβου· αἴσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; » προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας, καὶ προσευ- » ξασθῶσαν ἐπ' αὐτὸν, ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι » τοῦ Κυρίου. Καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ » ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος· κἂν ἁμαρτίας ᾗ πεποινηκώς, ἀφεθήσεται » αὐτῷ» (3).

Περὶ τοῦ ΙΑ' ἄρθρου.

Ἐρ. Τί ἐστὶν ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν, ἣν κατὰ τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως προσδοκῶμεν;

(1) Α' Πρὸς Κορινθ. Ζ', 8, 9, 32, 33 καὶ 28.

(2) Μάρκ. Γ', 43.

(3) Καθολ. Ἐπιστολ. Ἰακώβ. Ε', 14—15.

Ἄπ. Ἐνέργεια τῆς παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ, δι' ἧς πάντα τὰ σώματα τῶν ἀποθανόντων ἀνθρώπων ἐνούμενα πάλιν μετὰ τῶν ψυχῶν αὐτῶν ἀναζήτονται, καὶ ἔσονται πνευματικὰ καὶ ἀθάνατα· «Σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν» (1). «Δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν » τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν» (2).

Ἐρ. Ἀλλὰ πῶς ἀναστήσεται τὸ σῶμα, ἀφ' οὗ φθαρτὸν ἐν τῇ γῆ καὶ διαλυθῆ;

Ἄπ. Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἐν ἀρχῇ ἐποίησε τὸ σῶμα ἐκ τῆς γῆς, παραπληρώσως δύναται καὶ τὸ διαλυθὲν καὶ εἰς γῆν ἀπελθὼν ἀνακαινίσει. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐξηγεῖ τοῦτο διὰ τῆς ὁμοιώσεως τοῦ σπαρέντος κόκκου, ὅστις φθείρεται ἐν τῇ γῆ, ἀλλ' ἐξ οὗ ἀναφύεται χέρτον, ἢ δένδρον· «Σὺ δὲ ὁ σπείρεις, οὐ ζωοποιεῖται, ἐὰν μὴ » ἀποθάνῃ» (3).

Ἐρ. Ἀρά γε τῶ ὄντι πάντες ἀναστήσονται;

Ἄπ. Τῶ ὄντι πάντες ἀναστήσονται οἱ ἀποθανόντες· τῶν δὲ ἐπιζησάντων ἄχρι τῆς ὥρας τῆς γενικῆς ἀναστάσεως, τὰ νῦν παχυλὰ σώματα ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ ἀλλαγῆτονται εἰς πνευματικὰ καὶ ἀθάνατα· «Πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα· Ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι » σαλπίσει γὰρ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἀφθαρτοί, καὶ ἡμεῖς » ἀλλαγῆσόμεθα» (4).

Ἐρ. Πότε ἔσται ἀνάστασις τῶν νεκρῶν;

Ἄπ. Εἰς τὴν συντέλειαν τοῦ ὄρατοῦ κόσμου.

Ἐρ. Ἄρα καὶ ὁ κόσμος τέλος ἔξει;

Ἄπ. Οὗτος ὁ φθαρτὸς κόσμος τέλος ἔξει, μεταμορφούμενος εἰς ἀφθαρτὸν· «Ὅτι καὶ αὕτη ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς » δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων » τοῦ Θεοῦ» (5). «Καινοὺς δὲ οὐρανοὺς καὶ γῆν καινὴν» κατὰ

(1) Α' πρὸς Κορινθ. ΙΕ', 44.

(2) Αὐτόθ. 53. [βλ. καὶ Β' πρὸς Κορινθ. Ε', 4.].

(3) Αὐτόθ. 36. [βλ. καὶ Ἰωάν. ΙΒ', 24.].

(4) Αὐτόθ. 51—52. [βλ. Ματθ. ΚΑ', 31.—Α' πρὸς Θεσσαλον. Δ', 15, 16, 17.].

(5) Πρὸς Ῥωμ. Η', 21.

» τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ προσδοκῶμεν, ἐν οἷς δικαιοσύνη κατει-
» κεῖ» (1).

Ἐρ. Τίνοι τρόποι ὁ κόσμος μεταμορφωθήσεται;

Ἄπ. Διὰ μέσου τοῦ πυρός· «Οἱ δὲ νῦν οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ τῶ
» αὐτῶ λόγῳ τεθησαυρισμένοι εἰσὶ, πυρὶ τηρούμενοι εἰς ἡμέραν
» κρίσεως καὶ ἀπωλείας τῶν ἀσεβῶν ἀνθρώπων» (2).

Ἐρ. Ἐν ποίᾳ καταστάσει εὐρίσκονται αἱ ψυχαὶ τῶν τεθνεώτων
ἄχρι τῆς γενικῆς ἀναστάσεως;

Ἄπ. Αἱ [μὲν] ψυχαὶ τῶν δικαίων ἐν φωτὶ καὶ ἀνέσει καὶ προσι-
μίῳ τῆς αἰωνίου μακαριότητος (3)· αἱ δὲ τῶν ἀμαρτωλῶν ψυχαὶ
ἐν ἀντιθέτῳ καταστάσει.

Ἐρ. Τίνος ἔνεκεν αἱ ψυχαὶ τῶν δικαίων οὐκ ἀμέσως μετὰ θά-
νατον ἀπολαμβάνουσι πλήρη τὴν μακαριότητα;

Ἄπ. Διότι ἡ πλήρης ἀνταπόδοσις κατὰ τὰ ἔργα προώριστα
διὰ τὸν πλήρη ἄνθρωπον μετὰ τὴν τοῦ σώματος ἀνάστασιν καὶ τὴν
τελευταίαν κρίσιν τοῦ Θεοῦ. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει· «Λοι-
» πὸν, ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι
» ὁ Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὁ δίκαιος Κριτής· οὐ μόνον δὲ ἐμοί,
» ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ» (4). Καὶ
ἀλλαγεῦ πάλιν· «Τοὺς γὰρ πάντας ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ ἔμπρο-
» σθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ
» τοῦ σώματος, πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε κακόν» (5).

Ἐρ. Διὰ τί ἀποδίδεται εἰς αὐτοὺς προσιμῖον μακαριότητος πρὸ
τῆς τελευταίας κρίσεως;

Ἄπ. Διὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, λέγοντος ἐν

(1) Β' Πέτρ. Γ', 13. [Βλ. Ἠσαίου 55', 47· καὶ 57', 22.—Ἀποκάλ. Ἰωάν. ΚΑ', 1.]
(2) Β' Πέτρ. Γ', 7. [Βλ. καὶ αὐτῶν. 10.—Ψαλμ. ΡΑ' 27.—Ἠσαίου ΝΑ', 6.—
Ματθ. ΚΔ', 35—36, 43—44.—Β' πρὸς Θεσσαλον. Α', 7—8.—Πρὸς Ἑβρ. Α', 44.
—Ἀποκάλ. Ἰωάν. Γ', 3· καὶ ΙΓ', 15· καὶ Κ', 11—13.]

(3) [Σοφ. Σολομ. Γ', 4—10.]

(4) Β' πρὸς Τιμόθ. Δ', 8. [Βλ. Α' πρὸς Κορινθ. Θ', 25.—Καθολ. Ἐπιστολ. Ἰα-
κώβ. Α', 12.—Α' Πέτρου Ε', 4.]

(5) Β' πρὸς Κορινθ. Ε', 40. [Βλ. Ψαλμ. 51', 42—43.—Ἱερεμ. ΙΖ', 10· καὶ
ΔΘ', 49.—Ματθ. ΙΓ', 27· καὶ ΚΕ', 34 καὶ ἐπόμε.—Πρὸς Ῥωμ. Β', 6—8· καὶ ΙΔ',
40, 42.—Α' πρὸς Κορινθ. Γ' 8· καὶ Δ', 5.—Πρὸς Γαλάτ. Γ', 5.—Πρὸς Κολοσ. Γ',
24, 25.—Ἀποκάλ. Ἰωάν. Β', 23· καὶ ΚΒ', 12.]

παραβολῆ, ὅτι ὁ δίκαιος Λάζαρος εὐθὺς μετὰ θάνατον ἀπηνέχθη εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ (1).

Ἐρ. Αὕτη τῆς μακαριότητος ἡ ἀρχὴ μήπως ἐπιφέρει τὴν αὐτοψίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ;

Ἀπ. Τοῦτο συμβαίνει κατ' ἐξοχὴν τοῖς ἁγίοις, καθὼς ὑπαινίττεται ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, λέγων· «Τὴν ἐπιθυμίαν ἔχων εἰς τὸ ἀναλῦσθαι, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι» (2).

Ἐρ. Τί σημειωτέον περὶ τῶν ψυχῶν τῶν μετὰ πίστεως ἀποθανόντων καὶ μὴ ἐνεγκόντων καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας;

Ἀπ. Ὅτι, πρὸς ἐπίτευξιν τῆς μακαρίας ἀναστάσεως, δύνανται βοηθῆσαι τοὺς τοιοῦτους αἱ ὑπὲρ αὐτῶν προτροφόμεναι δεήσεις· κατ' ἐξοχὴν δὲ αἱ ἠνωμένοι μετὰ τῆς προτροφῆς τῆς ἀναιμάκτου θυσίας τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, ὡσαύτως καὶ αἱ ἀγαθοεργίαι, αἱ γινόμεναι μετὰ πίστεως εἰς μνημόσυνον αὐτῶν.

Ἐρ. Εἰς τί ἐπιστηρίζεται αὕτη ἡ διδασκαλία;

Ἀπ. Εἰς τὴν διηγετικὴν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας παράδοσιν, ἧς αἱ ἀρχαὶ φαίνονται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ παλαιοῦ νόμου· Ἰούδας γὰρ ὁ Μακκαβαῖος θυσίαν προσέφερεν ὑπὲρ τῶν ἀποθανόντων στρατιωτῶν (3). Ἡ ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων εὐχὴ μέρος ὑπάρχει ἀμετάθετον τῆς θείας Λειτουργίας, ἀρχομένου τοῦ ἔθους ἀπὸ τῆς Λειτουργίας τοῦ Ἀποστόλου Ἰακώβου· ὁ δὲ Ἱεροσόλυμων Κύριλλος λέγει· «Μεγίστην ὄνησιν πιστεύοντες ἔσθαι ταῖς ψυχαις, ὑπὲρ ὧν ἡ δέησις ἀναφέρεται, τῆς ἁγίας καὶ φρικωδεστάτης προκειμένης θυσίας» (4).

Ἐρ. Ὁ ἅγιος Βασίλειος ὁ Μέγας ἐν ταῖς εὐχαῖς τῆς Πεντηκοστῆς (5) λέγει, ὅτι ὁ Κύριος εὐδοκεῖ δέχεσθαι παρ' ἡμῶν ἱλαστικούς εὐχὰς καὶ θυσίας ὑπὲρ τῶν ἐν Ἄδη κατεχομένων ἐπ' ἐλπίδι δι' αὐτοὺς εἰρήνης καὶ ἀνέσεως καὶ ἐλευθερίας αὐτῶν.

(1) Λουκ. 16', 22.

(2) Πρὸς Φιλιππίου, Α', 23. [βλ. Β' πρὸς Κορ. νθ. Ε', 8].

(3) Μακκαβ. Βιβλ. Β', κεφ. ΙΒ', 43.

(4) Κυρίλ. Ἱεροσολ. Μυσταγωγ. Κατήχης. Ε'. [βλ. τόμ. Γ' τῆς παρούσ. Σειρῆς, σελ. 473.].

(5) Ἐν τῇ Ε' εὐχῇ τῆς Γονυκλισίας.].

Περὶ τοῦ ΙΒ΄ ἄρθρου.

Ἐρ. Τί ἐστὶ ζωὴ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος;

Ἀπ. Ἐκεῖνη ἡ ζωὴ, ἣτις ἐστὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν καὶ τὴν παγκόσμιον τοῦ Χριστοῦ κρίσιν.

Ἐρ. Ὅποια ἐστὶ αὕτη ἡ ζωὴ;

Ἀπ. Διὰ τοὺς πιστεύοντας καὶ ἀγαπῶντας τὸν Θεὸν καὶ ἐργαζομένους τὸ ἀγαθὸν τοσοῦτον μακαρία, ὥστε ἡμεῖς, τό γε νῦν ἔχον, τὴν τοιαύτην μακαριότητα οὐδὲ φαντασθῆναι δυνάμεθα· «Οὐπω γὰρ ἐφρανήθη τί ἐσόμεθα» (1). «Οἶδα ἄνθρωπον ἐν Χριστῷ (λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος), ὅτι ἠρπάγη εἰς τὸν παράδεισον, καὶ ἤκουσεν ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι» (2).

Ἐρ. Καὶ πόθεν πηγάζει ἡ τοιαύτη μακαριότης;

Ἀπ. Ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ θεωρίας ἐν τῷ φωτὶ καὶ ἐν τῇ δόξῃ, καὶ ἀπὸ τῆς μετ' αὐτοῦ ἐνώσεως· «Βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον· ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνώσκωμαι, καθὼς ἔπεγνώσθη» (3). «Τότε οἱ δίκαιοι ἐκλάμπουσιν ὡς ὁ ἥλιος, ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτῶν» (4). «Ἴνα ἦ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι» (5).

Ἐρ. Μήπως καὶ τὸ σῶμα μεθέξει τῆς μακαριότητος τῆς ψυχῆς;

Ἀπ. Καὶ τὸ σῶμα δοξασθήσεται ὑπὸ Θεοῦ φωτός, καθάπερ τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐδοξάσθη ἐπὶ τῆς μεταμορφώσεως ἑαυτοῦ ἐν Θαβῶρ· «Σπειρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ» (6). «Καὶ καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χροικοῦ (τουτέστι τοῦ

(1) Α' Ἰωάν. Γ', 2. [βλ. Ματθ. Ε', 42.—Πρὸς Ῥωμ. Η', 48, 28, 29.—Α' πρὸς Κορινθ. ΙΓ', 42· καὶ ΙΕ', 49.—Β' πρὸς Κορινθ. Δ', 48· καὶ Ε', 6 καὶ ἐπὶ μ.—Πρὸς Φιλιππησ. Γ', 24.—Πρὸς Κολοσ. Γ', 4.].

(2) Β' πρὸς Κορινθ. ΙΒ', 2 καὶ 4.

(3) Α' πρὸς Κορινθ. ΙΓ', 42. [βλ. Β' πρὸς Κορινθ. Γ', 48· καὶ Ε', 7.—Πρὸς Φιλιππησ. Γ', 42.—Πρὸς Κολοσ. Γ', 4.—Α' Ἰωάν. Γ', 2.].

(4) Ματθ. ΙΓ', 43. [βλ. Δαν. ΙΒ', 3.—Σοφ. Σολομ. Γ', 7.].

(5) Α' πρὸς Κορινθ. ΙΕ', 27—28. [βλ. Αὐτόθ. Γ', 24—23· καὶ ΙΑ', 3.].

(6) Α' πρὸς Κορινθ. ΙΕ', 43. [Πρὸς Φιλιππησ. Γ', 24.].

» Ἀδάμ), φορέσομεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανοῦ (τουτέστι, τοῦ
 » Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ)» (1).

Ἐρ. Ἔσονται ἄρα γε πάντες ἐξ ἰσοῦ μακάριοι;

Ἀπ. Οὐχί· καθότι οἱ βαθμοὶ τῆς μακαριότητος ἔσονται διά-
 φοροι κατ' ἀναλογίαν τοῦ ἀγῶνος ἐκάστου ἀνθρώπου εἰς τὴν πίσιν,
 τὴν ἀγάπην, καὶ τὰ ἀγαθὰ ἔργα. « Ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη
 » δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων· ἀστὴρ γὰρ ἀστὴρος δια-
 » φέρει ἐν δόξῃ. Οὕτω καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν» (2).

Ἐρ. Καὶ τί ἀπόκειται εἰς τοὺς ἀπίστους καὶ παρανόμους;

Ἀπ. Παραδοθήσονται εἰς αἰῶνιον θάνατον· ἄλλως εἰπεῖν, εἰς
 αἰῶνιον πῦρ καὶ αἰῶνιαν κόλασιν μετὰ τῶν δαιμόνων. « Εἴ τις
 » οὐχ εὐρέθη ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ζωῆς γεγραμμένος, ἐδλήθη εἰς τὴν
 » λίμνην τοῦ πυρός» (3). « Οὗτός ἐστιν ὁ δεύτερος θάνατος» (4).
 « Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰῶνιον, τὸ
 » ἠτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ» (5). « Καὶ
 » ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰῶνιον· οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν
 » αἰῶνιον» (6). « Καλὸν σοὶ ἐστὶ μονόφθαλμον εἰσελθεῖν εἰς τὴν
 » βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἢ δύο ὀφθαλμοὺς ἔχοντα βληθῆναι εἰς τὴν
 » γέενναν τοῦ πυρός· Ὅπου ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτᾷ, καὶ τὸ
 » πῦρ οὐ σβέννυται» (7).

Ἐρ. Διὰ τί τόσον αὐστηρῶς τιμωρηθήσονται οἱ ἁμαρτωλοί;

Ἀπ. Οὐχὶ διότι ὁ Θεὸς θέλει τὴν ἀπώλειαν αὐτῶν, ἀλλ' αὐ-
 τοὶ οὗτοι ἀπόλλυνται, « Ἀνθ' ὧν τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ
 » ἐδέξαντο εἰς τὸ σωθῆναι αὐτούς» (8).

Ἐρ. Ποία ὠφέλεια προέρχεται ἐκ τῆς μελέτης τοῦ θανάτου,

(1) Α' πρὸς Κορινθ. ΙΕ', 49. [βλ. Γενέσ. Ε', 3.—Ἰωάν. Γ', 31.—Πρὸς Ῥωμ. Η', 29.—Β' πρὸς Κορινθ. Γ', 18· καὶ Δ', 11.—Πρὸς Φιλιππησ. Γ', 21.].

(2) Α' πρὸς Κορινθ. ΙΕ', 41—42.

(3) Ἀποκάλυψ. Ἰωάν. Κ', 13.

(4) Αὐτόθ. 14. [βλ. Α' πρὸς Κορινθ. ΙΕ', 26, 54, 55.].

(5) Ματθ. ΚΕ', 41. [βλ. Αὐτόθ. Ζ', 23.—Λουκ. Η', 27.—Ψαλμ. Γ', 9.].

(6) Αὐτόθ. 46. [βλ. Ἰωάν. Ε', 29.—Δανιήλ ΙΒ', 2.].

(7) Μάρκ. Σ', 47, 48.

(8) Β' πρὸς Θεσσαλον. Β', 10. [βλ. Α' πρὸς Κορινθ. Α', 18.—Β' πρὸς Κορινθ. Β', 15—16· καὶ ', 3.].

τῆς ἀναστάσιως, τῆς τελευταίας κρίσεως, αἰωνίου μακαριότητος καὶ αἰωνίου κολάσεως ;

Ἄπ. Ἡ τοιαύτη μελέτη συντελεῖ εἰς τὸ ἀπέχειν ἡμᾶς τῶν ἁμαριῶν, εἰς τὸ ἀποτάσσεσθαι τὴν πρὸς τὰ γήινα βροπὴν παρηγορεῖ καὶ ἀνακουρίζει τὴν στέρησιν τῶν ἐπιγείων ἀγαθῶν τέλος, αὐτὴ παρακινεῖ εἰς τὸ φυλάσσειν τὴν καθαρότητα τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, εἰς τὸ ζῆν κατὰ Θεὸν καὶ διὰ τὴν αἰωνιότητα, ὅπως ἐπιτύχωμεν τῆς αἰωνίου σωτηρίας.

ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ

ΜΕΡΟΣ Β΄.

ΠΕΡΙ ΕΛΠΙΔΟΣ.

Ἐννοιαί τῆς Χριστιανικῆς ἐλπίδος· θεμέλιον αὐτῆς· καὶ τὰ μέσα.

Ἐρ. Τί ἐστὶ Χριστιανικὴ ἐλπίς;

Ἀπ. Ἀνάπαυσις τῆς καρδίας ἐν τῷ Θεῷ μετὰ πεποιθήσεως περὶ τοῦ ὅτι αὐτὸς ἀδιαλείπτως προνοεῖ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, καὶ δωρεῖται ἡμῖν τὴν κατ' ἐπαγγελίαν μακαριότητα.

Ἐρ. Εἰς τί ἐπιστηρίζεται ἡ Χριστιανικὴ ἐλπίς;

Ἀπ. Ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ἐστὶν ἡ ἐλπίς ἡμῶν· ἄλλως εἰπεῖν, ἡ βᾶσις τῆς ἡμετέρας ἐλπίδος (1). «Τελείως ἐλπίζατε ἐπὶ τὴν φερομένην ὑμῖν χάριν ἐν ἀποκαλύψει Ἰησοῦ Χριστοῦ» (2).

Ἐρ. Ὅποιά εἰσι τὰ μέσα πρὸς κτήσιν τῆς σωτηρίου ἐλπίδος;

Ἀπ. Τὰ πρὸς τοῦτο συντελοῦντά εἰσι· α) ἡ προσευχὴ, β) ἡ ἀληθῆς διδασκαλία περὶ μακαριότητος καὶ ἡ δι' ἔργου φύλαξις τῆς διδασκαλίας ταύτης.

Περὶ προσευχῆς.

Ἐρ. Ἄρα γε ὑπάρχει μαρτυρία τοῦ Θεοῦ λόγου, βεβαιούσα, ὅτι ἡ προσευχὴ μέσον ἐστὶ πρὸς ἐπίτευξιν τῆς σωτηρίου ἐλπίδος;

(1) Α' πρὸς Τιμόθ. Α', 4. [βλ. Πρὸς Κολοσ. Α', 27.].

(2) Α' Πέτρ. Α', 13. [βλ. Λουκ. ΙΒ', 35· καὶ ΚΑ', 34.—Πρὸς Ῥωμ. ΙΙ', 13.—Πρὸς Ἐφεσ. Γ', 14.—Α' πρὸς Θεσσαλον. Ε', 6.].

Ἄπ. Αὐτός ὁ Ἰησοῦς Χριστός μετὰ τῆς προσευχῆς συνάπτει καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς ἐπιτεύξεως τοῦ ποθουμένου. «Ὅ,τι ἂν αἰτή-»
 » σῃτε ἐν τῷ ὀνόματί μου, τοῦτο ποιήσω· ἵνα δοξασθῇ ὁ Πατήρ
 » ἐν τῷ Υἱῷ» (1).

Ἐρ. Τί ἐστι προσευχή;

Ἄπ. Ἀναβιβασμὸς τοῦ νοῦς καὶ τῆς καρδίας πρὸς τὸν Θεόν, δι' εὐλαβοῦς προσλαλιᾶς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν δηλοποιούμενος.

Ἐρ. Τί ὀφείλει ποιεῖν ὁ Χριστιανός, ἐν ᾧ ἀναβιβάζει πρὸς τὸν Θεὸν τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν;

Ἄπ. Πρῶτον μὲν ὀφείλει δοξάζειν αὐτὸν διὰ τὰς θείας αὐτοῦ τελειότητας· δεῦτερον, εὐχαριστεῖν αὐτῷ διὰ τὰς εὐεργεσίας αὐτοῦ· τρίτον, ὀφείλει δέεσθαι τοῦ Θεοῦ περὶ τῶν ὧν χρεῖαν ἔχει. Ὅθεν τρία εἰσὶ τὰ κύρια εἶδη τῶν εὐχολογιῶν, ἧγουν ἡ Δοξολογία, ἡ Εὐχαριστία καὶ ἡ Δέησις.

Ἐρ. Δυνατὸν ἄρά γε τὸ προσεύχεσθαι ἄνευ λόγου [προφορικοῦ];

Ἄπ. Δυνατὸν ἐστὶ· δηλονότι διὰ τοῦ νοῦς καὶ τῆς καρδίας· παραδείγμα τῆς τοιαύτης προσευχῆς ἔδωκεν ὁ Μωϋσῆς πρὸ τοῦ διαβῆναι τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν (2).

Ἐρ. Μήπως ἡ τοιαύτη προσευχή ἔχει ἰδίαν ὀνομασίαν;

Ἄπ. Ὄνομάζεται πνευματικὴ, ἢ νοητὴ καὶ ἐγκάρδιος, ἐν ἐνὶ λόγῳ ἐσωτερικὴ προσευχή· καθὼς πάλιν ἐξ ἀντιθέτου, ἢ διὰ προφορικοῦ λόγου προσευχή, ἐπακολουθοῦντων καὶ ἄλλων εὐλαβείας σημείων, λέγεται στοματικὴ, ἢ ἐξωτερικὴ.

Ἐρ. Ἀρά γε δύναται ἡ ἐξωτερικὴ προσευχὴ ὑπάρχειν ἄνευ τῆς ἐσωτερικῆς;

Ἄπ. Δύναται, ὅποταν αἱ λέξεις τῆς προσευχῆς προσφέρονται χωρὶς προσοχῆς καὶ ζήλου.

Ἐρ. Μήπως ἀρκεῖ ἡ μόνη ἐξωτερικὴ προσευχὴ πρὸς ἀπόλαυσιν τῆς θείας χάριτος;

Ἄπ. Οὐ μόνον ἐστὶν ἀνεπιτήδειος εἰς τοῦτο, ἀλλὰ καὶ παρρη-

(1) Ἰωάν. 14', 13. [βλ. Αὐτῶ. 1Ε', 7, 46· καὶ 1Γ', 23, 24.—Ματθ. 2', 7· καὶ ΚΑ', 22.—Μάρκ. 1Α', 24.—Λουκ. 1Α', 9.—Ἰακώβ. Α', 5, 6.—Α' Ἰωάν. 1', 22· καὶ Ε', 14.].

(2) Ἐξῆδ. 14', 14 καὶ ἐπ.

γίζει τὸν Θεὸν ἢ ἐξωτερικὴ προσευχὴ, ἀμοιροῦσα τῆς ἐσωτερικῆς. Αὐτὸς ὁ Θεὸς δηλοποιεῖ τὴν ἑαυτοῦ ἀγανάκτησιν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ προσευχῇ· « Ἐγγίζει μοι ὁ λαὸς οὗτος τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ » τοῖς χεῖλεσί με τιμᾷ· ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐ- » μου. Μάτην δὲ σέβονται με » (1).

Ἐρ. Οὐκοῦν ἀρκεῖ ἡ ἐσωτερικὴ προσευχὴ ἄνευ τῆς ἐξωτερικῆς;

Ἄπ. Τοῦτο τὸ ἐρώτημα ὅμοιον τῷ, μήπως οὐχ ἱκανὸν τῷ ἀνθρώπῳ ἡ ψυχὴ ἄνευ σώματος; Περιττὸν γὰρ τὸ ἐρωτᾶν τὰ τοιαῦτα, ἀφ' οὗ ὁ Θεὸς εὐδόκησε συστήσασθαι τὸν ἄνθρωπον ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος. Ἐξ ἴσου δὲ περιττὸν ἐστὶ τὸ ἐρωτᾶν, μήπως ἀρκεῖ ἡ ἐξωτερικὴ προσευχὴ ἄνευ τῆς ἐσωτερικῆς; Ἐχόντες γὰρ ψυχὴν καὶ σῶμα, ὀφείλομεν δοξάζειν τὸν Θεὸν ἐν τοῖς σώμασιν ἡμῶν καὶ ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, ἃ ἐστὶ τοῦ Θεοῦ (2). καθάπερ φυσικόν ἐστι τὸ ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας λαλεῖν τὸ στόμα (3). Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καθ' ὑπέρτατον λόγον πνευματικὸς ὢν, ἐσχημάτιζεν ὅμως τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ προσευχὴν διὰ λόγων καὶ δι' εὐλαδῶν σωματικῶν κινήματων, ποτὲ μὲν, λόγου χάριν, ἐπαίρων τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν (3), ποτὲ δὲ τὰ γόνατα κάμπτων, καὶ τὸ πρόσωπον κλίνων εἰς τὴν γῆν (5).

Περὶ τῆς Κυριακῆς προσευχῆς.

Ἐρ. Μήπως ὑπάρχει προσευχὴ κοινὴ εἰς πάντας τοὺς Χριστιανούς, καὶ υπογραμμὸς οὔσα πασῶν τῶν προσευχῶν;

Ἄπ. Τοιαύτη ὑπάρχει ἡ Κυριακὴ προσευχή.

Ἐρ. Τί ἐστὶ Κυριακὴ προσευχή;

Ἄπ. Προσευχὴ, ἣν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐδίδαξε τοὺς Ἀποστόλους, καὶ αὐτοὶ μετὰ ταῦτα παρέδωκαν τοῖς πιστεύουσι.

Ἐρ. Πῶς ἀναγινώσκεται;

(1) Ματθ. 1Ε', 8—9. [βλ. Ἦσ. ΚΘ', 43.—Μάρκ. 2', 6.].

(2) Α' πρὸς Κορινθ. 5', 20.

(3) Ματθ. 1Β', 34, 35. [βλ. Λουκ. 5', 45.].

(4) Ἰωάν. 12', 4.

(5) Ματθ. Κ5', 39. [βλ. Μάρκ. 1Α', 35· καὶ Λουκ. ΚΒ', 41.].

Ἄπ. «Πάτερ ἡμῶν ὃ ἐν τοῖς οὐρανῶν·

»Α) Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου.

»Β) Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου·

»Γ) Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῶ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς

»Δ) Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον.

»Ε) Καὶ ἄρες ἡμῖν τὰ ὀφειλόμενα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν
»τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν.

»Ϛ) Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν·

»Ζ) Ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ·

»Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς
»αἰῶνας. Ἀμήν» (1).

Ἐρ. Πρὸς ἀκριβεστέραν ἔρευναν τῆς Κυριακῆς προσευχῆς, πῶς
ἐστὶ διαιρητέα;

Ἄπ. Εἰς ἐπίκλησιν, ἐπτὰ αἰτήματα, καὶ δοξολογίαν.

Περὶ τῆς Ἐπικλήσεως.

Ἐρ. Πῶς τολμῶμεν καλέσαι τὸν Θεὸν πατέρα;

Ἄπ. Δυνάμει τῆς πίστεως τῆς εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ κατὰ
τὴν χάριν τῆς ἀναγεννήσεως· «Ὅσοι ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς
» ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα
» αὐτοῦ. Οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς, οὐδὲ ἐκ
» θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν» (2).

Ἐρ. Πρέπει ἄρα γε πάντοτε λέγειν, Πάτερ ἡμῶν, καὶ ὅτε
κατ' ἰδίαν προσευχόμεθα;

Ἄπ. Ἀφεύκτως.

Ἐρ. Διὰ τί τοῦτο;

Ἄπ. Διὰ τὸν λόγον τῆς Χριστιανικῆς φιλαδελφίας ὀφείλομεν
ἐπικαλεῖσθαι τὸν Θεόν, καὶ αἰτεῖν παρ' αὐτοῦ ἀγαθὰ, ὅσον δι' ἐκου-
τούς, τόσον καὶ διὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους.

(1) Ματθ. Ϛ', 9—13. [βλ. Λουκ. ΙΑ', 2—4.] •

(2) Ἰωάν. Α', 12—13. [βλ. Αὐτῶ. Γ', 5.—Πρὸς Ῥωμ. Π', 14—15. Ἰακώβ. Α'
18.—Α' Πέτρ. Α', 13. καὶ ἐπὶ μ.—Β' Πέτρ. Α', 4.—Α' Ἰωάν. Γ', 1.]

Ἐρ. Τίνος χάριν ἐν τῇ ἐπικλήσει ὑποχρεούμεθα λέγειν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ;

Ἀπ. Ἴνα, ἀρχόμενοι τῆς προσευχῆς, ἐγκαταλείψωμεν πάντα τὰ γῆινα καὶ φθαρτά, τὸν δὲ νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ἀναβιάσωμεν πρὸς τὰ οὐράνια, τὰ αἰώνια καὶ τὰ Θεῖα.

Περὶ τοῦ Α' αἰτήματος.

Ἐρ. Μήπως οὐ καθ' ἑαυτὸ ἅγιόν ἐστι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ;

Ἀπ. Ἀναμφιβόλως ἅγιον διὸ καὶ εἴρηται « Ἄγιον τὸ ὄνομα αὐτοῦ » (1).

Ἐρ. Τίτι οὖν τρόπῳ ἐτι μᾶλλον ἀγιάζεται ;

Ἀπ. Δύναται ἀγιάζεσθαι ἐν τοῖς ἀνθρώποις· τούτεστιν, ἡ αἰετός ἀγιωσύνη αὐτοῦ φανερωθῆναι ἐν αὐτοῖς δύναται.

Ἐρ. Κατὰ ποῖον τρόπον ;

Ἀπ. Πρῶτον, ὅποταν ἡμεῖς ἐν τοῖς διανοήμασι καὶ τῇ καρδίᾳ κατέχοντες τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, οὕτω ζῶμεν, καθὼς ἀπαιτεῖ ἡ ἀγιωσύνη αὐτοῦ, καὶ διὰ τῆς τοιαύτης ζωῆς τὸν Θεὸν δοξάζωμεν δεύτερον, ὅταν, βλέποντες τὴν ἡμετέραν ἀγαθὴν ἀναστροφήν, καὶ ἄλλοι τὸν Θεὸν δοξάζωσιν « Οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς » (2).

Περὶ τοῦ Β' αἰτήματος.

Ἐρ. Ὅποιαν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἀναφέρει τὸ Β' αἶτημα τῆς Κυριακῆς προσευχῆς ;

Ἀπ. Τὴν βασιλείαν τῆς Χάριτος, ἧτις, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ἐστὶ « Δικαιοσύνη, καὶ εἰρήνη, καὶ χαρὰ ἐν Πνεύματι ἀγίῳ » (3).

(1) Λουκ. Α', 49.

(2) Ματθ. Ε', 16. [Βλ. Πρὸς Φιλιππῶν. Β', 15—16.—Πρὸς Τίτ. Β', 8.—Ἀ' Πέτρ. Β', 42· καὶ Γ', 16.]

(3) Πρὸς Ρωμ. Ιδ', 47.

Ἐρ. Μήπως οὐκ ἦλθεν εἰσέτι αὐτὴ ἡ βασιλεία;

Ἀπ. Διὰ τινος τῶν ἀνθρώπων οὐκ ἦλθεν εἰσέτι καθ' ἕλην τὴν δύναμιν, δι' ἄλλους δὲ οὐδόλως ἦλθε· καθότι εἰσέτι βασιλεύει ἡ ἀμαρτία ἐν τῷ θνητῷ σώματι αὐτῶν «Εἰς τὸ ὑπακούειν αὐτῇ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ» (1).

Ἐρ. Τίνι τρόπῳ ἔρχεται;

Ἀπ. Κεκρυμμένως καὶ ἐσωτερικῶς· «Οὐκ ἔρχεται ἡ βασιλεία» τοῦ Θεοῦ μετὰ παρατηρήσεως. Ἰδοὺ γὰρ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντός ὑμῶν ἐστι» (2).

Ἐρ. Ἄρά γε οὐ δύναται ὁ Χριστιανὸς καὶ ἕτερόν τι αἰτήσασθαι ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ;

Ἀπ. Δύναται αἰτήσασθαι τὴν βασιλείαν τῆς Δόξης, τουτέστι, τὴν ἐντελῆ τῶν πιστῶν μακαριότητα· «Ἐπιθυμίαν ἔχων εἰς τὸ ἀγαλῦσαι, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι» (3).

Περὶ τοῦ Γ' αἰτήματος.

Ἐρ. Τί δηλοῖ τὸ αἶτημα Γενηθήτω τὸ θέλημά σου;

Ἀπ. Διὰ τοῦ αἰτήματος τούτου παρακαλοῦμεν τὸν Θεόν, ἵνα, ὅ,τι ἂν πειθῶμεν, καὶ ὅ,τι ἂν συμβαίῃ ἡμῖν, γένηται οὐχ ὡς ἡμεῖς θέλομεν, ἀλλὰ καθὼς ἀρεστόν ἐστι τῷ Θεῷ.

Ἐρ. Τίς ἡ ἀνάγκη τοῦ τοιούτου αἰτήματος;

Ἀπ. Διότι συνεχῶς ἀμαρτάνομεν ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις ἡμῶν· ὁ δὲ Θεὸς ἀλανθάτως καὶ ἀσυγκρίτῳ λόγῳ μᾶλλον ἡμῶν προαιρεῖται τὰ ἡμῖν συμφέροντα, ἕτοιμος ὢν χορηγήσαι αὐτὰ, καθ' ὅσον οὐκ ἀντίκειται εἰς τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ ἡ ἡμετέρα διεστραμμένη προαίρεσις καὶ ἰσχυρογνωμοσύνη· «Τῷ δὲ δυναμένῳ ὑπὲρ πάντα ποιῆσαι ὑπὲρ ἐκ περισσοῦ ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν, κατὰ

(1) Πρὸς Ῥωμ. Γ', 12.

(2) Λουκ. ΙΖ', 20 καὶ 24. [βλ. αὐτόθ. ΚΑ', 8. — Ματθ. ΚΑ', 4, 23 καὶ ἐπ' αὐτῷ. — Μάρκ. ΙΙ', 21.]

(3) Πρὸς Φιλιππισ. Α', 23. [βλ. Β' πρὸς Κορινθ. Ε', 8.]

» τὴν δύναμιν τὴν ἐνεργουμένην ἐν ἡμῖν, Αὐτῷ ἡ δόξα ἐν τῇ ἐκ-
 » κλησίᾳ» (1).

Ἐρ. Διὰ τί ἐξαιτούμεθα τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ θελήματος τοῦ
 Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς ἐν τῷ οὐρανῷ;

Ἀπ. Διότι ἐν τῷ οὐρανῷ οἱ ἅγιοι Ἄγγελοι καὶ οἱ μακάριοι
 ἄνθρωποι, πάντες ἀνεξαιρέτως πάντοτε καὶ ἐν παντὶ τὸ θέλημα
 τοῦ Θεοῦ ποιοῦσιν.

Περὶ τοῦ Δ' αἰτήματος.

Ἐρ. Τί ἐστὶν ὁ ἄρτος ὁ ἐπιούσιος;

Ἀπ. Ὁ ἀφύκτως ἀναγκαῖος εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς καὶ ζῆν.

Ἐρ. Ἐν ποίᾳ διαθέσει καὶ λογισμοῖς ὀφείλομεν ἰκετεύειν τὸν
 Θεὸν περὶ τοῦ ἄρτου τοῦ ἐπιουσίου;

Ἀπ. Συμφώνως τῇ διδαχῇ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
 ἐξαιτεῖσθαι δεῖ οὐ πλείω τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου, ἢ γούν τῆς ἀναγ-
 καίας τροφῆς, ὡσαύτως ἐνδυμασίας τε καὶ κατοικίας. Τὰ δὲ πλείω
 τούτων, τὰ μὴ πρὸς τὴν χρείαν ἀλλὰ πρὸς ἡδονὴν, παραδιδόναι
 δεῖ τῷ θεῷ θελήματι· καὶ, χρηγουμένων μὲν, εὐχαριστεῖν τῷ
 Θεῷ ἀφαιρουμένων δὲ, μὴ μεριμνᾶν.

Ἐρ. Τίνος χάριν διορίζεται τὸ αἰτεῖν τὸν ἐπιούσιον ἄρτον μό-
 νον διὰ τὴν σήμερον;

Ἀπ. Ἴνα μὴ ὑπὲρ τὸ μέτρον φροντίζωμεν περὶ μελλόντων,
 ἀλλ' ἔχωμεν τὰς ἐλπίδας ἡμῶν εἰς τὸν Θεόν· «Μὴ οὖν μεριμνή-
 » σητε εἰς τὴν αὔριον· ἡ γὰρ αὔριον μεριμνήσει τὰ ἑαυτῆς· ἄρκε-
 » τὸν τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς» (2). «Οἶδε γὰρ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ
 » οὐράνιος ὅτι χρῆζετε τούτων ἀπάντων» (3).

Ἐρ. Μήπως ὑπὸ τὴν σημασίαν τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου καὶ ἄλλο
 τι αἰτήσασθαι οὐ δυνάμεθα;

(1) Πρὸς Ἐφεσ. Γ', 2—21. [βλ. πρὸς Ῥωμ. Ιγ', 26.—Ἰουδ. 24.].

(2) Ματθ. γ', 34.

(3) Αὐτόθ. 32.

Ἄπ. Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος σύγκειται ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, ἡ δὲ οὐσία τῆς ψυχῆς πολλῶ τιμιωτέρα ἐστίν, ἄρα δυνάμεθα καὶ θρῆσκον ὑπὲρ τῆς ψυχῆς αἰτήσασθαι ἄρτον ἐπιούσιον, οὗ χωρὶς ὁ ἔτῳθεν ἄνθρωπος λιμοκτονεῖ (1).

Ἐρ. Τί ποτ' ἂν εἴη οὗτος ὁ ἐπιούσιος ἄρτος τῆς ψυχῆς;

Ἄπ. Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ. «Οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ» (2). «Ἡ σὰρξ μου ἀληθῶς ἐστὶ βρῶσις, καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθῶς ἐστὶ πόσις» (3).

Περὶ τοῦ Ἐ' αἰτήματος.

Ἐρ. Τίς ἡ ἔννοια τῶν ἐν τῇ Κυριακῇ προσευχῇ λέξεων, τὰ θρῆσκον ἡμῶν;

Ἄπ. Τοῦτο σημαίνει τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν.

Ἐρ. Διὰ τί αἱ ἁμαρτίαι λέγονται θρῆσκον;

Ἄπ. Διότι ἡμεῖς, καθάπερ ἐλάβομεν τὰ πάντα παρὰ Θεοῦ, οὕτως θρῆσκον τὰ πάντα ἀποδοῦναι τῷ Θεῷ, τουτέστιν, ὑποτάξαι εἰς τὸ θέλημα καὶ τὸν νόμον αὐτοῦ, εἰς ὃν ἀντιβαίνοντες, μένομεν θρῆσκον τῆς θείας δικαιοκρατίας.

Ἐρ. Καί-τινες εἰσὶν οἱ θρῆσκον ἡμῶν;

Ἄπ. Οἱ ἄνθρωποι, ὅσοι οὐκ ἀπέδωκαν ἡμῖν τὰ θρῆσκον κατὰ τὸν θεῖον νόμον. π. χ. ὅσοι οὐκ ἔδειξαν ἀγάπην πρὸς ἡμᾶς, ἀλλ' ἔχθραν.

Ἐρ. Τίτι τρόπῳ, μενούσης τῆς θείας δικαιοσύνης, δυνάμεθα ἐλπίξιν τὴν ἄρεσιν τῶν ἡμετέρων θρῆσκον;

Ἄπ. Διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. «Εἷς γὰρ Θεός,

(1) Βλ. Κυρί. Ἱεροσολύμ. Κατηχῆς. Μυσταγωγικ. Δ'. [Τίμ. Γ' τῆς παρούσ. Σειρᾶς, σελ. 469—472, καὶ Κατηχ. Μυσταγ. Ε', σελ. 477.] Βλ. καὶ Ὁρθόδοξ. ἔμολογ. Μέρ. Β', Ἐρωτῆς. 16', [ἐνθα ἀνωτέρῳ] σελ. 102—103.

(2) Ματθ. Δ', 4. [Βλ. Δευτερονομ. Η', 3.].

(3) Ἰωάν. 5', 53.

» εἷς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς·
 » Ὁ δούς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων» (1).

Ἐρ. Τί ἔσται δὲ ἀνίσως ἡμεῖς αἰτώμεθα μὲν παρὰ Θεοῦ τὴν
 ἄρεσιν τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν, τοῖς ἄλλοις δὲ οὐ συγχωρῶμεν;

Ἄπ. Οὐ μὴ ἀπολαύσομεν καὶ ἡμεῖς τὴν συγχώρησιν· «Ἐὰν
 » γὰρ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ
 » ὑμῖν ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος. Ἐὰν δὲ μὴ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις
 » τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδὲ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἀφήσει ὑμῖν τὰ
 » παραπτώματα» (2)

Ἐρ. Διὰ τί ὁ Θεὸς οὐ συγχωρεῖ ἡμῖν, ὅποτε ἡμεῖς τοῖς ἄλ-
 λοις οὐ συγχωροῦμεν;

Ἄπ. Διότι, τοῦτο ποιοῦντες, ἐξελεγχόμεθα ὡς κακοί· ἔστω
 ἀπομακρύνομεν ἀφ' ἡμῶν τὴν ἀγαθότητα καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ.

Ἐρ. Ὅποιανλοιπὸν διάθεσιν ἀπαιτοῦσι παρ' ἡμῶν τὰ λόγια τῆς
 Κυριακῆς προσευχῆς, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν;

Ἄπ. Ἀπαιτοῦσιν ἀφύκτως παρὰ τοῦ προσευχομένου τὸ ἀπέ-
 χειν πάσης ἐχθροπαθείας καὶ ὀργῆς, καὶ τὸ εἰρήνην τε καὶ ἀγά-
 πην ἔχειν πρὸς πάντας· «Ἐὰν οὖν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ
 » τὸ θυσιαστήριον, κἀκεῖ μνησθῆς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ
 » σοῦ· Ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἐμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ
 » ὕπαγε, πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἔλθῶν
 » πρόσφερε τὸ δῶρόν σου» (3).

Ἐρ. Ἀλλὰ τί ποιητέον, ὅταν ὁ ἔχων τι κατ' ἐμοῦ οὐχ εὐρεθῇ
 ἐν τάχει, ἢ φανῇ ἀδιαλλάκτος;

Ἄπ. Τούτου θεθέντος, ἀρκεῖ ἡ ἐντὸς τῆς καρδίας διαλλαγή
 καὶ ἀγάπη ἐνώπιον τοῦ παντεπόπτου Θεοῦ· «Εἰ δυνατόν τὸ εἶ
 » ὑμῶν μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες» (4).

(1) Α' πρὸς Τιμόθ. Β', 5—6. [βλ. Ματθ. Κ', 28.—Πρὸς Ῥωμ. Γ', 12.—Πρὸς
 Γαλάτ. Γ', 20.—Πρὸς Ἐφεσ. Α', 7.—Πρὸς Κολοσ. Α', 14.—Β' πρὸς Θεσσαλονικ.
 Α', 10.—Πρὸς Ἑβρ. Θ', 15.].

(2) Ματθ. σ', 14, 15. [βλ. Λούκ. ΙΗ', 35.—Μάρκ. ΙΑ', 28.—Πρὸς Ἐφεσ. Α',
 32.—Πρὸς Κολοσ. Γ', 13.—Σοφ. Σειράχ ΚΗ', 2.].

(3) Ματθ. Ε', 28, 24.

(4) Πρὸς Ῥωμ. ΙΒ', 18. [βλ. Ματθ. Ε', 9.—Μάρκ. Θ', 50.—Β' πρὸς Τιμόθ. Β',
 22.—Πρὸς Ἑβρ. ΙΒ', 14.].

Περὶ τοῦ Γ' αἰτήματος.

Ἐρ. Τί νοητέον περὶ τῆς λέξεως *πειρασμός*, ἐν τῇ Κυριακῇ προσευχῇ;

Ἀπ. Ἐννοοῦμεν τοιούτων περιστάσεων συνδυασμὸν, ἐν ᾧ ἐγγύτατος πρόκειται κίνδυνος τοῦ ἀπολέσαι τὴν πίστιν, ἢ τοῦ περιπεσεῖν εἰς βαρύτερον ἁμάρτημα.

Ἐρ. Πόθεν προέρχονται οἱ τοιοῦτοι πειρασμοί;

Ἀπ. Ἐκ τῆς σαρκὸς ἡμῶν, ἐκ τοῦ κόσμου, ἢ ἐξ ἐτέρων ἀνθρώπων καὶ ἐκ τοῦ διαβόλου.

Ἐρ. Τί αἰτούμεθα προσευχόμενοι, καὶ λέγοντες, *Μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν*;

Ἀπ. [Αἰτούμεθα πρῶτον,] ἵνα ὁ Θεὸς μὴ ἐγκαταλείψῃ ἡμᾶς πειρασθῆναι· καὶ δεύτερον, ἵνα αὐτὸς, ὡς ἐλεήμων, οὕτως ἀνάγκης τοῦ δοκιμασθῆναι καὶ καθαρισθῆναι ἡμᾶς διὰ τοῦ πειρασμοῦ, μὴ παραδῶτῃ ἡμᾶς ὀλοτελῶς εἰς τὸν πειρασμὸν, καὶ τὴν πτώσιν ἡμῶν προλάβῃ.

Περὶ τοῦ Ζ' αἰτήματος.

Ἐρ. Τί αἰτούμεθα, προσευχόμενοι πάλιν, καὶ λέγοντες· *Ῥῥσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ*;

Ἀπ. Αἰτούμεθα τὴν ἀπολύτρωσιν ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος, τοῦ δυναμένου καταλαβεῖν ἡμᾶς ἐν τῷ κόσμῳ, ὅστις μετὰ τὴν προπατορικὴν ἁμαρτίαν ὅλως ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται (1). Κατ' ἐξοχὴν δὲ ἀπὸ τοῦ κακοῦ τῆς ἁμαρτίας, καὶ τῶν δολίων ὑπονύξεων καὶ ἐπιβουλῶν τοῦ πνεύματος τῆς πονηρίας τοῦ διαβόλου.

Περὶ τῆς Δοξολογίας.

Ἐρ. Τίνος χάριν εἰς τὴν Κυριακὴν προσευχὴν ἐπισυνάπτεται ἡ Δοξολογία;

(1) Α' Ἰωάν. Ε' 49.

Ἄπ. Πρῶτον μὲν, ἵνα, ἐξαιτούμενοι τὰ ἐλέη τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς, ἀπονέμωμεν ἐν ταυτῷ τὴν πρέπουσαν αὐτῷ τιμὴν. Δεύτερον δέ, ἵνα, λογιζόμενοι τὴν αἰώνιον αὐτοῦ βασιλείαν, δυνάμιν τε καὶ δόξαν, ἔτι μᾶλλον στηρίζωμεν ἑαυτοὺς εἰς τὴν ἐλπίδα τῆς ἀπολαύσεως τῶν αἰτημάτων ἡμῶν, καθότι αὐτὰ ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ αὐτοῦ, καὶ εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ ἀναφέρονται.

Ἐρ. Τί δηλοῖ ἡ λέξις, Ἄμην;

Ἄπ. Σημαίνει τὸ, ἀληθῶς, ἢ ἄλλως τὸ, γένοιτο.

Ἐρ. Διὰ τί ἡ λέξις αὕτη προστίθεται εἰς τὴν Δοξολογίαν;

Ἄπ. Τοῦτο ἐμφαίνει, ὅτι ἡ εὐχὴ προφέρεται μετὰ πίστεως καὶ χωρὶς δισταγμοῦ, καθὼς διδάσκει ὁ Ἀπόστολος Ἰακώβος (1).

Περὶ τῶν Θείων Μακαρισμῶν.

Ἐρ. Τί προσαπαιτεῖται, ἐκτὸς τῆς προσευχῆς, ἵνα στερεὰν ἔχωμεν τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας καὶ τῆς μακαριότητος;

Ἄπ. Τοῦ προσευχομένου ὁ ἀγὼν πρὸς ἐπίτευξιν τῆς μακαριότητος. Περὶ τούτου αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει: «Τί με καλεῖτε, Κύριε, Κύριε, καὶ οὐ ποιεῖτε ὅσα λέγω;» (2). «Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς» (3).

Ἐρ. Ποία διδασκαλία δύναται χειραγωγῆται ἡμᾶς κατὰ τὸν ἀγῶνα τούτον;

Ἄπ. Ἡ διδασκαλία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ περιεχομένη ἐν τοῖς θείοις αὐτοῦ Μακαρισμοῖς.

Ἐρ. Πόσοι εἰσὶν οὗτοι οἱ Μακαρισμοί;

Ἄπ. Οἱ ἐφεξῆς ἑννέα.

Α' Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι· ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν (4).

(1) Ἰακώβ. Α', 6.

(2) Λουκ. 9', 46. [Βλ. Ματθ. Α', 6. — Ματθ. Ζ', 21. καὶ Κε', 41. — Πρὸς Ῥωμ. Β', 43.]

(3) Ματθ. Ζ', 21. [Βλ. Ὁσ. Η', 2. — καὶ τὰ ἐν τῇ προηγούμεν. σημειώσ. 2.]

(4) Ματθ. Ε', 3. [Βλ. Λουκ. 9', 20.]

Β'. Μακάριοι οὖ πενθοῦντες· ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται (1).

Γ'. Μακάριοι οὖ πραεῖς· ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν (2).

Δ'. Μακάριοι οὖ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην· ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται (3).

Ε'. Μακάριοι οὖ ἐλεήμονες· ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται (4).

Σ'. Μακάριοι οὖ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ· ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται (5).

Ζ'. Μακάριοι οὖ εἰρηνοποιοὶ· ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται (6).

Η'. Μακάριοι οὖ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης· ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν (7).

Θ'. Μακάριοι ἐστε, ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ διώξωσι, καὶ εἰπωσὶ πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν, ψευδόμενοι, ἕνεκεν ἐμοῦ. Χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε· ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς (8).

Ἐρ. Τί σημειώτεον περὶ τούτων ἀπάντων τῶν ῥητῶν πρὸς ὀρθὴν αὐτῶν κατάληψιν ;

Ἄπ. Διὰ τῶν ῥητῶν τούτων διδασχὴν παρέδωκεν ἡμῖν ὁ Κύριος περὶ ἐπιτεύξεως τῆς μακαριότητος, καθὼς τὸ Εὐαγγέλιον τρανῶς λέγει· «Καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ, ἐδίδασκεν» (9) Ἄλλ' ἕμως, ἀπρῶτος ὢν καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ» (10), ἐξέθετο τὴν ἑαυτοῦ διδασκαλίαν οὐχὶ ἐπιτακτικῶς, ἀλλὰ μακαρίζων ἐκείνους, ὅσοι ἐκ προαιρέσεως ἀποδέχονται αὐτὴν, καὶ ἐμπράτως αὐτὴν φυλάττουσι· διὸ καὶ εἰς ἕκαστον ῥητὸν ἐρευνῆσαι δεῖ πρῶτον τὴν διδα-

(1) Μκτθ. Ε', 4. [Βλ. Λουκ. Σ', 24.—Ἦσ. ΖΑ', 3· καὶ ΞΣ', 40—41.].

(2) Αὐτθ. Ε', 5. [Βλ. Ψαλμ. ΛΓ', 44.].

(3) Αὐτθ. Ε', 6. [Βλ. Λουκ. Σ', 24.—Ἦσ. ΝΕ', 4· καὶ ΞΕ', 43.].

(4) Αὐτθ. Ε', 7. [Βλ. Ψαλμ. ΡΙΑ', 5, 9.—Περσιμ. Σολομ. Γ', 22· καὶ ΙΘ', 17.—Ματθ. Γ', 42.—Μάρκ. Θ', 41.—Λουκ. Σ', 38.—Ἰακώβ. Β', 43.].

(5) Αὐτθ. Ε', 8. [Βλ. Ψαλμ. ΚΓ', 4—5.—Ἰ' πρὸς Κορινθ. ΙΓ', 12.].

(6) Αὐτθ. Ε', 9. [Βλ. πρὸς Ἑβρ. ΙΒ', 14.].

(7) Αὐτθ. Ε', 10. [Βλ. Β' πρὸς Τιμόθ. Β', 12.—Α' Πέτρ. Γ', 14.].

(8) Αὐτθ. Ε', 11—12. [Βλ. Αὐτθ. ΚΓ', 34 καὶ ἐπόμ.—Λουκ. Σ', 22—23.—Πράξ. Ἀποστόλ. Ε', 41· καὶ Ζ', 52.—Ἰακώβ. Α', 2.—Α' Πέτρ. Β', 19· καὶ Γ', 14· καὶ Δ', 14.].

(9) [Αὐτθ. Ε', 2].

(10) [Μκτθ. ΙΑ', 29.—Ζαχαρ. Θ', 9.—Πρὸς Φιλιππισ. Β', 8.].

σκαλίαν, ἄλλως εἰπεῖν, ἐντολήν· δεύτερον, τὸν μακαρισμὸν, ἄλλως, τὴν τῆς μισθαποδοσίας ὑπόσχεσιν.

Περὶ τοῦ Α' Μακαρισμοῦ.

Ἐρ. Τίς ἡ πρώτη ἐντολή τοῦ Κυρίου πρὸς ἐπίτευξιν τῆς μακαριότητος;

Ἀπ. Οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν μακαριότητα ἔστωσαν πτωχοὶ τῷ πνεύματι.

Ἐρ. Τί σημαίνει τὸ εἶναι πτωχὸν τῷ πνεύματι;

Ἀπ. Ἐμφαίνει τὴν πνευματικὴν πεποίθησιν, ὅτι οὐδὲν ἴδιον ἔχομεν· ἀλλ' ἔχομεν μόνον, ὅσα ὁ Θεὸς χαρίζεται ἡμῖν, καὶ οὐδὲν καλὸν κατεργάζεσθαι δυνάμεθα χωρὶς τῆς θείας βοήθειας καὶ χάριτος· ὥστε λογίζεσθαι ἑαυτοὺς εἰς οὐδὲν, καὶ ἐν παντὶ καταφεύγειν εἰς τὴν θείαν εὐσπλαγχνίαν. Ἐν συνόψει, κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, πνευματικὴ πτωχεῖα ἐστὶν ἡ ταπεινοφροσύνη (1).

[Ἰωάν. τοῦ Χρυσοστόμ. Ὁμιλ. ΙΕ', εἰς τὸ κατὰ Μκθ. Εὐαγγέλιον σελ. 485—487 τοῦ Ζ' τόμου. τῆς ἐν Πηρισίαις ἐκδόσεως. 1727.

«Τί ἐστίν, οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι; Οἱ ταπεινοὶ καὶ συντετριμμένοι τὴν διάνοιαν· Πνεῦμα γὰρ ἐγκαθῆκα, τὴν ψυχὴν καὶ τὴν προαίρεσιν εἴρηκεν. Ἐπειδὴ γὰρ εἰσι πολλοὶ ταπεινοὶ οὐχ ἐκόντες, ἀλλ' ὑπὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἀνάγκης βιάζομενοι, ἀφείς ἐκείνους (οὐδὲ γὰρ ἂν εἶη τοῦτο ἐγκώμιον), τοὺς ἀπὸ προαίρεσεως ἑαυτοὺς ταπεινοῦντας καὶ καταστέλλοντας μακαρίζει πρώτους. Καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπεν οἱ ταπεινοὶ, ἀλλ' οἱ πτωχοί; Ὅτι τοῦτο ἐκείνου πλεόν. Τοὺς γὰρ κατεπτηχότας ἐγκαθῆκα φησὶ καὶ τρέμοντας τοῦ Θεοῦ τὰ ἐπιτάγματα, οὓς καὶ διὰ Ἠσαίου τοῦ προφήτου σφόδρα ἀποδεχόμενος ὁ Θεός, ἔλεγεν· «Ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω, ἢ ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πρῶτον, καὶ ἰσχύιον, καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους;» (α).

«Καὶ γὰρ πολλοὶ τῆς ταπεινοφροσύνης οἱ τρόποι· καὶ ὁ μὲν ἐστὶ ταπεινὸς συμμέτρως, ὁ δὲ μεθ' ὑπερβολῆς ἀπάσης. Ταύτην καὶ ὁ μακάριος προφήτης ἐπαίνει τὴν ταπεινοφροσύνην, οὗ τὴν ἀπλῶς κατεσταλμένην ἡμῖν διάνοιαν ὑπογράφων, ἀλλὰ τὴν σφόδρα συντετραυμένην, δι' ὧν φησὶ· «Θυσία τῷ Θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον» καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει.» (β). Καὶ

(α) Ἠσ. 57, 2.

(β) Ψαλμ. Ν', 19. [βλ. Αὐτόθ. ΑΓ', 19.—Λουκ. ΙΗ', 13—14.].

Ἐρ. Ἄρα καὶ οἱ πλούσιοι δύνανται πτωχεύειν τῷ πνεύματι;

Ἄπ. Ἀναμριβόλως δύνανται, ἂν λάβωσι κατὰ νοῦν, ὅτι ὁ ὀρέομενος πλοῦτος ὑπάρχει φθαρτός καὶ διαρρέων, οὐδὲ ἀναπληροῦ ποτε τὴν ἔλλειψιν τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν. «Τί γὰρ ὠφελείται ἄνθρωπος, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ; ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;» (1)

Ἐρ. Ἀρά γε οὐ δύνανται ἡ σωματικὴ πτωχεΐα πρὸς τελειότητα τῆς πνευματικῆς συντελεῖται;

Ἄπ. Δύνανται, ἐπὶ τὸν ὅ Χριστιανὸς προαιρεθῆ αὐτὴν ἕνεκεν τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπεφάνητο τῷ πλουσίῳ, λέγων «Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὑπάγε, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δός πτωχοῖς· καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ· καὶ δεῦρο, ἀκολούθει μοι» (2).

Ἐρ. Τί ὑπόσχεται ὁ Κύριος τοῖς πτωχοῖς τῷ πνεύματι;

Ἄπ. Τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Ἐρ. Κατὰ τίνα τρόπον προσήκει αὐτοῖς ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν;

Ἄπ. Ἐν τῇ παρουσίᾳ ζωῆ ἑσωπερικῶς καὶ ἡεροκαταρτικῶς, διὰ μέσου τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδος. Ἐν δὲ τῇ μελλούσῃ ἐντελῶς, διὰ τῆς κοινωνίας τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν.

οἱ παῖδες δὲ οἱ τρεῖς ταύτην ἀντιθεσίαν μεγάλης προσάγουσι τῷ Θεῷ, λέγοντες: «Ἄλλ' ἐν ψυχῇ συντετριμμένη καὶ πνεύματι ταπεινώσεως προσδεχθείμεν» (α). Ταύτην καὶ ὁ Χριστὸς μακκρίζει νῦν. . . . Ὡσπερ ἡ ἀπόνοτα πηγὴ κακίας ἀπίσης ἐστίν, οὕτως ἡ ταπεινοφροσύνη φιλοσοφίας ἀπίσης ἀρχή. Διὸ καὶ ἐντεῦθεν ἄρχεται πρῶτον ἀνασπῶν τὴν ἀλαζονείαν ἐκ τῆς τῶν ἀκούστων ψυχῆς. . . . Καὶ οὐκ εἰσάγει ἐν τάξει παρηνέσεως τὰ λεγόμενα καὶ ἐπιταγμάτων, ἀλλ' ἐν τάξει μακαρισμοῦ, ἀνεπαχθίστερον τὸν λόγον ποιῶν, καὶ πᾶσιν ἀνοίγων τὸ τῆς διδασκαλίας στόμιον. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα, ἀλλ' οἱ ταῦτα ποιῶντες μακάριοι πάντες. Ὡστε κἄν δοῦλος ᾖ, κἄν πτωχός, κἄν πένητι, κἄν ξένος, κἄν ἰδιώτης, οὐδὲν ἐστὶ τὸ κωλύον εἰσεσθῆαι σε μακάριον, ἂν τὴν ἀρετὴν ταύτην ζηλώσῃς.]]

(1) Ματθ. 16', 26. [βλ. Μάρκ. Η', 36.—Λουκ. Θ', 25.]

(2) Λούκ. 16', 21 [βλ. καὶ 5', 19—21.—Λουκ. 16', 33—34.]

(α) Προσευχὴ τῶν τριῶν Πλίδων, στίχ. 39.

Περὶ τοῦ Β' Μακαρισμοῦ.

Ἐρ. Τίς ἡ δευτέρα ἐντολὴ τοῦ Κυρίου περὶ μακαριότητος;

Ἀπ. Οἱ ταύτην ἐπιποθοῦντες, πενθοῦντες θρείλουσιν εἶναι.

Ἐρ. Ὅποια ἐν ταύτῃ τῇ ἐντολῇ [ἡ] ὀρθὴ ἔννοια τοῦ πένθους;

Ἀπ. Ἐμφαίνει τὴν λύπην καὶ τὴν συντριβὴν τῆς καρδίας, καὶ τὰ δάκρυα ἐπὶ τῷ, ὅτι ἀτελῶς καὶ ἀναξίως δουλεύομεν τῷ Κυρίῳ, ἐπισύροντες εἰς ἑαυτοὺς τὴν ὀργὴν αὐτοῦ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν. «Ἡ γὰρ κατὰ Θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον» κατεργάζεται· ἡ δὲ τοῦ κόσμου λύπη θάνατον κατεργάζεται» (1).

Ἐρ. Τίς ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐπαγγελία τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς πενθοῦντας;

Ἀπ. Ὅτι παρακληθήσονται.

Ἐρ. Ὅποια ἐνταῦθα παράκλησις ἐννοεῖται;

Ἀπ. Ἡ κατὰ χάριν, συσταμένη εἰς τὴν συγχώρησιν τῶν ἀμαρτιῶν καὶ τῆς συνειδήσεως τὴν γαλήνην.

Ἐρ. Τίνος ἕνεκεν αὐτὴ ἡ ἐπαγγελία ἐπισυνάπτεται τῇ περὶ πένθους ἐντολῇ;

Ἀπ. Ἵνα ~~ἡ~~ ἀμαρτιῶν λύπη μὴ φθάσῃ εἰς τὴν ἀπόγνωσιν.

Περὶ τοῦ Γ' Μακαρισμοῦ.

Ἐρ. Τίς ἡ τρίτη ἐντολὴ τοῦ Κυρίου περὶ μακαριότητος;

Ἀπ. Οἱ ταύτην ἐπιποθοῦντες θρείλουσιν εἶναι πράξεις.

Ἐρ. Τί ἐστι πράξις;

Ἀπ. Ἠσύχιος τοῦ πνεύματος διάθεσις μετὰ παρατηρήσεως, ὅπως μηδὲνα παροξύνωμεν, καὶ αὐτοὶ μὴ παροξυνθῶμεν.

Ἐρ. Ποῖα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς Χριστιανικῆς πράξεως;

Ἀπ. Τὸ μὴ γογγύζειν οὐχὶ μόνον εἰς Θεόν, ἀλλὰ οὐδὲ κατὰ τῶν ἀνθρώπων, δακίς συμβαίνουσιν ἀπευκαταῖς, τὸ μὴ ἐκτρέπεσθαι εἰς ὀργὴν, καὶ τὸ μὴ ἐπαίρεσθαι.

(1) Β' πρὸς Κορινθ. Ζ', 40. [βλ. Β' Βλασλ. ΙΒ', 43. = Ματθ. ΚΓ', 73 — Λουκ. ΙΗ', 43. — Α' Πέτρ. Β', 49 καὶ ἐπ' αὐτῶν].

Ἐρ. Τίς ἡ ἐπαγγελία τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς πρᾶεις ;

Ἀπ. Ὅτι κληρονομήσουσι τὴν γῆν.

Ἐρ. Πῶς ἐννοητέα ἡ ὑπόσχεσις ;

Ἀπ. Ὡς πρὸς τοὺς ἀκολουθοῦντας τῷ Χριστῷ ἐν γένει, ἡ ὑπόσχεσις ἐστὶ πρόβησις, ἥτις κατὰ γράμμα ἐπληρώθη καθότι, οἱ πρᾶεις καὶ ἄκακοι Χριστιανοί, ἀντὶ τοῦ ἐξολοθρευθῆναι ὑπὸ τῶν λυσσάντων ἐθνικῶν, ἐκληρονόμησαν τὴν οἰκουμένην, τὴν πρότερον κατεχομένην ὑπὸ τῶν ἐθνῶν ἡ δὲ ἐνδοτέρα σημασία τῆς ἐπαγγελίας ταύτης ὡς πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς γενικῶς, καὶ κατ' ἰδίαν, ἐστὶν, ὅτι λήψονται οὗτοι κληρονομίαν, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Προφητάνακτος, « Ἐν γῆ ζώντων », ἔνθα ζῶσι καὶ οὐκ ἀποθνήσκουσι· τούτέστιν, ὅτι μέλλουσιν ἀπολαῦσαι τῆς αἰωνίου μακαριότητος (1).

Περὶ τοῦ Δ' Μακαρισμοῦ.

Ἐρ. Τίς ἡ τετάρτη ἐντολή τοῦ Κυρίου περὶ μακαριότητος ;

Ἀπ. Οἱ τὴν μακαριότητα ἐπιποθοῦντες ὀρείλουσιν εἶναι πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην.

Ἐρ. Τί δεῖ ἐννοεῖν περὶ τῆς ὡς καλουμένης δικαιοσύνης ;

Ἀπ. Καί τοι ἐνταῦθα ἐννοεῖται πᾶν εἶδος ἀρετῆς, ἧς ὀρέγεσθαι δεῖ τὸν Χριστιανόν, καθάπερ τροφῆς καὶ πόσεως, ἀλλ' ὅμως κατ' ἐξοχὴν νοητέον περὶ ἐκείνης τῆς δικαιοσύνης, ἣν ὁ Προφήτης Δαυὶδ ἐμφαίνει, λέγων· « Καὶ τοῦ ἀγαγεῖν δικαιοσύνην αἰώνιον », τούτεστι τοῦ ἐνώπιον Θεοῦ ὑπευθύνου ἀνθρώπου τὴν δικαίωσιν διὰ μέσου τῆς χάριτος καὶ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως (1). Περὶ ταύτης τῆς δικαιοσύνης ὁ Ἀπόστολος Παῦλος διδάσκει οὕτως· « Δικαιοσύνη δὲ Θεοῦ » διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς πάντας καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας· οὐ γὰρ ἐστὶ διαβολή. Πάντες γὰρ ἡμαρτον, καὶ ὕστερον τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ· Δικαιοσύμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χά-

(1) Ψαλμ. ΚΓ', 13. [Βλ. Ἠλ. ΑΗ', 42.]

(2) Δαυὶδ Θ', 24.

» ριτι, διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ὁν προέβητο
 » ὁ Θεὸς ἰλαστήριον διὰ τῆς πίστεως ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι, εἰς ἕν-
 » δεῖξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ, διὰ τὴν πάρεσιν τῶν προγεγονό-
 » των ἁμαρτημάτων» (1).

Ἐρ. Τίνας εἰσὶν οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τῆς δικαιοσύνης;

Ἀπ. Ὅσοι, φιλοῦντες τὸ ἀγαθοεργεῖν, οὐ νομίζουσιν ἑαυτοὺς
 δικαίους, οὐδὲ πεποιθήσιν ἔχουσιν εἰς τὰ ἀγαθὰ αὐτῶν ἔργα, ἀλλ'
 ὁμολογοῦσιν ἑαυτοὺς ἁμαρτωλοὺς εἶναι καὶ αὐτοκατακρίτους ἐνώ-
 πιον Θεοῦ· ὅσοι, δι' ἐγκαρδίου ἐπιθυμίας ἐν πίστει, καθάπερ τρο-
 φὴν καὶ πόσιν πνευματικὴν πεινῶσι καὶ διψῶσι τὴν κατὰ χάριν
 δικαίωσιν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἐρ. Τίς ἡ ἐπαγγελία τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς πεινῶντας καὶ
 διψῶντας τὴν δικαιοσύνην;

Ἀπ. Ὅτι χορτασθήσονται.

Ἐρ. Τί σηκίει ἐνταῦθα ὁ χορτασμός;

Ἀπ. Καθάπερ ὁ σωματικὸς χορτασμός πρῶτον μὲν, ἐπιφέρει τὴν
 πῦσιν τοῦ αἰσθήματος τῆς πείνης καὶ δίψης· δεύτερον [δὲ], ἰσχυ-
 ροποιεῖ τὸ σῶμα διὰ τῆς τροφῆς· παραπλησίως καὶ ὁ πνευματικὸς
 χορτασμός ἐμφάνει πρῶτον τὴν ἐσωτερικὴν ἀνάπαυσιν τοῦ ἡλεη-
 μένου ἁμαρτωλοῦ, καὶ κατὰ δεύτερον λόγον τὴν κτῆσιν τῆς δυνά-
 μεως πρὸς ἐργασίαν κλοῦ, ἣτις χορηγεῖται διὰ τῆς δικαιοσύνης χά-
 ριτος. Ὡς τόσον ὁ τέλειος χορτασμός τῆς ψυχῆς, ἣτις ἐπλάσθη
 δι' ἀπόλαυσιν τοῦ ἀπείρου ἀγαθοῦ, μέλλει συμπληρωθῆναι ἐν τῇ
 αἰωνίᾳ ζωῇ κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Προφητᾶνακτος· «Χορτασθή-
 » σομαι ἐν τῷ ὄφθναί μοι τὸν ὄξαν σου» (2).

Περὶ τοῦ Ε' Μακαρισμοῦ.

Ἐρ. Τίς ἡ πέμπτη ἐντολὴ τοῦ Κυρίου περὶ μακαριότητος;

(1) Πρὸς Ῥωμ. Γ', 22—25. [βλ. Αὐτόθ. Γ', 12. καὶ Γα', 32.—Ματθ. Κ', 28.
 —Πρὸξ. Ἀποστόλ. Γ', 38—39. καὶ ΙΒ', 30.—Β' πρὸς Κορινθ. Ε', 49.—Πρὸς
 Γαλάτ. Γ', 22, 23.—Πρὸς Ἐφεσ. Α', 7. καὶ Β', 8.—Πρὸς Κολοσ. Α', 20. καὶ Γ',
 44.—Α' πρὸς Τιμόθ. Β', 6.—Πρὸς Τίτ. Γ', 5, 7.—Α' Πέτρ. Α', 48 καὶ ἐπόμε.—Α'
 Ἰωάν. Β', 2. καὶ Δ', 40.]

(2) Ψαλμ. ΙΓ', 43. [Ματθ. Ε', 6.]

Ἄπ. Οἱ θέλοντες τὴν μακαριότητα ὀφείλουσιν εἶναι ἐλεήμονες.

Ἐρ. Τίνι τρόπῳ ἐκπληροῦται αὕτη ἡ ἐντολή;

Ἄπ. Δι' ἔργων ἐλεημοσύνης σωματικῶν καὶ πνευματικῶν διότι, καθὼς λέγει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος: «Ποικίλος ὁ » τῆς ἐλεημοσύνης τρόπος καὶ πλατεῖα ἡ ἐντολή αὕτη » (1).

Ἐρ. Ποῖα τῆς ἐλεημοσύνης τὰ ἔργα τὰ σωματικά;

Ἄπ. α) Πεινώντα χορτάσαι· β) διψῶντα ποτίσαι· γ) περιβαλεῖν γυμνόν, ἄλλως, τὸν χηρῶν τῆς ἀρεύκτου καὶ πρεπούτης ἐνδυμασίας· δ) ἐπισκεψασθαι τὸν ἐν φυλακῇ· ε) ἐπισκεψασθαι τὸν ἀσθενῆ, καὶ ἐξυπηρετῆσαι αὐτῷ, καὶ συνεργῆσαι πρὸς ἀνάξρων αὐτοῦ, ἢ καὶ πρὸς Χριστιανικὴν ἐτοιμασίαν αὐτοῦ εἰς τὸν θάνατον· ς) ξένον εἰς οἶκον εἰσαγαγεῖν καὶ ἀναπαῦσαι (2)· ζ) θάψαι τοὺς ἐν πτωχείᾳ ἀποθανόντας (3).

Ἐρ. Ποῖα τὰ πνευματικά τῆς ἐλεημοσύνης ἔργα;

Ἄπ. α) Διὰ παραινέσεων ἐπιστρέψαι ἁμαρτωλὸν ἐκ πλάνης ὁδοῦ αὐτοῦ· β) τὸν ἀμαθῆ διδάξαι τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ καλόν· γ) ἐγκαίρως καὶ ὀρθῶς συμβουλεῦσαι τῷ πλησίον, ὁπότεν ἀμνηχανῆ, ἢ κινδυνεύῃ· δ) προσεύχεται τῷ Θεῷ ὑπὲρ αὐτοῦ· ε) παρηγορῆσαι τὸν τεθλιμμένον· ς) μὴ ἀποδοῦναι τὸ κακὸν πρὸς τοὺς κακοποιήσαντας ἡμᾶς· ζ) ἐκ καρδίας συγχωρεῖν τὰς ἀδικίας (4).

Ἐρ. Μήπως εἰς τὴν ἐντολὴν τὴν περὶ ἐλεημοσύνης ἀντίκειται τὸ κολάζειν τοὺς ἐνόχους δικαίως;

Ἄπ. Οὐδεποσῶς, ἔταν τοῦτο γίνεται κατὰ χρέος καὶ ἐπ' ἀγαθῷ σκοπῷ, τουτέστι, πρὸς διόρθωσιν τοῦ ἐνόχου, ἢ καὶ εἰς προφύλαξιν τῶν ἀθῶων.

Ἐρ. Τί τὸ ἐπαγγελλλόμενον παρὰ Κυρίου πρὸς τοὺς ἐλεήμονας;

Ἄπ. Ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται.

(1) Ὁμιλ. ΙΒ', εἰς τὸ κατὰ Ματθ. [ἐνθα ἀνωτέρω].

(2) [Ματθ. ΚΒ', 35—40, = Ἦε. ΝΗ', 7.—Ἰεζεκ. ΙΗ', 7.—Παροιμ. ΙΘ', 17. = Ἰακώβ. Α', 27.].

(3) [Γωθιτ. Α', 3, 16—18. καὶ Β', 2—8.].

(4) Ἰακώβ. Ε', 20. [βλ. Λευϊτικ. ΙΘ', 17—18.—Παροιμ. Σολομ. ΙΖ', 13. Κ', 22. ΚΔ', 29. = Ματθ. Ε', 30. καὶ ΙΗ', 15.—Λουκ. ΙΖ', 3.—Πρὸς Ῥωμ. ΙΒ', 17—19.—Α' πρὸς Κορινθ. ς', 7—9.—Α' πρὸς Θεσσαλον. Ε', 15.—Α' πρὸς Τιμόθ. Δ', 8.—Α' Πέτρ. Γ', 8—13.].

Ἐρ. Ποῖον ἔλεος ἐννοεῖται ἐνταῦθα ;

Ἀπ. Ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῆς αἰωνίου κολάσεως διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἐμπροσθεν τοῦ φοβεροῦ βήματος τοῦ Θεοῦ.

Περὶ τοῦ 6' Μακαρισμοῦ.

Ἐρ. Τίς ἡ ἕκτη ἐντολὴ τοῦ Κυρίου περὶ μακαριότητος ;

Ἀπ. Οἱ ἐπιποθοῦντες αὐτὴν ὀφείλουσιν εἶναι καθαροὶ τῇ καρδίᾳ.

Ἐρ. Ἡ καθαριότης τῆς καρδίας οὐ ταῦτὸν τῇ εἰλικρινείᾳ ;

Ἀπ. Ἡ εἰλικρινεία, δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος οὐχ ὑποκρίνεται τὰς μὴ ἐνούσας ἐν τῇ καρδίᾳ ἀγαθὰς διαθέσεις, ἀλλὰ μᾶλλον τὰς ἀγαθὰς διαθέσεις τῆς καρδίας δεικνύει διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων αὐτῆ, λέγω, ἡ ἀρετὴ ἔσχατος βαθμὸς ὑπάρχει τῆς καθαριότητος τῆς καρδίας. Εἰς ταύτην δὲ φθάνει ὁ ἄνθρωπος μόνον διὰ τῆς διηγενοῦς καὶ ἀγρύπνου εἰς ἑαυτὸν προσοχῆς, ἀγωνιζόμενος εἰς τὸ ἐκβάλλειν ἐκ τῆς καρδίας αὐτοῦ πᾶσαν παράνομον ἐπιθυμίαν, ἢ λογισμὸν, καὶ πᾶσαν ἐμπαθεῖ πρὸς τὰ γήινα βροτὴν, τέλος, φυλάττων ἐν τῇ καρδίᾳ τὴν μνήμην τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πίστεως καὶ ἀγάπης.

Ἐρ. Τί τὸ ἐπαγγελόμενον παρὰ Κυρίου τοῖς καθαροῖς τῇ καρδίᾳ ;

Ἀπ. Ὅτι τὸν Θεὸν ὄψονται.

Ἐρ. Πῶς νοητέον ταύτην τὴν ἐπαγγελίαν ;

Ἀπ. Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐξομοιοῖ τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν μετὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ, καὶ τοῖς τελείοις Χριστιανοῖς ἀποδίδωσι πεφωτισμένους ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας (1). Καθάπερ οὖν ὁ καθαρὸς ὀφθαλμὸς δεκτικὸς ἐστὶ τῆς τοῦ φωτὸς θεωρίας, οὕτω καὶ ἡ καθαρὰ καρδία δεκτικὴ ὑπάρχει τῆς αὐτοψίας τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐπειδὴ ἡ τοιαύτη αὐτοψία ὄντως ἐστὶ πηγὴ τῆς αἰωνίου μακαριότητος, ἡ περὶ τῆς θείας ὄψεως ἐπαγγελία ὑψηλὸν παρεγγυᾶται βαθμὸν τῆς ἀτελευτήτου μακαριότητος.

(1) Πρὸς Ἐφεσ. Α', 18

Περὶ τοῦ Ζ' Μακαρισμοῦ.

Ἐρ. Τίς ἡ ἐβδόμη ἐντολὴ τοῦ Κυρίου περὶ μακαριότητος;

Ἀπ. Οἱ θέλοντες τὴν μακαριότητα θρείλουσιν εἶναι εἰρηνοποιοί.

Ἐρ. Πῶς δεῖ πληρῶσαι ταύτην τὴν ἐντολήν;

Ἀπ. Προσομιλητέον τοῖς πᾶσι φιλοφρόνως καὶ ἀπορευκτέον τὰς ἀφορμὰς τῆς διχονοίας. Συμβάσης δὲ ἀτυμφωνίας, θρείλομεν καταπαῦσαι αὐτὴν παντοίοις τρόποις, ἔστω καὶ ζημιούμενοι, πλὴν προσέχοντες, μὴ παραβῶμεν τὸ καθήκον, ἢ βλάψωμέν τινα. Πρὸς τοῦτοις θρείλομεν τοὺς ἐχθραينوμένους ἀλλήλοις συμβιβάζειν, τὸ κατὰ δύναμιν, καὶ εἰς ἔλλειψιν αὐτῆς τῆς δυνάμεως, εὐχεσθαι Θεῷ περὶ τῆς διαλλαγῆς αὐτῶν.

Ἐρ. Τί τὸ ἐπαγγελόμενον παρὰ Κυρίου τοῖς εἰρηνοποιοῖς;

Ἀπ. Ὅτι αὐτοὶ κληθήσονται υἱοὶ Θεοῦ.

Ἐρ. Τί σημαίνει αὐτὴ ἡ ὑπόσχεσις;

Ἀπ. Σημαίνει καὶ τὸ ὕψος τοῦ ἀγῶνος τῶν εἰρηνοποιῶν, καὶ τὸ ἔξοχον τῆς ἡτοιμασμένης αὐτοῖς μισθαποδοσίας. Ἐπειδὴ γὰρ διὰ τοῦ τοιοῦτου ἀγῶνος οἱ τοῦτο ποιοῦντες μιμοῦνται τὸν Μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν ἐλθόντα εἰς τὴν γῆν πρὸς τὸ τὸν ἀμαρτήσαντα ἄνθρωπον καταλλάξαι τῇ θεῖᾳ δικαιοσύνῃ, δι' αὐτὸν τὸν λόγον δίδεται αὐτοῖς τὸ κατὰ χάριν ὄνομα τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ· καὶ ἀναμφιβόλως δοθῆτεται ἀντάξιός τοῦ ὀνόματος βαθμὸς μακαριότητος.

Περὶ τοῦ Η' Μακαρισμοῦ.

Ἐρ. Τίς ἡ ὄγδῃ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου περὶ μακαριότητος;

Ἀπ. Οἱ θέλοντες τὴν μακαριότητα θρείλουσιν εἶναι ἔτοιμοι εἰς τὸ ὑπομεῖναι διωγμὸν ὑπὲρ τῆς δικαιοσύνης καὶ αὐτὴν μὴ ἀθετῆσαι.

Ἐρ. Ποῖα πλεονεκτήματα ἀπαιτεῖ ἡ ἐντολὴ αὕτη;

Ἀπ. Φιλαλήθειαν, καρτερίαν καὶ ἐμμονὴν ἐν τῇ ἀρετῇ, ἀνδρίαν τε καὶ ὑπομονὴν, ὅποτε δοκιμάζει τις συμφορὰν ἢ κίνδυνον, διὰ τὸ μὴ στέργειν τὴν ἀθέτησιν τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀληθείας.

Ἐρ. Τί τὸ ἐπαγγελλόμενον παρὰ Κυρίου τοῖς διωκομένοις ἐνεκὸν δικαιοσύνης;

Ἀπ. Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, εἰς ἀντάλλαγμα τῶν ὅσων στεροῦνται διὰ τοῦ διωγμοῦ, καθάπερ εἴρηται καὶ τοῖς πτωχοῖς τῷ πνεύματι, πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ αἰσθήματος τῆς ἐνδείας καὶ ἐλλείψεως.

Περὶ τοῦ Θ' Μακαρισμοῦ.

Ἐρ. Τίς ἡ ἐνάτη ἐντολὴ τοῦ Κυρίου περὶ μακαριότητος;

Ἀπ. Οἱ θελοντες τὴν μακαριότητα ὀφείλουσιν εἶναι ἔτοιμοι, ὥστε ὑπομεῖναι μετὰ χαρᾶς τὸν θνείδισμὸν, τοὺς διωγμοὺς, πᾶν εἶδος συμφορᾶς, καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὑπὲρ τῆς ἀληθινῆς Ὁρθοδόξου πίστεως.

Ἐρ. Πῶς ἐνομάζεται ὁ ἀγὼν, ὃν ἀπαιτεῖ ἡ ἐντολὴ αὕτη;

Απ. Ἀγὼν τοῦ *Μαρτυρίου.

Ἐρ. Τί ἐπαγγέλλεται ὁ Κύριος δι' αὐτὸν τὸν ἀγῶνα;

Ἀπ. Μισθὸν πολλὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τουτέστιν, ὑψηλὸν καὶ ἐξαιρετικὸν τῆς μακαριότητος βαθμὸν.

ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ

ΜΕΡΟΣ Γ'.

ΠΕΡΙ ΑΓΑΠΗΣ.

Περί τοῦ μεταξὺ πίστεως καὶ ἀγάπης δεσμοῦ.

Ἐρ. Τίς εἶναι ὀφείλει ἡ ἐνέργεια καὶ ὁ καρπὸς τῆς ἀληθιῆς πίστεως τοῦ Χριστιανοῦ ;

Ἄπ. Ἡ ἀγάπη καὶ τὰ συνάδοντα αὐτῇ καλὰ ἔργα. «Ἐν γὰρ » Χριστῷ Ἰησοῦ (λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος) οὔτε περιτομή τι » ἰσχύει, οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη» (1).

Ἐρ. Οὐκοῦν ἀρκεῖ τῷ Χριστιανῷ μόνῃ ἡ πίστις, χωρὶς τῆς ἀγάπης καὶ τῶν ἀγαθῶν ἔργων ;

Ἄπ. Οὐκ ἀρκεῖ καθότι ἡ πίστις χωρὶς τῆς ἀγάπης καὶ τῶν καλῶν ἔργων ἀπρακτός ἐστι καὶ νεκρά· ὅθεν οὐδὲ δύναται χορηγησάσθαι τὴν αἰώνιον ζωὴν. «Ὁ γὰρ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν μένει » ἐν τῷ θανάτῳ» (2). «Τί τὸ ὄρελος, ἀδελφοί μου, ἐὰν πίστιν » λέγῃ τις ἔχειν, ἔργα δὲ μὴ ἔχῃ ; μὴ δύναται ἡ πίστις σῶσαι » αὐτόν ;» (3). «Ὡςπερ γὰρ τὸ σῶμα χωρὶς πνεύματος νεκρόν » ἐστίν, οὕτω καὶ ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστίν» (4).

Ἐρ. Μήπως ἐκ τοῦ ἐναντίου ἀδύνατόν ἐστι σωθῆναι διὰ τῆς ἀγάπης καὶ τῶν καλῶν ἔργων ἄνευ πίστεως ;

(1) Πρὸς Γαλάτ. Β', 6. [βλ. Αὐτόθ. Γ', 15.—Ματθ. ΙΒ', 50.—Ἰωάν. ΙΕ', 14.—Α' πρὸς Κορινθ. Ζ', 19.—Β' πρὸς Κορινθ. Ε', 16.—Πρὸς Κολοσ. Γ', 14.—Α' πρὸς Θεσσαλονικ. Α', 3.]

(2) Α' Ἰωάν. Γ', 14. [βλ. Αὐτόθ. Β', 9—11.—Λευϊτικ. ΙΘ', 17.]

(3) Ἰακώβ. Β', 14. [βλ. Αὐτόθ. Α', 23.—Ματθ. Ζ', 26.]

(4) Ἰακώβ. Β', 26.

Ἄπ. Ἀδύνατόν ἐστιν *ἰν' ἀληθῶς ἀγαπᾶ τὸν Θεὸν ὁ μὴ ἔχων εἰς αὐτὸν πίστιν. Ἐκτός δὲ τούτου, ὁ διεφθαρμένος διὰ τῆς ἀμαρτίας ἄνθρωπος οὐ δύναται ποιεῖν ὄντως καλὰ ἔργα, μὴ λαβῶν διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως τὴν ἐπὶ τούτῳ ἀναγκαίαν πνευματικὴν δύναμιν, ἄλλως, τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ. «Χωρὶς πίστεως ἀδύνατον » εὐαρεστῆσαι (τῷ Θεῷ)· πιστεῦσαι γὰρ δεῖ τὸν προσερχόμενον » τῷ Θεῷ, ὅτι ἐστὶ, καὶ τοῖς ἐκ ζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνε- » ται» (1). «Ὅσοι γὰρ ἐξ ἔργων νόμου εἰσὶν, ὑπὸ κατάραν εἰσὶ » γέγραπται γάρ· Ἐπικατάρατος πᾶς ὃς οὐκ ἐμμένει ἐν πᾶσι τοῖς » γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου, τοῦ ποιῆσαι αὐτά» (2). «Ἡμεῖς γὰρ πνεύματι ἐκ πίστεως ἐλπίδα δικαιοσύνης ἀπεκδε- » χόμεθα» (3). «Τῆ γὰρ χάριτί ἐστε σεσωσμένοι διὰ τῆς πίστεως· » καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ὑμῶν· Θεοῦ τὸ δῶρον· Οὐκ ἐξ ἔργων, ἵνα μὴ » τις καυχῆσθῃται» (4).

Ἐρ. Τί δεῖ φρονεῖν περὶ ἐκείνης τῆς ἀγάπης, ἧτις οὐ συνεπιφέρει τὰ ἀγαθὰ ἔργα;

Ἄπ. Ἡ τοιαύτη ἀγάπη οὐκ ἐστὶν ἀληθής· καὶ γὰρ ἡ ἀληθινὴ ἀγάπη, κατὰ φυσικὸν λόγον, φανερὰ γίνεται διὰ τῶν καλῶν ἔργων. Ὅθεν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς λέγει· «Ὁ ἔχων τὰς ἐντολάς μου, » καὶ τηρῶν αὐτάς, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με. Ἐάν τις ἀγαπᾶ » με, τὸν λόγον μου τηρήσει» (5). Ὁ Ἀπόστολος Ἰωάννης γρά- » ρει· «Αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ἵνα τὰς ἐντολάς αὐτοῦ » τηρῶμεν» (6). «Μὴ ἀγαπῶμεν λόγῳ μὴδὲ γλώσσῃ, ἀλλ' ἔργῳ » καὶ ἀληθείᾳ» (7).

(1) Πρὸς Ἐβρ. ΙΑ', 6.

(2) Πρὸς Γαλάτ. Γ', 40. [βλ. Δευτερονομ. ΚΖ', 26.].

(3) Πρὸς Γαλάτ. Ε', 5. [βλ. Β' πρὸς Τιμόθ. Δ', 8.].

(4) Πρὸς Ἐφεσ. Β', 8—9. [βλ. Ματθ. ΙΓ', 47.—Πρὸς Ῥωμ. Γ', 20, 24, 27· καὶ Δ', 2, 16· καὶ Θ', 41· καὶ ΙΑ', 6.—Α' πρὸς Κορινθ. Α', 29—30.—Πρὸς Φιλιππ. Α', 29.—Β' πρὸς Τιμόθ. Α', 9.—Πρὸς Τίτ. Γ', 5.].

(5) Ἰωάν. ΙΔ', 24, 23.

(6) Α' Ἰωάν. Ε', 3. [βλ. Ἰωάν. ΙΔ', 15, 24, 23· καὶ ΙΕ', 40.—Β' Ἰωάν. 6.].

(7) Α' Ἰωάν. Γ', 18. [βλ. Ἰακώβ. Β', 14.].

Περὶ τοῦ Θείου νόμου καὶ τῶν ἐντολῶν.

Ἐρ. Ποῖα ἔχομεν μέσα πρὸς διαστολὴν καὶ διάκρισιν τῶν καλῶν ἔργων καὶ τῶν πονηρῶν;

Ἀπ. Τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ τὸν ἐσωτερικόν, ἧγουν τὴν μαρτυρίαν τῆς συνειδήσεως· καὶ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ τὸν ἐξωτερικόν, ἄλλως εἰπεῖν, τὰς θείας ἐντολάς.

Ἐρ. Διαλαμβάνει ἡ ἱερὰ Γραφὴ περὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ νόμου;

Ἀπ. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει περὶ τῶν ἐθνικῶν· «Οἷτινες» ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως, καὶ μεταξύ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων, ἡ καὶ ἀπολογουμένων» (1).

Ἐρ. Ἐὰν ὑπάρχη ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐσωτερικὸς νόμος, πρὸς τί ἐδόθη ὁ ἐξωτερικὸς;

Ἀπ. Ἐδόθη, διότι οἱ ἄνθρωποι παρήκουσαν τοῦ ἐσωτερικοῦ νόμου, καὶ βίον διάγοντες σαρκικὸν καὶ ἀνόσιον κατεσίγαζον ἐν εαυτοῖς τὴν φωνὴν τοῦ πνευματικοῦ νόμου· διὸ καὶ ἔχρησεν ὑπομνήσαι αὐτοῖς περὶ αὐτοῦ ἐξωτερικῶς διὰ μέσου τῶν ἐντολῶν· «Τί οὖν ὁ νόμος; Τῶν παραβάσεων χάριν προσετέθη» (2).

Ἐρ. Πότε καὶ τίνι τρόπῳ ἐδόθη τοῖς ἀνθρώποις ἐξωτερικῶς ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ;

Ἀπ. Ὅποτε ὁ ἐξ Ἀβραάμ ἀναφύεις λαὸς τῶν Ἑβραίων θαυματουργικῶς ἐβρέσθη ἐκ τῆς δουλείας τῶν Αἰγυπτίων, τότε κατὰ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ πρὸς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ, ἐφανέρωσεν ὁ Θεὸς τὴν παρουσίαν αὐτοῦ ἐν πυρὶ καὶ γνόφῳ, καὶ νόμον ἔδωκε διὰ τοῦ ἄρχοντος τῶν Ἰσραηλιτῶν Μωϋσέως.

Ἐρ. Ποῖαι αἱ κυριώτεραι καὶ γενικαὶ ἐντολαὶ τοῦ νόμου τούτου;

Ἀπ. Αἱ ἐφεξῆς δέκα, αἱ ἦσαν ἐγκεχαραγμέναι εἰς δύο λιθίνας πλάκας (3).

(1) Πρὸς Ῥωμ. Β', 15.

(2) Πρὸς Γαλιτ. Γ', 19. [βλ. Ἐξῆς. ΙΘ', 3 καὶ ἐπομ.—Δευτερονομ. Β', 3 καὶ ἐπομ.—Ἰωάν. Α', 17· καὶ ΙΕ', 22.—Πράξ. Ἀποστόλ. Ζ', 38, 53.—Πρὸς Ῥωμ. Δ', 15· καὶ Ε', 20· καὶ Ζ', 8.]

(3) Ἐξῆς. Κ', 2—17.

1) « Ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου. Οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι, » πλὴν ἐμοῦ » (2).

2) « Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδῶλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα » ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῆ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕ- » δασιν ὑποκάτω τῆς γῆς. Οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λα- » τρεύσεις αὐτοῖς » (2).

3) « Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ » (3).

4) « Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν σαββάτων, τοῦ ἀγιαῶν αὐτήν. » Ἐξ ἡμέρας ἔργῳ, καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου, τῇ δὲ ἡμέρᾳ » τῇ ἐβδομῇ σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου » (4).

5) « Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένη- » ται, καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς » (5).

6) « Οὐ φονεύσεις » (6).

7) « Οὐ μοιχεύσεις » (7).

8) « Οὐ κλέψεις » (8).

9) « Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν » ψευδῆ » (9).

10) « Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου· οὐκ ἐπι- » θυμήσεις τὴν οἰκίαν τοῦ πλησίον σου· οὐδὲ τὸν ἀγρόν αὐτοῦ, οὐδὲ » τὸν παῖδα αὐτοῦ, οὐδὲ τὴν παιδίσκην αὐτοῦ, οὔτε τοῦ βόδου »

(1) [Ἐξὸδ. Κ', 2 καὶ 3.—Δευτερονομ. Ε', 6 καὶ 7.—Ἰησ. Ναυῆ ΚΔ', 14.—Ψαλμ. Π', 41.—Ἦσθὲ ἸΓ', 4.].

(2) [Ἐξὸδ. Κ', 4 καὶ 5 καὶ 23.—Δευτ. ΚΓ', 4.—Δευτερονομ. Δ', 15—18· καὶ Ε', 8, 9· καὶ ΚΖ', 15.—Ψαλμ. Π', 10· καὶ ἑστ', 7.].

(3) [Ἐξὸδ. Κ', 7.—Δευτ. ΙΘ', 12· καὶ ΚΔ', 15—16.—Ἀριθμ. Α', 3.—Δευτερονομ. Ε', 11· καὶ ΚΓ', 23.—Ἐκκλησιασ. Ε', 3—4.—Ματθ. Ε', 33.].

(4) [Ἐξὸδ. Κ', 8.—11· καὶ ΚΓ', 12· καὶ ΛΑ', 14—17· καὶ ΛΔ', 24· καὶ ΔΕ', 2.—Δευτερονομ. Ε', 12—15.—Ἰεζεκ. Κ', 12.].

(5) [Ἐξὸδ. Κ', 12· καὶ ΚΑ', 15—16.—Δευτ. ΙΘ', 3· καὶ Κ', 9.—Δευτερο- νομ. Ε', 16· καὶ ΚΖ', 16.—Ματθ. ΙΕ', 4.—Μάρκ. Ζ', 10.—Πρὸς Ἐφεσ. ς', 2.].

(6) [Ἐξὸδ. Κ', 13· καὶ ΚΑ', 12 καὶ 14.—Δευτερονομ. Ε', 17.—Ματθ. Ε', 21.].

(7) [Ἐξὸδ. Κ', 14.—Δευτ. ΙΗ', 20· καὶ Κ', 10.—Δευτερονομ. Ε', 18· καὶ ΚΒ', 22.—Ματθ. Ε', 27.—Ἰωάν. Η', 5.].

(8) [Ἐξὸδ. Κ', 15.—Δευτ. ΙΘ', 11.—Δευτερονομ. Ε', 19.—Πρὸς Ἐφεσ. Δ', 28.].

(9) [Ἐξὸδ. Κ', 16.—Δευτερονομ. Ε', 20.].

» αὐτοῦ, οὔτε τοῦ ὑποζυγίου αὐτοῦ, οὔτε παντὸς κτήνους αὐτοῦ,
 » οὔτε ὅσα τῷ πλησίον σου ἐστί» (1).

Ἐρ. Ἄν καὶ αὐταὶ αἱ ἐντολαὶ ἐδόθησαν τῷ λαῷ τοῦ Ἰσραὴλ,
 πρέπει ἄρα γε καὶ ἡμῖν φυλάσσειν αὐτάς;

Ἄπ. Πρέπει. Καθότι οὐσιωδῶς αὐταὶ περιέχουσι τὸν νόμον ὅ-
 τες, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, γέγραπται ἐν ταῖς
 καρδίαις ἀπάντων τῶν ἀνθρώπων, ἵνα πάντες ἀκολουθῶσιν αὐτῷ.

Ἐρ. Μήπως ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐδίδασκε τὸ πολιτεύεσθαι κατὰ
 τὰς δέκα ἐντολάς;

Ἄπ. Αὐτὸς ἐκέλευε τηρεῖν τὰς ἐντολάς πρὸς ἐπίτευξιν τῆς αἰ-
 νίου ζωῆς· ἐνταυτῷ δὲ ἐδίδασκε, πῶς ἐννοητέον καὶ πληρωτέον
 αὐτάς ἐντελέστερον παρ' ἑ,τι ἐνόουν αὐτάς πρὸ τῆς ἐπιφανείας
 αὐτοῦ (2).

Περὶ τῆς εἰς δύο πλάκας διαίρέσεως τῶν δέκα ἐντολῶν.

Ἐρ. Τί ἐμφαίνει ἡ διαίρεσις τῶν δέκα ἐντολῶν εἰς πλάκας δύο;

Ἄπ. Τοῦτο δηλοῖ, ὅτι ἐν αὐταῖς περιέχονται δύο τῆς ἀγάπης
 εἶδη, τουτέστιν ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη καὶ ἡ πρὸς τὸν πλησίον·
 καὶ ἀναλόγως θεσπίζονται δύο ἤδη χρεῶν.

Ἐρ. Οὐκοῦν ἀνεφερέ τι περὶ τούτου ὁ Ἰησοῦς Χριστός;

Ἄπ. Ἐρωτηθεὶς, «Ποία ἐντολὴ μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ;» αὐτὸς
 ἀπεκρίνατο· «Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ
 » σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου. Αὕτη
 » ἐστὶ πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολή. Δευτέρα δὲ ὁμοία αὐτῇ· Ἀγα-
 » πῆσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. Ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντο-
 » λαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρίμονται» (3).

(1) [Ἐξῆδ. Κ', 47.—Δευτερονομ. Ε', 21.—Πρὸς Ῥωμ. 2', 7· καὶ ΙΓ', 9].

(2) Ματθ. ΙΘ', 17 καὶ ἐπὶ. Ἀνάγν. καὶ τὸ Κεφ. Ε' ὁλόκληρον.

(3) Ματθ. ΚΒ', 36—40. [Βλ. Δευτ. ΙΘ', 18.—Δευτερονομ. 5, 5.—Μάρκ. ΙΒ', 30 καὶ ἐπὶ.—Λουκ. Ι', 27.—Πρὸς Ῥωμ. ΙΓ', 9—10.—Πρὸς Γαλάτ. Ε', 14.—Α' Τιμόθ. Α', 5.—Ἰακώβ. Ε', 8].

Ἐρ. Μήπως πάντες οἱ ἄνθρωποι εἰσιν ὁ πλησίον ἡμῶν;

Ἄπ. Πάντες· διότι πλάσματα εἰσι πάντες τοῦ μόνου Θεοῦ, καὶ πάντες ἐξ ἑνὸς ἀνθρώπου καταγονται. Ἄλλ' ὅμως οἱ οἰκεῖοι τῆς πίστεως διττῶς εἰσιν οἱ πλησίον ἡμῶν, ὡς τέκνα τοῦ ἐνὸς οὐρανοῦ Πατρὸς, διὰ τῆς εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν πίστεως.

Ἐρ. Καὶ τίνας ἔνεκεν οὐκ ἐτέθη ἐντολὴ περὶ τῆς πρὸς ἑαυτοῦς ἀγάπης;

Ἄπ. Διότι καὶ ἄνευ ἐντολῆς, κατ' ἔμφυτον λόγον, « Οὐδεὶς » ποτε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἐμίσησεν, ἀλλ' ἐκτρέφει καὶ θάλπει » αὐτήν» (1).

Ἐρ. Ὅποια ἀπαιτεῖται τάξις εἰς τὴν πρὸς Θεὸν καὶ τὸν πλησίον καὶ ἑαυτοῦς ἀγάπην;

Ἄπ. Ἐαυτοῦς μὲν ὀφείλομεν ἀγαπᾶν μόνον διὰ τὸν Θεόν, καὶ ἐν μέρει διὰ τὸν πλησίον· τὸν δὲ πλησίον ἀγαπᾶν ὀφείλομεν διὰ τὸν Θεόν. Τέλος, ὁ Θεὸς ἀγαπάσθω δι' ἑαυτὸν, καὶ ὑπὲρ ἄλλο τι· τὴν εἰς ἑαυτοῦς ἀγάπην ὀφείλομεν θυσιάζειν ἕνεκα τῆς τοῦ πλησίον ἀγάπης· τὴν δὲ εἰς ἑαυτοῦς καὶ εἰς τὸν πλησίον ἀγάπην θυσιάζειν ὀφείλομεν εἰς τὴν ἀγάπην τὴν πρὸς τὸν Θεόν· «Μείζονα ταύτης » ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπὲρ τῶν » φίλων αὐτοῦ» (2). «Ὁ φίλων πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμέ (λέγει » ὁ Χριστὸς), οὐκ ἔστι μου ἄξιος· καὶ ὁ φίλων υἱὸν ἢ θυγατέρα » ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος» (3).

Ἐρ. Ἀνίτως ὅλος ὁ νόμος ἐν δυσὶν ἐντολαῖς περιλαμβάνεται, πρὸς τί διηρέθη εἰς δέκα;

Ἄπ. Ἴνα τρανότερον ἐκτεθῶσι τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἡμέτερα καθήκοντα.

Ἐρ. Ἐν ποίαις τῶν ἐντολῶν θεσπίζονται τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καθήκοντα;

Ἄπ. Ἐν ταῖς πρώταις τέσσαρσι.

Ἐρ. Καὶ ποῖα ῥητῶς καθήκοντα;

(1) Πρὸς Ἐφεσ. Ε', 29.

(2) Ἰωάν. ΙΕ', 13.

(3) Ματθ. Ι', 37. [βλ. Λουκ. ΙΔ', 26.].

Ἄπ. Διὰ τῆς πρώτης ἐντολῆς κελεύομεθα γινώσκειν καὶ τιμᾶν τὸν ἀληθινὸν Θεόν· διὰ τῆς δευτέρας, τὸ φεύγειν πᾶσαν λατρείαν ψευδῆ· διὰ τῆς τρίτης, τὸ μὴ παραβαίνειν τὴν θεοσεβείαν μηδὲ λόγῳ· διὰ τῆς τετάρτης, τὸ φυλάττειν τάξιν εἰς τῆς θεοσεβείας τοὺς καιροὺς καὶ τὰς πράξεις.

Ἐρ. Ἐν ποίαις τῶν ἐντολῶν θεσπίζονται τὰ πρὸς τὸν πλησίον καθήκοντα;

Ἄπ. Ἐν ταῖς ἕξ τελευταίαις.

Ἐρ. Ὅποια ταῦτα τὰ χρέη;

Ἄπ. Διὰ τῆς πέμπτης ἐντολῆς κελεύομεθα ἀγαπᾶν καὶ τιμᾶν τοὺς πλησίον, τοὺς κατ' ἐξοχὴν ἐγγύς ἡμῖν ὄντας, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῶν γονέων ἡμῶν· διὰ τῆς ἕκτης ἐντολῆς, τὸ μὴ βλάπτειν τὴν ζωὴν τῶν πλησίον· διὰ τῆς ἑβδόμης, τὸ μὴ ἐπηρεάζειν τὴν καθαρότητα τῶν ἡθῶν αὐτῶν· διὰ τῆς ὀγδόης, τὸ μὴ ἐπιβουλεύεσθαι τὴν ἰδιοκτησίαν αὐτῶν· διὰ τῆς ἐνάτης, τὸ μὴ βλάπτειν αὐτοὺς ἐν λόγῳ· διὰ τῆς δεκάτης, τὸ μηδὲν ἐπιθυμεῖν πρὸς βλάβην αὐτῶν.

Ἐρ. Οὐκοῦν περιέχονται ἐν ταῖς δέκα ἐντολαῖς καὶ τὰ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς χρέη;

Ἄπ. Τὰ τοιαῦτα χρέη συμπεριλαμβάνονται εἰς τὰς ἐντολάς τὰς περὶ τὸν πλησίον· καθότι τὸν πλησίον ἡμῶν ὀφείλομεν ἀγαπᾶν ὡς ἑαυτοῦς.

Περὶ τῆς Α' ἐντολῆς.

Ἐρ. Τί δηλοῦσι τὰ λόγια « Ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου »;

Ἄπ. Δι' αὐτῶν ὁ Θεός, ἵν' οὕτως εἴπωμεν, δεικνύει τῷ ἀνθρώπῳ ἑαυτὸν, καὶ, ἀκολούθως, κελεύει ἐπιγινώσκειν Κύριον τὸν Θεόν.

Ἐρ. Ἐκ τῆς ἐντολῆς τοῦ γινώσκειν τὸν Θεόν, ὅποια παράγονται κυριώτερα καθήκοντα;

Ἄπ. Πρῶτον δεῖ ἐκπαιδεύεσθαι τὴν Θεογνωσίαν, ὡσπερ ἀνωτέραν τῶν γνώσεων· δεύτερον, δεῖ ἀκούειν ἐπιμελῶς τὰς περὶ Θεοῦ καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ διδασχὰς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ τὰς εὐσεβεῖς συνδιαλέξεις κατ' οἶκον· τρίτον, δεῖ ἀναγινώσκειν καὶ ἀκροάζε-

σθαι τὰ βιβλία τὰ Θεογνωσίαν διδάσκοντα, ἐν πρώτοις τὴν ἱερὰν Γραφήν· δεύτερον τὰ συγγράμματα τῶν ἁγίων Πατέρων.

Ἐρ. Τί προστάσουσιν οἱ λόγοι «Οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι, » πλὴν ἐμοῦ » ;

Ἀπ. Τὸ ἐπιστρέφειν καὶ προσκολληῖσθαι πρὸς μόνον τὸν ἀληθινὸν Θεόν, ἢ τὸ (ὅπερ ταυτοσήμαντον) εὐλαβῶς σέβειν αὐτόν.

Ἐρ. Ποῖα καθήκοντα ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐσωτερικὴν λατρείαν;

Ἀπ. Πρῶτον, τὸ πιστεύειν εἰς Θεόν· δεύτερον, τὸ πορεύεσθαι ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ, ἤγουν τὸ μνημονεύειν αὐτοῦ, καὶ κατὰ πάντα προσέχειν ἑαυτῶν· διότι ὁ Θεὸς ὄρθ' οὐχὶ μόνον τὰ ἔργα, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐνδομύχους λογισμοὺς ἡμῶν· τρίτον, τὸ φοβεῖσθαι τὸν Θεόν, ἄλλως εἰπεῖν, τὸ εὐλαβεῖσθαι ἐνώπιον αὐτοῦ, τὴν ὀργὴν τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς μεγίστην λογιζομένους συμφορὰν· διὸ καὶ προσέχειν, ἵνα μὴ παροργίσωμεν αὐτόν· τέταρτον, τὸ ἐλπίζειν εἰς τὸν Θεόν· πέμπτον, τὸ ἀγαπᾶν τὸν Θεόν· ἕκτον, τὸ ὑποτάσσεσθαι τῷ Θεῷ, τουτέστιν, ἀδιαλείπτως ἐτοίμους εἶναι τοῦ ποιῆσαι ὃ Θεὸς κελεύει, καὶ τοῦ μὴ γογγύζειν, ὅσάκις αὐτὸς οὐ ποιεῖ ἡμῖν κατὰ τὸν πόθον ἡμῶν· ἕβδομον, τὸ προσκυνεῖν τὸν Θεόν, ὡς ὄν ὑπέρτατον· ὄγδοον, τὸ δοξάζειν τὸν Θεόν, ὡς αὐτοτελεῖ· ἔνατον, τὸ εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ, ὡς δημιουργῷ καὶ προνοητῇ καὶ σωτῆρι· δέκατον, τὸ ἐπικαλεῖσθαι τὸν Θεόν, ὡς πανάγαθον καὶ παντοδύναμον ἀντιλήπτορα εἰς πᾶν ἀγαθὸν ἐπιχείρημα.

Ἐρ. Ποῖα καθήκοντα ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐξωτερικὴν λατρείαν;

Ἀπ. Πρῶτον τὸ ὁμολογεῖν καὶ κηρύττειν τὸν Θεόν, τουτέστι, τὸ γινώσκειν, ὅτι αὐτὸς Θεὸς ἡμῶν ἐστι, καὶ μὴ ἀπαρνεῖσθαι αὐτόν, καίπερ ἐπαπειλούντων ἡμῖν παθημάτων καὶ θανάτου διὰ τὴν ὁμολογίαν ταύτην. Δεύτερον, τὸ μετέχειν τῆς δημοσίου λατρείας, ἣν ὁ Θεὸς ὥρισε καὶ ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία διέταξεν.

Ἐρ. *Ποῖά εἰσι τὰ εἰς τὴν Ἀ' ἐντολὴν ἀντιβαίνοντα ἁμαρτήματα, ἅπερ ἀνάγκη μαθεῖν πρὸς ἀκριβεστέραν γνῶσιν καὶ τήρησιν αὐτῆς τῆς ἐντολῆς*;

Ἀπ. [Τὰ ἁμαρτήματα ταῦτά εἰσι:] α) ἡ ἀθεΐα, ὅτε οἱ ἄνθρωποι, οὗς ὁ Παλμωδὸς ἄρρυνας ὀνομάζει δικαίως, θέλοντες ἀπαλλαγῆναι τοῦ φόβου τῆς κρίσεως τοῦ Θεοῦ, λέγουσιν ἐν τῇ καρδίᾳ

αὐτῶν. «Οὐκ ἔστι Θεός» (1)· β) ἡ πολυθεΐα, ὅποτε ἀντί μιᾶς ἀληθινῆς θεότητος, ἀποδέχεται τις πολλοὺς νομιζομένους θεούς· γ) ἡ ἀπιστία, ὅτε οἱ ὁμολογοῦντες εἶναι Θεόν, οὐ πιστεύουσι πρόβοιαν, οὐδὲ ἀποκάλυψιν· δ) ἡ αἵρεσις, ὅτε οἱ ἄνθρωποι εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς πίστεως παρειτάγουσι γνώμας ἀσυμβιβάστους πρὸς τὴν θείαν ἀλήθειαν· ε) τὸ σχίσμα, τοῦτέστιν, ἡ αὐθαίρετος παρεκτροπὴ ἀπὸ τῆς ἐνότητος τῆς λατρείας καὶ ἀπὸ τῆς ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ· ς) ἡ ἐξώμοσις, ἄλλως, ἀποστασία, ὅτε ἀρνοῦνται τινες τὴν ἀληθινὴν πίστιν διὰ τὸν φόβον τῶν ἀνθρώπων, ἢ διὰ κοσμικὰ συμφέροντα· ζ) ἡ ἀπόγνωσις, ὅτε οὐδόλωσ ἐλπίζουσι τυχεῖν χάριτος καὶ σωτηρίας παρὰ Θεοῦ· η) ἡ γοητεία, ὅτε, ἀρέντες τὴν εἰς τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ πίστιν, πιστεύουσι ἀποκρύφους καὶ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, πονηρὰς τῶν κτισμάτων δυνάμεις, κατ' ἐξοχὴν δὲ τῶν πνευμάτων τῶν πονηρῶν, ἐπιτηθεύομενοι τὴν τούτων ἐνέργειαν· θ) ἡ δεισιδαιμονία (ματαιοπιστία), ὅτε πιστεύουσι εἰς ὅτιον πρᾶγμα εἰθισμένον, ὡς ἂν εἶχε δύναμιν θεϊκὴν, καὶ εἰς τοῦτο τὸ πρᾶγμα, ἀντὶ τοῦ Θεοῦ, πεποιθήσιν ἔχουσι καὶ εὐλαθεύονται, ὥσπερ, λόγου χάριν, πιστεύουσι τινες εἰς βιβλίον παλαιόν, νομίζοντες δι' αὐτοῦ μόνου τυχεῖν σωτηρίας, καὶ οὐχὶ διὰ νέου βιβλίου, καίτοι περιέχοντος τὴν αὐτὴν διδασκαλίαν καὶ λατρείαν· ι) ἡ βραθυμία ὡς πρὸς τὴν εὐσέβειαν, τὴν προσευχὴν καὶ τὴν δημόσιαν λατρείαν· ια) ἡ πρὸς τὸ κτίσμα ἀγάπη μᾶλλον ἢ πρὸς τὸν κτίσαντα· ιβ) ἡ ἀνθρωπαρέσκεια, ὅτε εὐαρεστοῦσι τοῖς ἀνθρώποις, δλιγωροῦντες τῆς πρὸς [τὸν] Θεὸν εὐχρηστῆσεως· ιγ) ἡ εἰς ἀνθρώπον πεποιθήσις, ὅτε θαρρῶντες καὶ ἐλπίζουσι εἰς τὴν ἰκανότητά καὶ τὰς δυνάμεις ἑαυτοῦ, ἢ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, καὶ οὐχὶ εἰς τὸ ἔλεος καὶ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ.

Ἐρ. Διὰ τί φρονεῖν δεῖ, ὅτι ἡ ἀνθρωπαρέσκεια καὶ ἡ εἰς ἀνθρώπον πεποιθήσις ἀντίκεινται εἰς τὴν πρώτην ἐντολήν;

Ἀπ. Διότι ὁ ἄνθρωπος, εἰς ὃν ἀρέσκειν σπουδάζομεν, ἢ εἰς ὃν πεποιθήμεν, ἐπιλανθάνομενοι τοῦ Θεοῦ, γίγνεται τρόπον τινὰ δι' ἑμᾶς θεὸς ἕτερος ἀντὶ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ.

(1) Ψαλμ. ΙΓ', 4. [βλ. ἀπόθ. ΝΒ', 2].

Ἐρ. Πῶς ἐκφράζεται ἡ ἱερὰ Γραφή περὶ ἀνθρωπαρεσκείας ;

Ἀπ. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει· « Εἰ γὰρ εἶμι ἀνθρώποις ἡ-
» ρεσκον, Χριστοῦ δοῦλος οὐκ ἂν ἦμην » (1).

Ἐρ. Πῶς ἐκφράζεται ἡ ἱερὰ Γραφή περὶ τῆς ἐπ' ἀνθρώπων
πειποιθήσεως ;

Ἀπ. « Ταῦτε λέγει Κύριος· Ἐπικατάρτατος ὁ ἀνθρώπος, ὃς τὴν
» ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἀνθρώπων, καὶ στηρίττει σάρκα βραχίονος αὐτοῦ
» ἐπ' αὐτόν, καὶ ἀπὸ Κυρίου ἀποστῆ ἡ καρδία αὐτοῦ » (2).

Ἐρ. Πρὸς ἀκριβεστέραν ἐκπλήρωσιν τῶν πρὸς Θεὸν καθηκόντων
αὐτοῦ, πῶς ὀρεῖται ὁ ἀνθρώπος πρὸς ἑαυτὸν προσφέρεισθαι ;

Ἀπ. Ὅρεῖται ἀπαρνήσασθαι ἑαυτὸν· « Ὅστις θέλει ὀπίσω μου
» ἔλθειν (λέγει ὁ Ἰησοῦς Χριστός), ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν » (3).

Ἐρ. Τί σημαίνει τὸ ἀπαρνήσασθαι ἑαυτὸν ;

Ἀπ. Ὁ ἅγιος Βασίλειος ὁ Μέγας ἐξηγεῖ τοῦτο κατὰ τὸν ἀκό-
λουθον τρόπον· « Αὐτὸς ἑαυτῷ ἀποτάσσεται ὁ ἀποδυσάμενος τὸν
» παλαιὸν ἀνθρώπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ, τὸν φθιρόμενον κα-
» τὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης. Ἀποτάσσεται δὲ καὶ πάσαις
» [ταῖς] προσπαθείαις τοῦ κόσμου, ἐμποδίζειν τῷ σκοπῷ τῆς εὐσε-
» βείας δυναμέναις. » [Καὶ μετ' ὀλίγα·] « Ἡ τελεία ἀποταγή ἐστίν
» ἐν τῷ τὸ ἀπροσπαθῆς κατορθῶσαι, καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ ζῆν, καὶ τὸ
» ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἔχειν, ὥς μὴ ἐφ' ἑαυτῷ πεποιθέναι » (4).

Ἐρ. Ὅποιαν παραμυθίαν δύνανται ὁ ἀνθρώπος ἔχειν ἀπαρνησά-
μενος ἑαυτὸν, καὶ πολλῶν κατὰ φύσιν ἡδονῶν ἀποστερούμενος ;

Ἀπ. Τὴν κατὰ χάριν παραμυθίαν, τὴν θείαν, ἣν καὶ τὰ πα-
θήματα ἀφελεῖν οὐ δύνανται· « Ὅτι, καθὼς περισσεύει τὰ παθή-
» ματα τοῦ Χριστοῦ εἰς ἡμᾶς, οὕτω διὰ Χριστοῦ περισσεύει καὶ
» ἡ παράκλησις ἡμῶν » (5).

(1) Πρὸς Γαλάτ. Α', 40. [βλ. Α' πρὸς Θεσσαλονικ. Β', 4.—Ἰακώβ. Δ', 4.

(2) Ἱερ. 12', 5. [βλ. Ψαλμ. ΡΙΖ', 8—9· καὶ ΡΜΕ', 3—4].

(3) Μάρκ. Η', 34. [βλ. Ματθ. Γ', 38· καὶ Γς', 24.—Λουκ. Θ', 23· καὶ ΙΔ', 27].

(4) Βασίλ. ὁ Μέγ. ἐν τοῖς Κατὰ πλάτος ὁροῖς, Ἀποκρίσι. Η', [Τόμ. Β', τῆς ἐκδ. Ι. Γαρυερίου, ἐν Παρισίαις 1722, σελ. 348.].

(5) Β' πρὸς Κορινθ. Α', 5. [βλ. Αὐτόθ. Δ', 10—Ψαλμ. ΔΓ', 20· καὶ ἧΓ', 49.
=Πρὸς Κολοσ. Α', 24.].

'Ερ. Ἐάν ἡ πρώτη ἐντολή τὸν μόνον Θεὸν εὐλαβῶς σέβεσθαι κελεύει, πῶς οὖν συνάδει ταύτη τῇ ἐντολῇ τὸ τιμᾶν τοὺς Ἀγγέλους καὶ τοὺς Ἁγίους ἀνθρώπους ;

'Απ. Ἡ ὀρθὴ τιμὴ πρὸς αὐτοὺς κατὰ πάντα συνάδει τῇ ἐντολῇ· καθότι ἡμεῖς τιμῶμεν ἐν αὐτοῖς τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν τὴν ἐν αὐτοῖς οἰκοῦσαν καὶ ἐνεργοῦσαν δι' αὐτῶν δὲ βοήθειαν ἐξαίτου-
μεθα παρὰ τοῦ Θεοῦ.

Περὶ τῆς Β' ἐντολῆς.

'Ερ. Τί ἐστὶ τὸ εἰδωλον, περὶ οὗ ἀναφέρει ἡ δευτέρα ἐντολή ;

'Απ. Ἡ ἐντολή αὕτη ἐξηγεῖται λέγουσα, ὅτι εἰδωλὸν ἐστὶν ἀπεικόνισμα ὁποιοῦδήποτε κτίσματος οὐρανοῦ, ἢ ἐπιγείου ἢ ἐν ὕδασι ζῶντος, ὅπερ, ἀντὶ τοῦ κτίσαντος Θεοῦ, προσκυνοῦσι [τινές] καὶ λατρεύουσι.

'Ερ. Τί λοιπὸν ἀπαγορεύει ἡ δευτέρα ἐντολή ;

'Απ. Ἀπαγορεύει τὸ προσκυνεῖν τὰ εἰδωλα, ὡς νομιζομένους θεοὺς, ἢ ὡς ἀπεικονίσματα ψευδοθεῶν.

'Ερ. Μήπως δι' αὐτοῦ τούτου ἀπαγορεύεται πᾶν ἱερὸν ἀπεικόνισμα ;

'Απ. Οὐδέποσῶς· καὶ δῆλον τοῦτο ἐκ τοῦ, ὅτι ὁ αὐτὸς Μωϋσῆς, δι' οὗ ἔδωκεν ὁ Θεὸς τὴν ἐντολὴν τὴν ἀπαγορεύουσαν τὰ εἰδωλα, ταυτοχρόνως ἐπροστάχθη παρὰ Θεοῦ στήσαι ἐν τῇ σκηνῇ, ἄλλως τῷ κινήτῳ ναῶ τῶν Ἑβραίων, ἱερὰ ἀπεικονίσματα χρυσοῦ τῶν Χερουβὶμ, καὶ πρὸς τούτοις, εἰς τὸ ἐνδότερον μέρος τοῦ ναοῦ, πρὸς ὃ ἐστρέφετο ὁ λαὸς ἀπνεύμων τῷ Θεῷ τὴν προσκύνησιν.

'Ερ. Τίνος ἔνεκεν τοῦτο τὸ παράδειγμα ἀξιοσημείωτον τυγχάνει ὡς πρὸς τὴν ὀρθόδοξον τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν ;

'Απ. Διότι παριστάνει τρανῶς τὴν ὀρθότητα τῆς ἐν τῇ ὀρθόδοξῳ Ἐκκλησίᾳ χρήσεως τῶν ἁγίων εἰκόνων.

'Ερ. Τί ἐστὶν εἰκὼν ;

'Απ. Ἐν τῇ ὀρθόδοξῳ Ἐκκλησίᾳ τούτῳ τῷ ὀνόματι καλοῦν-

ται τὰ ἱερά ἀπεικονίσματα τοῦ Θεοῦ, τοῦ φανέντος ἐν σαρκὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς Παναχράντου αὐτοῦ Μητρὸς, καὶ τῶν Ἀγίων αὐτοῦ.

Ἐρ. Ἀρά γε συνάδει τῇ δευτέρᾳ ἐντολῇ ἡ χρῆσις τῶν ἁγίων Εἰκόνων;

Ἀπ. Οὐκ ἂν ἤρμοζε πρὸς αὐτὴν, ἐάν τις ἐθεοποιεῖ τὰς Εἰκόνας. Οὐδόλως ὁμῶς ἀντίκειται τῇ ἐντολῇ τὸ τιμᾶν αὐτὰς ὡς ἀπεικονίσματα ἱερά, καὶ ἡ χρῆσις αὐτῶν εἰς ἀνάμνησιν εὐλαβῆ τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν Ἀγίων αὐτοῦ· τῇ γὰρ χρήσει ταύτη αἱ Εἰκόνες γίνονται βιβλία, ἀντὶ στοιχείων γεγραμμένα ἐν προσώποις καὶ πράγμασιν. (Ὁσα Γρηγορ. τοῦ Μεγάλ. Βιβλ. Θ', Ἐπιστ. θ', πρὸς Σερέν. Ἐπίσκοπον (1).

Ἐρ. Ὅποιαν τοῦ πνεύματος διάθεσιν ὀφείλομεν ἔχειν, καθ' ὃν καιρὸν προσκυνοῦμεν τὰς Εἰκόνας;

Ἀπ. Ὁ ἐμβλέπων εἰς αὐτὰς ὀφείλει τῇ διανοίᾳ ἀτενίζειν εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τοὺς Ἀγίους, τοὺς ἐν αὐταῖς ἀπεικονιζομένους.

Ἐρ. Πῶς καλεῖται ἐν γένει ἡ παράβασις τῆς δευτέρας ἐντολῆς;

Ἀπ. Ὀνομάζεται εἰδωλολατρεία.

Ἐρ. Οὐκοῦν ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι τῆς δευτέρας ἐντολῆς παραβάσεις;

Ἀπ. Ἐκτὸς τῆς παχυλῆς εἰδωλολατρείας, ὑπάρχει καὶ ἄλλη λεπτοτέρα πρὸς ἣν ἀνάγονται·

α) Ἡ πλεονεξία.

β) Ἡ κουλιοδοουλεία, ἄλλως λαιμαργία, ἀδραργία καὶ μέθη.

γ) Ἡ ὑπερηφάνεια, πρὸς ἣν ἀναφέρεται ἡ κενοδοξία.

Ἐρ. Τίνος ἐνεκεν ἡ πλεονεξία ἀνάγεται εἰς τὴν εἰδωλολατείαν;

Ἀπ. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ῥητῶς λέγει, ὅτι ἡ πλεονεξία ἐστὶν εἰδωλολατεία (2). Καὶ τοῦτο, διότι ὁ πλεονέκτης δουλεύει τῷ πλούτῳ μᾶλλον ἢ τῷ Θεῷ.

(1) [Ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀπάντων τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Πάπα Ῥώμης, ἐν Παρισίοις 1705, τόμ. Β', σελ. 1099—1401, κεῖται ἡ μνημονευομένη ἐπιστολὴ ὑπ' ἀρ. θ. Π', καὶ ἐν Βιβλ. ΙΑ' μετὰ σημειώσεως ἐν τῷ περισελίδῳ, ὅτι παρ' ἄλλοις τίττεται αὕτη ὑπ' ἀρ. θ. Θ'. = Παράβασις καὶ τὴν ἐν τῷ Θ'. Βιβλ. (αὐτῷ σελ. 1006) ΡΕ' ἐπιστολῆν τοῦ ἰδίου Πατρὸς πρὸς τὸν αὐτὸν Ἐπίσκοπον].

(2) Πρὸς Κολοσ. Γ', 5. [βλ. πρὸς Ἐφεσ. Ε', 3 καὶ 5].

Ἐρ. Ἀνίτως ἡ δευτέρα ἐντολή τὴν φιλοκέρδειαν ἀπαγορεύει, τί κατὰ συνέπειαν διδάσκει;

Ἀπ. Τὴν ἀκτημοσύνην καὶ τὴν ἐλευθεριότητα.

Ἐρ. Διὰ τί ἡ κοιλιδοουλεία ἀναφέρεται εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν;

Ἀπ. Διότι οἱ δουλεύοντες τῇ γαστρὶ ὑπὲρ ἄλλο τι φιλοῦσι τὴν ὑλικὴν ἀπόλαυσιν· διὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει, ὅτι τῶν τοιούτων Θεὸς ἡ κοιλία, ἄλλως εἰπεῖν, ἡ κοιλία ἐστὶ τὸ εἰδωλον αὐτῶν (1).

Ἐρ. Ἀπαγορεύουσα ἡ δευτέρα ἐντολή τὴν κοιλιδοουλείαν, τί κατὰ συνέπειαν διδάσκει;

Ἀπ. Τὴν ἐγκράτειαν καὶ τὴν νηστείαν.

Ἐρ. Τίνος χάριν ἡ υπερηφάνεια καὶ ἡ κενοδοξία εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν ἀνάγονται;

Ἀπ. Διότι ὁ υπερήφανος τιμᾷ ὑπὲρ ἄλλο τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις καὶ τὰ πλεονεκτήματα, ἅπερ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἰδωλον αὐτοῦ ἀποκαθίστανται· ὁ δὲ κενοδόξος ἐπιθυμεῖ, ἵνα καὶ οἱ ἄλλοι τιμῶσι τοῦτο τὸ εἰδωλον. Ἡ τοιαύτη διάθεσις τοῦ τε υπερηφάνου καὶ τοῦ κενοδόξου ἐπαισθητῶς ἐφανερώθη εἰς τὸν βασιλεῖα τῆς Βαβυλῶνος Ναβουχοδονόσορ, ὅστις α' Ἔστησεν ἑαυτῷ χρυσοῦν » ἄγαλμα, καὶ ἐκέλευε προσκυνεῖν αὐτῷ » (2).

Ἐρ. Μήπως καὶ ἄλλη κακία ὑπάρχει προσπελάζουσα τῇ εἰδωλολατρείᾳ;

Ἀπ. Τοιαύτη κακία ἐστὶν ἡ ὑπόκρισις, ὅτε τις διὰ τῶν ἐξωτερικῶν τῆς εὐσεβείας ἔργων, λ. γ., τῆς νηστείας καὶ τῆς ἀκριβοῦς τηρήσεως τῶν τελετῶν, θηρεύει τὴν κοινὴν ὑπόληψιν τοῦ λαοῦ, οὐδόπως μεριμνῶν περὶ τῆς ἐσωτερικῆς διορθώσεως τῆς ἑαυτοῦ καρδίας (3).

Ἐρ. Ἀπαγορεύουσα ἡ δευτέρα ἐντολή τὴν υπερηφάνειαν, τὴν κενοδοξίαν καὶ τὴν ὑπόκρισιν, τί κατὰ συνέπειαν διδάσκει ἡμᾶς;

Ἀπ. Διδάσκει τὴν ταπεινοφροσύνην καὶ τὴν ἐργασίαν τοῦ καλοῦ ἐν τῷ κρυπτῷ.

(1) Πρὸς Φιλιππησ. 1', 19. [βλ. πρὸς Ῥωμ. Η', 5' καὶ 15', 18.].

(2) Δανιὴλ Γ', 1 καὶ ἐπόμενα.

(3) Ματθ. 5', 4—7. [βλ. Λυκάβ. 16—18.].

Περὶ τῆς Γ' ἐντολῆς.

Ἐρ. Τίνι τρόπῳ λαμβάνεται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἐπὶ ματαίῳ;

Ἀπ. Ἐπὶ ματαίῳ λαμβάνεται, ἄλλως, εἰς μάτην προσφέρεται, ὁπότε προσφερόμεν αὐτὸ ἀνωφελῶς καὶ ματαίως διαλεγόμενοι· πολλῶ δὲ μᾶλλον, ὅτε προσφέρεται ψευδῶς καὶ μετ' ἀθετήσεως τῆς προσηκούσης εὐλαθείας.

Ἐρ. Ποῖα ἀμαρτήματα ἀπαγορεύει ἡ τρίτη ἐντολή;

Ἀπ. [Ἀπαγορεύει] α) τὴν βλασφημίαν, ἄλλως, τοὺς κατὰ Θεοῦ τολμηροὺς λόγους.

β) Τὸν κατὰ Θεοῦ γόγγυσμόν, ἄλλως, τὰς μομφὰς τῆς Θείας αὐτοῦ προνοίας.

γ) Τὸν ἐμπαιγμόν, ὁπότε τὰ ἱερά περιπαίζονται καὶ ἐξυβρίζονται.

δ) Τὴν ἐν τῇ προσευχῇ ἀπροσεξίαν.

ε) Τὴν ἐπιορκίαν, ὅτε μεθ' ὄρκου βεβαιοῦσι τὰ ἀνύπαρκτα.

ς) Τὴν παράβασιν τοῦ ὄρκου, ὅτε ἀθετοῦσι τὸν δίκαιον καὶ νόμιμον ὄρκον.

ζ) Τὴν ἀθέτησιν τῶν πρὸς Θεὸν ὑποσχέσεων.

η) Τὴν κατάχρησιν τοῦ Θείου ὀνόματος, ἄλλως, τὴν ἀδιάκριτον χρῆσιν τοῦ ὄρκου εἰς τὰς συνήθεις διμιλίαις.

Ἐρ. Ἀρά γε περιέχει ἡ ἱερά Γραφή ἰδίαν τούτου ἀπαγόρευσιν;

Ἀπ. Ὁ Σωτὴρ ἡμῶν λέγει· «Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ὀμῶσαι ὅλως. Ἔστω δὲ ὁ λόγος ὑμῶν, Ναὶ, ναὶ, Οὐ, οὐ· τὸ δὲ περισσὸν ὅ τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστί» (1).

Ἐρ. Μήπως λοιπὸν ἀπαγορεύεται πᾶς ὄρκος ἐν τοῖς κοινοῖς πράγμασιν;

Ἀπ. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει· «Ἄνθρωποι μὲν γὰρ κατὰ τοῦ μείζονος ὀμνῶσιν, καὶ πάσης αὐτοῖς ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὄρκος. Ἐν ᾧ περισσότερον βουλόμενος ὁ Θεὸς ἐπιδειξάι τοῖς κληρονόμοις τῆς ἐπαγγελίας τὸ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ, ἐμεσίτευσεν ὄρκω» (2). Ἐκ τούτων πορίζομεθα, ὅτι,

(1) Ματθ. Ε', 34 καὶ 37. [βλ. Ἰακώβ. Ε', 12.]

(2) Πρὸς Ἐβρ. γ', 16—17 [βλ. Ἐξέθ. ΚΒ', 11.].

ἀν ὁ Θεὸς πρὸς ἀμετάθετον πιστοποιήσιν ἐχρήσατο ὄρκω, πολλῶ μᾶλλον ἐπιτέτραπται καὶ ἡμῖν, δεδομένων ἀναγκαιῶν καὶ ἀναποδράστων ἀφορμῶν, κατὰ τὴν ἀπαίτησιν τῆς νομίμου ἐξουσίας, ὄρκον ποιῆσθαι μετ' εὐλαβείας καὶ σταθερᾶς ἀποφάσεως τοῦ μὴ παρὰβῆναι αὐτόν (1).

Περὶ τῆς Δ' ἐντολῆς.

'Ερ. Διὰ τί ἡ ἐβδόμη, καὶ οὐχὶ ἄλλη ὁποιαδήποτε ἡμέρα ἀριερωῦται τῷ Θεῷ;

'Απ. Διότι ὁ Θεὸς ἐν ἡμέραις ἐξ ἐποίησε τὸν κόσμον, τῇ δὲ ἐβδόμῃ κατέπαυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων τῆς δημιουργίας (2).

'Ερ. Μήπως ἐορτάζεται τὸ Σάββατον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ;

'Απ. Οὐχ ἐορτάζεται ὡς τελεία ἐορτὴ, ἀλλ' ὅμως εἰς ἀνάμνησιν τῆς κοσμοποιίας καὶ τῆς προκαταρκτικῆς τηρήσεως ταύτης τῆς ἡμέρας διαφέρει τῶν λοιπῶν ἡμερῶν κατὰ τὴν ὕψισιν τῆς νηστείας.

'Ερ. Πῶς λοιπὸν ἐκπληροῦται ἡ τετάρτη ἐντολὴ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ;

'Απ. Παραπλησίως ἐορτάζεται μετὰ παρέλευσιν ἐξ ἡμερῶν ἡ ἐβδόμη, οὐχὶ ὅμως ἡ ἐσχάτη τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν, ἦγουν τὸ Σάββατον, ἀλλ' ἐκάστης ἐβδομάδος ἡ πρώτη, τουτέστιν, ἡ ἀναστάσιμος ἡμέρα.

'Ερ. Ἐκ τίνος καιροῦ ἐορτάζεται ἡ ἀναστάσιμος, ἄλλως εἰπεῖν, ἡ Κυριακὴ ἡμέρα;

'Απ. Ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐποχῆς τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως.

'Ερ. Ἀναφέρεται πού ἐν τῇ ἱερᾷ Γραφῇ τῆς Κυριακῆς ἡμέρας ἡ ἐπιτέλεισις;

'Απ. Εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων ἀναφέρεται ἡ σύναξις τῶν Μαθητῶν, τουτέστι τῶν Χριστιανῶν, τῇ μιᾷ τῶν Σαββάτων, ὅπερ δηλοῖ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος, ἄλλως τὴν Κυρια-

(1) [Ἐν τῇ Ἀθήνῃσι γενομένη τῷ τρίτῳ μετατυπώσει ἐκ τῆς Τυπογραφίας Α. Κορομηλά 1848 (σελ. 83) παρελήφθη ἡ τελευταία ἐρώτησις μετὰ τῆς πρὸς αὐτὴν ἀποκρίσεως ἐκ προνοίας ἢ τυχαίως, ἀδελφον.].

(2) [Γενέσι. Β', 2—3.—Ἐξὸδ, Κ', 11.—Πρὸς Ἐβρ. Δ', 4.].

κὴν, διὰ τὴν κλάσιν τοῦ ἄρτου, τουτέστι πρὸς ἐπιτέλειαν τοῦ μυστηρίου τῆς Μεταλήψεως (1). Παρὰ τῷ ἀποστόλῳ καὶ Εὐαγγελιστῇ Ἰωάννῃ, ἐν τῇ Ἀποκαλύψει, παρομοίως ἀναφέρεται ἡ Κυριακὴ ἡμέρα, ἥγουσαν ἢ ἀναστάσιμος (2).

Ἐρ. Ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν τῆς ἐβδόμης ἡμέρας, ἢ τοῦ Σαββάτου, μήπως ἐννοεῖται καὶ ἄλλο τι;

Ἄπ. Καθάπερ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ παλαιοῦ νόμου ὑπὸ τ' ὄνομα Σαββάτου ἐλογίζοντο καὶ αἱ ἄλλαι ἡμέραι ἑορτάσιμοι ἢ καὶ νηστήσιμοι, οἷον ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα, ἢ ἡμέρα τοῦ Καθαρισμοῦ, παρομοίως ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, παρεκτός τῆς Κυριακῆς ἡμέρας, δεῖ φυλάττειν καὶ τὰς ἄλλας εἰς δόξαν Θεοῦ καὶ εἰς τιμὴν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, καὶ τῶν λοιπῶν Ἁγίων νενομοθετημένας ἑορτάς τε καὶ νηστείας (3).

Ἐρ. Ποῖα εἰσὶν αἱ ἐπισημότεραι ἑορταί;

Ἄπ. Ὅσαι ἐσυστήθησαν εἰς ἀνάμνησιν τῶν ἐπιστημοτέρων συμβεβηκότων τῆς σωτηρίου ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν θείων ἐπιφανειῶν καὶ κατὰ δεύτερον λόγον, αἱ εἰς τιμὴν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου πανηγύρεις, ὡς διακονησάσης εἰς τὸ Μυστήριον τῆς ἐνσάρκου Οἰκονομίας. Ἰδοὺ κατὰ σειρὰν ἢ τάξιν, ἢ κατὰ χρονολογίαν, αὐτῶν Α', Τὸ Γενέσιον τῆς Ὑπεραγίας θεοτόκου. Β', Τὰ Εἰσόδια αὐτῆς εἰς τὸν ναόν, ἵνα ἀριερωθῇ τῷ Θεῷ. Γ', Ὁ Εὐαγγελισμὸς, τουτέστιν, ἡ ἀγγελικὴ πρὸς τὴν Ὑπεραγίαν Παρθένον ἀγγελία περὶ τῆς ἐξ αὐτῆς σαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Δ', Ἡ ἡμέρα τῆς Γεννήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ε', [Ἡ περιτομὴ τοῦ Κυρίου. Ϛ',] Ἡ Βάπτισις τοῦ Κυρίου, καὶ συνάμα τὰ Θεοφάνεια τῆς Ὑπεραγίας Τριάδος. Ζ', Ἡ Ὑπαπαντὴ τοῦ Κυρίου ἐν τῷ ναῷ ὑπὸ Συμεῶνος. Η', Ἡ μεταμόρφωσις τοῦ Κυρίου. Θ', Ἡ ἡμέρα τῆς εἰσόδου τοῦ Κυρίου εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. Ι', Τὸ ἅγιον Πάσχα, ἧτοι ἑορτὴ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, ἑορτῶν ἑορτῆ,

(1) Πράξ. Ἀποστόλ. Κ', 7. [βλ. Αὐτόθ. Β', 42—46.— Ματθ. Κς', 26.— Μάρκ. ΙΔ', 22.— Λουκ. ΚΒ', 19.— Α' πρὸς Κορινθ. Γ', 46· καὶ ΙΑ', 20 καὶ ἐπέμ.]

(2) Ἀποκαλύψ. Ἰωάν. Α', 10.

(3) βλ. Ὁρθόδοξ. Ὁμολογ. [ἐνθα ἀνωτέρω], Μέρ. Γ', Ἐρωτήσ. ε' [σελ. 458—459] καὶ Μέρ. Α', Ἐρωτήσ. ΠΗ', [σελ. 68—69].

προοίμια τῆς αἰωνίου πανηγύρεως τῆς ἀτελευτήτου μακαριότητος. **ΙΑ'**, Ἡ ἡμέρα τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου εἰς τὸν οὐρανόν. **ΙΒ'**, Ἡ Πεντηκοστή, εἰς ἀνάμνησιν τῆς καταβάσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ ἐνταυτῷ εἰς δόξαν τῆς Ὑπεραγίας Τριάδος. **ΙΓ'**, *Ἡ Κοιμήσις τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου. **ΙΔ'**, Ἡ Ὑψωσις τοῦ τιμίου Σταυροῦ, τοῦ εὐρεθέντος ὑπὸ τῆς βασιλείσσης Ἑλένης* (1).

Ἐρ. Τίς ἡ ἐπισημοτέρα νηστεία;

Ἀπ. Ἡ ἁγία καὶ μεγάλη τεσσαρακονθήμερος.

Ἐρ. Τίνος χάριν καλεῖται τεσσαρακονθήμερος;

Ἀπ. Διότι διαρκεῖ ἡμέρας τεσσαράκοντα, ἐκτὸς τῆς ἑβδομάδος τῶν παθῶν τοῦ Χριστοῦ.

Ἐρ. Καὶ διὰ τί ἐτέθη διορία τεσσαράκοντα ἡμερῶν εἰς ταύτην τὴν νηστείαν;

Ἀπ. Κατὰ τὸ παράδειγμα αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅστις ἐνήστευσεν ἡμέρας τεσσαράκοντα (2).

Ἐρ. Διὰ τί ἐθεσπίσθη τὸ νηστεύειν Τετράδα καὶ Παρασκευὴν;

Ἀπ. Τὴν μὲν Τετράδα, εἰς ἀνάμνησιν τῆς παραδόσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ παθεῖν τὴν δὲ Παρασκευὴν, εἰς μνήμην τοῦ πάθους καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

Ἐρ. Πρὸς τί ἐθεσπίσθησαν αἱ νηστεαὶ τῶν Χριστουγέννων, τῆς Κοιμήσεως, καὶ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων;

Ἀπ. Αἱ δύο πρῶται, ἵνα διὰ τοῦ προηγουμένου τῆς ἐγκρατείας ἀγῶνος τιμῆσωμεν τὰς ἐπακολουθούσας ἐορτὰς τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως ἔ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου· ἡ δὲ τελευταία, πρὸς τῷδε τῷ λόγῳ, καὶ χάριν μιμήσεως τῶν Ἀποστόλων, οἵτινες ἐνήστευσον, παρασκευαζόμενοι εἰς τὸ ἔργον τοῦ Εὐαγγελικοῦ κηρύγματος (3).

Ἐρ. Πῶς ὀφείλομεν διάγειν τὰς ἐορτασίμους ἡμέρας κατὰ τὴν ἐντολήν;

Ἀπ. Πρῶτον, οὐ δεῖ ἐργάζεσθαι ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις, οὐδὲ

(1) [Ὁ συγγραφεὺς ἀπὸρῆκεν ὡς μόνος τὰς Δεσποτικὰς καὶ Θεομητορικὰς ἐορτὰς, διότι περὶ τούτων κυρίως ὁ λόγος ἐν τῇ πρὸς τὴν ἐρώτησιν ἀποκρίσει.].

(2) Ματθ. Δ', 2. [βλ. Λουκ. Δ', 2.].

(3) Πράξ. Ἀποστόλ. ΙΓ', 3.

μετέρχεσθαι ἔργα κοσμικά καὶ βιωτικά. Δεύτερον, δεῖ φυλάττειν αὐτὰς ἱερῶς, τουτέστι, δαπανᾶν εἰς ἔργα ἱερὰ καὶ πνευματικὰ πρὸς δόξαν Θεοῦ.

Ἐρ. Ἴνα τί ἀπαγορεύεται τὸ ἐργάζεσθαι ἐν ταῖς ἑορταῖς;

Ἀπ. Ἴνα μᾶλλον ἀκωλύτως ἀριερώμεν αὐτὰς εἰς ἅγια καὶ θεόρεστα ἔργα.

Ἐρ. Τί δεῖ ἐργάζεσθαι κατὰ τὰς ἑορτάς; Τοῦτό μοι ἐξακριβώσω.

Ἀπ. [Πρῶτον]. Συναθροίζεσθαι εἰς τὰς Ἐκκλησίας πρὸς δημόσιον λατρείαν καὶ μελέτην τοῦ θείου λόγου. Δεύτερον. Παρομοίως ἔκαστος οἶκον σχολάζειν τῇ προσευχῇ καὶ τῇ ἀναγνώσει, ἢ ταῖς ψυχρωστικαῖς συνδιαλέξεσι. Τρίτον. Προσφέρειν τῷ Θεῷ μέρος τῶν ὑπαρχόντων ἡμῶν, δαπανῶντας αὐτὰ εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν διακονούντων αὐτῇ, ἔκαστος εἰς ἀγαθοεργίας πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς, ἔκαστος ἐπισκέπτεσθαι τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τοὺς ἐν φυλακῇ, ποιῶντας καὶ ἄλλα παραπλήσια ἔργα τῆς Χριστιανικῆς ἀγάπης.

Ἐρ. Καὶ μήπως οὐκ ὀφείλομεν τὰ αὐτὰ ποιεῖν καθ' ἑκάστην;

Ἀπ. Εὖγε τοῖς δυναμένοις τοῦτο ποιεῖν! ἀλλ' ὁ ἀπασχολούμενος τοῖς ἔργοις, ὀφείλει καὶ τὰς ἑορτάς ἀγιάζειν δι' ὧτων ἀνωτέρω εἶπομεν προσεῦχεσθαι ἀφεύκτως ὀφείλομεν καθ' ἑκάστην πρωτὴ καὶ ἐσπέρας, πρὸ τοῦ γεύματος ἔκαστος τοῦ δείπνου καὶ μετὰ ταῦτα, καὶ ὅσον τὸ δυνατόν, κατὰ τὴν ἐναρξίν καὶ συμπλήρωσιν παντὸς ἔργου.

Ἐρ. Τί δεῖ φρονεῖν περὶ ἐκείνων, ὅσοι τὰς ἑορτάς ἐπιτρέπουσιν ἑαυτοῖς ἄσπενα παίγνια καὶ θέατρα, ἄσπενα χυδαῖκα καὶ κατάρχησιν τῆς βρώσεως καὶ πόσεως;

Ἀπ. Οἱ τοιοῦτοι λίαν προσκρούουσιν εἰς τὴν ἀγιότητα τῶν ἑορτῶν. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ ἀθῶαι εἰς τὴν πρόσκαιρον ζωὴν συντελοῦνται ἔργασια: κατὰ τὰς ἁγίας ἡμέρας οὐ συγχωροῦνται, πολλῶν δὲ μᾶλλον ἀπαράδεκτά εἰσι τὰ σαρκικά καὶ ἄχρηστα καὶ ἐπίμεμπτα ἔργα.

Ἐρ. Κελεύουσα ἡ τετάρτη ἐντολὴ τὴν ἑξαήμερον ἔργασίαν, καταδικάζει ἄρα ἐκείνους, ὅσοι οὐδὲν ἐργάζονται;

Ἀπ. Ἀναμφιβόλως καταδικάζει ἐκείνους, ὅσοι τὰς καθημερινὰς οὐκ ἐγκύπτουσιν εἰς ἔργα ἀρμόζοντα τῇ ἐκάστου κλήσει, ἀλλὰ δαπανῶσι τὸν καιρὸν ἐν ἀργίᾳ καὶ διαχύσει.

Περὶ τῆς Ε' ἐντολῆς.

'Ερ. Ποῖα κυρίως χρῆθ' ἑσπίζει· ἡ πέμπτη ἐντολὴ ὡς πρὸς τοὺς γονεῖς ὑπὸ τὴν γενικὴν διατάξιν τῆς πρὸς αὐτοὺς τιμῆς;

'Απ. Πρῶτον, τὸ ὑποκλινωδῶς φέρεσθαι πρὸς αὐτούς. Β', Τὸ ὑποτάσσεσθαι αὐτοῖς. Γ', Τὸ τρέφειν καὶ ἀναπαύειν αὐτοὺς ἐν καιρῷ ἀσθενείας καὶ γήρατος. Δ', Μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτῶν, καθὼς καὶ ζώντων αὐτῶν, τὸ προτεύχεσθαι ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν ψυχῶν αὐτῶν, καὶ πιστῶς ἐκπληροῦν τὰς αὐτῶν διαθήκας, ὅσαι δηλονότι οὐκ ἀντιβαίνουσι τῷ θείῳ ἢ [τῷ] πολιτικῷ νόμῳ (1).

'Ερ. Πῶς δεῖ κρίνειν περὶ τοῦ βάρους τῆς πρὸς [τούς] γονεῖς ἀμαρτίας;

'Απ. Ὅσον βῆξιον καὶ φυσικὸν ὑπάρχει τὸ φιλεῖν καὶ τιμᾶν τοὺς γονεῖς, οἷς τὸ ζῆν' ὀφείλομεν, τοσοῦτον κατ' ἀντίθεσιν βαρεῖά ἐστιν ἡ ἀμαρτία τοῦ εἰς αὐτοὺς προσκρούοντος· διὸ καὶ ἐν τῷ Μωσαϊκῷ νόμῳ ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα εἰς θάνατον καταδικάζεται (2).

'Ερ. Διὰ τί εἰς τὴν ἐντολὴν τὴν περὶ [τῶν] γονέων κατ' ἐξοχὴν ἐπισυνάπτεται ἡ περὶ εὐημερίας καὶ μακροβιότητος ἐπαγγελία;

'Απ. Ἴνα διὰ τῆς ὀφθαλμοφανοῦς ἀνταποδόσεως ἐντονώτερον παρακινήθωσιν οἱ ἄνθρωποι πρὸς φύλαξιν μιᾶς ἐντολῆς, ἐφ' ἧς σφρίζεται πρῶτον ἡ κατ' οἴκους εὐταξία, εἶτα ὁ κοινωνικὸς βίος.

'Ερ. Τίνι τρόπῳ ἐκπληροῦται αὕτη ἡ ὑπόσχεσις;

'Απ. Τὰ παραδείγματα τῶν ἀρχαίων Πατριαρχῶν, ἄλλως, Προπατόρων, δεικνύουσιν, ὅτι ὁ Θεὸς ἐπιχορηγεῖ ἐξαιρέτον δύναμιν εἰς τὰς τῶν γονέων εὐλογίας (3). «Εὐλογία πατρός στη-» ρίζει οἴκους τέκνων (4). Ὁ Θεὸς πανσόφως καὶ δικαίως προ-

(1) Μακκαβ. Β', κεφ. ΙΒ', 43—44.—'Ιερμ. ΜΒ', 18—19.—'Ιωάν. τοῦ Δε-
μοκκν. Λόγος περὶ τῶν ἐν πίστει κεκοιμημένων. [βλ. 'Εκδόσ.
τῆς Ὁρθοδόξ. Πίστ. ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 233—253].

(2) 'Εξῆθ. ΚΑ', 16. [βλ. Λευϊτικ. Κ', 9.—Δευτερονομ. ΚΖ', 16.—Παροιμ. Σα-
λομ. Κ', 20.—Ματθ. ΙΕ', 4.—Μάρκ. Ζ', 10.—Πρὸς Ἐφεσ. Ϛ', 2.—βλ. καὶ Σοφ.
Σειραχ. Γ', 46.].

(3) Γενέσ. ΚΖ', 27—29, 33 καὶ ἐπόμε.

(4) Σοφ. Σειραχ, Γ', 9. [βλ. Αὐτόθ. 1—8 καὶ 12—15.].

νοῶν φυλάττει τὴν ζωὴν, καὶ οἰκονομεῖ τὴν εὐτυχίαν τῶν ὄσων τιμῶσι τοὺς ἑαυτῶν γονεῖς ἐπὶ τῆς γῆς, πλην ἀλλὰ βραβεύει ἐντελῶς τῆς ἀρετῆς τὴν ἐντέλειαν, δωρούμενος ζωὴν ἀθάνατον καὶ μακαρίαν τοῖς τοιοῦτοις ἐν τῇ ἐπουρανίῳ πατρίδι.

Ἐρ. Τίγος ἔνεκεν αἱ ἐντολαὶ αἱ παρεγγυῶσαι τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον πρῶτους ἀναφέρουσι τοὺς γονεῖς;

Ἀπ. Διότι οἱ γονεῖς κατὰ φυσικὸν λόγον πάντων εἰσὶ πλησιέστεροι εἰς ἡμᾶς.

Ἐρ. Μήπως διὰ τῆς πέμπτης ἐντολῆς ὑπὸ τ' ὄνομα γονέων ἐννοοῦνται καὶ ἄλλοι τινές;

Ἀπ. Δεῖν νοεῖν πάντας, ὅσοι διαφοροτρόπως ἐπέχουσιν ὡς πρὸς ἡμᾶς τόπον γονέων.

Ἐρ. Καὶ τίνες ἐπέχουσι τοῦτον τὸν τόπον;

Ἀπ. [Τὸν τόπον τοῦτον ἐπέχουσι:] α) Ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Πατρίς· καθότι τὸ Βασιλεῖον μεγάλη οἰκογένειά ἐστιν, ἧς ὁ Βασιλεὺς πατήρ, οἱ δὲ ὑπήκοοι τέκνα τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Πατρίδος. β) Οἱ *πνευματικοί* ποιμένες καὶ διδασκαλοὶ· καθότι αὐτοὶ διὰ τῆς διαδοχῆς καὶ τῶν μυστηρίων γεννῶσιν ἡμᾶς εἰς βίον πνευματικόν, καὶ ἐν τῷδε τῷ βίῳ ἡμᾶς ἀνατρέφουσι· γ) Οἱ κατὰ τὴν ἡλικίαν πρεσβύτεροι. δ) Οἱ εὐεργέται. ε) Οἱ κατὰ διαφορῶς σχέσεις ἄρχοντες.

Ἐρ. Πῶς ἐκφράζεται ἡ ἱερὰ Γραφή περὶ τῆς τῷ Βασιλεῖ ὀφειλομένης τιμῆς;

Ἀπ. « Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω. Οὗ » γάρ ἐστιν ἐξουσία, εἰ μὴ ἀπὸ Θεοῦ· αἱ δὲ ἐξουσίαι, ὑπὸ τοῦ » Θεοῦ τεταγμέναι εἰσὶν. Ὡστε ὁ ἀνιτασσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ, τῇ » τοῦ Θεοῦ δικταγῆ ἀνθέστηκε » (1). « Διὸ ἀνάγκη ὑποτάσσεσθαι, » οὐ μόνον διὰ τὴν ὀργήν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συνείδησιν » (2). « Φο- » βῶ τὸν Θεόν, υἱέ, καὶ τὸν βασιλέα, καὶ μηδενὶ αὐτῶν ἀντιτάσ- » σου » (3). « Ἀπόδοτε οὖν τὰ τοῦ Καίσαρος, Καίσαρι· καὶ τὰ

(1) Πρὸς Ῥωμ. ΙΓ', 1—2. [Βλ. Δανιὴλ, Δ', 31—32.—Παροιμ. Σολομ. Η', 43—46.—Σοφ. Σολομ. Γ', 1—4.—Ἰωάν. ΙΘ', 41.—Πρὸς Γίτ. Γ', 4.—Α' Πέτρ. Β', 13.]

(2) Πρὸς Ῥωμ. ΙΓ', 5.

(3) Παροιμ. Σολομ. ΚΔ', 21.

» τοῦ Θεοῦ, τῷ Θεῷ » (1). « Τὸν Θεὸν φοβεῖσθε· τὸν βασιλέα τι-
» μαίτε » (2).

Ἐρ. Μέχρι τίνας δεῖ ἐκτείνειν τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν βασιλέα
καὶ τὴν πατρίδα;

Ἄπ. Μέχρι τοῦ θέσθαι ὑπὲρ αὐτῶν καὶ τὴν ζωὴν (3).

Ἐρ. Πῶς ἐκφράζεται ἡ ἱερὰ Γραφή περὶ [τῆς] τιμῆς τῆς ὀφει-
λομένης πρὸς τοὺς πνευματικοὺς ποιμένας καὶ διδασκάλους;

Ἄπ. « Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν, καὶ ὑπέκείτε· αὐτοὶ
» γὰρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσον-
» τεσ· ἵνα μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιῶσι, καὶ μὴ στενάζοντες· ἀλυσι-
» τελὲς γὰρ ὑμῖν τοῦτο » (4).

Ἐρ. Εὐρίσκεται ἄρα γε ἐν τῇ ἱερᾷ Γραφῇ παράγγελμα εἰς τὸ
τιμᾶν τοὺς πρεσβυτέρους, καθάπερ καὶ τοὺς γονεῖς;

Ἄπ. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος γράφει πρὸς Τιμόθεον· « Πρεσβυ-
» τέρῳ μὴ ἐπιπλήξης, ἀλλὰ παρακάλει ὡς πατέρα· νεωτέρους,
» ὡς ἀδελφούς· πρεσβυτέρας, ὡς μητέρας » (5). « Ἀπὸ προσώπου
» πολιτοῦ ἐξανακτήστη, καὶ τιμήσεις πρόσωπον πρεσβυτέρου, καὶ
» φοβήθησθε τὸν Θεόν σου » (6).

Ἐρ. Πῶς πιστοποιούμεθα, ὅτι τοὺς εὐεργέτας δεῖ τιμᾶν τοῖς
γονεῦσι παραπλησίως;

Ἄπ. Διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅστις ἦν ὑποτασσόμενος τῷ Ἰω-
σήφ, καίπερ μὴ ὄντος αὐτοῦ γονέως, ἀλλὰ μόνον τροφοῦ (7).

Ἐρ. Τίνες εἰσὶν οἱ ἄρχοντες οἱ μετὰ τοὺς γονεῖς τιμητέοι κα-
θ' ὁμοίωσιν αὐτῶν;

Ἄπ. Ὅσοι ἀντὶ τῶν γονέων φροντίζουσι περὶ τῆς ἡμετέρας ἀ-
νατροφῆς, τουτέστιν, οἱ σχολαρχοῦντες καὶ διδάσκοντες· ὅσοι δια-
φυλάττουσιν ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἀκαταστασιῶν καὶ συγχύσεων ἐν τῇ

(1) Ματθ. ΚΒ', 21. [βλ. πρὸς Ῥωμ. ΙΓ', 3.].

(2) Α' Πέτρ. Β', 17. [βλ. Ματθ. ΚΒ', 21.].

(3) Ἰωάν. ΙΕ', 13.

(4) Πρὸς Ἑβρ. ΙΓ', 17. [βλ. Αὐτόθ. 7.—Ἰεζεκ. Γ', 18· καὶ ΑΓ', 2—8.—Α'
πρὸς Θεσσαλον. Ε', 12.—Α' πρὸς Τιμόθ. Ε', 17.—Α' Πέτρ. Ε', 5.].

(5) Α' πρὸς Τιμόθ. Ε', 1—2.

(6) Λευϊτικ. ΙΘ', 32.

(7) Λουκ. Β', 51.

κοινότητι, τουτέστιν οἱ πολιτικοὶ ἄρχοντες ὅσοι ὑπερασπίζονται ἡμᾶς δυνάμει τῶν νόμων, τουτέστιν οἱ κριταί· ὅσοι παρὰ τοῦ βασιλείως ἐπιστεύθησαν τὴν ὑπερμαχίαν τῆς κοινῆς ἀσφαλείας ἀπὸ τῶν ἐξωθεν ἐχθρῶν, τουτέστιν, οἱ στρατηγοί· τέλος, οἱ οἰκοδεσπόται σχετικῶς ὡς πρὸς τοὺς ὑπηρετοῦντας καὶ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν τελοῦντας.

Ἐρ. Τί παραγγέλλει ἡ ἱερὰ Γραφή περὶ τῶν πρὸς τοὺς ἄρχοντας καθηκόντων ἐν γένει;

Ἄπ. « Ἀπόδοτε οὖν πᾶσι τὰς ὀφειλάς· τῷ τὸν φόρον, τὸν φόρον· τῷ τὸ τέλος, τὸ τέλος· τῷ τὸν φόβον, τὸν φόβον· τῷ τὴν τιμὴν, τὴν τιμὴν » (1).

Ἐρ. Πῶς ἐκφράζεται ἡ ἁγία Γραφή περὶ τῆς ὑπαλληλίας τῶν ὑπηρετῶν καὶ δούλων πρὸς τοὺς κυρίους αὐτῶν;

Ἄπ. « Οἱ δούλοι ὑπακούετε τοῖς κυρίοις κατὰ σάρκα, μετὰ φόβου καὶ τρόμου, ἐν ἀπλότητι τῆς καρδίας ἡμῶν, ὡς τῷ Χριστῷ· » Μὴ κατ' ὀφθαλμοδουλείαν, ὡς ἀνθρωπάρεσκει, ἀλλ' ὡς δούλοι τοῦ Χριστοῦ, ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐκ ψυχῆς » (2). « Οἱ οἰκέται, ὑποτασσόμενοι ἐν παντὶ φόβῳ τοῖς δεσπόταις, οὐ μόνον τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ἐπιεικέσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς σκολιοῖς » (3).

Ἐρ. Ἐπειδὴ ἡ ἱερὰ Γραφή διατάσσει τὰ πρὸς τοὺς γονεῖς καθήκοντα, ἅρα διορίζει καὶ τὰ πρὸς τὰ τέκνα χρέη;

Ἄπ. Διορίζει καὶ τὰ τοῖς τέκνοις καθήκοντα ἀναλόγως τῆ καταστάσει τῶν γονέων· « Οἱ πατέρες μὴ παροργίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν, ἀλλ' ἐκτρέφετε αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου » (4).

Ἐρ. Πῶς ἐκφράζεται ἡ ἱερὰ Γραφή περὶ τοῦ χρέους τῶν [πνευματικῶν] ποιμένων πρὸς τὴν πνευματικὴν ποίμνην;

Ἄπ. « Ποιμάνετε τὸ ἐν ὑμῖν ποίμνιον τοῦ Θεοῦ, ἐπισκοποῦντες μὴ ἀναγκαστῶς, ἀλλ' ἐκουσίως· μηδὲ αἰσχροκερδῶς, ἀλλὰ προ-

(1) Πρὸς Ῥωμ. ΙΓ', 7. [βλ. Ματθ. ΚΒ', 21.—Μάρκ. ΙΒ', 17.—Λουκ. Κ', 25.].

(2) Πρὸς Ἐφεσ. Σ', 5—6. [βλ. πρὸς Κολοσ. Γ', 22.—Α' πρὸς Τιμ. Σ', 1.—Πρὸς Τίτ. Β', 9.].

(3) Α' Πέτρ. Β', 18.

(4) Πρὸς Ἐφεσ. Σ', 4. [βλ. Δευτερονομ. Σ', 7, 20.—Ψαλμ. ΟΖ', 4 καὶ ἐπὶ Παροιμ. Σολομ. ΙΘ', 18.].

» θύμωσ' Μηδ' ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλήρων, ἀλλὰ τύποι γι-
» νόμενοι τοῦ ποιμνίου» (1).

Ἐρ. Πῶς ἐκφράζεται ἡ ἱερὰ Γραφή περὶ τοῦ χρέους τῶν ἀρ-
χόντων καὶ κρατούντων;

Ἄπ. «Οἱ κύριοι, τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἰσότητα τοῖς δούλοις πα-
» ρέχεσθε, εἰδότες ὅτι καὶ ὑμεῖς ἔχετε Κύριον ἐν οὐρανοῖς» (2).

Ἐρ. Τί ποιητέον, ἂν τυχὸν οἱ γονεῖς, ἢ καὶ οἱ ἄρχοντες, ἀπή-
τουν τι παρ' ἡμῶν, ἀντιβαῖνον τῇ πίστει καὶ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ;

Ἄπ. Τούτου δοθέντος, ὀφείλομεν εἰπεῖν αὐτοῖς, ἃ καὶ οἱ Ἄπό-
στολοι εἶπον τοῖς ἄρχουσι τῶν Ἰουδαίων «Εἰ δίκαιόν ἐστιν ἐνώπιον
» τοῦ Θεοῦ, ὑμῶν ἀκούειν μᾶλλον ἢ τοῦ Θεοῦ, κρίνατε» (3). Καὶ
τότε δεῖ ὑπομεῖναι ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τοῦ θεοῦ νόμου πᾶν ὅ, τι
συμβῆ ἡμῖν.

Ἐρ. Πῶς ἐν γένει ὀνομάζεται τὸ πλεονέκτημα, ἢ ἡ ἀρετὴ, ἢ
παρ' ἡμῶν ἀπαιτεῖ ἡ πέμπτη ἐντολή;

Ἄπ. Ὑπακοὴ ὀνομάζεται.

Περὶ τῆς Γ' ἐντολῆς.

Ἐρ. Τί ἀπαγορεύει ἡ ἕκτη ἐντολή;

Ἄπ. Τὸν φόνον, ἄλλως, τὴν ἀφαίρεσιν τῆς ζωῆς τοῦ πλησίον
δοσιωδῆποτε τρόπῳ.

Ἐρ. Μήπως πᾶσα ἀφαίρεσις ζωῆς παράνομός ἐστι φόνος;

Ἄπ. Οὐκ ἔστι φόνος παράνομος, ὅτε ἡ ζωὴ τινος ἀφαιρεῖται
κατὰ χρέος· οἷον, α) ὁπότε ὁ παραβιάτης τιμωρεῖται θανάτῳ, κα-
τὰ δικαίαν κρίσιν· β) ὁπότε ὁ ἐχθρὸς φονεύεται ἐν πολέμῳ ὑπὲρ
βασιλείως καὶ πατρίδος.

Ἐρ. Τί δεῖ φρονεῖν περὶ τοῦ ἀκουσίου φόνου, ὁπότε φονεύει τις
ἐξ ἀπροόπτου καὶ ἀπροστοχάστως;

(1) Ἀ' Πέτρ. Ε', 2—3. [βλ. Πράξ. Ἀποστόλ. Κ', 28.—Α' πρὸς Τιμόθ. Γ', 3·
καὶ Δ', 12.—Πρὸς Τίτ. Α', 7· καὶ Β', 7].

(2) Πρὸς Κολοσ. Δ', 1. [βλ. Αὐτόθ. Γ', 22—23.—Λευτερον. Γ', 17.—Β' Παραλ.
10', 7.—Ἰώβ, ΛΔ', 19.—Σαφ. Σολομ. ς', 8.—Πράξ. Ἀποστόλ. Γ', 34.—Πρὸς
Ῥωμ. Β', 11.—Πρὸς Γαλάτ. Β', 6.—Πρὸς Ἐφεσ. ς', 9.—Α' Πέτρ. Α', 17.].

(3) Πράξ. Ἀποστόλ. Δ', 19. [βλ. Αὐτόθ. κ', 29.].

Ἄπ. Ὁ ἀκούσιος φρονεὺς οὐ λογίζεται ἀθῶος, ἀμελήσας τῶν ἀναγκαίων προφυλακτικῶν μέσων πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ἀπροσδοκίτου συμβάντος, καὶ ὅπως ποτ' ἂν ᾗ, ὁ τοιοῦτος χρήζει καθαρισμού τῆς συνειδήσεως κατὰ τὴν διαταγὴν τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐρ. Ποῖα τὰ ὑπαγόμενα εἰς τὴν κατηγορίαν τοῦ παρανόμου ὄνου;

Ἄπ. Ἐκτὸς τοῦ ἀμέστου φόνου δι' ὁποιοδήποτε ὄπλου, εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν ὑπάγονται τὰ ἐφεξῆς συμβάντα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια· α) ὅτε ὁ κριτὴς καταδικάζει τὸν ὑπόδικον, οὗ ἡ ἀθωότης γνωστὴ αὐτῷ ἐστίν· β) ὅτε τις κρύπτει, ἢ ἀπαλλάττει τὸν φονέα, καὶ οὕτω ποιῶν, δίδωσιν ἀφορμὴν νέων φόνων· γ) ὅτε τις δυνάμενος ῥύσασθαι τὸν πλησίον αὐτοῦ ἐκ θανάτου, οὐ ῥύεται αὐτόν καθῶς, λόγου χάριν, ὅτε ὁ πλούσιος ἀποβάλλει τὸν πτωχὸν λιμοκτονοῦντα· δ) ὅτε τις καταπιέζει τοὺς ἑαυτοῦ ὑπαλλήλους, βάρη ἐπιτιθέμενος αὐτοῖς ὑπὲρ δυνάμιν, καὶ σκληρῶς αἰκίζων, ὥστε τοῦτο ποιῶν, τὸν θάνατον αὐτῶν ἐπιταχύνει· ε) ὅτε τις διὰ τῆς ἀκρασίας, ἢ ἄλλων μοχθηριῶν, συντέμνει τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν.

Ἐρ. Τί δεῖ φρονεῖν περὶ τῆς αὐτοχειρίας;

Ἄπ. Παρανομωτάτη ἐστὶ τῶν φονικῶν πράξεων· εἰ γὰρ ἀντίκειται τῇ φύσει τὸ φονεῦν ἕτερον ὅμοιον ἡμῖν ἄνθρωπον, ἔτι μᾶλλον παρὰ φύσιν ἐστὶ τὸ φονεῦσαι ἑαυτόν· καὶ γὰρ ἡ ζωὴ ἡμῶν οὐκ ἐστὶν ἡμέτερον κτῆμα, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ χρηρηγήσαντος αὐτὴν.

Ἐρ. Τί δεῖ φρονεῖν περὶ τῶν μονομαχιῶν, ὅσαι γίνονται πρὸς διάλυσιν τῶν ἀτομικῶν διενέξεων;

Ἄπ. Ἐπειδὴ τῆς ἐξουσίας ἔργον ἐστὶ τὸ διαλύειν τὰς ἀτομικὰς διενέξεις, ὁ δὲ μονομαχιῶν ἀυθαίρετως τολμᾷ πράξιν, πρόδηλον θάνατον ἐπαπειλοῦσταν ἑαυτῷ τε καὶ τῷ ἀντιπάλῳ, προφανῶς ἐκ τούτων ἐπιτετα, ὅτι ἡ μονομαχία συμπεριλαμβάνει τρία φρικτῶδη ἀμαρτήματα, ἀνταρσίαν κατὰ τῆς ἐξουσίας, φόνον, καὶ αὐτοχειρίαν.

Ἐρ. Ἐκτὸς τοῦ σωματικοῦ φόνου, μήπως ὑπάρχει καὶ φόνος πνευματικὸς;

Ἄπ. Τὸ εἶδος τοῦ πνευματικοῦ φόνου ἐστὶ τὸ σκάνδαλον, ὅποτε τις παρασύρει τὸν πλησίον εἰς ἀπιστίαν, ἢ εἰς παρανομίας, καὶ

οὕτω παραδίδωσι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς πνευματικὸν θάνατον. Ὁ Σωτὴρ ἡμῶν λέγει· «Ὁς δ' ἂν σκανδαλίση ἓνα τῶν μικρῶν τούτων, τῶν πιστευόντων εἰς ἐμὲ, συμφέρει αὐτῷ, ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὄνικος ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποντισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης.» (1).

Ἐρ. Ἀρά γε οὐκ εἰσι καὶ ἄλλα λεπτότερα εἶδη φόνου;

Ἀπ. Εἰς αὐτὴν τὴν ἁμαρτίαν ὑπάγονται μέχρι τινὸς πάντα τὰ ἔργα καὶ τὰ λόγια, ὅσα ἀντιβαίνουν εἰς τὴν ἀγάπην, καὶ ἀδίκως ταράττουσι τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ πλησίον, καὶ τέλος τὸ ἐνδόμυχον μῖσος κατὰ τινος, ἂν καὶ μείνη κεκαλυμμένον· «Πᾶς ὁ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἀνθρωποκτόνος ἐστί.» (2).

Ἐρ. Ἐπειδὴ τὸ βλάπτειν τὴν ζωὴν τοῦ πλησίον κεκώλυται, τί τὸ δι' αὐτοῦ τούτου κευδόμενον;

Ἀπ. Τὸ φεῖδυσθαι, ὅσον τὸ δυνατόν, τῆς ζωῆς καὶ τῆς εὐτυχίας τοῦ πλησίον.

Ἐρ. Ποῖα ἐκ τούτου πηγάζουσι καθήκοντα;

Ἀπ. α) Τὸ βοηθεῖν τοῖς πτωχοῖς· β) τὸ διακονεῖν τοῖς νοσοῦσι· γ) τὸ παρηγορεῖν τοὺς θλιβομένους· δ) τὸ ἀνακουρίζειν τοὺς δυστυχεῖς· ε) τὸ ἀνατρέφειν πρὸς πάντας μετὰ πραότητος καὶ ἀγάπης καὶ πρὸς οἰκοδομήν· ς) τὸ εἶναι εὐδιαλλάκτους πρὸς τοὺς ὀργιζομένους ἡμῖν· ζ) Τὸ συγχωρεῖν τὰς ἀδικίας, καὶ τοὺς ἐχθροὺς εὐεργετεῖν.

Περὶ τῆς Ζ' ἐντολῆς.

Ἐρ. Τί ἀπαγορεύει ἡ ἐβδόμη ἐντολή;

Ἀπ. Τὴν πορνείαν.

Ἐρ. Ποῖα εἶδη ἁμαρτιῶν ἀπαγορεύονται ὑπὸ τὸ ἐνεματῆς πορνείας;

Ἀπ. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος συμβουλεύει τοῖς Χριστιανοῖς τὸ

(1) Ματθ. ΙΗ', 6. [Βλ. Μάρκ. Θ', 42.—Λουκ. ΙΖ', 4—2].

(2) Α' Ἰωάν. Γ', 15. [Βλ. Ματθ. Ε', 21—22.—Πρὸς Γαλάτ. Ε', 19—21].

μηδὲ λέγειν περὶ τῶν τοιούτων βδελυγμάτων (1). Ἄλλ' ὅμως ἐξ ἀνάγκης καὶ εἰς προφύλαξιν ἀπὸ τῶν τοιούτων ἀμαρτημάτων δεῖ τινα ἐξ αὐτῶν ὀνομάσαι. Εἰσὶ δέ· α) ἡ πορνεία, ἄλλως ὁ ἄτακτος σαρκικός ἔρωσ μεταξὺ τῶν μὴ συναζευγμένων γάμω· β) ἡ μοιχεία, ὁπότε οἱ ἐν γάμῳ διατελοῦντες παρὰ νόμῳ διαστρέφουσι τὸν γαμικὸν ἔρωτα πρὸς ἕτερον ὑποκείμενον· γ) ἡ αἰμομιξία, ὁπότε δεσμὸν ὁμοίων τῶ τοῦ γάμου συνάπτουσι πρὸς ἀλλήλους οἱ πλησίον συγγενεῖς.

Ἐρ. Τί ἀναφέρει ὁ Σωτὴρ ἡμῶν περὶ τῆς πορνείας;

Ἄπ. Αὐτὸς εἶπε· «Πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἤδη ἐμοίχευεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ». (2).

Ἐρ. Τί παρατηρητέον πρὸς τὸ μὴ ἐμπροσεῖν εἰς ταύτην τὴν λεπτήν ἐσωτερικὴν μοιχείαν;

Ἄπ. Δεῖ φεῦγειν πάντα τὰ δυνάμενα διεγείρει ἐν τῇ καρδίᾳ ὀρέξεις ἀκαθάρτους· οἷον, τὰ ἡδονικὰ ἄσματα, τοὺς χοροὺς, τὰς αἰσχρολογίας, τὰς ἀσέμνους παιδιὰς, καὶ τὰ παίγνια καὶ τὰ ἀπρεπῆ θεάτρα, καὶ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν βιβλίων, ἐν αἷς περιγράφεται ὁ ἀκάθαρτος ἔρωσ. Δεῖ, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, ἀγωνίζεσθαι, ὥστε μηδὲ βλέπειν τὰ σκανδαλίζοντα· «Εἰ δὲ ὁ ὀφθαλμὸς σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίζει σε, ἔξελε αὐτόν, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ· συμφέρει γὰρ σοι, ἵνα ἀπόληται ἐν τῶν μελῶν σου, καὶ μὴ ὅλον ἢ τὸ σῶμά σου βληθῆ εἰς γέενναν». (3).

Ἐρ. Μήπως τῶ ὄντι ὀρείλομεν ἐκσπάσαι τὸν σκανδαλίζοντα ὀφθαλμόν;

Ἄπ. Δεῖ αὐτὸν ἐκσπάσαι· ἀλλ' οὐ τῇ χειρὶ, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει. Ὁ γὰρ ἔχων στερεὰν ἀπόρασιν τοῦ μὴ ἐμβλέπειν εἰς τὰ σκανδαλίζοντα, ἐκεῖνος ἤδη ἀπέβαλε τὸν σκανδαλίζοντα ὀφθαλμόν.

Ἐρ. Ἐπειδὴ ἀπαγορεύεται ἡ ἀμαρτία τῆς πορνείας, ποῖα εἰσὶν αἱ ἀρεταὶ αἱ ἀντ' αὐτῆς ὀριζόμεναι;

(1) Πρὸς Ἐφεσ. Ε', 3-4. [βλ. Αὐτῶν. Δ', 29.—Γενέσ. 5, 5· καὶ Η', 21.—Ματθ. ΙΒ', 35-37· καὶ ΙΕ', 11, 13-20.—Μάρκ. Ζ', 21-23.—Α' πρὸς Κορινθ. 5, 9-10.—Πρὸς Γαλάτ. Ε', 19-21.—Πρὸς Κολοσ. Γ', 5-6. Ἀποκάλ. Ἰωάν. ΚΑ', 8· καὶ ΚΒ', 15.].

(2) Ματθ. Ε', 28. [βλ. Ἰωβ, ΔΑ', 4.].

(3) Ματθ. Ε', 29-30. [βλ. Αὐτῶν. ΙΙΓ', 8.—Μάρκ. Θ', 43-48.].

Ἄπ. Ὅρίζεται ἡ τῶν συζύγων ἀγάπη καὶ πίστις· διὰ δὲ τοὺς δυναμένους χωρῆσαι, ἡ ἐντελής ἀγνεία καὶ σωφροσύνη (1).

Ἐρ. Πῶς ἐκφράζεται ἡ ἱερά Γραφή περὶ τῶν τοῦ ἀνδρός καὶ τῆς γυναίκος καθηκόντων;

Ἄπ. «Οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας ἑαυτῶν, καθὼς καὶ » ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ » αὐτῆς » (2). «Αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσι ὑποτάσσεσθε, » ὡς τῷ Κυρίῳ· Ὅτι ὁ ἀνὴρ ἐστὶ κεφαλὴ τῆς γυναίκος, ὡς καὶ ὁ » Χριστὸς κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας· καὶ αὐτὸς ἐστὶ σωτὴρ τοῦ σώ- » ματος » (3).

Ἐρ. Ποῖα τὰ προτρεπτικά, ὡς ἐκ τῆς ἀγίας Γραφῆς, πρὸς τὸ φεύγειν τὴν πορνείαν καὶ ζῆν σωφρόνως;

Ἄπ. Ἡ ἱερά Γραφή παραγγέλλει φυλάττειν τὰ σώματα ἡμῶν ἐν ἀγνείᾳ, ὅτι αὐτὰ εἰσι μέλη τοῦ Χριστοῦ καὶ ναοὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος· ὁ δὲ πόρνος ἀμαρτάνει εἰς τὸ ἴδιον σῶμα, τουτέστι, φθείρει αὐτὸ καὶ μολύνει πάθεισι ποικίλοις, βλάπτων ἐνταυτῷ καὶ τὰς ψυχικὰς δυνάμεις, ὅσον τὴν φαντασίαν καὶ τὸ μνημονικόν (4).

Περὶ τῆς Η' ἐντολῆς.

Ἐρ. Τί ἀπαγορεύει ἐν γένει ἡ ὀγδόη ἐντολή;

Ἄπ. Τὴν κλοπὴν, ἄλλως τὸν σφετερισμὸν, ὁποιοδήποτε τρό-
πῳ, τῶν ἀνηκόντων τῷ πλησίον.

Ἐρ. Ἰδίως ποῖα ἀμαρτήματα διὰ ταύτης τῆς ἐντολῆς ἀπαγο-
ρεύονται;

Ἄπ. Τὰ κυριώτερά εἰσιν· α) ἡ ληστεία, ἄλλως ἡ ἀναφανδὸν καὶ
δυναστικῶς γινομένη ἀρπαγὴ ξένου πράγματος· β) ἡ κλοπὴ, ἄλ-

(1) [Α' πρὸς Κορινθ. Ζ', 4 καὶ ἐπόμεν.]

(2) Πρὸς Ἐφεσ. Ε', 25. [Βλ. Αὐτόθ. 2 καὶ ἐπόμεν. — Πρὸς Κολοσ. Γ', 19. — Α' Πέτρ. Γ', 7.]

(3) Πρὸς Ἐφεσ. Ε', 22—23 [Βλ. Γεν. Γ', 15.—Α' πρὸς Κορινθ. ΙΑ', 3.—Πρὸς Τίτ. Β', 5.—Α' Πέτρ. Γ', 4 καὶ ἐπόμεν.]

(4) Α' πρὸς Κορινθ. Γ', 15, 18—19. [Βλ. Αὐτόθ. Γ', 16· καὶ ΙΒ', 27.—Β' πρὸς Κορινθ. Γ', 16—18.—Πρὸς Ἐφεσ. Δ', 13—16· καὶ Ε', 30.—Πρὸς Ἐβρ. Γ', 6.—Α' Πέτρ. Β', 5.]

λως ἢ μετὰ δόλου ἀρπαγὴ ξένου τινὸς πράγματος· γ) ἡ ἀπάτη, τουτέστιν ὁ σφετερισμὸς τῶν ἀλλοτρίων δι' ἐπιβουλῆς, καθὼς, λόγου χάριν, ἢ μετὰ δόσιν κιβδῆλου νομίσματος ἀντὶ γνησίου, ἢ πράγματος κακῆς ποιότητος ἀντὶ καλῆς, ὑφαίρεισι τῆς ποσότητος τῶν πωλουμένων διὰ ψευδοῦς ζυγίου, ἢ μέτρου, ἢ ὅτε τις κρύπτει τὴν ἰδίαν περιουσίαν πρὸς ἀποφυγὴν χρέους, ἢ παραβαίνει συνθήκας καὶ διαθήκας, ἢ, ὁπότε τις κρύπτει τὸν κλέπτην, καὶ οὕτως ἀποστερεῖ τῆς ἱκανοποιήσεως τὸν ἀδικηθέντα· δ) ἡ ἱεροσυλία, ἣτοι ὁ σφετερισμὸς τῶν ἀριερωμένων τῷ Θεῷ, ἢ ἀνηκόντων τῇ Ἐκκλησίᾳ· ε) ἡ πνευματικὴ ἱεροσυλία, ὅτε οἱ μὲν χορηγοῦσιν, οἱ δὲ ἀρπάζουσι τὰ ἱερὰ ἀξιώματα, οὐχὶ κατ' ἀξίαν, ἀλλ' ἰδιοτελῶς· ς) ἡ δωροδοκία, ὅτε τις λαμβάνει δῶρα παρὰ τῶν ὑπαλλήλων, ἢ τῶν ὑποδίκων, καὶ διὰ κέρδος τοὺς ἀναξίους ἀναβιβάζει, τοὺς ἐνόχους δικαιοὶ καὶ τοὺς ἀθώους καταπιέζει· ζ) ἡ ἀργοτροφία, ὅτε τις λαμβάνει σιτηρέσιον δι' ὑπουργημα, ἢ μισθὸν δι' ἐργόχειρον, ἀλλ' ὅμως οὔτε τὸ ὑπουργημα οὔτε τὸ ἔργον ἐκτελεῖ, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κλέπτει, καὶ τὸ σιτηρέσιον, καὶ τὸν μισθὸν, καὶ τὴν ἐκ τοῦ πόνου ἐνδεχομένην ὠφέλειαν ὡς πρὸς τὴν κοινότητα ἢ τὸν μισθώσαντα αὐτόν· παρομοίως, ὅτε ὁ δυνάμενος πορίζεσθαι τὰ πρὸς τὸ ζῆν διὰ τῆς ἐργασίας, ἐξ ἐλεημοσύνης ζῆ· η) ἡ κερδομανία, ὅτε τινὲς ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ δικαίου, ἀλλ' ὄντως μετὰ παραβίασεως πάσης δικαιοσύνης καὶ φιλανθρωπίας, οἰκισιοποιῶνται τὸ ξένον κτήμα, ἢ τοῦ ἐτέρου τὸν πόνον, ἢ καὶ ὠφελούνηται ἐκ τῶν συμφορῶν τοῦ πλησίον· π. γ. ὁπότε οἱ δανεισταὶ ἐπιβαρύνουσι τοὺς χρεωφειλέτας δι' ὑπερόγκων τόκων, καὶ οἱ κτηματοδеспόται τοὺς ὑρ' ἑαυτοὺς διὰ τῶν φόρων καὶ ἀγχαρειῶν τέλος, ὅτε, ἐν καιρῷ λιμοῦ, τὸν σίτον πωλοῦσι δι' ὑπερόγκου τιμῆς.

Ἐρ. Ἐπειδὴ ἀπηγορευμένα εἰσι ταῦτα τὰ ἁμαρτήματα, ποῖα ἀρετὰ κατ' ἀντίθετον λόγον διορίζονται;

Ἄπ. α) ἡ ἀφιλοκέρδεια· β) ἡ τῶν ὑποσχέσεων πίστις· γ) ἡ δικαιοκρασία· δ) ἡ πρὸς τοὺς πτωχοὺς εὐσπλαγγνία.

Ἐρ. Μήπως ὁ ἀσπλαγγχος πρὸς πτωχοὺς ἁμαρτάνει κατὰ τῆς ὁγδόης ἐντολῆς;

Ἄπ. Ἀναμφιβόλως, ἂν ἔχη τρόπον τοῦ βοηθῆσαι αὐτοῖς· πάν-

τα γὰρ τὰ ἐνόητα ἡμῖν κυρίως ἀνήκουσι τῷ Θεῷ, καὶ τὸ περισσευμα χορηγεῖται ἡμῖν παρὰ τῆς θείας προνοίας πρὸς ἀντίληψιν τῶν ἐνδεῶν. Ὅθεν μὴ μεταδιδόντες ἐκ τοῦ ἡμετέρου περισσεύματος, δι' αὐτοῦ τούτου ἀρπάζομεν, ἢ κρύπτομεν τὸ τῶν ἐνδεῶν κτήμα καὶ τὸ δῶρον τοῦ Θεοῦ.

Ἐρ. Ἄρα γε οὐχ ὑπάρχει καὶ ἀνωτέρα τις ἀρετὴ ὅλως ἀντικειμένη τοῖς κατὰ τῆς ὁγδόης ἐντολῆς ἀμαρτήμασιν;

Ἄπ. Ἡ τοιαύτη ἀρετὴ, παριστανομένη ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ οὐχ ὡς κοινὸν χρέος, ἀλλ' ἐν εἴδει συμβουλῆς πρὸς τοὺς ζηλοῦντας τὴν εὐσέβειαν, ἐστὶν ἡ τελεία ἀκτήμοσύνη, ἄλλως, ἢ παραίτησις πάσης ἰδιοκτησίας· «Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὕπαγε, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δός πτωχοῖς· καὶ ἐξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ» (1).

Περὶ τῆς Θ' ἐντολῆς.

Ἐρ. Τί ἀπαγορεύει ἡ ἐννάτη ἐντολή;

Ἄπ. Τὴν ψευδῆ μαρτυρίαν κατὰ τοῦ πλησίον καὶ πᾶν ψεῦδος.

Ἐρ. Τί ἀπαγορεύεται ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν τῆς ψευδοῦς μαρτυρίας;

Ἄπ. α) Ἡ ἐπὶ κριτηρίου ψευδομαρτυρία, ὁπότε ἐπὶ δικαστῶν μαρτυροῦσι, συκοφαντοῦσιν, ἢ προσκλαίονται ψευδῶς· β) ἡ ψευδομαρτυρία ἐκτὸς κρίσεως, ὁπότε τις τὸν πλησίον ἀπόντα διαβάλλει, ἢ κατὰ πρόσωπον ἀδίκως κατηγορεῖ.

Ἐρ. Ἄρα γε ἐπιτέτραπται τὸ ἐλέγχειν ἕτερον ἄξιον ὄντα κατηγορίας;

Ἄπ. Τὸ Εὐαγγέλιον οὐκ ἐπιτρέπει τὸ κρίνειν περὶ τῶν κακιῶν ἢ ἐλλείψεων τοῦ πλησίον, ὡσάκις τὸ χρέος οὐ κατεπίγει, οὐδὲ δικαιοὶ ἐξελέγξαι αὐτούς· «Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε» (2)

Ἐρ. Μήπως ἀπηγόρευται κάκεινο τὸ ψεῦδος, δι' οὗ σκοπὸν οὐκ ἔχομεν βλάψαι τὸν πλησίον;

Ἄπ. Ἀπηγόρευται· διότι τὸ τοιοῦτον ψεῦδος οὐ συμβιβάζεται

(1) Ματθ. ΙΘ', 21. [βλ. Αὐτόθ. Γ', 19—20.—Λουκ. ΙΒ', 33.—Πράξ. Ἀποστόλ. Β', 45· καὶ Δ', 34.—Α' πρὸς Τιμόθ. Γ', 19.].

(2) Ματθ. Ζ', 1—2. [βλ. Μάρκ. Δ', 24.—Λουκ. Γ', 37—38.—Πρὸς Ῥωμ. Β', 4· καὶ ΙΔ', 4, 10, 13.—Α' πρὸς Κορινθ. Δ', 3—5.—Ἰακώβ. Δ', 11—12.].

μετὰ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης καὶ τιμῆς, καὶ ἀνάξιόν ἐστι τοῦ ἀνθρώπου, πολλῶ δὴ μᾶλλον τοῦ χριστιανοῦ, ὅστις ἐκτίσθη διὰ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἀγάπην· «Διὸ ἀποθήμενοι τὸ ψεῦδος, λα-
» λείτε ἀλήθειαν ἕκαστος μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ· ὅτι ἐσμὲν ἀλ-
» λήλων μέλη» (1).

Ἐρ. Πρὸς εὐχερεστέραν ἀπορυγὴν τῶν τῆς ἐναντίας ἐντολῆς παραβάσεων τί δεῖ φυλάττειν ;

Ἄπ. Δεῖ χαλινοῦν τὴν γλῶσσαν· «Ὁ γὰρ θέλων ζῶν ἀγαπᾶν,
» καὶ ἰδεῖν ἡμέρας ἀγαθῆς, παυσάτω τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ ἀπὸ κα-
» κοῦ, καὶ χεῖλη αὐτοῦ τοῦ μὴ λαλῆσαι δόλον» (2). «Εἴ τις δο-
» κεῖ θρησκός εἶναι ἐν ὑμῖν, μὴ χαλιναγωγῶν γλῶσσαν αὐτοῦ, ἀλ-
» λ' ἀπατῶν καρδίαν αὐτοῦ, τούτου μάταιος ἡ θρησκεία» (3).

Περὶ τῆς Ι' ἐντολῆς.

Ἐρ. Τί ἀπαγορεύει ἡ δεκάτη ἐντολή ;

Ἄπ. Τὰς ἐπιθυμίας, ὅσαι ἀντίκεινται τῇ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπῃ, καὶ δὴ, καὶ τὸ ἀπὸ τῶν ἐπιθυμιῶν ἀδιάσπαστον, τοὺς λο-
γισμοὺς, ὅσοι ἀντιβαίνουσιν εἰς τὴν ἀγάπην.

Ἐρ. Τίνος ἐνεκεν ἀπαγορεύονται οὐχὶ μόνον τὰ πονηρὰ ἔργα, ἀλλὰ καὶ αἱ πονηραὶ ἐπιθυμίαι καὶ λογισμοί ;

Ἄπ. Πρῶτον μὲν, διότι τούτων ὄντων ἐν τῇ ψυχῇ, αὐτὴ οὐκέ-
τι καθαρὰ ἐστὶν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἀνάξια αὐτοῦ ὑπάρχει,
ὡς λέγει Σολομών· «Βδέλυγμα Κυρίῳ λογισμὸς ἀδικός» (4). Ὅθεν ἀνάγκη ἀγνίσαι ἑαυτοὺς καὶ ἀπὸ τῶν ἐσωτερικῶν τούτων βδελυγ-
μάτων, ὡς διδάσκει ὁ Ἀπόστολος, λέγων· «Καθαρίσωμεν ἑαυ-
» τοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἐπιτελοῦντες
» ἀγιωσύνην ἐν φόβῳ Θεοῦ» (5). Δεύτερον δὲ, διότι αἱ ἀμαρτίαι οὐκ ἄλλως προλαμβάνονται, εἰ μὴ, συμπνιγομένων τῶν ἀκαθάρτων

(1) Πρὸς Ἐφεσ. Δ', 25. [βλ. Ζαχαρ. Η', 46.—Πρὸς Ῥωμ. ΙΒ', 5.].

(2) Α' Πέτρ. Γ', 10. [βλ. Ψαλμ. ΛΓ', 12 καὶ ἐπέμ.]

(3) Ἰακώβ. Α', 26. [βλ. Λυτίθ. Γ', 6.].

(4) Παροιμ. Σολομ. ΙΕ', 26.

(5) Β' πρὸς Κορινθ. Ζ', 4. [βλ. Α' πρὸς Τιμόθ. Δ', 8· καὶ ῥ', 6.—Πρὸς Ἐβρ. ΙΓ', 4—8.—Α' Ἰωάν. Γ', 3.].

ἐπιθυμιῶν καὶ λογισμῶν, ἐξ ὧν ὡς ἐκ σπόρου βλαστάνουσι τὰ πονηρὰ ἔργα, καθὼς εἴρηται· ἅ' Ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται
 » διαλογισμοὶ πονηροὶ, φόνοι, μοιχεῖαι, πορνείαι, κλοπαί, ψευδο-
 » μαρτυρίαι, βλασφημίαι» (1). « Ἐκαστος δὲ πειράζεται, ὑπὸ τῆς
 » ἰδίας ἐπιθυμίας ἐξελκόμενος καὶ δελεαζόμενος. Εἴτα ἡ ἐπιθυ-
 » μία συλλαβοῦσα τίκτει ἁμαρτίαν· ἡ δὲ ἁμαρτία ἀποτελεσθεῖσα
 » ἀποκύει θάνατον» (2).

Ἐρ. Ἐπειδὴ ἀπαγορεύεται τὸ ἐπιθυμῆσαι τι τῶν ἀνηκόντων τῷ πλησίον, ποῖον ἄρα γε τὸ πάθος τὸ δι' αὐτοῦ τούτου ἀπαγορευόμενον;

Ἀπ. Ὁ φθόνος.

Ἐρ. Τί τὸ ἀπαγορευόμενον διὰ τῶν ἐφεξῆς λόγων· «Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου»;

Ἀπ. Ἀπαγορεύονται οἱ τῆς ἡδυπαθείας λογισμοὶ καὶ ὀρέξεις, ἄλλως, ἡ ἐσωτερικὴ μοιχεία.

Ἐρ. Τί τὸ ἀπαγορευόμενον διὰ τοῦ «Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν οἰκίαν τοῦ πλησίον σου, οὐδὲ τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ, οὐδὲ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ, οὐδὲ τῆς παιδίτικης αὐτοῦ, οὔτε τοῦ βόδου αὐτοῦ, οὔτε τοῦ ὑποζυγίου αὐτοῦ, οὔτε παντὸς κτήνους αὐτοῦ, οὔτε ὅσα τῷ πλησίον σου ἐστίν»;

Ἀπ. Ἀπαγορεύονται οἱ λογισμοὶ καὶ αἱ ὀρέξεις τῆς ἰδιωρελείας καὶ φιλαρχίας.

Ἐρ. Ἀναλόγως ταύταις ταῖς ἀπαγορεύσεσιν, ὅποια χρέη θεσπίζει ἡ δεκάτη ἐντολή;

Ἀπ. α) Δεῖ φυλάττειν τῆς καρδίας τὴν καθαριότητα· β) ἀρκεῖσθαι ἕκαστον τῷ ἑαυτοῦ κλήρῳ.

Ἐρ. Ποῖον τὸ κατ' ἐξοχὴν συντελοῦν εἰς τὸν καθαρισμὸν τῆς καρδίας;

Ἀπ. Ἡ πυκνὴ καὶ ἔνθερμος ἐπίκλησις τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

(1) Ματθ. ΙΕ', 19. [βλ. Γενέσ. Γ', 5· καὶ Η', 21.—Ἰερειμ. ΙΖ', 9.—Παροιμ. Σολομ. Γ', 14.—Μάρκ. Ζ', 21.]

(2) Ἰακώβ. Α', 14—15.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ,

Χρήσις τῆς περὶ πίστεως καὶ εὐσεβείας διδαχῆς.

Ἐρ. Πῶς δεῖ ὠφέλειαν καρποῦσθαι ἐκ τῆς διδαχῆς τῆς περὶ πίστεως καὶ εὐσεβείας;

Ἄπ. Ἀνάγκη ἐμπράκτως ποιεῖν τὰ ἐγνωσμένα, φοβουμένους βαρεῖαν ἐνοχλήν καὶ κατάρκισιν διὰ τὴν ἡμετέραν ἀμέλειαν. «Εἰ » ταῦτα οἴδατε, μακάριοί ἐστε ἐὰν ποιῆτε αὐτά» (1). «Ἐκεῖνος δὲ ὁ » δούλος ὁ γνοὺς τὸ θέλημα τοῦ κυρίου ἑαυτοῦ, καὶ μὴ ἐτοιμάσας, » μὴδὲ ποιήσας πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ, δαρήσεται πολλάς» (2).

Ἐρ. Τί ποιητέον, ὁπότεν κατανοῶμεν ἐν ἑαυτοῖς ἁμαρτίαν;

Ἄπ. Οὐχὶ μόνον εὐθέως δεῖ μετάνοιαν προσενεγκεῖν μετὰ στεφ-
ρᾶ ἀποράσεως τοῦ φεύγειν εἰς τὸ ἐξῆς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην, ἀλλ' ἐτι
χρῆ, τὸ κατὰ δύναμιν, ἐξαλειψαί τὸ ἐξ αὐτῆς προκύψαν σκάν-
δαλον, ἢ τὴν βλάβην, διὰ τῶν ἀντικειμένων καλῶν ἔργων. Τοῦτο
ἐποίησε Ζακχαῖος ὁ τελώνης, εἰπὼν πρὸς τὸν Κύριον. » Ἰδοὺ, τὰ
» ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων μου, Κύριε, δίδωμι τοῖς πτωχοῖς· καὶ
» εἴ τινός τι ἐσυκοφάντησα, ἀποδίδωμι τετραπλοῦν» (3).

Ἐρ. Ὅποια προφύλαξις ἀπαιτεῖται, διδομένης περιστάσεως,
καθ' ἣν ἡμῖν δοκεῖ, ὅτι ἐξεπληρώσαμεν ὁποιανδήποτε ἐντολήν;

Ἄπ. Δεῖ τὴν καρδίαν διαθέσθαι κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ
Χριστοῦ κελεύοντος. «Ὅταν ποιήσητε πάντα τὰ διαταχθέντα
» ὑμῖν, λέγετε· Ὅτι δούλοι ἀχρεῖοί ἐσμέν· ὅτι, ὃ ὠφείλομεν ποιῆ-
»σαι, πεποιθήκαμεν» (4).

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Ε' ΤΟΜΟΥ.

(1) Ἰωάν. ΙΓ', 47.

(2) Λουκ. ΙΒ', 47. [βλ. πρὸς Ῥωμ. Β', 47· καὶ ἐπὶ μ.—Ἰακώβ. Δ', 47.].

(3) Λουκ. ΙΘ', 8. [βλ. Λυκάβ. Γ', 14.].

(4) Λουκ. ΙΖ', 10.

Πωλείται δραχμῶν δύο,
πρὸς ὄφελος τοῦ ταμείου τῶν ἱερατικῶν σχολείων.